

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

Збірник наукових праць

Випуск 2(12) 2019

МУКАЧЕВО
2019

Видання Мукачівського державного університету

Науковий вісник Мукачівського державного університету.
Серія «Економіка»
Випуск 2(12) 2019 рік

Збірник наукових праць
Заснований у 2014 році

Збірник входить до переліку фахових видань у галузі економічних наук
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 1279 від 06.11.2014 р.)

Збірник представлено у 12 міжнародних наукометричних базах даних, репозиторіях та пошукових системах: Російський індекс научного цитування (РИНЦ) (Росія), Research Bible (Японія), Scientific Journal Impact Factor (SJIF) (Марокко), CiteFactor (США), Академія Google (США), InfoBase Index (Індія), Index Copernicus (Польща), Genamics JournalSeek, ACNP Catalogue (Італія), DRJI (Індія), Academic Keys (США), CNPIEC (CNPIE Link Service) (Китай).

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Вченою радою Мукачівського державного університету, протокол № 3 від 24.10.2019 р.

Рецензенти:

Щурик М. В., д.е.н., професор
Хрущ Н. А., д.е.н., професор

Адреса редакції: 89600, Закарпатська обл., м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26
Мукачівський державний університет,
Редакція Наукового вісника МДУ,
тел. (03131) 2-11-09, (03131) 2-15-32,
e-mail: nvemsu@gmail.com
<https://www.msu.edu.ua/visn/>

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції. Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Головний редактор

Черничко Тетяна Володимирівна – д.е.н., професор (Україна)

Заступник головного редактора

Проскура Володимир Федорович – д.е.н., професор (Україна)

Відповідальний секретар

Ігнатишин Марія Василівна – к.е.н., доцент (Україна)

Редакційна колегія:

Буркинський Борис Володимирович – д.е.н., професор (Україна)

Гоблик Володимир Васильович – д.е.н., професор (Україна)

Даниленко Анатолій Іванович – д.е.н., професор (Україна)

Денінс Андріс – Doctor of Economix, професор (Латвія)

Ішук Світлана Олексіївна – д.е.н., професор (Україна)

Лендел Михайло Андрійович – д.е.н., професор (Україна)

Мікловда Василь Петрович – д.е.н., професор (Україна)

Мікула Надія Анатоліївна – д.е.н., професор (Україна)

Мілашовська Ольга Іванівна – д.е.н., професор (Україна)

Папп Василь Васильович – д.е.н., професор (Україна)

Пітюлич Михайло Іванович – д.е.н., професор (Україна)

Реслер Марина Василівна – д.е.н., професор (Україна)

Саксонова Світлана – Doctor of Economix, професор (Латвія)

Стуглік Джоанна – Doctor of Economix, професор (Польща)

Товканець Ганна Василівна – д.пед.н., професор (Україна)

Щербан Тетяна Дмитрівна – д.психол.н., професор (Україна)

Екабсоне Сандра – PhD, доцент (Латвія)

Ровт Алекс – к.е.н. (США)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

MUKACHEVO STATE UNIVERSITY

**SCIENTIFIC
BULLETIN
OF MUKACHEVO STATE
UNIVERSITY**

SERIES «ECONOMY»

Collected Works

Issue 2 (12) 2019

**MUKACHEVO
2019**

Publication of Mukachevo State University

Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series «Economy»
Issue 2(12) 2019

Collection of scientific papers
Founded in 2014

The collection is included in the list of professional publications in the field of economics (**Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №1279 of 06.11.2014**)

From 2015 collection is presented at 12 international scientometric databases, repositories and scientific systems: Russian Science Citation Index (RSCI), Research Bible (Japan), Scientific Journal Impact Factor (SJIF) (Morocco), CiteFactor (USA), Google Academy (USA), InfoBase Index (India), Index Copernicus (Poland), Genamics JournalSeek, ACNP Catalog (Italy), DRJI (India), Academic Keys (USA), CNPIEC (CNPIE Link Service) (China).

Recommended for publication and distribution through Internet by Academic Council of Mukachevo State University, Minutes № 3 of 24.10.2019.

Reviewers:

Shchuryk M. V., Doctor of Economics, professor
Khrushch N. A., Doctor of Economics, professor

Editorial address: 89600, Transcarpathian region,
Mukachevo, Uzhgorodska St, 26,
Mukachevo State University,
Editorial Scientific Bulletin of MSU,
Tel. (03131) 02-11-09,
e-mail: nvemsu@gmail.com
<https://www.msu.edu.ua/visn/>

All rights reserved. Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and publisher. Editors do not always agree with the opinion of the author and are not responsible for factual mistakes.

Editor in Chief

Chernychko Tetiana Volodymyrivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Deputy Editor

Proskura Volodymyr Fedorovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Executive Secretary

Ihnatyshyn Maria Vasylivna – Candidate of Economic sciences, associate professor (Ukraine)

Editorial board:

Burkyns'kyi Borys Volodymyrovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Hoblyk Volodymyr Vasylovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Danylenko Anatoliy Ivanovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Denins Andris – Doctor of Economics, professor (Latvia)
Ishchuk Svitlana Oleksiivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Lendyel Mykhaylo Andriyovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Miklovda Vasylov Petrovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Mikula Nadiya Anatoliivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Milashovska Olga Ivanivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Papp Vasylov Vasylovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Pityulych Mykhaylo Ivanovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Resler Maryna Vasylivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)
Saksonova Svitlana – Doctor of Economics, Professor (Latvia)
Stuhlik Joanna – Doctor of Economics, professor (Poland)
Tovkanets Hanna Vasylivna – Doctor of Pedagogical Sciences, professor (Ukraine)
Scherban Tetiana Dmytrivna – Doctor of Psychology, professor (Ukraine)
Dzhekabson Sandra – PhD, associate professor (Latvia)
Rovt Alex – Candidate of Economic sciences. (USA)

ЗМІСТ

Економіка та управління національним господарством

<i>Алмашій І. І.</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОСІДНАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ ВИКЛАДАННІ «ЕКОНОМІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»	11
<i>Антонюк Н. А.</i> ПРОГНОЗУВАННЯ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ	15
<i>Гоблик В. В., Черничко Т. В., Хаустова К. М.</i> РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ	21
<i>Головачко В. М., Максименко Д. В., Шериун В. В.</i> БОРІТЬБА ПРОТИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ, РУМУНІЇ, УГОРЩИНІ ТА СЛОВАЧЧИНІ	27
<i>Ліба Н. С., Марценюк М. О., Медвідь Л. І.</i> ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕРВОВО-ПСИХІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ГУМАНІТАРНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	33
<i>Феєр О. В., Бочко О. Ю.</i> УКРАЇНА В ГЛОБАЛЬНОМУ РЕЙТИНГУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ .	40
<i>Черничко Т. В., Кучінка Т. В., Глагола В. А.</i> МЕТОДИКА ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ КРИЗОВИМИ ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	45
<i>Шкирта І. М., Лазар В. Ф.</i> ТЕХНОЛОГІЯ BIG DATA: СУТНІСТЬ, МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ БІЗНЕСУ	51

Економіка та управління підприємствами

<i>Альошкіна Л. П.</i> ІННОВАЦІЙНА ЛОГІСТИЧНА СТРАТЕГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	57
<i>Ігнатишин М. В., Дем'ян Я. Ю.</i> БІЗНЕС-КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБАЛАНСУВАННЯ БІЗНЕС-РЕСУРСІВ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ	62
<i>Косар Н. С., Кузьо Н. С., Білик І. І.</i> КОМПЛЕКС МАРКЕТИНГУ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	67
<i>Рибаків С. С., Миронов Д. А.</i> ЯКІСТЬ ТА ІННОВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	73
<i>Товт Т. Й., Дрозд Н. В.</i> НАПРЯМКИ ЗАСТОСУВАННЯ КРАУД-ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	80
<i>Шитікова Л. В.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ	86

Регіональна економіка, демографія та соціальна політика

<i>Гарпко Е. В.</i> СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЛИХ МІСТ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ	91
<i>Гобрей М. В.</i> ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	99
<i>Ковальська Л. Л.</i> ФІСКАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ	103
<i>Паулик А. Я.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДЕФІНІЦІЇ «КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ»	108

Проскура В. Ф., Максютова О. В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОЛІТИКИ	113
---	-----

Фінанси, гроші та кредит

Михальчинець Г. Т.

СУТНІСТЬ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ	119
--	-----

Нестерова С. В., Обіцький А. А.

ОСОБЛИВОСТІ РИНКОВОЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	125
---	-----

Олійник В. В., Малець О. О., Кухарчук О. С.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДИК ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	130
--	-----

CONTENTS

Economics and management of national economy

<i>Almashi Ivan I.</i> SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE COMBINATION OF ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL CULTURE IN THE TEACHING OF «ECONOMIC PSYCHOLOGY».....	11
<i>Antoniuk Nataliia A.</i> FORECASTING IN ANTI-CRISIS MANAGEMENT UNDER REFORMING CONDITIONS	15
<i>Hoblyk Volodymyr V., Chernychko Tetiana V., Khaustova Kseniia M.</i> RESOURCES SUPPLY OF THE HOSPITALITY SPHERE	21
<i>Holovachko Vasyl M., Maksymenko Diana V., Shershun Violeta V.</i> THE FIGHT AGAINST CORRUPTION IN UKRAINE, ROMANIA, HUNGARY AND SLOVAKIA	27
<i>Liba Natalia S., Martseniuk Maryna O., Medvid Larysa I.</i> EMPIRICAL STUDY OF THE NERVOUS-PSYCHIC RESISTANCE OF STUDENTS OF HUMANITIES AND ECONOMIC SPECIALTIES	33
<i>Feier Oksana V., Bochko Olena Yu.</i> UKRAINE IN GLOBAL COMPETITIVENESS RATINGS: A COMPARATIVE ANALYSIS	40
<i>Chernychko Tetiana V., Kuchinka Tetiana V., Hlahola Victoria A.</i> METHODOLOGY FOR EVALUATING MECHANISM EFFECTIVENESS OF STATE MANAGEMENT OF CRISIS PROCESSES IN DECENTRALIZATION	45
<i>Shkyrta Ihor M., Lazar Vasyl F.</i> BIG DATA TECHNOLOGY: ESSENCE, BUSINESS OPPORTUNITIES	51

Economics and business management

<i>Aloshkina Liudmyla P.</i> INNOVATIVE LOGISTICS STRATEGY AS A TOOL FOR OPTIMIZING BUSINESS PROCESSES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	57
<i>Ihnatyshyn Maria V., Demian Yaroslava Yu.</i> BUSINESS-CONSULTING AS A TOOL FOR BALANCING BUSINESS RESOURCES AND MANAGEMENT DECISIONS AT ENTERPRISES	62
<i>Kosar Nataliia S., Kuzo Nataliia Ye., Bilyk Iryna I.</i> MARKETING COMPLEX IN INCREASING COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN COMMERCIAL BANKS IN MODERN CONDITIONS	67
<i>Rybakova Svitlana S., Myronov Denys A.</i> QUALITY AND INNOVATION IN DEVELOPMENT MANAGEMENT OF HOTEL FACILITIES	73
<i>Tovt Tetiana J., Drozd Nadija V.</i> DIRECTIONS OF APPLICATION OF CROWD-TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES ...	80
<i>Shytikova Larysa V.</i> THEORETICAL ASPECTS OF EFFECTIVE HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN MODERN ECONOMIC CONDITIONS	86

Regional economics, demography and social policy

<i>Harapko Evelina V.</i> SOCIAL AND DEMOGRAPHIC POTENTIAL OF SMALL TOWNS OF THE TRANSCARPATHIAN REGION: EVALUATION OF DEVELOPMENT TRENDS	91
<i>Gobrei Mariia V.</i> INVESTMENT ACTIVITIES IN CONDITIONS OF ECONOMIC DEVELOPMENT (EXAMPLE OF THE TRANSCARPATHIAN REGION)	99
<i>Kovalska Liubov L.</i> FISCAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS	103
<i>Paulyk Alla Ya.</i> DEFINITION FEATURES «COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE ECONOMY OF THE REGION»	108

Proskura Volodymyr F., Maksutova Olena V.

CONCEPTUAL FOUNDATIONS FORMING A MODERN REGIONAL RESOURCE-SAVING POLICY	113
---	-----

Finance, money and credit

Mykhalchynets Halyna T.

ESSENCE AND THEORETICAL APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF EFFICIENCY OF THE FINANCIAL MARKET	119
--	-----

Nesterova Svitlana V., Obitskyi Anatolij A.

FEATURES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES MARKET CAPITALIZATION IN THE NATIONAL ECONOMY	125
--	-----

Oliinyk Victoriia V., Malets Oleksandr O., Kukharchuk Olha S.

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF IMPLEMENTATION OF MODERN METHODS OF TEACHING PHILOSOPHY IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE	130
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Экономика и управление национальным хозяйством

Алмаши И. И.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СОЧЕТАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ «ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ».....	11
--	----

Антонюк Н. А.

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ В АНТИКРИЗИСНОМ УПРАВЛЕНИИ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ	15
--	----

Гоблик В. В., Черничко Т. В., Хаустова К. М.

РЕСУРСНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ГОСТЕПРИИМСТВА	21
---	----

Головачко В. М., Максименко Д. В., Шершун В. В.

БОРЬБА ПРОТИВ КОРРУПЦИИ В УКРАИНЕ, РУМЫНИИ, ВЕНГРИИ И СЛОВАКИИ	27
--	----

Либя Н. С., Марценюк М. А., Медвидь Л. И.

ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НЕРВНО-ПСИХИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ГУМАНИТАРНЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ	33
---	----

Феер О. В., Бочко О. Ю.

УКРАИНА В ГЛОБАЛЬНОМ РЕЙТИНГЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ	40
---	----

Черничко Т. В., Кучинка Т. В., Глагола В. А.

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ КРИЗИСНЫМИ ПРОЦЕССАМИ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ	45
---	----

Шкурта И. Н., Лазар В. Ф.

ТЕХНОЛОГИЯ BIG DATA: СУЩНОСТЬ, ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ БИЗНЕСА	51
--	----

Экономика и управление предприятиями

Алешкина Л. П.

ИННОВАЦИОННАЯ ЛОГИСТИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ОПТИМИЗАЦИИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ	57
--	----

Игнатитшин М. В., Демьян Я. Ю.

БИЗНЕС-КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ СБАЛАНСИРОВАНИЯ БИЗНЕС-РЕСУРСОВ И УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ НА ПРЕДПРИЯТИИ	62
--	----

Косар Н. С., Кузьо Н. Е., Былык И. И.

КОМПЛЕКС МАРКЕТИНГА В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	67
--	----

Рыбакова С. С., Миронов Д. А.

КАЧЕСТВО И ИННОВАЦИИ В УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЙ ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА	73
--	----

Товт Т. И., Дрозд Н. В.

НАПРАВЛЕНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ КРАУД-ТЕХНОЛОГИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ	80
--	----

Шитикова Л. В.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ	86
---	----

Региональная экономика, демография и социальная политика

Гаранко Э. В.

СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МАЛЫХ ГОРОДОВ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ: ОЦЕНКА ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ	91
---	----

Гобрей М. В.

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ)	99
--	----

Ковальская Л. Л.

ФИСКАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ	103
---	-----

Паулик А. Я.

ОСОБЕННОСТИ ДЕФИНИЦИИ «КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА»	108
---	-----

Проскура В. Ф., Максютова А. В.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ РЕСУРСОСБЕРЕГАЮЩЕЙ ПОЛИТИКИ	113
--	-----

Финансы, деньги и кредит

Михальчинець Г. Т.

СУЩНОСТЬ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ТРАКТИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСОВОГО РЫНКА	119
---	-----

Нестерова С. В., Обицкий А. А.

ОСОБЕННОСТИ РЫНОЧНОЙ КАПИТАЛИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ	125
---	-----

Олейник В. В., Малец А. А., Кухарчук О. С.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДИК ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ	130
--	-----

РОЗДІЛ I

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 159.923.2

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-11-14

Алмашій Іван Іванович,
старший викладач кафедри психології,
Мукачівський державний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЄДНАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ ВИКЛАДАННІ «ЕКОНОМІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»

В статті розглянуто поєднання соціально-психологічних характеристик поєднання економічної та екологічної культури при викладанні «Економічної психології». В ході вивчення дисципліни «Економічна психологія» для спеціальності «Психологія» ОС «Бакалавр» впровадження елементів екологічної культури спрямовується для вивчення наступних тем: економічна психологія (еволюція, роль і місце в суспільстві); економічна свідомість; ставлення людини до власності; фінансова психологія; психологічне значення грошей (споживання, поведінка споживача); загальні засади психології підприємництва; психологічні теорії підприємництва; психологія особистості підприємця; типи підприємців; психологія підприємницької діяльності; психологія підприємницької організації; психологія управління рекламною діяльністю підприємства. Управління навчальним процесом проводять з дотриманням наступних соціально-психологічних характеристик групи. Основу реалізації екологоспрямованої освіти, а саме формування екологічної культури молоді покладені розглядається з врахуванням трьох компонент: інформаційну компоненту (висвітлюється у лекційному матеріалі і встановлює чіткі зв'язки між результатами економічної діяльності та параметрами природного середовища; мотиваційно-ціннісну компонент (впровадження екологовідповідних результатів економічної діяльності як основи сприйняття цих результатів в суспільстві і навпаки несприйняття соціумом природозагрозливих підходів, навіть якщо спостерігається висока економічна ефективність); поведінково-діяльнісна компонента (висвітлення природовідповідної моделі поведінки і діяльності в економічних процесах можливо організовувати на науково практичних семінарах). Наведено приклади поєднання аудиторної роботи при викладанні дисципліни «Економічна психологія» та науково-практичних семінарів з напрямів дослідження екологічної та економічної психології, які проводилися товариством молодих науковців, студентів, аспірантів, докторантів «Наука майбутнього» Мукачівського державного університету за тематиками: «Психологічний портрет підприємця», «Екологічний та енергетичний менеджмент». Наголошено, що в різних соціально-економічних змін «в економіці рівно стільки стало економіки, скільки в ній психології». Оскільки реалізація вмінь і навичок економічної психології відбувається не лише в системі «Людина-Людина», а також в системі «Людина-Природа». Тож є актуальним викладання дисципліни «Економічна психологія» з дотриманням принципу природоцентризму.

Ключові слова: економічна психологія, екологічна культура, освіта, навчання.

ВСТУП

Постановка проблеми. Передумовами виникнення і розвитку нової галузі міждисциплінарного наукового знання можна вважати три об'єктивних реальності: ринок, підприємництво і відносини між державою і особистістю. Організаційна поведінка суб'єктів господарської діяльності детермінується окремими особами, домашніми господарствами, фірмами, державно-чиновницькими

відносинами. При цьому в умовах різких соціально-економічних змін «в економіці рівно стільки стало економіки, скільки в ній психології». Оскільки реалізація вмінь і навичок економічної психології відбувається не лише в системі «Людина-Людина», а також в системі «Людина-Природа». Тож є актуальним викладання дисципліни «Економічна психологія» з дотриманням принципу природоцентризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дидактичні проблеми і перспективи використання інформаційних технологій у навчанні досліджувала І. В. Роберт; теоретичні основи феномену екологічної культури В. М. Логвиненко. Формуванням екологічної культури молоді висвітлено у працях С. Дерябо, І. Зверева, Б. Ліхачова, В. Панова, В. Ясвіна. Проблеми екологічного виховання молоді у працях Гаць Я. М., Хвіст В. О., Дідков О. О.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – розглянути шляхи реалізації соціально-психологічних характеристик поєднання економічної та екологічної психології.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Культура екологічна – культура всіх видів людської діяльності, так чи інакше пов'язаних з пізнанням, освоєнням і перетворенням природи; складається із знання та розуміння екологічних нормативів, усвідомлення необхідності їх виконання, формування почуття громадянської відповідальності за долю природи, розробки природоохоронних заходів та безпосередньої участі в їх проведенні. Вона є складовою частиною світової культури, в якій властиве глибоке і загальне усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті і майбутньому розвитку людства. Свідоме засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочатись з дитинства, одночасно з засвоєнням положень загальної культури [2, с. 255].

В основу реалізації екологоспрямованої освіти, а саме формування екологічної культури молоді покладені три компоненти [1, с. 10]:

- інформаційної;
- мотиваційно-ціннісної;
- поведінково-діяльнісної.

Метою курсу є сформувати у студентів навички ефективного психологічного аналізу економічних явищ на різних рівнях соціального життя суспільства (індивідуальна поведінка, планування сімейних стосунків, створення організаційно-виробничих систем, взаємозв'язок різних суб'єктів економічних відносин, сприйняття фінансової політики, попит і пропозиція людських ресурсів, моделі економічної поведінки населення і т. д.).

Завданнями курсу економічної психології реалізується головним чином у прикладному плані – в поширенні знань про те, як можна підвищити

виробничу ефективність, головним чином, на мікроекономічному рівні. Обґрунтування легітимності соціально-економічних змін, що відбуваються в суспільстві, дозволить економічній психології на макроекономічному рівні пояснити всім верствам населення економічну стратегію країни саме через економічні інтереси, стимули і мотивацію до праці в умовах майнових, фінансових та інших прав громадян.

В ході вивчення дисципліни «Економічна психологія» для спеціальності «Психологія» ОС «Бакалавр» розглядаються наступні теми:

- економічна психологія (еволюція, роль і місце в суспільстві);
- економічна свідомість;
- ставлення людини до власності;
- фінансова психологія;
- психологічне значення грошей (споживання, поведінка споживача);
- загальні засади психології підприємництва;
- психологічні теорії підприємництва;
- психологія особистості підприємця;
- типи підприємств;
- психологія підприємницької діяльності;
- психологія підприємницької організації;
- психологія управління рекламною діяльністю підприємства.

Просвітницька робота в основному охоплює наступні теми екологічної психології: поняття про середовище, природного та штучного середовища, взаємодія середовища та людини, особливості дії різноманітних чинників середовища на людину, специфіка інформаційного фактору, екологічна свідомість – її сутність, властивості та форми прояву, екологічне мислення, типи екологічної свідомості, проблеми екологічної освіти, віковий підхід до формування екологічної свідомості, поняття про психологію екстремальних ситуацій та надання психологічної допомоги потерпілим, динаміка уявлень про постчорнобильську ситуацію.

Дуже часто підвищення економічної ефективності межує з тактичними діями в економічних рішеннях та управлінні економічними процесами. Тому важливо при формуванні майстерності управління економічними процесами сформованість екологічної свідомості, а саме наявності природо-центричного світогляду (Рис. 1).

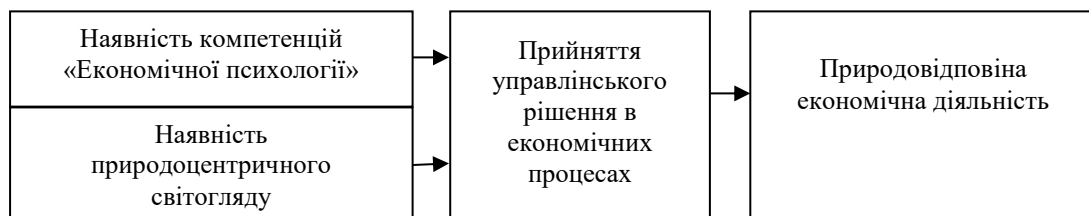

Рис. 1. Прийняття управлінського рішення в економічних процесах

Відповідно до компонентів екологічної освіти викладання «Економічної психології» реалізуємо:

I. Інформаційна компонента висвітлюється у лекційному матеріалі. Встановлюються чіткі зв'язки між результатами економічної діяльності та параметрами природного середовища.

II. Мотиваційно-ціннісну компоненту доцільно впроваджувати при освітленні екологовідповідних результатів економічної діяльності як основу сприйняття цих результатів в суспільстві. І навпаки несприйняття соціумом природо-загрозливих підходів, навіть якщо є високою економічна ефективність.

III. Висвітлення природовідповідної моделі поведінки і діяльності економічних процесів можливо організовувати на науково практичних семінарах.

При цьому виконуються наступні соціально-психологічні функції екосоціалізації [3, с. 141]:

- екологічна адаптація (передбачає адаптацію члена громадської організації до статуту, традицій у спілкуванні, особливостям взаємодії в організації, соціальній справедливості, сприяння у забезпеченні пристосування до умов соціального середовища);

- екологічна актуалізація (має на меті організації поведінки і діяльності за допомогою соціально-технологічних прийомів таким як самооцінка, мотивація та інші, щоб кожна особистість, яка має відношення до екологічних проєктів змогла реалізувати творчий потенціал);

- активізація екологічної діяльності (в першу чергу це синхронізація та поєднання індивідуальних дій людини в умовах спільної діяльності, погодженість своєї соціальної ролі та спрямованість на розв'язання спільної екологічної проблеми).

У ході вивчення дисципліни «Економічна психологія» доцільно реалізувати наступні механізми соціальної регуляції та організації поведінки:

- екологосоціального впливу (підтримання внутрішніх соціальних традицій в навчальному процесі, підтримка позитивного морального-психологічного стану членів громадських організацій);

- екосоціальної взаємозалежності (підтримка зв'язків в організації навчання у групі);

- екологосоціальної відповідальності (створення можливості, прийняття норм, правил, завдань).

Управління навчальним процесом проводять з дотриманням наступних соціально-психологічних характеристик групи [3, с. 141]:

- екологічна спрямованість академічної групи (охоплює соціальну цінність прийнятих групою цілей, мотивів діяльності, ціннісних орієнтацій і

групових норм);

- організованість групи (виявом її є здатність групи до самоврядування та інтегративності як міра злитості, єдності, спільності осіб у групі між собою на противагу роз'єднаності);

- психологічний клімат групи (визначає самопочуття кожної особистості, її задоволеність групою, комфортність перебування в ній, коли кожен прагне бути серед інших людей, належати до групи, відчувати позитивні зустрічні емоції);

- референтність (ступінь прийняття індивідами групових еталонів і лідерство – ступінь провідного впливу окремих осіб групи на групу загалом у розв'язанні важливих для неї завдань);

- інтелектуальна активність і комунікабельність (вони виражають характер міжособистісного сприйняття, утвердження взаєморозуміння, здатність знаходити спільну мову);

- емоційна комунікабельність (свідченням її є міжособистісні емоційні зв'язки, задоволення соціальної потреби в емоційно насичених контактах);

- волюва комунікабельність (здатність групи протистояти впливам інших груп, обставин, стійкість до стресу, надійність в екстремальних ситуаціях, спрямованість і наполегливість у конкурентних умовах).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Впровадження природоцентричних принципів у освітній процес з поєднанням соціально-психологічних характеристик формує фахівця-психолога, який при у професійній діяльності в сферах економіки зможе проводити просвітницьку та консультативну діяльність спрямованої на розуміння важливості природоцентризму. В подальшому важливим є формування методичного забезпечення таких освітньо-консультативних процесів психолога та формування відповідних психологічних тренінгів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмашій, І. І. Особливості формування екологічної культури молоді природо центричного типу в діяльності громадських організацій / І. І. Алмашій // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Педагогіка. Соціальна робота. – 2014. – №30. – С. 9-13.
2. Мусієнко, М. М. Екологія. Охорона природи: Словник-довідник / М. М. Мусієнко, В. В. Серебряков. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2007. – 624 с.
3. Москаленко, В. В. Соціально-психологічні закономірності становлення економічної культури молоді: монографія / В. В. Москаленко, О. В. Лавренко, Н. М. Дембицька, І. К. Зубіашвілі [та ін.]; за ред. В. В. Москаленко. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 405 с.

REFERENCES

1. Almashij, I. I. (2014). Osoblyvosti formuvannja ekologichnoi' kul'tury molodi pryrodo centrychnogo typu v dijal'nosti gromads'kyh organizacij [Peculiarities of ecological culture formation of environmentally-oriented youth in the activity of regional civil organizations]. Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu: Serija Pedagogika. Social'na robota – SCIENTIFIC BULLETIN OF UZHGOROD UNIVERSITY. SERIES: «PEDAGOGY. SOCIAL WORK», 30, 9-13 [in Ukrainian].
2. Musijenko, M. M., Serebrjakov, V. V. (2007). Ekologija. Ohorona pryrody [Ecology. Conservation]. Kyi'v: T-vo «Znannja» [in Ukrainian].
3. Moskalenko, V. V. (Ed.) (2015). Social'no-psyhologichni zakonirnosti stanovlennja ekonomichnoi' kul'tury

molodi [Socio-psychological patterns of formation of economic culture of youth]. Kyi'v: Pedagogichna dumka [in Ukrainian].

Алмаши Иван Иванович. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СОЧЕТАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ «ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ»

В статье рассмотрены социально-психологические характеристики экономической и экологической культуры при преподавании «Экономической психологии». В ходе изучения дисциплины «Экономическая психология» для специальности «Психология» ОС «Бакалавр» рассмотрены элементы экологической культуры для следующих тем: экономическая психология (эволюция, роль и место в обществе); экономическое сознание; отношение человека к собственности; финансовая психология; психологическое значение денег (потребление, поведение потребителя); общие принципы психологии предпринимательства; психологические теории предпринимательства; психология личности предпринимателя; типы предпринимателей; психология предпринимательской деятельности; психология предпринимательской организации; психология управления рекламно-делательностью предприятия. Управление учебным процессом проводят с соблюдением следующих социально-психологических характеристик группы. Основу реализации экологоориентированного образования, а именно формирование экологической культуры молодежи рассматривается с учетом трех компонентов: информационной компоненты (освещается в лекционном материале и показывает на четкие связи между результатами экономической деятельности и параметрами экологической среды; мотивационно-ценностной компоненты (ее целесообразно внедрять в экологически приемлемые результаты экономической деятельности как основу восприятия этих результатов в обществе и наоборот неприятие социумом экологически угрожающей деятельности, даже если наблюдается высокая экономическая эффективность); поведенчески-деятельностной компоненты (освещение природо-соответствующей модели поведения и деятельности в экономических процессах возможно освещать на научно-практических семинарах). Приведены примеры сочетания аудиторной работы при преподавании дисциплины «Экономическая психология» в сочетании с научно-практическими семинарами направленных на исследования экологической и экономической психологии, которые проводились обществом молодых ученых, студентов, аспирантов, докторантов «Наука будущего» Мукачевского государственного университета по тематикам: «Психологический портрет предпринимателя», «Экологический и энергетический менеджмент». Отмечено, что в резких социально-экономических изменениях «в экономике ровно столько стало экономики, сколько в ней психологии». Поскольку реализация умений и навыков экономической психологии происходит не только в системе «Человек-Человек», а также в системе «Человек-Природа». Поэтому является актуальным преподавание дисциплины «Экологическая психология» с соблюдением принципа природоцентризма.

Ключевые слова: экономическая психология, экологическая культура, образование, обучение.

Almashi Ivan I. SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE COMBINATION OF ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL CULTURE IN THE TEACHING OF «ECONOMIC PSYCHOLOGY»

The article deals with the combination of social and psychological characteristics of the combination of economic and environmental culture in the teaching of «Economic Psychology». In the course of studying the discipline «Economic Psychology» for the specialty «Psychology» of OS «Bachelor» the introduction of elements of ecological culture is directed to study the following topics: economic psychology (evolution, role and place in society); economic consciousness; attitude of the person to the property; financial psychology; psychological value of money (consumption, consumer behavior); general principles of psychology of entrepreneurship; psychological theories of entrepreneurship; psychology of the entrepreneur's personality; types of entrepreneurs; psychology of entrepreneurial activity; psychology of business organization; psychology of enterprise advertising management. Management of the educational process is carried out in accordance with the following social and psychological characteristics of the group. The basis for the implementation of environmental education, namely the formation of ecological culture of youth laid down with three components: information component (is covered in the lecture material and establishes clear links between economic activity and environmental parameters; motivational and value component (implementation of environmental performance) as a basis for the perception of these results in society, and vice versa, rejection by society of environmentally threatening approaches, even if high economic efficiency is observed); behavioral and activity component (coverage of the nature-appropriate model of behavior and activity in economic processes can be organized at scientific workshops). Examples of the combination of classroom work in teaching the discipline of «Economic Psychology» and scientific and practical seminars on areas of environmental and economic psychology research, which were conducted by the society of young scientists, students, graduate students, doctoral students of the «Science of the Future» Mukachevo State University on the following topics: «Psychological portrait of an entrepreneur», «Environmental and energy management». It has been noted that in the sharp social and economic changes «in the economy there has become just as much economy as there is psychology in it». Since the realization of the skills and competencies of economic psychology takes place not only in the «Man-Man» system, but also in the «Man-Nature» system. Therefore, the teaching of the discipline «Economic Psychology» is relevant in compliance with the principle of nature-centrism.

Keywords: economic psychology, ecological culture, education, training.

Одержано 14.10.2019 р.

ПРОГНОЗУВАННЯ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

У статті досліджується процес прогнозування антикризового управління економікою в умовах децентралізації. В умовах реформування економіки та поширення кризових явищ надважливим завданням виступає можливість прогнозування ефективності запланованих дій. Найбільш проблемною в антикризовому управлінні є розробка ефективної прогнозованої моделі, яка б враховувала участь громадян в процесах ухвалення господарських рішень в умовах поширення кризових явищ. Одним з можливих рішень цієї проблеми є складання прогнозу ситуацій для виходу з кризи та дослідження територій за соціо-еколого-економічним станом. У ході дослідження використовувалися такі методи: дослідження явищ (предмета, об'єкта), поділу території України на частини за сукупністю показників; дослідження різних сторін територіального об'єкта; виявлення та аналіз взаємозв'язків між чинниками та результатами. На основі розробленого підходу та за результатами дослідження розроблено прогнозовану модель виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації, яка враховує: наявність ресурсного і трудового потенціалу; соціальний, екологічний та економічний складники розвитку територій; коефіцієнт ризику настання криз; загальний коефіцієнт децентралізації. Визначено, що прогнозування та передбачення криз охоплює низку взаємопов'язаних етапів і може здійснюватися в рамках запобіжного регулювання та як один з етапів, що передує розробці програми. Доведено, що прогнозування щодо економічного, соціального та екологічного розвитку є засобом обґрунтування вибору (органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування) певної стратегії та прийняття конкретних рішень щодо регулювання соціально-економічних процесів. Причому при створенні прогнозів управління в умовах кризи, варто враховувати специфіку усіх регіонів країни. За допомогою дослідження та аналізу подій в реформуванні були розроблені етапи управлінських рішень при кризових ситуаціях в умовах децентралізації з використанням прогнозування. Проведені дослідження дозволили диференційовано підійти до застосування форсайт-методу в плануванні розвитку територіальних об'єднань.

Ключові слова: прогнозування, антикризове управління, кризовий стан територій, децентралізація, територіальні утворення, форсайт-метод.

ВСТУП

Починаючи з 1991 року розвиток України проходить в умовах невизначеності та кризових процесів. По-іншому відбувся підхід до реформування виконавчої влади в 2014 році, коли було закушено реформу децентралізації. Акцент поставлено на децентралізацію влади, як складової антикризового управління. У зв'язку з цим, участь громадян у розробці та впровадженні ефективної моделі процесу ухвалення господарських рішень стала надзвичайно важливою.

Постановка проблеми. Нові українські реалії спонукають до пошуку радикальних шляхів покращення існуючих моделей управлінської діяльності на територіях та в адміністративно-територіальних утвореннях. Довгоочікувана реформа місцевого самоврядування в Україні зіштовхнула людей з розумінням, що при передачі повноважень їм буде необхідно самим планувати майбутні доходи, витрати та управлінські дії. Прогнозовані моделі мають враховувати кризові прояви, що є майже постійними в українській економіці. У світі існує багато аналогів антикризового управління при реформуванні, але специфічні умови, що склалися в Україні історично, роблять ці підходи не дієвими.

Сучасні особливості управління економікою та пов'язані з цим труднощі зумовлюють необхідність вивчення підходів до прогнозування, його наслідків,

враховуючи реформу децентралізації. В цьому випадку ефективність антикризового управління буде можливою за рахунок розробки моделей для створення прогнозів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і методологічних аспектів антикризового управління, фінансової спроможності органів управління на місцях, оцінки фінансової самостійності територій та прояву кризи, регулюванню міжбюджетних відносин і фінансової політики, циклічності економічних криз присвячено ряд досліджень науковців, серед яких В. Б. Авер'янов [2], В. Є. Власюк [3], В. І. Борейко [4], В. Є. Корчинський [5], Л.О. Лігоненко [6], В. І. Мельник [7], Ч. Тібу [8], Й. Шумптер [9] та ін. Науковці аналізують симптоми кризи та заходи для зниження її негативних наслідків, концентрують свою увагу на оперативному виявленні ознак кризового стану та прогнозуванні для своєчасного її подолання.

В науковій літературі ця проблема піднімається та більш конкретно розглядається на рівні підприємств. В той час, як прогнозування кризових проявів та методи антикризового управління на рівні територіальних громад потребують більш детальних досліджень та часто залишаються поза увагою.

Мета статті (постановка завдання). Метою дослідження є розробка методу прогнозування у антикризовому управлінні територіями в умовах децентралізації. Для досягнення мети було поставлено

такі завдання: розробити етапи впровадження прогнозування в управлінські рішення при кризових ситуаціях в умовах децентралізації; запропонувати модель виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації; обґрунтувати застосування форсайт-методу в плануванні розвитку територіальних об'єднань.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У нинішніх умовах затяжної кризи лише ефективне та продумане реформування економіки здатне привести до успіху. Саме децентралізація (тобто поділ країни на об'єднані територіальні громади) виступає найважливішою компонентою реформи. В Україні цей процес знаходиться на початковому етапі. Однією з найбільших проблем є те, що країна ще не має такого досвіду, а тому варто створювати ймовірні моделі, які б дали можливість отримувати прогнози для різних варіантів розвитку подій.

Загальновідомим є той факт, що настання криз є прогнозованим і неминучим явищем ринкової економіки, що засвідчує як теорія економічного розвитку, так і теорія циклів Й. Шумпетера [9].

Саме врахування вже відомих поглядів та побудова на їх основі нових підходів до прогнозування може призвести до економічного успіху в Україні. Вважаємо, що впровадження антикризових заходів в управління економікою повинно базуватися на певному комплексі процесів, прийомів та методів. Важливо підкреслити, що аналіз має проводитися як для об'єктів макро- так і мезорівня. Його метою є визначення поточної ситуації та прогнозування подальшого розвитку подій.

Відповідно до планів уряду впровадження децентралізації має призвести до покращення рівня господарювання, завдяки передаванню прав та повноважень від центральних до місцевих органів влади. В той же час реформа надає перспективи для розвитку на основі використання наявних ресурсів при вирішенні місцевих потреб. Глобальною метою реформи є виведення країни з кризи за рахунок активізації населення в регіонах. Отже, децентралізація – це процес перерозподілу функцій, повноважень, людей або речей між органами управління. Реформа має забезпечити стабільну й беззбиткову діяльність економічних суб'єктів у державі.

Саме тому, для ефективного планування економічного розвитку території варто застосувати метод прогнозування, який має містити накопичений у минулому досвід управління і поточні припущення відносно подальшого вигляду цього об'єкту. В результаті з'явиться прогнозована картина майбутнього, яку можна використовувати як основу для подальшого розвитку і включення складників планування. Прогнози в управлінні створюються на основі моделей розвитку керованого об'єкта. Для опрацювання результатів прогнозування звично використовувати методи моделювання, які служать для апробації економічних, соціальних та екологічних процесів. Пропонуємо поділ за етапами використання прогнозів в прийнятті антикризових управлінських

рішень в умовах децентралізації (таблиця 1).

Зазначимо, що комплекс методів і прийомів прогнозування визначають мету, час, специфічні умови прогнозу та його побудову. Цікаво, що різні методи можуть використовуватися в розробці відмінних між собою прогнозів. Причому для вирішення поставлених завдань і прийняття радикальних рішень значною проблемою може виступати кількість і якість наявної для прогнозу інформації.

Останнім часом методологія прогнозування поповнилась низкою ефективних методів стратегічного аналізу, новими інформаційними технологіями і програмами, а також технологічними продуктами. До них належать дві групи методів [10]:

- методи і моделі, які використовуються на стадії створення інформаційно-аналітичної бази аналізу і діагностики стану прогнозованих об'єктів і процесів;

- методи і моделі багатовимірних оцінок і багатофакторного прогнозування за даними взаємопов'язаних динамічних рядів.

В цілому, методи прогнозування є важливим доробком в управлінні. На сьогодні відносно новим для України є прогнозування соціо-еколого-економічного розвитку територіальних об'єднань. Саме тому, науковий підхід до державного планування є запорукою результативності. При впровадженні прогнозованих ситуацій планується підвищення соціально-економічного добробуту населення в країні.

Прогнози щодо економічного, соціального та екологічного розвитку є засобом обґрунтування вибору (органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування) певної стратегії та прийняття конкретних рішень щодо регулювання соціально-еколого-економічних процесів. Причому при створенні прогнозів управління в умовах кризи, варто враховувати специфіку кожного регіону країни.

Найпоширенішим прийомом аналізу є ідентифікація чинників, які впливають на досягнення цілей, закладених у проблему. Для прикладу розглянемо кризову ситуацію на рівні територіальної громади та пошук шляхів виходу з неї. Для цього потрібно визначити чинники, які можуть вплинути на кінцевий результат (наявність стратегії розвитку, відповідна ресурсна база, бюджетний потенціал, кваліфікований управлінський потенціал тощо). Аналіз динаміки зміни цих показників дає можливість визначити ступінь розвитку територіального об'єднання та запропонувати стратегії для виходу з кризи.

Для виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації пропонується ввести коефіцієнт ризику, який характеризує відношення імовірнісної величини максимально можливого збитку (Z_{max}) до нормативного значення соціо-еколого-економічної складової територій (K_{0j}) [11, С. 403-406]. Коефіцієнт ризику розраховується за формулою:

$$K_r = \frac{Z_{max}}{K_{0j}} 100\% \quad (1)$$

Отримані значення коефіцієнта ризику пропонується оцінювати за шкалою:

до 10% – сприятливий стан (тобто найменший ризик);
від 10% до 30% – оптимальний стан;

від 31% до 69% – тривожний стан;
від 70% – кризовий стан (тобто найбільший ризик).

Таблиця 1

Етапи використання прогнозів в управлінських рішеннях при кризових ситуаціях в умовах децентралізації*

Етапи	Роль і місце прогнозу в прийнятті антикризових управлінських рішень в умовах децентралізації
Початковий	Проводиться дослідження методів реалізації мети управління, в т. ч. на місцях. Дає можливість уточнити загальну ціль та сформулювати завдання для її вирішення. Встановлюються чіткі критерії для досягнення мети, а саме перелік антикризових заходів з урахуванням децентралізації.
Пошуковий	Аналіз стану досліджуваної території на теперішній час та прогноз на майбутнє. Виявлення й оцінка схожих рис у розвитку об'єкта, що досліджується. Підбір інструментів для антикризового управління в умовах децентралізації.
Нормативний	Вивчення можливих методів реалізації поставлених цілей управління в умовах кризи. Ці підходи використовуються відповідно до методів антикризового управління з урахуванням нормативної бази. Створення нормативів для різного типу територіальних громад. Порівняння показників розвитку з нормативними.
Програмний	Дослідження впливу чинників на різних етапах досягнення мети антикризового управління. Формулювання гіпотези взаємного впливу різних чинників на об'єкт прогнозування в умовах проведення децентралізації. Планування термінів досягнення проміжних цілей у процесі досягнення головної.
Проектний	На основі досліджень розробляються плани для забезпечення цільової спрямованості концепцій, життєвого циклу проектів та якісних критеріїв оцінки розвитку територіальних громад. Результати проектного прогнозу використовуються для розробки інвестиційно-інноваційних і фінансових рішень.
Проміжний	Прогнози розвитку територій в умовах проведення децентралізації спрямовані на забезпечення, розробку, прийняття та реалізацію антикризових управлінських рішень (тактичних, оперативних та стратегічних).
Факторний	Сукупні прогнози розвитку економіки в умовах децентралізації формуються з урахуванням детермінованих, ймовірнісних взаємозв'язків чинників й об'єкта прогнозування. Специфічні умови визначають методи прогнозування і прийняття антикризового управлінського рішення в територіальних громадах.
Суб'єктний	Моделі прогнозування визначаються за допомогою математичних залежностей, а саме формалізовані, що дозволяють здійснювати прогнозування і прийняття рішення з використанням спеціальних програм чи у вигляді письмових чи усних текстів.

* Розроблено автором

Поряд з цим доречним є врахування загального коефіцієнта децентралізації при прийнятті рішень (K_d), який дозволяє оцінити ступінь децентралізації в конкретній системі управління. Він розраховується за формулою:

$$K_d = \frac{r_i}{R_i} 100\% \quad (2)$$

де r_i – число рішень, прийнятих на нижніх рівнях ієрархії за i -тий період;

R_i – загальна кількість рішень за i -тий період.

Шкала для визначення впливу розрахованого коефіцієнта децентралізації:

- 0,0–0,1 – мінімальний ступінь;
- 0,1–0,3 – незначний ступінь;
- 0,3–0,5 – середній ступінь;
- 0,5–0,8 – значний ступінь;
- 0,8–1,0 – високий ступінь.

Що ближчий коефіцієнт до одиниці, то вищий ступінь децентралізації. Але врахування тільки кількості рішень буде недостатнім, оскільки не враховується ступінь важливості рішень, прийнятих на нижчих рівнях управління та ступінь їх самостійності,

тому й визначення цього показника має загальний характер.

Надважливим є зведення розрахунків та проведення оцінки кризового стану території, що досліджується. В результаті проведених досліджень пропонується модель виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації, що враховує наявність потенціалу (ресурсного, трудового), соціальну, екологічну та економічну складову розвитку територій, коефіцієнт ризику настання криз та загальний коефіцієнт децентралізації. В остаточному вигляді вона має вигляд:

$$N = E_s^y + d_i + K_r + K_d. \quad (3),$$

де E_s^y – норматив ефективності;

d_i – таксонометричний показник;

$K_{дец}$ – загальний коефіцієнт децентралізації при прийнятті рішень.

Даний підхід дозволяє акцентуючись на вихідних величинах, отримати достатньо ймовірне уявлення про основні тенденції подальших змін у часі. Розробка ефективної стратегії управлінням

антикризовими процесами в різних територіальних об'єднаннях вимагає комплексного підходу до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем, які безпосередньо впливають та визначають їх стан та перспективи подальшого розвитку.

Одним з найефективніших видів прогнозування став форсайт, який широко застосовується в передових країнах у державному управлінні, а також при розробці стратегій, проектів і програм регіонального та місцевого самоврядування [12]. Форсайт розглядається у вигляді системи методів експертної оцінки довгострокових перспектив інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, здатних найбільш позитивно впливати на економіку і суспільство [13].

Надзвичайним у ранньому розпізнаванні кризи є оцінка взаємозв'язку наявних проблем. Його характер може багато що сказати і про небезпеку кризи, і про її можливі наслідки на будь-якій території.

В якості вдосконалення стратегічного планування антикризового управління в умовах децентралізації пропонується модернізувати розробку стратегічних програм шляхом застосування форсайту, який поєднує наукове прогнозування з урахуванням трикутника «влада – бізнес – громада» й дієвого залучення так званих «стейкхолдерів», тобто так званих зацікавлених сторін [14].

Однозначно, що для управління соціо-еколого-економічною системою має проводитися ефективний моніторинг антикризового управління кризовими територіями. Сюди зараховуємо контролювання процесів розвитку та спостереження за критеріями антикризового управління певними органами, можливо, новоствореними. Цей контроль може виступати службою прогнозування кризових ситуацій. Та однозначно, що для такого прогнозу потрібний чіткий комплекс ознак і критеріїв розвитку кризових явищ, чітка розроблена методологія їхнього розрахунку та детальний аналіз.

В якості практичної реалізації визначених цілей і завдань використання форсайту є доречним та дозволяє відстежувати прогноз та здійснювати моніторинг у досягненні запланованих результатів. Підкреслюючи масштабне значення форсайту для антикризового управління економікою, його замовниками, як правило, можуть виступати уряд країни або територіальні громади, що надають підсумкову інформацію науковому і діловому співтовариству. Застосування форсайт-методу дозволить розробляти стратегічні програми та сценарії розвитку територіальних об'єднань, що дозволить формувати довгострокові прогнози, визначати пріоритетні напрямки та розробляти конкретні стратегії на основі вибору пріоритетів з метою прийняття оптимальних управлінських рішень для підвищення конкурентоспроможності за рахунок

урахування ресурсної витратності та економічної ефективності.

Прогнозування та передбачення криз охоплює низку взаємопов'язаних етапів і може здійснюватися в рамках запобіжного регулювання та як один з етапів, що передедує розробці програми (плану) [11, С. 406].

На нашу думку, антикризову стратегію доречно визначити як комплексний спосіб виходу із кризового стану або для запобігання прояву кризових явищ у певних соціально-економічних системах, завдяки впровадженню антикризових механізмів, інструментів та ресурсного потенціалу, на основі залучення планування та прогнозування, що дозволяє окреслити господарську ситуацію та розробити перспективні шляхи розвитку.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті, на основі проведеного дослідження, виділено етапи використання прогнозів в управлінських рішеннях при кризових ситуаціях в умовах децентралізації. На відміну від існуючих підходів, вони враховують позитивний ефект проведених антикризових дій. Він доводить, що врахування соціальних, екологічних та економічних параметрів суттєво впливає на результат та визначає напрям антикризових заходів.

Запропоновано показник виявлення кризового стану територій, який дає змогу проаналізувати соціо-еколого-економічний стан об'єданого територіального об'єкта. Ми ввели коефіцієнт ризику для виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації та запропонували його градацію.

Автором запропонована модель виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації, яка враховує потенціал території, соціальну, екологічну та економічну складові, коефіцієнт ризику настання криз та загальний коефіцієнт децентралізації. Використання запропонованої методики дозволить перспективно розвиватися на засадах сталості в умовах децентралізації.

Запропоновано застосування форсайту для вдосконалення стратегічного планування антикризового управління в умовах децентралізації. Ідеєю впровадження його є проведення наукове прогнозування з урахуванням трикутника «влада – бізнес – громада» та залучення «стейкхолдерів».

Дане дослідження може бути цікавим для багатьох країн світу, які зіштовхуються з проявами кризових явищ або хочуть визначити рівень соціо-еколого-економічного розвитку будь-якої території. На основі запропонованої методики можуть розроблятися перспективні плани розвитку територій у будь-якій країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степанюк, Н. А. (Антонюк, Н. А.) Ризики та загрози реформи децентралізації для національної економіки України. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2017. Том 22. Вип. 12 (65). С. 66-69.
2. Авер'янов, В. Б. Адміністративна реформа і правова наука. Право України. 2002. № 3. С. 24-25.
3. Власюк, В. Є., Бик, Л. І. Особливості забезпечення реалізації соціально-економічних інтересів регіонів

України за допомогою фінансових механізмів. Проблеми економіки. 2013. № 4. С. 192-195.

4. Борецько, В. І. Необхідність та шляхи забезпечення фінансової самостійності регіонів України. Вісник ОНУ імені І. І. Мечнікова. 2014. Т. 19. Вип. 2/4. С. 151-155.

5. Корчинський, В. Є. Підвищення фінансової самостійності регіонів у контексті проведення реформи у сфері міжбюджетних відносин. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Економіка і управління». 2011. Т. 24. № 2. С. 97-106.

6. Лігоненко, Л. О. Антикризисне управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: [монографія]. К. : КНТЕУ, 2014. 580 с.

7. Мельник, В. І. Фінансова самостійність та розвиток регіону. Бізнес-Інформ. 2012. № 11. С. 96-99.

8. Tiebout, C. An Economic Theory of Fiscal Decentralization // Public Finances: Sources, and Utilization. Princeton, New Jersey, 1961. P. 79-96.

9. Schumpeter, J. A. Business cycles: A theoretical, historical and statistical analysis of the capitalist process. New York. ; Toronto ; London : McGraw-Hill Book Company, 1939. – 461 p.

10. Бобровська, О. Ю. Еволюція прогнозування розвитку соціально-економічних процесів: стан і напрямки удосконалення. [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11boysnu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11boysnu.pdf).

11. Антонюк, Н. А. Методичні підходи до антикризового управління в умовах децентралізації. Науковий журнал Бізнес Інформ. №5. 2018. С. 403-407.

12. Cuosa, T. Practicing strategic foresight in government. The cases of Finland, Singapore and European Union. Singapore: S.Rajaratnam Studies, 2011. 116 p.

13. Gokhberg, L., Meissner, D., Sokolov, A. Indicators for Science, Technology and Innovation on the Crossroad to Foresight in: Science, Technology and Innovation Policy for the Future. Potentials and Limits of Foresight Studies. Heidelberg/ New York/ Dordrecht/ London: Springer, 2013. P. 267.

14. Edward R. Freeman, Alexander Moutchnik (2013): Stakeholder management and CSR: questions and answers. In: UmweltWirtschaftsForum, Springer Verlag, Vol. 21. Nr. <https://link.springer.com/article/10.1007/s00550-013-0266-3>.

REFERENCES

1. Stepaniuk, N. A. (2017). Risks and threats of decentralization reforms for the national economy of Ukraine. Odesa. Odesa National University Herald. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnikova, 22, 12 (65), 66-69 [in Ukrainian].

2. Aver'ianov, V. B. (2002). Administratyvna reforma i pravova nauka [The administrative reform and legal science], Pravo Ukrainy, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

3. Vlasjuk, V. Ye. and Byk, L. I. (2012). Osoblyvosti zabezpechennia realizatsii sotsialno-ekonomichnykh interesiv rehioniv Ukrainy za dopomohoiu finansovykh mekhanizmiv [Features of en-suring the implementation of socio-economic interests of re-gions of Ukraine through financial mechanisms]. Problemy eko-nomiky, 4, 192-195 [in Ukrainian].

4. Boreiko, V. I. (2014). Neobkhdnist ta shliakhy zabezpechennia finansovoi samostiinosti rehioniv Ukrainy [Necessity and ways of ensuring the financial autonomy of the regions of Ukraine]. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnikova, 19, 2/4, 151-155 [in Ukrainian].

5. Korchynskiy, V. Ye. (2011). Pidvyshchennia finansovoi samosti-inosti rehioniv u konteksti provedennia reformy v sferi mizh-biudzhetykh vidnosyn [Increasing financial autonomy of re-gions in the context of reform in the field of intergovernmental fiscal relations]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho uni-versytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia, 24 (63), 2 (2011), 97-106 [in Ukrainian].

6. Lihonenko, L. O. (2014). Antykryzove upravlinnia pidpryiemstvom : teoretyko-metodolohichni zasady ta praktychnyi instrumentarii [Anticrisis enterprise management: theoretical and methodological principles and practical tools], KNTEU, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

7. Melnyk, V. I. (2012). Finansova samostiinist ta rozvytok rehionu [Financial autonomy and development of the region]. Biznes Inform, 11, 96-99 [in Ukrainian].

8. Tiebout, C. (2061). An Economic Theory of Fiscal Decentraliza-tion. In Public Finances: Sources, and Utilization, 79-96 [in Ukrainian].

9. Schumpeter, J. A. (1993). Business cycles: A theoretical, historical and statistical analysis of the capitalist process. New York; Toronto; London: McGraw-Hill Book Company [in English].

10. Bobrovs'ka, O. Ju. (2011). Evoljucija prognovuvannja rozvytku social'no-ekonomichnyh procesiv: stan i naprjamky udoskonalennja, Zbirnyk naukovykh prac' Publichne administruvannja: teoriya ta praktyka, 2 (6). Retrived from: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11boysnu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11boysnu.pdf) [in Ukrainian].

11. Antoniuk, N. A. (2018). The methodical Approaches to Anti-Crisis Management in Conditions of Decentralization. Business Journal Scientific Inform, 5, 403-407 [in Ukrainian].

12. Cuosa, T. (2011). Practicing strategic foresight in government. The cases of Finland, Singapore and European Union. Singapore: S.Rajaratnam Studies [in English].

13. Gokhberg, L., Meissner, D., Sokolov, A. (2013). Indicators for Science, Technology and Innovation on the Crossroad to Foresight in: Science, Technology and Innovation Policy for the Future. Potentials and Limits of Foresight Studies. Heidelberg/ New York/ Dordrecht/ London: Springer [in English].

14. Edward R. Freeman, Alexander Moutchnik (2013). Stakeholder management and CSR: questions and answers. UmweltWirtschaftsForum, Springer Verlag, 21. Retrived from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00550-013-0266-3> [in English].

Антонюк Наталия Анатолієвна. ПРОГНОЗИРОВАНИЕ В АНТИКРИЗИСНОМ УПРАВЛЕНИИ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ

В статье исследуется процесс прогнозирования антикризисного управления экономикой в условиях децентрализации. В условиях реформирования экономики и распространения кризисных явлений важнейшим заданием выступает возможность прогнозирования эффективности запланированных действий. Наиболее проблемной в антикризисном управлении является разработка эффективной прогнозируемой модели, которая бы учитывала участие граждан в процессах принятия хозяйственных решений в условиях распространения кризисных явлений. Одним из возможных решений этой проблемы является составление прогноза ситуаций для выхода из кризиса и исследования территорий за социо-эколого-экономическим состоянием. В ходе исследования использовались следующие методы: исследования явлений (предмета, объекта), разделения территории Украины на части по совокупности показателей; исследования различных сторон территориального объекта; выявление и анализ взаимосвязей между факторами и результатами. На основе разработанного подхода и по результатам исследования разработано прогнозируемую модель выявления кризисного состояния территорий в условиях децентрализации, которая учитывает: наличие ресурсного и трудового потенциала; социальный, экологический и экономический составляющие развития; коэффициент риска наступления кризисов; общий коэффициент децентрализации. Определено, что прогнозирование и предвидение кризисов охватывает ряд взаимосвязанных этапов и может осуществляться в рамках меры регулирования и как один из этапов, предшествующий разработке программы. Доказано, что прогнозирование по экономическому, социальному и экологическому развитию является средством обоснования выбора (органами законодательной и исполнительной власти, органами местного самоуправления) определенной стратегии и принятия конкретных решений по регулированию социально-экономических процессов. Причем при создании прогнозов управления в условиях кризиса, следует учитывать специфику всех регионов страны. С помощью исследования и анализа событий в реформировании были разработаны этапы управленческих решений при кризисных ситуациях в условиях децентрализации с использованием прогнозирования. Проведенные исследования позволили дифференцированно подойти к применению форсайт-метода в планировании развития территориальных объединений.

Ключевые слова: прогнозирование, антикризисное управление, кризисное состояние территорий, децентрализация, территориальные образования, форсайт-метод.

Antoniuk Nataliia A. FORECASTING IN ANTI-CRISIS MANAGEMENT UNDER REFORMING CONDITIONS

The article studies the process of forecasting the anti-crisis management of the economy under the conditions of decentralisation. In the context of economic reform and spread of crisis, the ability to predict the effectiveness of planned actions is a task of utmost importance. The most problematic aspect in anti-crisis management is the development of an effective projected model that would take into consideration participation of citizens in making economic decisions under the conditions of a spreading crisis. One of possible solutions to this problem is making a forecast of situations to overcome the crisis and study the territories by social, ecological and economic conditions. The following methods were used in the course of the research: research of phenomena (objects, subjects), division of the territory of Ukraine into parts by a set of indicators; exploring different sides of a territorial object; identification and analysis of relationship between factors and results. On the basis of the developed approach and according to the results of the research, it was possible to develop a projected model of crisis detection of the territories under the conditions of decentralisation, which takes into account: availability of resource and labour potential, social, environmental and economic components of territorial development; crisis risk factor; overall decentralisation ratio. It has been determined that crisis forecasting and foresight cover a number of interrelated stages and it can be implemented within the framework of preventive regulation and as one of the stages preceding the development of the program. It has been proved that forecasting as for economic, social and environmental development is a means of substantiating the choice (by legislative and executive bodies and local authorities) of a particular strategy and making specific decisions on regulating social and economic processes. Moreover, when creating management forecasts under the conditions of a crisis, it is necessary to take into account the specifics of all regions of the country. Research and analysis of the events in the process of reform enabled the development of qualifying features of management decisions in crisis situations under the conditions of decentralisation with the use of forecasting. The conducted researches made it possible to differentiate the use of the foresight method in planning the development of territorial entities.

Keywords: forecasting, anti-crisis management, crisis state of territories, decentralisation, territorial entities, foresight method.

Одержано 07.10.2019 р.

Гоблик Володимир Васильович
д.е.н., професор кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Черниченко Тетяна Володимирівна
д.е.н., професор кафедри фінансів
Хаустова Ксенія Михайлівна
к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

Індустрія гостинності в сучасних умовах розвивається швидкими темпами, удосконалюється і розширюється інфраструктура, з'являється багато готелів та ресторанів, баз відпочинку, розширюється мережа санаторно-курортних об'єктів та сфери обслуговування, комунікаційних зв'язків тощо, які задовольняють потреби вітчизняних і закордонних споживачів. Сфера гостинності стає основним сектором економіки в регіонах, що мають значні ресурси туризму та рекреації. Зазвичай ці ресурси використовуються не повною мірою, без ефективної підтримки органів місцевої влади та місцевого самоврядування. Мета статті – оцінити ресурсне забезпечення розвитку сфери гостинності. Методологія дослідження базувалась на методах дослідження: прогнозування, аналізу, синтезу, порівняння, графічного, систематизації і узагальнення. У науковому дослідженні розглянуто ресурсний потенціал сфери гостинності. Сформульовано систему ресурсів гостинності, в яку входять туристичні ресурси регіону, а також допоміжні ресурси: людські, фінансові, інформаційні, маркетингові, природно-кліматичні, адміністративні, інституціональні, інноваційні. Запропоновано, з метою покращання ситуації, що існує у туристичному, готельному, санітарно-курортному господарстві регіону, використання його можливостей, започаткувати кластер гостинності. Кластер створить більш сприятливі умови для активного розвитку в регіоні конгресового туризму, тобто розвитку туристичного напрямку спрямованому на обслуговування різного роду конгресів, семінарів, нарад і конференцій як державного, так і міжнародного значення. Обґрунтована необхідність відкриття нових пунктів перетину кордону, як елементу інфраструктури гостинності, адже кількість іноземних туристів, що в'їжджають в область постійно збільшується. Наукова новизна проведеного дослідження полягає в обґрунтуванні і вирішенні завдань по систематизації ресурсів гостинності та на їх можливостях створення кластеру гостинності. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання науково-обґрунтованих методичних вказівок та пропозицій щодо ефективного використання ресурсного потенціалу сфери гостинності в регіонах України при розробці відповідних стратегій та регіональних програм.

Ключові слова: ресурси гостинності, туризм, потенціал, регіон, кластер, пункти пропуску, гірські території.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сфера гостинності це сукупність галузей національної економіки, у якій особливе місце належить індустрії туризму та є однією з найбільш доходних і динамічно розвиваючих галузей економіки. Доходи від туризму становлять істотну частину бюджетів багатьох економічно розвинених країн. За прогнозами Всесвітньої туристської організації при ООН доходи від туризму в світі мають тенденцію стійкого зростання.

Індустрія гостинності – організаційно значно складніша сфера діяльності, яка зорієнтована на задоволення попиту не тільки туристів у вузькому розумінні, подорожуючих у широкому, а також клієнтів, які проживають у місці розташування підприємства гостинності [1].

В умовах необхідності прискореного соціально-економічного розвитку регіонів, створення нових робочих місць, сприятливих і привабливих умов для жителів і гостей, зростає інтерес до такого напрямку як сфера гостинності. Для формування позитивного іміджу регіону, подолання основних проблем і

стримуючих чинників, необхідно вирішувати шляхом залучення ресурсів гостинності, в тому числі:

- виявлення вузьких місць у механізмі взаємодії структур бізнесу: дослідження руху потоків інновацій, капіталу, робочої сили;
- стимулюванні інвестицій у якісну фахову підготовку кадрів, діяльність центрів інформаційної підтримки тощо;
- сприяння обміну ідеями, знаннями, ноу-хау, що активізує притік нових ідей, появу інновацій;
- інвестиції в людський капітал як найбільш цінний ресурс сфери гостинності.

Цим обумовлена актуальність дослідження проблеми виявлення резервів і залучення ресурсів гостинності в туристичний і готельно-ресторанний бізнес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями, пов'язаними з функціонуванням сфери гостинності, й аналізом її розвитку займалися такі вчені, як Е. Балашова, М. Бойко, В. Кохненко А. Кусков, М. Мальцева, А. Медик, І. Пандяк, Х. Роглев, В. Ревенко.

У працях з готельного бізнесу Лінн ван дер

Ваген відзначала, що індустрія гостинності це сектор індустрії туризму, який здійснює процеси з розміщення туристів, а також галузі, діяльність яких спрямована на надання житла, продаж алкогольних напоїв, надання харчування і розважальних заходів.

На думку Дж. Уокера, індустрія гостинності об'єднує туризм, готельний і ресторанный бізнес, громадське харчування, відпочинок і розваги, організацію конференцій і нарад [2].

Мета дослідження (постановка завдання). Метою статті є оцінка ресурсного забезпечення розвитку сфери гостинності у регіоні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Ресурсне забезпечення розвитку гостинності у регіоні залежить від системи наявних та можливих ресурсів. До ключових ресурсів сфери гостинності, як основного сектору туристичної галузі, ми відносимо туристичні ресурси регіону, а також допоміжні ресурси (людські, фінансові, інформаційні, маркетингові, природно-кліматичні, адміністративні, інституціональні, інноваційні), які забезпечуватимуть ефективний розвиток регіону (рис.1).

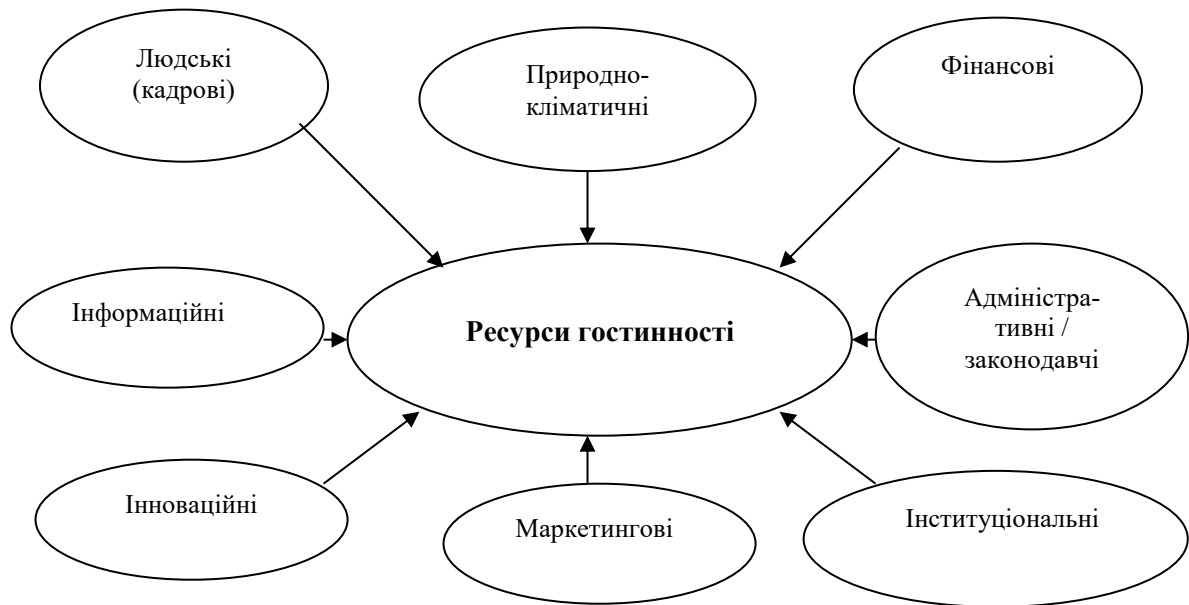

Рис. 1. Система ресурсів гостинності [сформовано автором]

Важливими ресурсами, які є визначальними у діяльності сфери гостинності є *людські ресурси* (до них ми відносимо кваліфікований персонал), формування професійної культури фахівців туризму й учасників громадських туристських союзів і об'єднань [3].

Мукачівський державний університет відіграє важливу роль у регіоні в забезпеченні кваліфікованими кадрами для рекреаційно-туристичного комплексу Закарпаття ведучи їх підготовку на факультеті туризму та готельно-ресторанної справи, сприяє можливості отримання фахової освіти та підвищення кваліфікації кадрів туристичного комплексу.

Наявність *інституціональних ресурсів* (норм та правил поведінки, традицій та звичаїв господарювання) є надзвичайно важливим для формування взаємовідносин між учасниками туризму, готельно-ресторанного бізнесу. Сучасна інституційна база потребує удосконалення у напрямі уніфікації та узгодженості єдиних правил гри учасників сфери гостинності, які є юридично різнорідними, але об'єднані за певними інтересами. Нові умови праці вимагають підготовки менеджерів нового покоління, які були б здатні до спільного прийняття рішень, роботі в команді, сприйнятливі до змін та інновацій, комунікативні.

Адміністративні/законодавчі ресурси гостинності полягають передусім у наявності владної

участі у її діяльності. Формування нормативно-правового поля полегшує регуляторну функцію держави та ставить певні рамки для діяльності підприємств. Саме за допомогою державного регулювання розвитку туризму, готельно-ресторанного бізнесу можна удосконалювати нормативно-правову базу, розвивати метод ліцензування, стандартизації та сертифікації підприємств гостинності. Здійснювати митне та податкове регулювання, реалізовувати цільове бюджетне фінансування програм регіонального розвитку, створювати сприятливі умови для інвестування, збільшувати надходження в людський капітал.

Природно-кліматичні ресурси регіону. У Закарпатській області наявна широка палітра рекреаційних ресурсів: лісові, ландшафтні, гідрологічні, соляні, об'єкти природно-заповідного фонду Карпат та можливості їх використання. Найбільша частка серед компонентів рекреаційного потенціалу Закарпаття (39%) припадає на водні ресурси. Але особливу цінність представляють унікальні джерела мінеральних вод, які могли б стати, при кращій та узгодженій організації курортної справи, джерелом збагачення краю та оздоровлення населення. На сьогодні розвідано 360 джерел мінеральних вод.

У Закарпатті зосереджені води багатьох відомих типів, окремі з яких рідкісні й унікальні за

властивостями дії на організм людини. Це води без специфічних компонентів, вуглекислі, сульфідні, крем'янисті термальні, йодобромні, залізисті та миш'яковисті. Бальнеологічні курорти області, відомі за межами України зосереджені на базі великих родовищ мінеральних вод.

Слід зазначити стихійну появу останнім часом великої кількості підприємств готельного господарства, які виникли поблизу джерел мінеральних вод. Їхнє будівництво зумовлено не стільки потужним зростанням відпочиваючих і потребою у закладах розміщення, а скільки погіршенням роботи курортів, баз відпочинку, які мають застарілу матеріальну базу і не спроможні задовольнити відповідний сервіс для відпочиваючих і туристів. Отже, необхідно приймати комплексу програму залучення інвестицій в туристичну та курортно-санаторну сферу й розбудову відповідної інфраструктури.

З метою покращання ситуації, що існує у туристичному, готельному, санітарно-курортному господарстві регіону, використання його можливостей слід об'єднати зусилля у формі кластера гостинності, який би охоплював територію регіону. Тріада науки-влади-бізнесу сприяла б узгодженій стратегії розвитку туризму та рекреації у краї, збільшила б кількість робочих місць та налагодила б співпрацю із зацікавленими споживачами туристичного та рекреаційного продукту [4-5].

Новим перспективним напрямом, який успішно може розвиватися в Закарпатській області, є організація SPA-курортів із широким комплексом та відповідним сервісом послуг європейського рівня.

Подальший розвиток та усунення негативних проявів господарювання у рекреаційно-туристичній сфері можливі за умов залучення капіталу у розбудову курортно-санаторного господарства, відповідної інфраструктури. Створення кластера гостинності з входженням як одного з його елементів мережі SPA-курортів, сприяє як економічному зростанню регіону так і формуванню культури здорового способу життя [5, С. 126-127].

Маркетингові ресурси. Сучасна маркетингова стратегія просування продукту підприємств кластера гостинності на внутрішньому та міжнародному ринках дає можливість широко популяризувати визначні місця краю, дасть можливість видавати поліграфічну продукцію: путівники регіону тощо, а також забезпечуватиме проведення аналізу ринку, його сегментації та виявляти попит, формуватиме пропозицію, сприятиме організації та проведенню фестивалів, фольклорних свят, де поширюється інформація про туристичні можливості та пропозиції регіону.

Інформаційні ресурси забезпечують поширення достовірної інформації про діяльність підприємств сфери гостинності між його учасниками та зацікавленим особам. Діяльність інформаційного центру полягає у накопиченні та обробці інформації, видавництві поліграфічної продукції, яка містить інформацію про туристичні та рекреаційні перспективи краю, розміщення інформації про Закарпаття в Інтернеті на сторінках, які мають високі

рейтинги відвідування.

Розвиток інформаційних ресурсів є також важливим у формуванні позитивного іміджу краю. Журналісти, як ніхто, багато можуть зробити для створення та поширення позитивного привабливого іміджу туристичних центрів та курортів нашої країни у світі.

Фінансові ресурси є ключовими у організації та діяльності індустрії гостинності і забезпечуються за рахунок інвестицій приватних інвесторів, дотацій та цільового фінансування з держбюджету, залучення грантів міжнародних туристичних організацій.

Інноваційні ресурси полягають у використанні нових інформаційних та інноваційних технологій з виробництва та надання туристичних та рекреаційних послуг, а також у нових засобах проникнення на нові ринки. Перспективним напрямом у їх підвищенні є активне залучення науки до досліджень розвитку туризму, рекреації, готельно-ресторанного бізнесу фінансування наукових розробок та можливостей інноваційного маркетингу.

Позитивним явищем є наявність інформації про діяльність турфірм, готелів та інших закладів у мережі Інтернет, використання систем он-лайнного бронювання квитків, замовлення турів, купівля путівок тощо.

Перспективним напрямом розвитку кластеру гостинності є збільшення кількості туристів, у тому числі іноземних на існуючих туристичних об'єктах, їх розширення і технічне переобладнання та будівництво нових, а також нарощування підприємств малого і середнього бізнесу в цій сфері.

Закарпатська область традиційно славилася своїми можливостями по проведенню різноманітних наукових, ділових та культурних зустрічей. Зручне географічне розташування на перетині європейських транспортних магістралей, близькість кордону ряду країн, наявність великої кількості зручних конференц-залів, можливість організації різноманітної культурної програми для учасників заходів. Все це створює умови для активного розвитку в регіоні конгресового туризму, тобто розвитку туристичного напрямку, спрямованого на обслуговування різного роду конгресів, семінарів, нарад і конференцій як державного, так і міжнародного значення [6, С. 10]. Цьому сприяє відкриття нових пунктів пропуску на кордоні з Європейським Союзом, адже кількість іноземних туристів, що в'їжджають в область постійно збільшується (табл. 1).

Нові можливості в розвитку індустрії гостинності відкриває схвалена Урядом Концепція розвитку гірських територій Українських Карпат. Карпатський регіон є одним з найпривабливіших географічних регіонів Центральної та Східної Європи, який має стратегічне значення у розвитку територій восьми держав, зокрема України, де зосереджений значний рекреаційний, оздоровчий та історико-культурний потенціал.

З метою розвитку і ефективного використання його потенціалу необхідно [8]:

– створення технічних умов, у тому числі з використанням супутникових систем передачі інформації, для покриття програмами телебачення

високогірних населених пунктів, передусім мережі у сфері туризму та курортів, зокрема шляхом рекреаційного призначення;
– створення загальнодержавної інформаційної

розвитку відповідної мережі інформаційних центрів у регіонах;

Таблиця 1

Кількість осіб, що перетнули кордон в досліджених автомобільних і піших пунктах пропуску
Закарпаття в 2017 році [7]

№	Назва пункту пропуску	Кількість осіб	В тому числі іноземців	Відсотки
1	Ужгород	1582684	349063	22,1
2	Малий Березний	625694	272434	43,5
3	Малі Селменці	229079	194860	85,1
4	Чоп	3118305	636121	20,4
5	Лужанка	2440628	784233	32,1
6	Вилок	2101279	487855	23,2
7	Косино	680530	250517	36,8
8	Дзвінкове	166518	64146	38,5
9	Солотвино	1031400	545220	52,9
10	Дякове	496539	352751	71,0
11	Всього	496539	3937200	31,6

– забезпечення збереження та підтримки історико-культурної спадщини та традиційних ремесел місцевого населення, виробництва та продажу місцевих виробів, предметів мистецтва та народної творчості, збереження традиційної архітектури, особливостей землекористування, місцевих порід тварин та різноманіття культивованих рослин і сталого використання дикорослих рослин у Карпатах;

– створення умов для подальшого розвитку сільського та екологічного туризму в Карпатському регіоні;

– забезпечення збалансованого використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення;

– прокладення нових та облаштування існуючих туристичних, зокрема велосипедних маршрутів поблизу визначних пам'яток історії, культури та архітектури;

– забезпечення планування територій і розвитку транспортної інфраструктури з урахуванням особливостей гірського довкілля, необхідності охорони територій, які є шляхами міграції тварин, або тих, що мають міжнародне значення, охорони біологічного різноманіття та ландшафтів, а також територій, що мають особливе значення для туризму;

– сприяння популяризації українських Карпат як привабливого туристичного регіону для зростання туристичних потоків;

– сприяння транскордонному співробітництву

для підтримки розвитку сталого туризму;

– забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Від успішної реалізації ресурсів гостинності, створення кластера в регіоні очікується: поліпшення основних показників природно-господарської діяльності (обсяги реалізації, рентабельності, фондовіддача та ін.); збільшення податкових надходжень до бюджету регіону; збільшення обсягів інвестицій, у тому числі й іноземних; збільшення кількості підприємств та організацій, що беруть участь у кластері; збільшення та поширення інновацій; підвищення кваліфікації працівників кластера, безперервна освіта; збільшення кількості нових робочих місць та зростання зайнятості у регіоні; підвищення якості управління на регіональному рівні; покращення якості життя населення; покращення взаємодії з регіональними органами влади.

Вважаємо доцільним застосування податкових методів (зниження сплати регіональних та місцевих податків) у відношенні до нерезидентів, які створюють нові виробництва в регіоні. Це сприятиме зростанню податків на доходи фізичних осіб, зниженню безробіття та росту доходів населення. Саме у даному напрямі будуть спрямовані подальші дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пандяк, І. Г. Місце та особливості сфери гостинності в туристичній індустрії / І. Г. Пандяк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. – Том 43, №2. – 2017. – С. 81-86.
2. Тультаев, Т. А. Маркетинг услуг: учебно-методический комплекс. – М.: Изд. центр ЕАОИ. – 2008. – 176 с.
3. Федорченко, В. К. Теоретичні засади кадрового забезпечення сфери туризму в Україні [Електронний ресурс] / В. К. Федорченко. – Режим доступу: <http://www.ecologylife.ru/tyrizm-2003/teoretichni-zasadi-kadrovogo-zabezpechennya-sferi-turizmu-v-ukrayini.html>
4. Щербан Т. Д. Ресурсне забезпечення розвитку кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону /

В. В. Гоблик, Т. Д. Щербан, С. Ю. Добош // Економіка та суспільство: електронний науковий фаховий журнал. – Мукачеве, 2017. – №9. – С. 759-762.

5. Гоблик В. В. Формування транскордонних туристичних кластерів як пріоритетний напрям розвитку прикордонних регіонів України / В. В. Гоблик // Економічний форум. – 2015. – № 3. – С. 117-123.

6. Щеглюк С. Д. Перспективи розвитку SPA-курортів гірських територій (на прикладі Закарпатської області) / Щеглюк С. Д. // Сталій розвиток Карпат: сучасний стан та стратегія дій: тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. / редкол.: відп. ред. В. С. Кравців. – Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2006. – С. 123-127.

7. Закарпаття санаторії та туризм: статистичний збірник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2018. – С. 6.

8. Гоблик В. В. Роль інфраструктури пунктів пропуску в розвитку туризму / В. В. Гоблик, А. Є. Феєр // Туризм і рекреація: наука, освіта, практика: збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Мукачеве, 24 квітня 2019 року) / гол. ред. Т. Д. Щербан. – Мукачеве: РВВ МДУ, 2019. – С. 84-87.

9. Про схвалення Концепції розвитку гірських територій українських Карпат: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 03.04.2019 № 232-р. Урядовий кур'єр. 17.04.2019. № 74.

REFERENCES

1. Pandyak, I. (2017). Mistse ta osoblyvosti sfery hostynnosti v turystychniy industriyi [Location and features of hospitality industry in tourism industry]. *Scientific notes of Ternopil national pedagogical University named after of Volodymyr Hnatiuk. Series: Geography*, 43, 2, 81-86 [in Ukrainian].

2. Tul'taev, T. A. (2008). *Marketynh usluh [Marketing Services]*. Moscow: Publishing House EAOI Center [in Russian].

3. Fedorchenko, V. K. (2003). Teoretychni zasady kadrovoho zabezpechennya sfery turyzmu v Ukrayini [Theoretical bases of tourism personnel in Ukraine] <http://www.ecologylife.ru/tyrizm-2003/teoretichni-zasadi-kadrovogo-zabezpechennya-sferi-turizmu-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].

4. Shcherban, T. D., Hoblyk, V. V., Dobosh, S. Yu. (2017). Resursne zabezpechennya rozvytku klasteriv u rekreatsino-turystychnomu kompleksi rehionu [Resource Support for Cluster Development in the Recreational and Tourist Complex of the Region]. *Economy and society*, 9, 759-762 [in Ukrainian].

5. Hoblyk, V. V. (2015). Formuvannya transkordonnykh turystychnykh klasteriv yak priorytetnyy napryam rozvytku prykordonnykh rehioniv Ukrayiny [Formation of cross-border tourist clusters as a priority direction of development of the border regions of Ukraine]. *Economic Forum*, 3, 117-123 [in Ukrainian].

6. Shcheglyuk, S. D. (2006). Perspektyvy rozvytku SPA-kurortiv hirs'kykh terytoriy (na prykladi Zakarpats'koyi oblasti) [Prospects for the development of mountain territories SPA resorts (for example, Transcarpathian region)]. *Abstracts of the International Scientific and Practical Conference*, Lviv [in Ukrainian].

7. Zakarpattya sanatoriyyi ta turizm [Transcarpathia health resorts and tourism] (2018). Uzhgorod [in Ukrainian].

8. Hoblyk, V. V., Feer, A. Ye. (2019). Rol' ynfrastruktury punktov propuska v rozvytytya turyzma [The role of border crossing infrastructure in tourism development]. *Proceedings of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*, Mukachevo, April 24 [in Russian].

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019). Pro skhvalennya Kontseptsii rozvytku hirs'kykh terytoriy ukrayins'kykh Karpat [On approval of the Concept of development of mountain territories of the Ukrainian Carpathians]. *Government Courier*, April 17 [in Ukrainian].

Гоблик Владимир Васильевич, Черничко Татьяна Владимировна, Хаустова Ксения Михайловна. РЕСУРСНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ГОСТЕПРИИМСТВА

Индустрия гостеприимства в современных условиях развивается быстрыми темпами, совершенствуется и расширяется инфраструктура, появляется много гостиниц и ресторанов, баз отдыха, расширяется сеть санаторно-курортных объектов и сферы обслуживания, коммуникационных связей и т.п., которые удовлетворяют потребности отечественных и зарубежных потребителей. Сфера гостеприимства становится основным сектором экономики в регионах, которая имеет значительные ресурсы туризма и рекреации. Обычно эти ресурсы используются не в полной мере, без эффективной поддержки органов местной власти и местного самоуправления. Цель статьи - оценить ресурсное обеспечение развития сферы гостеприимства. Методология исследования основана на методах исследования: прогнозирования, анализа, синтеза, сравнения, графического, систематизации и обобщения. В научном исследовании рассмотрены ресурсный потенциал сферы гостеприимства. Сформулировано систему ресурсов гостеприимства, в которую входят туристические ресурсы региона, а также вспомогательные ресурсы: человеческие, информационные, маркетинговые, финансовые, природно-климатические, административные, институциональные, инновационные. Предложено, с целью улучшения ситуации, которая существует в туристическом, гостиничном, санитарно-курортном хозяйстве региона, использование его возможностей, создать кластер гостеприимства. Кластер создаст более благоприятные условия для активного развития в регионе конгрессового туризма, то есть развития туристического направления по обслуживанию различного рода конгрессов, семинаров, совещаний и конференций как государственного, так и международного значения. Обоснована необходимость открытия новых пунктов пересечения границы, как элемента инфраструктуры гостеприимства, ведь количество иностранных туристов,

въезжают в область постоянно увеличивается. Научная новизна проведенного исследования заключается в обосновании и решении задач по систематизации ресурсов гостеприимства и на их возможностях создания кластера гостеприимства. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования научно обоснованных методических указаний и предложений по эффективному использованию ресурсного потенциала сферы гостеприимства в регионах Украины при разработке соответствующих стратегий и региональных программ.

Ключевые слова: ресурсы гостеприимства, туризм, потенциал, регион, кластер, пункты пропуска, горные территории.

Hoblyk Volodymyr V., Chernychko Tetiana V., Khaustova Kseniia M. RESOURCES SUPPLY OF THE HOSPITALITY SPHERE

The hospitality industry in modern conditions is developing rapidly, infrastructure is being improved and expanded, many hotels and restaurants, recreation centers are appearing, the network of sanatorium-resort facilities and services, communications, etc., is expanding that satisfy the needs of national and foreign consumers. Hospitality is becoming a major sector of the economy in regions with significant tourism and recreation resources. Typically, these resources are not used to the fullest extent without the effective support of local authorities and local governments. The aim of the article is to evaluate the resource provision of hospitality development. The methodology of the study was based on research methods: forecasting, analysis, synthesis, comparison, graphic, systematization and generalization. The research study considers the resource potential of the hospitality industry. The system of hospitality resources is formulated, which includes tourist resources of the region, as well as ancillary resources: human, financial, information, marketing, natural-climatic, administrative, institutional, innovative. It has been proposed, in order to improve the situation that exists in the tourism, hotel, spa industry of the region, the use of its capabilities, to create a cluster of hospitality. The cluster will create more favorable conditions for the active development of congress tourism in the region, that is, the development of a tourist destination aimed at serving various congresses, seminars, meetings and conferences of both national and international importance. The necessity of opening new border crossing points as an element of the hospitality infrastructure has been justified, because the number of foreign tourists entering the region is constantly increasing. The scientific novelty of the study is to justify and solve the problems of systematizing the resources of hospitality and on their possibilities of creating a cluster of hospitality. The practical significance of the results lies in the possibility of using scientifically based guidelines and suggestions for the effective use of the resource potential of the hospitality sector in the regions of Ukraine in the development of relevant strategies and regional programs.

Keywords: hospitality resources, tourism potential, region, cluster, checkpoints, mountain areas.

Одержано 15.09.2019 р.

Головачко Василь Михайлович,
к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Максименко Діана Вікторівна,
к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Шершун Віолета Віталіївна
студентка
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Мукачівський державний університет

БОРОТЬБА ПРОТИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ, РУМУНІЇ, УГОРЩИНІ ТА СЛОВАЧЧИНІ

Впродовж довгого часу корупція залишається однією з найбільших проблем України та є темою для постійних дебатів як для української, так і для міжнародної спільноти. Саме корупція, за даними численних аналітичних звітів та опитувань, є найбільшою проблемою як для іноземного, так і для вітчизняного бізнесу. Антикорупційна реформа – одна із найскладніших та найбільш комплексних реформ, що проводить сьогодні держава. Боротьба з корупцією є компонентом, що червоною ниткою проходить через всі реформи в Україні – від сфери охорони здоров'я до енергетичної незалежності. Питання ефективного запобігання та протидії корупції є однією із найважливіших проблем, які намагається вирішити сучасна українська держава та країни-сусіди. Актуальність даного питання зумовлюється тим, що корупція провокує й негативно впливає на мікро- та макроекономічні процеси, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між владою та громадськістю. Тому розробка та впровадження заходів антикорупційного спрямування є одним із першочергових завдань державної влади. Загалом питання боротьби з корупцією традиційно посідає одне з перших місць у політиці будь-якої країни. Щоправда, ефективність антикорупційних заходів у різних країнах різна. Метою статті є дослідження існуючих положень у сфері запобігання і протидії корупції в Україні, а також порівняння антикорупційних методів запобігання корупції із методами в сусідніх державах. У ході дослідження були застосовані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Методи теоретичного узагальнення дозволили уточнити сутність корупції та її правову природу, з'ясувати соціальні передумови корупції, причини та умови корупційних діянь. Методи спостереження та порівняння використовувались для визначення рівня корупції та напрямів попередження корупційних проявів. Зменшення рівня корупції до безпечного в Україні можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби з цим негативним явищем, насамперед успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції. Забезпечення позитивних комунікацій з метою інформування суспільства про реальні результати впровадження антикорупційної реформи, довіри до державних інституцій є важливою складовою прогресу антикорупційної реформи.

Ключові слова: корупція, вигода, боротьба, злочини, протиправні дії, антикорупційна діяльність.

ВСТУП

Постановка проблеми. Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності. Окремі дослідники вважають, що корупція стала основною політичною проблемою. За будь-яких підходів та оцінок однозначно одне – корупція є проблемою, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно актуальною справою. Це явище негативно впливає на різні сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. Корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, із аномалії поступово перетворюються у норму поведінки [1, с. 28].

До числа невирішених питань, які мають важливе теоретичне і практичне значення для антикорупційної діяльності, відноситься питання про механізм корумпованих відносин. З'ясування цього питання дозволить не лише більш глибоко і точно визначити соціальну сутність корупції та її правову природу, але і виробити адекватні заходи протидії цьому злу.

Особливості корупційних процесів та антикорупційної діяльності в Україні – це цілий комплекс питань, які потребують свого дослідження. Відповідь на них дасть змогу визначити закономірності розвитку корупційних процесів, їх тенденції, недоліки антикорупційного законодавства, основні проблеми, які виникають у його застосуванні, інші причини неефективної антикорупційної діяльності та вивчити досвід у боротьбі з корупцією за межами нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання запобігання та протидії корупції знайшли своє відображення у напрацюваннях багатьох дослідників. Так, державно-правовий механізм протидії корупції вивчив М. Бездольний. О. Хмара зосередив свою увагу на протидії корупції з боку громадськості, І. Печенкін – з боку органів примусу. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції досліджував М. Мельник. Р. Кулаковський визначив проблеми боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

Мета статті (постановка завдання). Метою даної статті є комплексний аналіз існуючих положень

у сфері вивчення корупційної злочинності, запобіганні і протидії корупції на сучасному етапі державотворення в Україні, а також порівняння антикорупційних методів запобігання корупції в Україні із методами в сусідніх державах.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проблеми корупції потребує визначення сутності цього явища та його обов'язкових складових елементів. Це можливо за умови вивчення корупції як категорії не тільки правової та юридичної, а й соціально-економічної та політичної. У Довідковому документі ООН «Про міжнародну боротьбу з корупцією» вона визначається як «зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях» [8].

Отже, люди приймають рішення щось робити тому, що мають у цьому власний раціональний інтерес. Тому виникає ситуація, за якої невиконання закону стає нормою. Причиною існування корупції може бути не лише неадекватність законів умовам економічної діяльності, але й потреба у виживанні населення у складних умовах становлення ринкових відносин. Якби економічних ділків не підтримували корумповані державні службовці, то ми б не мали багатьох злочинів у економічній сфері, таких, як незаконне використання бюджетних коштів, у тому числі заробітної плати і пенсій; вивезення матеріальних цінностей за кордон; легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; незаконної приватизації державного, комунального майна.

Україна – відноситься до тієї групи країн, в яких політична, високорівнева та побутова корупція глибоко укорінилась в різних сферах життя і стала органічним елементом суспільних відносин. Разом з тим в Україні сьогодні існує суспільний консенсус, що без подолання корупції країна просто не може бути успішною. Корупція та боротьба з цим явищем є складним та багатовимірним процесом [5, с. 51-55].

За оцінкою НАБУ та даними Transparency International Ukraine, державні підприємства є одними з найбільших корумпованих інституцій у країні. При цьому в Україні нараховується значно більше державних підприємств (3392), ніж у країнах Східної Європи, тоді як ефективність їхнього функціонування вкрай незадовільна. За перші дев'ять місяців 2017 року лише 1611 компаній продовжують працювати, причому 1056 із них працюють прибутково, тоді як інші є збитковими. Зважаючи на це, уряд розпочав реформу управління державними підприємствами, метою якої є запобігання політичному втручання в їхню діяльність та ліквідація відповідних корупційних схем, розмежування функцій регулятора та власника, запровадження міжнародно прийнятих стандартів корпоративного управління. Важливим елементом реформи є приватизація державних підприємств [7].

Що стосується виявлення корупційних діянь та покарання корупціонерів, то сьогодні в Україні практично завершується формування системи спеціальних антикорупційних інституцій.

1 березня 2018 року в першому читанні було ухвалено законопроект про створення

Антикорупційного суду. В цілому закон було прийнято у червні 2018 року, а свою роботу Вищий антикорупційний суд почав лише з 5 вересня 2019 року. Головою Вищого антикорупційного суду обрали Олену Танасевич. Заступником голови Антикорупційного суду обрали суддю Євгена Крука.

Як свідчить аналіз, сукупний щорічний економічний вигаиш від антикорупційних заходів становить біля 6% від ВВП або приблизно 6 млрд дол. США. Попри ці та інші позитивні звершення, боротьба з корупцією тільки розгортається. Зараз Україна має адекватно відреагувати на подвійний виклик – захистити здобутки вже впроваджених реформ та активізувати процес боротьби з корупцією в тих сферах, які поки що залишаються корумпованими [3, с.45].

Потреба в боротьбі з корупцією в Україні накопичувалася роками.

Система запобігання корупції включає правила антикорупційної поведінки загальні для всіх суб'єктів, на яких поширюється дія антикорупційного законодавства, та спеціальні – для окремих груп таких суб'єктів (депутати, державні службовці, судді, працівники правоохоронних органів, керівники державних підприємств тощо) чи окремих сфер, а також засоби контролю, моніторингу та інші засоби забезпечення дотримання зазначених правил і передбачає можливість їх зміни, якщо на це вказують відповідні індикатори. Для подолання масових порушень антикорупційних норм та правил необхідно реалізувати цілу низку заходів щодо криміналізації корупції, тобто встановлення кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення і правопорушення, пов'язані з корупцією, та створення правоохоронної системи, що здатна ефективно протидіяти корупційним діям [2, с. 127].

Ефективність застосування положень кримінального законодавства в цілому та щодо корупційних діянь зокрема прямо залежить від наявності спеціалізованих (тобто професійних) політично-незалежних правоохоронних органів, наділених належними повноваженнями та ресурсами, як це передбачено чинними антикорупційними конвенціями та іншими міжнародно-правовими документами.

Важливе місце в системі антикорупційних інститутів має зайняти Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА). І хоча рішення про його створення було прийнято ще в 2016 році, але до цього часу агентство так і не запрацювало. Ці органи мають забезпечити невідворотність кримінальної та адміністративної відповідальності, а також покарання (стягнення) за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, забезпечити відшкодування збитків, іншої шкоди, зробити все належне для відновлення прав і законних інтересів осіб, яким корупція завдала шкоди [5, с. 36].

Статистика Національної поліції – цей орган виявився ефективнішим ніж спеціально створений антикорупційний орган: у 2017 р. до судів направлено 5040 протоколів про зазначені правопорушення, і за

2150 з них суди наклали стягнення (42,7%). У цілому судова «антикорупційна» статистика свідчить про те, що покарання за корупційні правопорушення традиційно були радше винятком ніж правилом, зважаючи на масштаби та укоріненість корупції.

Рівень судимості за найбільш небезпечні й поширені корупційні злочини за останні сім років упав майже в 6 разів, зокрема за заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем зі 1641 засудженої особи у 2010 р. до 204 засуджених осіб у 2017 р., тобто у 8 разів; за одержання неправомірної вигоди (хабаря) – з 774 осіб у 2010 р. до 218 осіб у 2017 р., тобто в 3,5 рази, а за зловживання владою або службовим становищем – з 708 осіб у 2010 р. до 16 осіб у 2017 р.

За останні чотири роки серед засуджених за корупційні злочини переважна більшість звільняється від покарання (за службове зловживання – більше 90%). Серед тих, кого покарано, більшість (49,9%) отримала штраф. Незважаючи на те, що позбавлення права обіймати посади є обов'язковим додатковим покаранням за ці злочини, 10 – 20% засуджених залишаються на своїх посадах.

Отже, вчинивши тяжкий корупційний злочин, особа може зі своїх корупційних доходів сплатити відносно невеликий штраф (наразі його максимально можливий розмір – 25,5 тис. грн) і має можливість далі вчиняти аналогічні злочини. Реальне позбавлення волі загрожує лише одиницям. Так, за заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у 2017 р. засуджено до цього виду покарання лише 39 осіб, за зловживання владою або службовим становищем – 2, за одержання неправомірної вигоди – 24, за її надання – 4 особи. При тому, що кількість засуджених за корупційні злочини за сім років упала в 6 разів, кількість слідчих та прокурорів, які їх розслідують, практично не зменшилась [4].

Досвід створення спеціальних антикорупційних інституцій та їхні перші кроки свідчать про те, що процес їхнього становлення потребуватиме часу та цілої низки політично складних заходів. Однією з ключових передумов успішного формування та становлення інституційної системи боротьби з корупцією є масштабна та ефективна співпраця між реформаторами та громадянським суспільством. Йдеться, передусім, про протидію активним спробам зацікавлених осіб використати боротьбу з корупцією у власних вузьких політичних та економічних інтересах і тим самим дискредитувати антикорупційну реформу.

Вагоме місце займає зарубіжний досвід боротьби з корупцією, аналізуються методи та засоби подолання корупції у розвинених країнах світу та в країнах, які прагнуть стати на цивілізований шлях розвитку. В Угорщині ж корупція проникла у всі сфери життя. Вона поширена в сфері взаємодії між підприємствами, публічною адміністрацією, а також серед високо посадовців і політичних діячів [5, с. 28].

Згідно з Індексом сприйняття корупції Угорщина характеризується як «середньо корумпована країна» і займає в 2018 році 46 місце серед 180 країн.

При цьому аналіз показників рейтингу за останні роки засвідчує негативний характер корупційної динаміки в Угорщині. Державна політики

Угорщини, спрямована на боротьбу з корупцією, є загальною стратегією, що ґрунтується на політичному консенсусі і включає в себе різні засоби, які поділяються на 4 категорії:

- структурна будова;
- засоби попередження;
- органи і процедури виявлення і розслідування;
- засоби відповідальності.

Міністерство юстиції США та Комісія, що здійснює нагляд за фондовим ринком США проводять розслідування щодо корупційних правопорушень посадовцями компанії Microsoft під час продажу програм Microsoft Office державним органам Угорщини. Про це повідомляє The Wall Street Journal з посиланням на власні джерела. За інформацією видання, Microsoft продавала свої продукти угорським держустановам через посередників, яким надавалися значні знижки. Самі ж посередники перепродавали програмне забезпечення угорській владі за ринковою ціною. При цьому, різницю у вартості отримували чиновники у якості хабарів та «відкатів» [7].

В Угорській Республіці, у свою чергу, було створено комісію з фахівців у галузях права, управління та економіки, якою на сьогодні розроблені проекти та внесені зміни і доповнення до понад 20 законодавчих актів. Серед основних нововведень, спрямованих на протидію корупції, експерти відзначають: обмеження обігу готівкових коштів; запровадження порядку здійснення розрахунків між господарськими структурами на суми понад 200 тис. форинтів лише через банківські установи; зменшення кола осіб, які мають відстрочки та пільги у сплаті податку та митних зборів; звуження поняття податкової таємниці та підвищення рівня інформованості державно-адміністративних органів.

Хоча в Угорщині не існує спеціальної установи, відповідальної за боротьбу з корупцією, проте в рамках прокуратури та правоохоронних органів діють спеціальні відомства. У прокуратурі і центральному бюро розслідувань працюють прокурори, що спеціалізуються на розгляді антикорупційних справ, що стосуються високопосадовців. У поліцейському департаменті по боротьбі з економічними злочинами створена група з протидії корупції, що відповідає за координацію дій по боротьбі з корупцією на національному рівні. Слідчі займаються антикорупційними справами, проходять спеціальне навчання. Разом з тим, у боротьбі з корупцією важлива роль, безперечно, належить також таким державним органам, як міністерство юстиції, суди, спеціальні підрозділи для збирання оперативної фінансової інформації та міністерство закордонних справ. Також в Угорщині вплив корупції на суспільні процеси зменшується за допомогою заходів, що передбачають безпосереднє залучення громадських інституцій у боротьбу проти корупційних діянь.

Як свідчить міжнародний досвід, боротьба з корупцією досягає успіху лише за умови її комплексного характеру, коли вона охоплює якнайбільше сфер життєдіяльності держави, ведеться постійно та перебуває в центрі уваги як влади, так і громадськості. Така діяльність в більшості

європейських країн, в тому числі і в Словаччині, проводиться.

Особливістю антикорупційної політики у Словацькій Республіці є те, що тут було ліквідовано Центральне координаційне управління боротьби з корупцією та Комітет боротьби з корупцією і створено відділ боротьби з корупцією Секретаріату Уряду Словаччини, основним завданням якого є координація дії міністерств та відомств у сфері боротьби з корупцією. Основні повноваження боротьби з корупцією перейшли від Міністерства фінансів до Міністерства юстиції Словаччини [6, с. 256].

У структурі Міністерства справ Словацької Республіки діє Антикорупційний комітет, до повноважень якого входить проведення превентивних заходів та розслідування фактів корупції серед співробітників міністерства та поліцейських структур країни.

Серйозною проблемою антикорупційної політики є політичний тиск на поліцію. Зокрема за даними Transparency International міністри та політичні лідери, що були причетними до корупції у 2015-2016 рр., так і не були притягнутими до відповідальності через «небажання» розслідування їхніх справ органами поліції [7].

Значною проблемою залишається питання фінансування політичних партій. Досить немає ефективних механізмів контролю за фінансуванням політичних партій та контролю за їхніми витратами. Серйозність цієї проблеми відображається у скандалах щодо політичних партій, а також вимогами Ради Європи щодо реформування у цій сфері.

Однією з найбільш корумпованих у Словаччині сфер залишається охорона здоров'я. Насторожує й той факт, що 9 з 10 осіб, що давали хабар, робили це з власної ініціативи, ніж на вимогу лікарів. Це вказує на загальну поширеність давання хабарів у Словаччині.

Крім того, істотною проблемою у сфері антикорупційної політики є ситуації щодо судочинства у Словаччині. Слабкість та залежність судової гілки державної влади визначається істотним впливом та втручанням з боку політиків, а також значним обсягом справ у судах, що зумовлено переходом до демократичного режиму державної влади. Це зумовлює затягування розгляду справ, а також постійні зміни законодавства.

Щодо деяких позитивних зрушень фахівці Transparency International вказують на те, що прозорість та підзвітність судочинства покращилась після обов'язкової публікації рішень судів в реєстрі судових рішень в мережі Інтернет. Впровадження прозорих процедур державних закупівель та аукціонів привело до значних заощаджень і допомогло помітно знизити дефіцит держбюджету [7].

Важливою сферою реформування є охорона здоров'я, зокрема прозоріші графіки проведення операцій, захист персональних даних пацієнтів. Важливо здійснювати контроль й щодо контрактів, що укладають лікарі із початальниками лікарських засобів. Немає країни в якій не було б такої проблеми, як корупція. Але в кожній країні вона проявляється на різних рангах. Навіть в Румунії, яку часто приводять в приклад Україні, боротьба з корупцією стала

ефективною не відразу. Хоча в Румунії немає антикорупційного суду, але є високі результати. Тож постає питання як Румунії вдалося стати однією з країн-лідерів по боротьбі з корупцією, а Україна ніяк не може подолати цю проблему хоча країни майже ідентичні.

За останні роки саме боротьба з корупцією стала візиткою країни. Більше 5 тис. румунських чиновників різних рангів постали перед судами.

Лаура Кодруца Кльовеші – головний прокурор Національного антикорупційного директорату Румунії, жінка, яка наводить жах на румунських чиновників. Назначена на посаду в 2013 році президентом Трояном Бесеску і через 3 роки відправила за ґрати його брата. Вона звинуватила Мірчу Бесеску в тому, що він отримав хабар в розмірі 630 тис. EURO за обіцянку врятувати ув'язненого злочинця. У 2015 році Кльовеші завела справу на мера Бухареста Соріна Опреску, звинувативши його в отриманні хабара в розмірі 25 тис. EURO і в тому, що в 2013-2015 роках він отримував «відкати» в розмірі 10% від усіх укладених муніципальних контрактів в місті. Також вона відкрила справу проти діючого прем'єр-міністра Віктора Понти. Він був звинувачений у підброді, співучасті в ухиленні від сплати податків і відмиванні грошей. У 2018 році суд присудив 8 років в'язниці колишньому міністру фінансів країни Даріусу Валкову за відмивання грошей і вимагання хабаря [5, с. 49].

За 4 роки Лаура Кльовеші повернула країні 2 млрд. EURO, в той час її зарплата становила 3200 EURO в місяць. Натиском ЄС в Румунії змінили закони, замість старих партійних діячів прийшли молоді судді. Суди реорганізували і модернізували. ДНА відмовилися від створення спеціалізованого антикорупційного суду і замість цього назначили прокурорів, які б займалися виключно такими справами. За 4 роки Кльовеші добила судових приговорів для 3 міністрів, 17 депутатів, 4 сенаторів і тисячі чиновників низького рангу.

Війну з корупцією в Румунії ведуть тисячі людей і десятки суспільних організацій, які збирають дані про чиновників та перевіряють всі викривальні статті та телесюжети. Найбільш важливу роль зіграв президент в 2005-2006 році коли запустив цю систему. Були створені інституції та їм дали працювати, вони отримали карт бланш від влади.

Президент Румунії Клаус Йоханніс 10 липня 2018 року звільнив антикорупційного прокурора Лауру Кльовеші, одну з найбільш не примирних борців з корупцією в країні. Її звільнення вимагала партія соціал-демократів, яка контролює уряд і міністр юстиції Румунії Тудорел Тоадер. Він звинувачував Кльовеші в зловживанні повноваженнями, зокрема використанні незаконного прослуховування. Одночасно партія соціал-демократів почала обговорювати процедуру імпичменту президента в разі, якщо він не підкориться рішення Конституційного суду. Все це могло вплинути на рішення К.Йоханніса.

За час керівництва Лаури Кльовеші антикорупційним органом країна змінила всю політичну верхівку і стала прикладом для Східної Європи. Коли в Україні створювалися НАБУ і САП, рівняння на Румунію було серед пріоритетних [6, с.

174].

Правова та судова реформа є дуже важливими для зниження рівня корупції. Але закон – це лише частина потрібних зусиль. Велику кількість антикорупційних заходів перелічено в недавньому звіті про реформи права та урядування в Україні.

Щоб досягнути успіху в боротьбі з корупцією, теперішню культуру корупції має замінити нова культура чесності. Українська революція виявила, що багато українців прагнуть змін, як це показав ненасильницький активізм та бажання жертвувати (зокрема, й власним життям) заради змін. Створення нової культури вимагає активності бізнес-спільноти, шкіл та університетів, сімей та неурядових організацій.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства і функціонування державного механізму проблема корупції стала актуальною і невідворотною. Цей негативний чинник серйозно поглиблює кризу довіри до держави, її владних структур, зводить нанівець їх авторитет і громадську активність суспільства, сприяє значному послабленню принципу верховенства закону та, як іржа, роз'їдає основи державності й моралі.

Тому, з огляду на сьогодишню ситуацію, питання корупції є актуальне і вимагає негайного вирішення для прийняття відповідних дій щодо боротьби з цим негативним явищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ваїте, К. Запобігання корупції у запитаннях і відповідях: посібник для суддів / К. Ваїте, О. А. Шаповалова, Л. В. Трофімова, О. С. Здебський. – Київ, 2017. – 146 с.
2. Романов, М. В. Основні засади запобігання корупції / М. В. Романов. – ГО «Харківська правозахисна група». – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2017, – 176 с.
3. Середняк, Т. К. Україна проти корупції: Економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014-2018 рр. / Т. К. Середняк. – Дніпро: 2018. – 85 с.
4. Мазярчук, В. Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України (ОФЕА / В. Мазярчук, І. Федько (за сприяння Transparency International Ukraine). – Київ, 2018.
5. Сучасний стан протидії корупції: досвід Чехії, України, Польщі, Словаччини. – К.: Національна академія прокуратури України, 2017. – 68 с.
6. Шимон, І. П., Лемак, В. В. Протидія політичній корупції в Румунії: можливий досвід для України / І. П. Шимон, В. В. Лемак // Часопис Київського університету права. – № 3. – 2015. – С. 366-371.
7. Transparency International Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/>
8. ООН «Про державну боротьбу з корупцією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

REFERENCES

1. Vaite, K., Shapovalova, O. A., Trofimova, L. V., Zdebskyj, O. S. (2017). Zapobighannja korupciji u zapytannjakh i vidpovidjakh [Preventing corruption in the Q&A]. Kyjiv [in Ukrainian].
2. Romanov, M. V. (2017). Osnovni zasady zapobighannja korupciji [The basic principles of preventing corruption]. Kharkiv: TOV «Vydavnytvo «Prava ljudyny» [in Ukrainian].
3. Serednjak, T. K. (2018). Ukrajina proty korupciji: Ekonomichnyj front. Ekonomichna ocinka antykorupcijnykh zakhodiv u 2014-2018 rr. [Ukraine Against Corruption: The Economic Front]. Dnipro [in Ukrainian].
4. Mazjarchuk, V., Fedjko, I. (2018). Ofis z finansovogho ta ekonomichnogho analizu u Verkhovnij Radi Ukrajiny (OFEA). Kyjiv [in Ukrainian].
5. Suchasnyj stan protydiji korupciji: dosvid Chekhiji, Ukrajiny, Poljshhi, Slovachchyny (2017). [The current state of counteraction to corruption: the experience of the Czech Republic, Ukraine, Poland, Slovakia]. Kyjiv: Nacionaljna akademija prokuratury Ukrajiny [in Ukrainian].
6. Shymon, I. P., Lemak, V. V. (2015). Protydiia politychnii koruptsii v Rumunii: mozhlyvyi dosvid dlja Ukrainy [Opposition political corruption in Romania: possible experience for Ukraine]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Law Review of Kyiv university of law, 3, 366-371 [in Ukrainian].
7. Transparency International Ukraine. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
8. OON «Pro derzhavnu borotjbu z korupcijeju». Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

Головачко Василь Михайлович, Максименко Діана Викторовна, Шершун Віолетта Витальевна. БОРЬБА ПРОТИВ КОРРУПЦИИ В УКРАИНЕ, РУМЫНИИ, ВЕНГРИИ И СЛОВАКИИ

В течение долгого времени коррупция остается одной из самых больших проблем Украины и является темой для постоянных дебатов, как для украинского, так и для международного сообщества. Именно коррупция, по данным многочисленных аналитических отчетов и опросов, является самой большой проблемой, как для иностранного, так и для отечественного бизнеса. Антикоррупционная реформа – одна из самых сложных и наиболее комплексных реформ, которые проводит сегодня государство. Борьба с коррупцией является компонентом, красной нитью проходит через все реформы в Украине – от здравоохранения к энергетической независимости. Вопрос эффективного предотвращения и противодействия коррупции является одной из

важнейших проблем, которые пытается решить современное украинское государство и страны-соседи. Актуальность данного вопроса обусловлена тем, что коррупция провоцирует и негативно влияет на микро- и макроэкономические процессы, препятствует налаживанию конструктивного диалога между властью и общественностью. Поэтому разработка и внедрение мероприятий антикоррупционного направления является одной из первоочередных задач государственной власти. Вообще вопрос борьбы с коррупцией традиционно занимает одно из первых мест в политике любой страны. Правда, эффективность антикоррупционных мер в разных странах разная. Целью данной статьи является исследование существующих положений в сфере предотвращения и противодействия коррупции в Украине, а также сравнение антикоррупционных методов предотвращения коррупции с методами в соседних государствах. В ходе исследования были применены общенаучные и специальные методы познания. Методы теоретического обобщения позволили уточнить сущность коррупции и ее правовую природу, выяснить социальные предпосылки коррупции, причины и условия коррупционных деяний. Методы наблюдения и сравнения использовались для определения уровня коррупции и направлений предупреждения коррупционных проявлений. Уменьшение уровня коррупции в безопасное в Украине возможно лишь при условии изучения и осуществления зарубежного опыта борьбы с этим негативным явлением, прежде всего успешно действующих в других странах политических, правовых и организационных механизмов преодоления коррупции. Обеспечение позитивных коммуникаций с целью информирования общества о реальных результатах внедрения антикоррупционной реформы, доверия к государственным институтам является важной составляющей прогресса антикоррупционной реформы.

Ключевые слова: коррупция, выгода, борьба, преступления, противоправные действия, антикоррупционная деятельность.

Holovachko Vasyl M., Maksymenko Diana V., Shershun Violeta V. THE FIGHT AGAINST CORRUPTION IN UKRAINE, ROMANIA, HUNGARY AND SLOVAKIA

For a long time, corruption remains one of Ukraine's biggest problems and is a topic of ongoing debate for both the Ukrainian and international communities. Corruption, according to numerous analytical reports and polls, is the biggest problem for both foreign and national businesses. Anti-corruption reform is one of the most difficult and complex reforms currently being implemented by the state. The fight against corruption is a component that goes through all the reforms in Ukraine – from health care to energy independence. The question of effective prevention and combating corruption is one of the most important problems, which is trying to solve modern Ukrainian state and surrounding countries. The importance of the issue is due to the fact that corruption provokes and adversely affects the micro and macroeconomic processes, impedes the establishment of a constructive dialogue between the authorities and the public. So that's why the development and implementation of anti-corruption measures is one of the urgent tasks of the state government. In general, the issue of combating corruption has traditionally taken one of the first places in the politics of any country. However, the effectiveness of anti-corruption measures in different countries varies. The aim of this article is to study existing provisions in the area of preventing and combating corruption in Ukraine, as well as comparing anti-corruption practices with anti-corruption practices in neighboring countries. In the course of the study, general scientific and special methods of cognition were applied. Methods of theoretical generalization have made it possible to clarify the nature of corruption and its legal nature, to find out the social preconditions for corruption, the causes and conditions of corruption. Observation and comparison methods have been used to determine the level of corruption and the ways to prevent corruption. Reducing the level of corruption to safe one in Ukraine is only possible if the foreign experience of combating this negative phenomenon is studied and brought to life, first of all, successfully in other countries of political, legal and organizational mechanisms for combating corruption. Providing positive communications to inform the society about the real results of the implementation of anti-corruption reform, confidence in state institutions is an important component of the progress of anti-corruption reform.

Keywords: corruption, benefits, fight, crime, unlawful acts, anti-corruption activities.

Одержано 06.10.2019 р.

Ліба Наталія Степанівна,
д.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Мукачівський державний університет
Марценюк Марина Олексіївна,
к. соц.н., старший викладач кафедри психології,
Мукачівський державний університет,
Медвідь Лариса Іванівна,
старший викладач кафедри туризму і географії,
Мукачівський державний університет

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕРВОВО-ПСИХІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ГУМАНІТАРНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Сучасний стан розвитку суспільства, який проходить у складних і суперечливих умовах економічної та соціально-політичної нестабільності, на нашу думку, підвищує вимоги до мобілізації емоційних, когнітивних, поведінкових ресурсів молодшої людини, її постійної готовності до вирішення складних життєвих проблем. Особливої уваги потребує студентська молодь, порушення процесу адаптації якої спотворює її гармонійний особистісний і професійний розвиток, можливість успішної самореалізації, здатність до досягнення всього різноманіття навколишнього світу та культури. За таких умов підвищення адаптивного потенціалу студентства – одне з найважливіших завдань системи освіти і, зокрема, вищих навчальних закладів. Стаття присвячена такому актуальному питанню сучасності як психічна стійкість. **Мета дослідження** – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічний зміст й особливості процесу нервово-психічної стійкості студентів закладу вищої освіти гуманітарних та економічних спеціальностей. Для досягнення поставленої мети авторами використано такі методи і прийоми теорії пізнання як аналіз і синтез, встановлення причинно-наслідкових зв'язків розвитку процесів і явищ, табличний та графічний методи. Психічна стійкість – це властивість особистості, окремими аспектами якої є стійкість, урівноваженість, опірність, які дають змогу особистості протистояти життєвим труднощам, несприятливому тиску, обставинам, зберігати здоров'я і працездатність у різних випробуваннях. В статті описані результати емпіричного дослідження нервово-психічної стійкості студентської молоді, проведено аналіз отриманих результатів. Виявлено в обох групах наявний високий рівень депресії, що свідчить про існування проблеми депресії у студентському середовищі. У результаті дослідження було з'ясовано, що особливої уваги потребує процес адаптації до навчання студентів вищих навчальних закладів гуманітарного-економічного профілю, зумовлений взаємодією чинників психологічного (когнітивні, емоційні, вольові) та соціально-психологічного (суспільні стереотипи, соціальний статус та роль, соціальна ідентичність тощо) змісту.

Ключові слова: юнацький вік, розвиток, психічна стійкість, навчання, адаптація, сенс життя, психічний стан, соціальне оточення, особистісні властивості.

ВСТУП

Постановка проблеми. Актуальність дослідження викликана важливістю підтримки високого рівня психічної стійкості та адаптивності у студентів. Адже наявність такої риси особистості як психічна стійкість дозволяє позитивно подолати ситуації неспіху в різних сферах життя, що пов'язані з емоційним реагуванням, переосмисленням ситуації та вирішенням об'єктивної проблеми.

Вивчення психічної стійкості особистості є сучасним напрямком психолого-педагогічних наук у зв'язку зі зростанням соціальної та економічної нестабільності, під дією інтенсивних стрес-факторів, які впливають на людину, її життя та ведуть до зниження успішності будь-якого з видів діяльності, формування негативних психічних станів, погіршення рівня загального здоров'я. Особливої уваги потребує вивчення психічної стійкості сучасної молоді, яка зазнаючи впливу стрес-факторів не вміє правильно реагувати на них [1; 3; 4; 5; 7].

Поняття «стійкість» у сучасній науці має багато

значень. У філософії воно розглядається у контексті комплексного уявлення про внутрішній світ людини, мікрокосмос [2].

У зарубіжній психології для характеристики процесів взаємодії суб'єкта та середовища використовують різні терміни, серед яких опірність, витривалість, почуття когерентності, розростання, адаптація, регуляція.

У вітчизняній психології поняття «стійкість» розглядається в таких його проявах, як стійкість уваги, стійкість до перешкод оператора, моральна стійкість особистості, трансситуативна стійкість поведінки особистості, нервово-психічна стійкість, емоційна стійкість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними основами дослідження стали роботи Ю. О. Олександровського, Р. Лазаруса, Г. Сельє, Л. О. Китаєва-Смика, Н. І. Наєнка, Ф. Є. Василюка, В. О. Семиченко та інших.

Проблему визначення нервово-психічної стійкості розглядали: Ю. А. Баранов, В. І. Барко, Ю. Б. Ірхін, М. М. Козяр, С. Ю. Лебедева, І. І. Ліпатов, О. М.

Логачов, В. А. Молотай, О. А. Матеюк, О. М. Охременко, І. В. Платонов, В. А. Пономаренко, І. І. Приходько, В. Ю. Рибніков, О. В. Тимченко, А. І. Черняк та багато інших науковців.

Проблема стресостійкості почала розроблятися у психологічних дослідженнях наприкінці ХХ ст. На сьогодні у працях вітчизняних дослідників (В. А. Бодров, О. А. Кириленко, В. М. Корольчук, В. М. Крайнюк, Г. В. Ложкін, Д. Ю. Морозов, Г. С. Нікіфоров, Ю. А. Баранов, В. І. Барко, Ю. Б. Ірхін, М. М. Козяр, С. Ю. Лебедева, І. І. Ліпатов, О. М. Логачов, В. А. Молотай, О. А. Матеюк, О. М. Охременко, І. В. Платонов, В. А. Пономаренко, І. І. Приходько, В. Ю. Рибніков, О. В. Тимченко, А. І. Черняк), а також зарубіжних (Р. Бенджамін, С. Кобаса, К. Купер, Р. Лазарус, А. Лезонен, Г. Сельє, С. Хобфал та ін.) накопичений багатий матеріал з питань стресу та стресостійкості. Виявлені та описані різні типи поведінки людини залежно від наявності у неї психологічних захисних механізмів і копінг-стратегій, присутніх в тих або інших стресових ситуаціях (Р. Лазарус, О. С. Романова, С. Фолкмен та ін.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічний зміст й особливості процесу нервово-психічної стійкості студентів закладу вищої освіти гуманітарних та економічних спеціальностей.

Для досягнення поставленої мети авторами використано такі методи і прийоми теорії пізнання як аналіз і синтез, встановлення причинно-наслідкових зв'язків розвитку процесів і явищ, табличний та графічний методи. Дослідження було проведено за допомогою комплексу методик, а саме: тест нервово-психічної адаптації (автор І. Н. Гурвіч); методика «Самооцінка психічних станів» (автор Г. Ю. Айзенк); методика «Міні-мульт» (автор Л. І. Кінканнон, адаптація В. П. Зайцева і В. Н. Козюлі); тест визначення смисложиттєвих орієнтацій (автори Дж. Крамб і Л. Махолік, адаптація Д. О. Леонтьєва) [7].

В дослідженні взяли участь студенти другого курсу Мукачівського державного університету спеціальностей «Облік і оподаткування», «Маркетинг», «Практична психологія» та «Англійська філологія». Загальна кількість досліджуваних – 30 осіб.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У відповідності до отриманих результатів методики «Нервово-психічна адаптація», можемо сказати, що студенти обох груп відчувають труднощі з адаптацією до їх навколишнього середовища (як в навчальному плані, так і в соціальному житті). Зведені дані з двох груп графічно відображені у діаграмі (рис. 1).

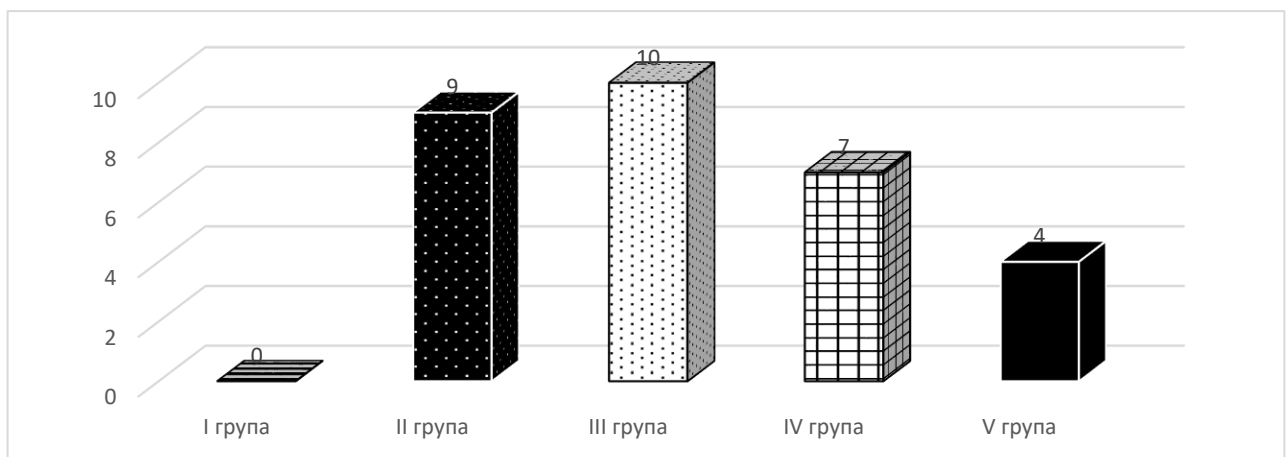

Рис. 1. Результати отримані за методикою «Нервово-психічна адаптація»

Джерело: сформовано авторами

Цікавим фактом є те, що з 30 досліджуваних осіб немає жодного з найвищим рівнем адаптації. Це є несприятливим результатом, оскільки на даний момент часу хоча б частина групи повинна почувати себе

повністю комфортно і повністю адаптуватися до умов, з якими вони зіткнулися після сепарації від батьків на початку першого курсу. Отримані дані представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівень адаптації студентської молоді		
Рівень адаптованості	Студенти-гуманітарії	Студенти - економісти
Повністю адаптований	-	-
Майже адаптований	20 %	40%
Частково адаптований	40 %	26,7 %
Легка патологія адаптації	26,7 %	20 %
Явна патологія адаптації (Деадаптація)	13,3 %	13,3 %

Джерело: сформовано авторами

Увагу привертає група студентів, у яких діагностується явна патологія адаптації. З якихось

причин вони не змогли пристосуватися до нового стилю життя та діяльності. Вони, однозначно

потребують психологічної допомоги. Психолог зможе через з'ясування глибинних проблем людини окреслити шляхи виходу з даної ситуації. Отримані дані свідчать про те, що процес адаптації відбувається у всіх студентів по-різному, і це, в свою чергу, може відображатися як на успішності в навчанні, так й на самопочутті молодшої людини.

Наступною в нашому дослідженні була методика Г. Айзенка «Самооцінка психічних станів», яка дала можливість отримати дані по таким параметрах як тривожність, фрустрація, ригідність та агресивність. Аналіз отриманих результатів представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники отримані за методикою «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка

Психічний стан	Тривожність		Фрустрація		Ригідність		Агресивність	
Рівень прояву	Ст.-гум.	Ст.-облік.	Ст.-гум.	Ст.-облік.	Ст.-гум.	Ст.-облік.	Ст.-гум.	Ст.-облік.
Високий	-	6%	13,3%	33,3%	13,3%	6,7%	13,3%	13,3%
Середній	86,7%	66,7%	46,7%	40%	66,7%	60%	80%	53,3%
Низький	13,3%	26,6%	40%	23,7%	20%	33,3%	6,7%	33,3%

Джерело: сформовано авторами

Здійснивши аналіз отриманих даних можемо зробити ряд висновків. В цілому рівень *тривожності* не викликає занепокоєння, оскільки у переважної більшості студентів вона середнього або низького рівня, що є цілком позитивним результатом. Відомо, що *фрустрованість* – це психічний стан, що виникає в ситуації розчарування, нездійснення якої-небудь значущої для людини мети, потреби та виявляється в гнітючій напрузі, тривожності, відчутті безвихідності і відчаю. По цій шкалі вже спостерігаються респонденти з високим рівнем, що може свідчити про їх напружений психічний стан.

Рівень *ригідності*, що проявляється суб'єктом, обумовлюється взаємодією його особистісних особливостей з характером середовища, включаючи ступінь складності завдання, що стоїть перед ним, його привабливості для нього, наявність небезпеки,

монотонність стимуляції, тощо. Серед наших респондентів рівень ригідності є дещо вищим серед студентів-психологів.

По шкалі *агресивності* лише декільком студентам з кожної групи є характерним високий рівень агресивності, що може проявлятися в поведінці метою якої є спричинення шкоди тим, хто їх що оточує, а також прояв гніву, злості, недружелюбності.

За методикою «Міні мульт», що є скороченим варіантом ММРІ, що складається з 11 шкал, з них 3 – оцінні. Перші 3 оцінні шкали вимірюють щирість досліджуваного, ступінь достовірності результатів тестування і величину корекції, що вноситься надмірною обережністю. Решта 8 шкал є базисними й оцінюють властивості особистості. Отримані результати представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники отримані за методикою «Міні мульт»

Шкали/Рівні	Студенти-гуманітарії			Студенти-обліковців		
	високий	середній	низький	високий	середній	низький
Іпохондрії	-	11%	26,7%	-	66,6%	33,3%
Депресії	20%	60 %	20%	26,7%	60 %	13,3%
Істерії	-	66,6%	33,3%	-	80%	20%
Психопатії	-	53,3%	46,7%	6,7%	73,3%	20%
Параноїдальності	6,7%	73,3%	20%	13,3%	73,3%	13,3%
Психастенії	-	80%	20%	6,7%	80%	13,3%
Шизоїдності	-	80%	20%	6,7%	80%	13,3%
Гіпоманії	6,7%	86,6%	6,7%	13,3%	40%	46,7%

Джерело: укладено авторами

Беручи до уваги отримані результати хочеться відзначити параметр, що характерний для респондентів обох груп та особливо помітний на фоні всіх даних. Мова йде про достатньо високий рівень депресії, відповідно 20% та 26,7%. Ці дані примушують замислитися і глибше проаналізувати причини цього.

Об'єднані дані з методики «СЖО» (в адаптації Д. О. Леонтьєва) для наочності представлені у вигляді гістограми (рис. 2).

В даному тесті виділено п'ять субшкал:

1. Цілі в житті. Бали за цією шкалою

характеризують наявність або відсутність в житті випробуваного цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і тимчасову перспективу.

2. Процес життя, або інтерес і емоційна насиченість життя. Цей показник говорить про те, сприймає чи випробовуваний процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом.

3. Результативність життя, або задоволеність самореалізацією. Бали за цією шкалою відображають оцінку пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивна і осмислена була прожита її

частина.

4. Локус контролю-Я (Я – хазяїн життя). Високі бали відповідають уявленню про себе як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей і уявленнями про його сенс. Низькі бали – невіра в свої сили контролювати події власного життя.

5. Локус контролю-життя, або керованість

життя. При високих балах – переконання в тому, що людині дано контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у життя. Низькі бали – фаталізм, переконаність в тому, що життя людини невіддільна свідомому контролю, що свобода вибору ілюзорна і безглуздо що-небудь загадувати на майбутнє.

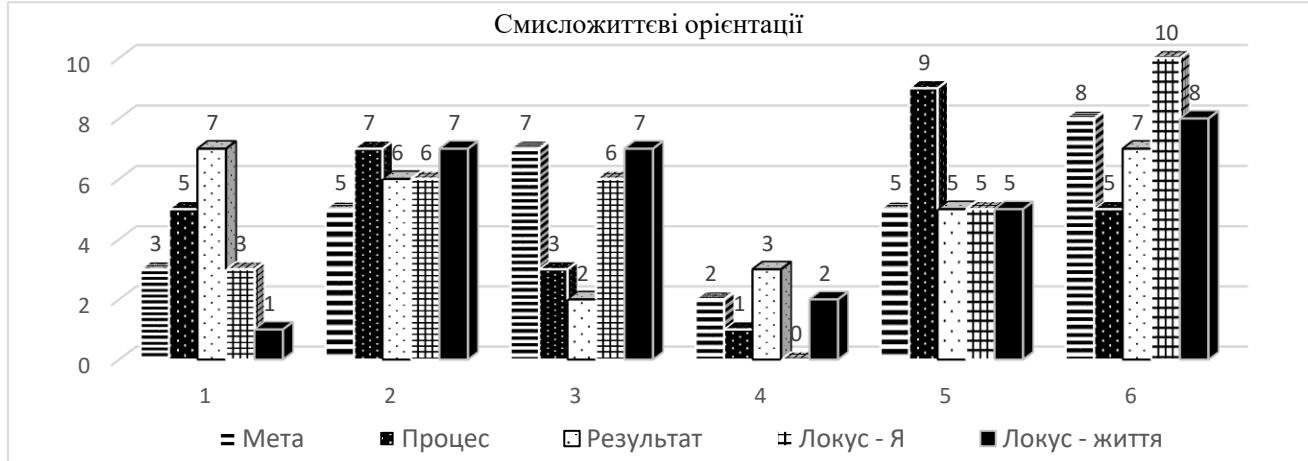

Рис. 2. Результати отримані за методикою «СЖО» Д.О. Леонтєва

Джерело: складено авторами

Результати тесту нами представлені в таблиці 4.

Отримані дані свідчать, що більшість респондентів мають в житті мету і спрямовані на своє майбутнє, вчаться, долають перепони, прагнуть до своїх цілей. Також можна говорити про задоволеність студентства своїм життям, гедоністичну спрямованість, здатність контролювати події власного

життя. Варто відзначити наявність відчуття себе як сильної особи, що володіє свободою, свободою вибору аби побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями і розумінням смислу.

Для визначення зв'язку між шкалами наших методик був здійснений кореляційний аналіз коефіцієнтом R-Пірсона.

Таблиця 4

Узагальнюючі результати методики «СЖО» Д.О. Леонтєва

Рівні	Студенти-гуманітарії			Студенти-обліковці		
Субшкали	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
Субшкала «Мета»	53,3%	26,7%	20%	46,7%	40%	13,3%
Субшкала «Процес»	33,3%	60%	6,7%	20%	46,7%	33,3%
Субшкала «Результат»	46,7%	33,3%	20%	13,3%	40%	46,7%
Субшкала «Локус-Я»	66,7%	33,3%	-	40%	40%	20%
Субшкала «Локус життя»	53,3%	33,3%	13,3%	46,7%	46,7%	6,7%

Джерело: складено авторами

Проведений нами кореляційний аналіз показав, що значимо корелюють між собою шкали «Депресія» та «Істерія» ($R=0,636$), «Депресія» та «Психастенія» ($R=0,605$), «Депресія» та «НПА» ($R=0,598$), «Істерія» та «Психастенія» ($R=0,696$), «Істерія» та «Фрустрація» ($R=0,577$), «Шизоїдність» та «Фрустрація» ($R=0,538$), «Тривожність» та «Фрустрація» ($R=0,499$), «Мета» та «Результат» ($R=0,567$), «Мета» та «Локус-Я» ($R=0,567$). Як бачимо, у молодих людей, що неадаптовані до навколишнього середовища, часто виникають депресивні риси як от тривожність, боязкість, відчуття невизначеної погрози, дискомфорт; а також характерними є знижений настрій, відгородження від друзів, рідних, зменшення кількості соціальних контактів, невпевненість у собі, що

притаманно для особистості з високим рівнем депресії та психастенії, тривожно-недовірливим типом характеру. Також можна відмітити важко переборну нерішучість, боязкість. Така особистість залежить від думки оточуючих, намагається порівнювати себе з іншими людьми. боїться труднощів, має високий рівень самокритичності, і не є стресостійкою. Для психічного стану студентства характерним тривожність, висока фрустрованість. Одним з проявів фрустрації виступає агресивність, імпульсивність, непередбачуваність (що спричинені ситуаціями відчаю) та відзначається поверховість соціальних зв'язків, що теж можна пояснити симптомами фрустрації, відхід від реальності у внутрішній світ. А чутливість та сенситивність особистості, а також

відчуття внутрішньої напруженості можуть негативно впливати на міжособистісні контакти, схильність до усамітнення (як відомо, самотність є характерною для даного вікового періоду), глибокі внутрішні

переживання, соматизацію, зниження працездатності. Приводимо узагальнені дані кореляційного аналізу у таблиці 5.

Таблиця 5

Результати кореляційного аналізу (за коефіцієнтом R- Пірсона)

Шкала I	Шкала II	R	P
Депресія	Істерія	0,636	0,01
Депресія	Психастенія	0,605	0,01
Депресія	НПА	0,598	0,01
Депресія	Гіпоманія	-0,4	0,05
Істерія	Психастенія	0,696	0,01
Істерія	Процес	-0,576	0,01
Істерія	Фрустрація	0,577	0,01
Психопатія	Фрустрація	0,468	0,01
Психопатія	Процес	-0,463	0,01
Психастенія	Фрустрація	0,476	0,01
Шизоїдність	Психастенія	0,423	0,05
Шизоїдність	Фрустрація	0,538	0,01
Тривожність	Фрустрація	0,499	0,01
Тривожність	Мета	-0,374	0,05
Тривожність	Процес	-0,359	0,05
Тривожність	Результат	-0,450	0,01
Фрустрація	Мета	-0,416	0,05
Фрустрація	Процес	-0,544	0,01
Фрустрація	Результат	-0,492	0,01
Мета	Результат	0,567	0,01
Мета	Локус-Я	0,549	0,01
Процес	Локус-Я	0,443	0,05
Результат	Локус-Я	0,364	0,05

Джерело: складено авторами

Відзначимо, що обернено корелюють між собою шкали «Істерія» та «Процес» ($R = -0,576$), «Фрустрація» та «Процес» ($R = -0,544$), «Фрустрація» та «Результат» ($R = -0,492$), «Тривожність» та «Результат» ($R = -0,450$). Очевидно, що часто-густо причиною виникнення стану фрустрації може бути незадоволеність життєвою ситуацією, і як наслідок, більшість щоденних емоцій стають негативними. Неможливість змінити свою життєву ситуацію призводить до появи відчуття безсилля, тупика. Така ситуація породжує стани фрустрації у людини, лише все усугубляючи. Для студентської молоді важливим є результат роботи та досягнення в діяльності, що відображають оцінку пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивно і осмислено його прожито. За відсутності продуктивності і задоволеності результатами свого життя, закономірно може виникати тривожність, яка негативно впливає на подальше життя особистості. Тому, молоді люди, що часто бувають незадоволені своїм життям можуть чинити агресивний протест, бунтувати проти наявних соціальних норм, законів, традицій.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За результатами здійсненого аналізу можемо стверджувати, що більшість шкал обраних нами методик, пов'язані між собою. Цей факт можна

пояснити тим, що всі обрані методики були використані нами для дослідження єдиної проблеми – психічної стійкості особистості. Можемо впевнено стверджувати, що нервово-психічна адаптація певним чином пов'язана з всіма переліченими психічними станами та характеристиками. Однак, ми не можемо сказати, які з них є причиною, а які – наслідком. Відомим є лише те, що вони пов'язані між собою. В подальшій роботі необхідно виявити які стани є первинними, а які – вторинними.

Здійснивши аналіз результатів дослідження, можемо прийти до висновку, що ймовірно, студенти, що приймали участь у дослідженні не отримували якісної психологічної допомоги або необхідної підтримки рідних і друзів під час процесу адаптації до навчання у ЗВО, наслідком чого стало деяке «застрягання» в обох групах, з тенденцією до погіршення ситуації в групі англійських філологів. Причиною відсутності позитивних результатів можуть також бути негаразди в житті, що не є пов'язаними з навчанням, наприклад, конфліктні стосунки з рідними людьми, проблема сепарації від батьків, матеріальні негаразди, невдачі в улюбленій діяльності, тощо.

Проте, в будь-якому випадку, навчання у закладах вищої освіти здійснює великий вплив на життя кожного студента, тому що, займає значну частину всього часу молоді людини і пов'язана з набуттям знань, професії, насичене комунікацією, міжособистісним спілкуванням, тощо. Тому, можемо

впевнено стверджувати, що факт навчання у ЗВО в будь-якому випадку буде впливати на психологічний стан людини.

Для отримання відповіді на питання «Чи відрізняються між собою групи студентів-економістів та студентів-гуманитаріїв нами використано критерій для незалежних вибірок U Манна Уїтні. Статистичний аналіз показав, що різниця між групами є лише за шкалою «Процес» методики СЖО. За всіма іншими

шкалами обраних нами методик була прийнята нульова гіпотеза (тобто різниця між групами відсутня).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в більш глибокому дослідженні питання депресії та виявлення першопричин високого рівня депресії в молодіжному середовищі. А також наданні психологічних рекомендацій для студентської молоді для попередження виникнення стану депресивних розладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова, Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М.: Академический Проект: Альма Матер, 2005. – 702 с.
2. Арустамова, Э. А. Безопасность жизнедеятельности [Учебник] / Э. А. Арустамова. – К.: Центр учебной литературы, 2009. – 476 с.
3. Бодров, В. А. Профессиональное утомление: Фундаментальные и прикладные проблемы / В. А. Бодров – М.: Институт психологи РАН, 2009. – 760 с.
4. Васильченко, Г. С. Управление стрессом / Г.С. Васильченко. – СПб.: Питер, 2009. – 198 с.
5. Василюк, Ф. Е. Психология переживания. Анализ критических ситуаций / Ф. Е. Василюк. – Москва: Издательство Московского университета. 1984. – 200 с.
6. Ильин, Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер. – 004. – 701 с.
7. Энциклопедия психодиагностики. Психодиагностика взрослых / Редактор-составитель Д. Я. Райгородский. – Самара: Издательский Дом «Бахрах – М», 2009. – 704 с.

REFERENCES

1. Abramova, G. S. (2005). *Vozrastnaya psihologiya* [Age-related psychology]. Moscow: Akademicheskii Proekt [in Russian].
2. Arustamova, E. A. (2009). *Bezopasnost zhiznedeiatelnosti* [Life safety]. Kiev: Tsentr uchbovoyoYi lIteraturi [in Ukrainian].
3. Bodrov, V. A. (2009). *Professionalnoe utomlenie: Fundamentalnyie i prikladne problemyi* [Occupational Fatigue: Fundamental and Applied Problems]. Moscow: Institut psihologi RAN [in Russian].
4. Vasilchenko, G. S. (2009). *Upravlenie stressom* [Stress management]. SPb.: Piter [in Russian].
5. Vasilyuk, F. E. (1984). *Psihologiya perezhivaniya. Analiz kriticheskikh situatsiy* [Psychology of experience. Critical situation analysis]. Moscow: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta [in Russian].
6. Ilin, E. P. (2004). *Psihologiya individualnyih razlichiy* [Psychology of individual differences]. SPb.: Piter [in Russian].
7. Raygorodskiy, D. Ya. (Ed.). (2009). *Entsiklopediya psihodiagnostiki. Psihodiagnostika vzroslyih*. Samara: IzdatelskiyDom «Bahrah-M» [in Russian].

Льба Наталья Степановна, Марценюк Марина Алексеевна, Медвидь Лариса Ивановна. ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НЕРВНО-ПСИХИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ГУМАНИТАРНЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Современное состояние развития общества, который проходит в сложных и противоречивых условиях экономической и социально-политической нестабильности, по нашему мнению, повышает требования к мобилизации эмоциональных, когнитивных, поведенческих ресурсов молодого человека, его постоянной готовности к решению сложных жизненных проблем. Особого внимания требует студенческая молодежь, нарушение процесса адаптации которой искажает ее гармоничный личностный и профессиональный рост, возможность успешной самореализации, способность к постижению всего многообразия окружающего мира и культуры. При таких условиях повышение адаптивного потенциала студенчества - одна из важнейших задач системы образования и, в частности, высших учебных заведений. Статья посвящена такому актуальному вопросу современности как психическая устойчивость. *Цель исследования – теоретически обосновать и эмпирически исследовать психологическое содержание и особенности процесса нервно-психической устойчивости студентов учреждения высшего образования гуманитарных и экономических специальностей. Для достижения поставленной цели авторами использованы следующие методы и приемы теории познания как анализ и синтез, установление причинно-следственных связей развития процессов и явлений, табличный и графический методы. Психическая устойчивость – это свойство личности, отдельными аспектами которой являются устойчивость, уравновешенность, устойчивость, позволяющие личности противостоять жизненным трудностям, неблагоприятному давлению обстоятельств, сохранять здоровье и работоспособность в различных испытаниях. В статье описаны результаты эмпирического исследования нервно-психической устойчивости студенческой молодежи, проведен анализ полученных результатов. Обнаружено в обеих группах имеющийся высокий уровень депрессии, свидетельствует о существовании проблемы депрессии в студенческой среде. В результате исследования было выяснено, что особого внимания требует процесс адаптации к обучению студентов высших учебных заведений гуманитарного экономического профиля, обусловленный взаимодействием факторов*

психологического (когнитивные, эмоциональные, волевые) и социально-психологического (общественные стереотипы, социальный статус и роль, социальная идентичность и т.д.) содержания.

Ключевые слова: юношеский возраст, развитие, психическая устойчивость, обучение, адаптация, смысл жизни, психическое состояние социальное окружение, личностные свойства.

Liba Natalia S., Martseniuk Maryna O., Medvid Larysa I. EMPIRICAL STUDY OF THE NERVOUS-PSYCHIC RESISTANCE OF STUDENTS OF HUMANITIES AND ECONOMIC SPECIALTIES

The current state of development of society, which is under difficult and contradictory conditions of economic and social and political instability, in our opinion, raises the demands for the mobilization of young people's emotional, cognitive, behavioral resources, their constant readiness to solve difficult life problems. Special attention is given to the student youth, whose violation of the adaptation process distorts harmonious personal and professional development, the possibility of successful self-realization, the ability to comprehend all the diversity of the world and culture. In such circumstances, increasing the adaptive capacity of the student body is one of the most important tasks of the education system and, in particular, of higher education institutions. The article deals with such a pressing issue of the present as mental stability. The purpose of the study is to theoretically substantiate and empirically examine the psychological content and characteristics of the process of neuropsychic stability of students of higher education institutions in the humanities and economic specialties. To achieve this goal, the authors used the following methods and techniques of the theory of knowledge as analysis and synthesis, establishing causal relationships of the development of processes and phenomena, tabular and graphical methods. Mental resilience is a personality trait whose individual aspects are resilience, equilibrium, resilience, which allow the individual to withstand life's difficulties, adverse pressures, maintain health and performance in various trials. The article describes the results of an empirical study of the neuro-mental stability of student youth, and analyzes the results obtained. Both groups were found to have high levels of depression, indicating that there was a problem with depression in the student environment. As a result of the research it has been found out that special attention is needed to the process of adaptation to the education of students of higher educational institutions of humanitarian-economic profile, caused by the interaction of factors of psychological (cognitive, emotional, volitional) and social and psychological (social stereotypes, social status and role, social identity, etc.) of content.

Keywords: adolescence, development, mental stability, learning, adaptation, meaning of life, mental state, social environment, personal properties.

Одержано 03.10.2019 р.

УДК 339.137:339.92(477)-042.2(045)
DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-40-44

Феср Оксана Валеріївна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри МУЕП,
Мукачівський державний університет

Бочко Олена Юріївна,
д.е.н., доцент, професор кафедри маркетингу,
Національний університет «Львівська політехніка»

УКРАЇНА В ГЛОБАЛЬНОМУ РЕЙТИНГУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Розвиток кожної країни не може відбуватися поза світовими тенденціями, основною з яких є глобалізація світового економічного простору. Глобалізація здійснює свій вплив на всі суспільні процеси, зокрема посилює взаємозв'язки між національними економіками через міжнародну торгівлю, міжнародний рух інвестицій, інновацій, капіталів, міграційні та інші інтеграційні процеси. Глобалізаційні процеси суттєво впливають і визначають рівень конкурентоспроможності кожної країни. Метою статті є визначення змісту поняття конкурентоспроможності країни та чинники які її визначають, дослідженні рейтингових позицій України, порівнянні рівня конкурентоспроможності України – країнами-сусідами – членами Європейського Союзу, визначення слабких місць та можливостей економіки, пропонуванні заходів для підвищення рівня конкурентоспроможності України в глобальному економічному просторі. В ході дослідження встановлено, що конкурентоспроможність країни це її здійснювати ефективну діяльність, спрямовану на економічне зростання у контексті глобалізації з метою та для забезпечення добробуту своїх громадян шляхом використання конкурентних факторів. Визначено, що основними факторами, що можуть забезпечити конкурентоспроможність країни є наявні ресурси, географічне положення, технологічний прогрес, продуктивність праці, макроекономічна стабільність, розвиненість інфраструктури, використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Проаналізовано позицію України в міжнародному рейтингу Всесвітнього економічного форуму рейтинг за індексом глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) та здійснено порівняння з країнами – сусідами – членами ЄС. Встановлено, що Україна не покращує свої позиції в аналізованому рейтингу, що може свідчити про відсутність ефективної державницької політики та реформ, які б сприяли підвищенню рівня конкурентоспроможності країни. Сформовано ряд пропозицій, практична реалізація яких забезпечить формування та розвиток ефективної конкурентної економіки з подальшою інтеграцією у світовий простір.

Ключові слова: глобалізація, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність країни, фактори конкурентоспроможності, рейтинг, індекс глобальної конкурентоспроможності

ВСТУП

Постановка проблеми. Важливою тенденцією розвитку сучасного суспільства є формування єдиного глобального суспільства на основі посилення взаємопов'язаності та взаємозалежності національних економік. Економіки країн світу тісно інтегруються і переплітаються через торгівлю товарами і послугами, рух капіталу (інвестиції), переміщення населення, обмін технологіями і як наслідок формують глобальну господарську систему. Дані процеси актуалізують питання конкурентоспроможності економічних систем, оскільки чим вищий рівень конкурентоспроможності країни, тим швидше і легше вона інтегрується у світове співтовариство і відповідно забезпечує собі перевагу серед інших країн. Також це означає внутрішню стійкість (стабільність) країни, а саме стійкий економічний розвиток, підвищення добробуту населення тощо.

З метою оцінювання ефективності діяльності учасників глобальної системи щороку міжнародні організації проводять та оприлюднюють глобальні міжнародні рейтинги та індекси, які мають на меті ранжувати країни за певними критеріями. Міжнародні рейтинги та індекси дають можливість оцінити країну в розрізі розвитку (економічного, політичного та

соціального), загроз і можливостей, зокрема і конкурентоспроможності. Україна представлена в міжнародних рейтингах, проте її позиції за різними параметрами є не найкращими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання конкурентоспроможності країн розглядалось багатьма вченими, зокрема М. Портер, П. Самуельсон, Е. Хекшер, А. Маршалла. Що стосується аналізу рівня конкурентоспроможності України, то останні результати представлено в працях О. В. Окаров, В. Г. Чернишева, Л. В. Шинкаренко, О. С. Власюка, Б. Данилишина та інших.

Мета статті (постановка завдання) полягає визначенні змісту поняття конкурентоспроможності країни та чинники які її визначають, дослідженні рейтингових позицій України, порівнянні рівня конкурентоспроможності України – країнами-сусідами – членами Європейського Союзу, визначення слабких місць та можливостей економіки, пропонуванні заходів для підвищення рівня конкурентоспроможності України в глобальному економічному просторі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний розвиток світового господарства визначається процесами глобалізації. Чим більше

країна є економічно розвинена, тим легше вона інтегрується в світовий економічний простір та реалізовує власні конкурентні переваги з кращими вигодами для себе. Конкурентоспроможність країни виходить на перший план. Розглянемо, що дослідники розуміють під конкурентоспроможністю країни.

Конкурентоспроможність як економічна категорія розглядається на різних рівнях, а саме товар, послуга, підприємство, об'єднання підприємств, галузь, регіон, країна і всі ці рівні є взаємопов'язаними і в кінцевому результаті визначають конкурентоспроможність окремої країни.

Конкурентоспроможність країни розглядають як міра можливості країни за умов вільного й справедливого ринку виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам світових ринків при одночасному збереженні або підвищенні реальних доходів своїх громадян [1, с. 6].

Дж. Сакс говорить, що конкурентоспроможність нації враховує відповідність економічних структур та інститутів країни економічному зростанню в рамках структури світової економіки в цілому.

Згідно Міжнародного інституту менеджменту конкурентоспроможність країни – це сфера економічних знань, яка аналізує факти і політику, які формують здатність країни створювати і підтримувати умови, що забезпечують створення додаткової вартості з боку підприємств більш високий рівень добробуту населення.

У доповіді «Глобальна конкурентоспроможність» Всесвітнього економічного форуму у 1996 році вказано, що конкурентоспроможність країни – це її здатність домогтися більш високих темпів збільшення середньодушового приросту ВВП.

Можемо стверджувати, що конкурентоспроможність країни це здатність держави здійснювати ефективну діяльність, спрямовану на економічне зростання у контексті глобалізації з метою та для забезпечення добробуту своїх громадян шляхом використання конкурентних факторів.

До основних факторів конкурентоспроможності країни можна віднести ресурсне забезпечення, географічні переваги, технологічний прогрес, ефективність виробництва, продуктивність праці, стабільність макроекономічного середовища в

країні, наявність відповідного інфраструктурного забезпечення, використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Для визначення рівня конкурентоспроможності країни міжнародними інституціями розроблена процедура оцінювання кожної країни щодо визначення її конкурентоспроможності на основі сформованих груп показників, які і є факторами конкурентоспроможності.

Основним індексом для оцінки економічного розвитку та конкурентоспроможності країни є індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), розроблений Всесвітнім економічним форумом.

Основна мета індексу глобальної конкурентоспроможності є оцінювання здатності економіки забезпечувати більш високу продуктивність бізнесу, і як наслідок, більш високі темпи економічного зростання й економічного добробуту нації.

Параметрами для оцінювання є:

- якість інститутів;
- інфраструктура;
- макроекономічна стабільність;
- здоров'я і початкова освіта;
- вища освіта і професійна підготовка;
- ефективність ринку товарів і послуг;
- ефективність ринку праці;
- розвиненість фінансового ринку;
- рівень технологічного розвитку;
- розмір внутрішнього ринку;
- конкурентоспроможність компаній;
- інноваційний потенціал.

При розрахунку рейтингу 2019 році були внесені зміни в методику визначення даного показника, а саме з'явився такий показник як впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, здоров'я та освіта (навички) оцінювались окремо, відсутній рівень технологічного розвитку, залишився показник інноваційного потенціалу.

Проаналізуємо індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI) на прикладі України та західних країн – сусідів – членів Європейського союзу (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка позицій України і західних країн – сусідів – членів Європейського союзу в рейтингу за Індексом глобальної конкурентоспроможності (GCI) у 2015-2019 рр. [4-7]

Країна/роки	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	18/19 до 15/16
Україна	79 з 140 країн	85 з 138 країн	81 з 137 країн	85 з 141 країн	↓6
Словацька республіка	67	65	59	42	↑25
Угорщина	63	69	60	47	↑ 16
Польща	41	36	39	37	↑ 4
Румунія	53	62	68	51	↑ 2

Згідно узагальнених даних по країнах тільки Україна втрачає позиції в загальному рейтингу індексу глобальної конкурентоспроможності. і слабкими місцями у 2019 році є якість інститутів (104 місце), «макроекономічна стабільність» (133 місце), рівень

охорони здоров'я (101 місце), стан фінансової системи (136 місце). Більш детально розглянемо даний коефіцієнт в розрізі його складових (індексів) (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI) України і західних країн – сусідів – членів Європейського союзу в розрізі окремих параметрів у 2015-2019 рр. [4-7]

Показник (індекс)	Країна/Роки				
	Україна	Румунія	Угорщина	Польща	Словаччина
	2015/2019 рр.				
Якість інститутів	130/104	86/52	97/63	58/60	104/61
Інфраструктура	69/57	86/55	48/27	56/25	57/30
ІКТ	/78	/32	/54	/51	/39
Макроекономічна стабільність	134/133	34/56	52/43	46/1	41/1
Здоров'я	45/101	83/83	75/70	40/54	50/57
Освіта	34/44	59/72	57/49	31/34	53/45
Ефективність ринку товарів і послуг	106/57	73/64	72/91	46/50	54/89
Ефективність ринку праці	56/59	78/57	77/80	81/70	100/64
Розвиненість фінансового ринку	121/136	55/86	/66	43/57	35/56
Розмір внутрішнього ринку	45/47	43/41	65/48	21/22	62/59
Активність бізнесу	91/85	88/72	90/83	55/59	57/55
Інноваційний потенціал	54/60	74/55	51/41	64/39	66/44

Найкращим показником у 2019 році для України є освіта (44 місце), розмір внутрішнього ринку (47 місце), інфраструктура та ефективність ринку товарів і послуг (57 позиція). Проблемними індексами були і залишаються якість інститутів, макроекономічна стабільність, стан фінансового ринку.

Подібна ситуація в Румунії рівень охорони здоров'я (83 місце), стан фінансової системи (86 місце), освіта (72 місце). Для порівняння Угорщина за 2 показниками ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці займає 80 та 91 позицію в рейтингу. Всі інші показники в межах 41-66 позиції. Словаччина має проблеми за такими напрямками - «якість інститутів», «ефективність ринку праці», «інноваційний потенціал». Польща лідирує за всіма показниками, хоча основною проблемою є дефіцит робочої сили, та погіршилась ситуація з ефективністю функціонування ринку товарів та послуг.

Якщо говорити про спільні проблемами, які були виявлені в результаті оцінювання індексу глобальної конкурентоспроможності для досліджуваних країн, то це є корупція, бюрократія, ставки податків і податкове регулювання. Для України додатковими вагомими проблемами є нестабільність уряду та здійснюваної політики, тобто макроекономічна нестабільність, відсутність дієвих реформ у всіх сферах.

З метою виходу України із затяжної кризи трансформації економіки та забезпечення достойного рівня внутрішньої та зовнішньої конкуренції важливими питаннями, які підлягають вирішенню є:

- стабілізувати та забезпечити формування ефективної макроекономічної політики країни;
- сприяти ефективному функціонуванню та

розвитку фінансових ринків;

- використовувати переваги географічного положення;
- використання результатів функціонування ланцюжка «освіта – наука – бізнес»;
- розвивати малий та середній бізнес;
- активно впроваджувати інновації у всі сфери господарювання, не тільки виробництво;
- перелаштовувати вітчизняне виробництво на виготовлення продукції вищого технологічного укладу;
- забезпечити умови, які б зменшили міграційні процеси української молоді до інших країн, тощо.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За результатами проведеного дослідження встановлено, що Україна не показує суттєвого економічного прориву згідно досліджуваного показника - індексу глобальної конкурентоспроможності, що свідчить про неефективність та відсутність якісних змін в економіці. Виявлено основні чинники, які гальмують соціально-економічний розвиток країни, а відтак і не забезпечують відповідного рівня конкурентоспроможності країни і не дають можливості Україні зайняти гідне місце у світовому економічному просторі. Саме тому предметом наших подальших досліджень буде питання реалізації наявних та потенційних переваг в контексті макроекономічної стабілізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Porter, M. The Competitive Advantage of Nations / M. Porter. – London. The Macmillan Press Limited, 1990. – 855 р.
2. Окаров, О. В. Дослідження розвитку України на підставі індексу глобальної конкурентоспроможності / О. В. Окаров, В. Г. Чернишева, Л. В. Шинкаренко // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 22. –

2018. – С. 84

3. Global Competition: The New Reality. Report of the Presidents Commission on Industrial Competitiveness, Vol. 2. – Washington, D.C. Government Printing Office, 1985. –P. 6.

4. The Global Competitiveness Report 2015-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016>.

5. The Global Competitiveness Report 2016-2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017>.

6. The Global Competitiveness Report 2017-2018[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018>.

7. The Global Competitiveness Report 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2019>.

REFERENCES

1. Porter, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. London, The Macmillan Press Limited, 855 [in English].

2. Okarov, O. V., Chernysheva, V. G., Shynkarenko L. V. (2018). Doslidzhennja rozvytku Ukrainy na pidstavi indeksu globalnoi konkurentospromozhnosti. Globalni ta nacionalni problemy ekonomiky, 22, 84 [in Ukrainian].

3. Global Competition: The Nesh Reality. Report of the Presidents Commission on Industrial Competitiveness, Vol. 2. Washington, D. C. Government Printing Office [in English].

4. The Global Competitiveness Report 2015-2016. World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016> [in English]

5. The Global Competitiveness Report 2015-2016. World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017> [in English].

6. The Global Competitiveness Report 2017-2018 [World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018> [in English].

7. The Global Competitiveness Report 2019. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2019> [in English].

Феер Оксана Валериевна, Бочко Елена Юриевна. УКРАИНА В ГЛОБАЛЬНОМ РЕЙТИНГЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Развитие каждой страны не может происходить вне мировых тенденций, основным из которых является глобализация мирового экономического пространства. Глобализация осуществляет свое влияние на все общественные процессы, в частности усиливает взаимосвязи между национальными экономиками через международную торговлю, международное движение инвестиций, инноваций, капиталов, миграционные и другие интеграционные процессы. Глобализационные процессы существенно влияют и определяют уровень конкурентоспособности каждой страны. Целью статьи является определение понятия конкурентоспособность страны и факторы которые ее определяют, исследовании рейтинговых позиций Украины, сравнении уровня конкурентоспособности Украины со странами-соседями - членами Европейского Союза, определение слабых мест и возможностей экономики, предложении мер по повышению уровня конкурентоспособности Украины в глобальном экономическом пространстве. В ходе исследования установлено, что конкурентоспособность страны это возможность осуществлять эффективную деятельность, направленную на экономический рост в контексте глобализации с целью и для обеспечения благосостояния своих граждан путем использования конкурентных факторов. Определено, что основными факторами, которые могут обеспечить конкурентоспособность страны является имеющиеся ресурсы, географическое положение, технологический прогресс, производительность труда, макроэкономическая стабильность, развитие инфраструктуры, использования информационно-коммуникационных технологий. Проанализированы позиции Украины в международном рейтинге Всемирного экономического форума по индексу глобальной конкурентоспособности (The Global Competitiveness Index). Проведено сравнение Украины со странами-соседями - членами ЕС. Установлено, что Украина не улучшает свои позиции в рассматриваемом рейтинге, что может свидетельствовать об отсутствии эффективной государственнической политики и реформ, которые бы способствовали повышению уровня конкурентоспособности страны. Сформирован ряд предложений, практическая реализация которых обеспечит формирование и развитие эффективной конкурентной экономики с последующей интеграцией в мировое пространство.

Ключевые слова: глобализация, конкурентоспособность, конкурентоспособность страны, факторы конкурентоспособности, рейтинг, индекс глобальной конкурентоспособности

Feier Oksana V., Bochko Olena Yu. UKRAINE IN GLOBAL COMPETITIVENESS RATINGS: A COMPARATIVE ANALYSIS

The development of a country is impossible outside world trends, where globalization of the world economic space takes the main role, it exerts its influence on all social processes, strengthens interchange between national economies via international trade and investment flows, innovation, funds, migration and other integration processes; globalization influences and determines the competitiveness level for each country. The article analyzes and defines the competitiveness

of the country and the factors which determine it, in order to study the rating points of Ukraine; it compares the competitiveness level of Ukraine and neighboring EU countries; identifies the drawbacks and positive opportunities of the economy, thus to propose measures for increasing the competitiveness of Ukraine in the global economy as a whole. The study has found that state competitiveness strongly depends on its self-efficiency, strives for economic growth in the context of globalization, ensuring the well-being of its citizens through the use of competitive factors. It has been determined that the main factors that can ensure the competitiveness of a country are available resources, geographical location, technological progress, productivity, macroeconomic stability, infrastructure development, use of information and communication technologies and more. The position of Ukraine in the International World Economic Forum ratings has been analyzed through Global Competitiveness Index, accounting the data of neighboring countries - members of the EU. It has been revealed that Ukraine hasn't improved its position in the analyzed rating, which may signify about the absence of effective state policy and reforms that would enhance the country competitiveness. A number of proposals have been formed, the practical implementation of which will ensure the formation and development of an effective competitive economy with further integration into the world economic space.

Keywords: globalization, competitiveness, country's competitiveness, competitiveness factors, rating, global competitiveness index.

Одержано 22.10.2019 р.

Черничко Тетяна Володимирівна,
д.е.н., професор, завідувачка кафедрою фінансів,
Кучінка Тетяна Василівна,
к.е.н., асистент кафедри фінансів,
Мукачівський державний університет,
Глагола Вікторія Андріївна,
викладач,

Мукачівський кооперативний торговельно-кооперативний коледж

МЕТОДИКА ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ КРИЗОВИМИ ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Вагомими чинниками переходу на новий рівень розвитку як окремих регіонів країни, так і національної економіки загалом є підвищення рівня результативності заходів державного управління, здійснення реальних процесів децентралізації. Метою статті є обґрунтування критеріїв та методичних підходів щодо оцінювання результативності управлінських заходів в умовах посилення кризових процесів у національній економіці та обґрунтування шляхів їх оптимізації в умовах децентралізації управлінської діяльності. Застосовано методи історичного аналізу, порівняння та економічного моделювання. Визначено, що розвиток ідей децентралізації державного управління ґрунтується на негативних наслідках надмірного втручання держави в процеси економічного розвитку регіонів. В основу теорії децентралізації закладено принципи раціональності колективних рішень та Парето-ефективності. Обґрунтовано, що в умовах посилення кризових процесів, що є характерним для розвитку переважної більшості регіонів України, перехід до класичного типу децентралізації є практично неможливим. Тому теоретичною основою розвитку концепції нового державного управління в Україні повинна стати певна її модифікація – теорія керованої децентралізації. Наукова новизна проведеного дослідження полягає в обґрунтуванні переліку показників (індикаторів) оцінювання результативності проведених реформ та запропонованому авторами алгоритмі оцінювання результативності державного управління кризовими процесами. Практичне значення отриманих результатів обумовлено можливістю використання запропонованої методики з метою оптимізації управлінської діяльності на регіональному рівні. Зроблено висновок, що впровадження процесу децентралізації в діяльність органів публічної влади та місцевого самоврядування, перехід до інститутів, заснованих на ініціативі та відповідальності окремої людини та громади, сприяє зростанню відповідальності влади за результати управлінської діяльності, можливості контролю з боку суспільства за наслідками цієї діяльності. Подальші дослідження будуть спрямовані у напрямі адаптації запропонованої методики до особливостей соціально-економічного розвитку Закарпатської області.

Ключові слова: децентралізація, керована децентралізація, результативність, методика оцінки результативності державного управління в умовах керованої децентралізації.

ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах посилення кризових процесів в економіці України, зниження темпів економічного розвитку, ускладнення фінансування соціальної сфери та економічних процесів на рівні регіонів країни, питання децентралізації управлінської діяльності держави та формування результативного механізму державного управління кризовими процесами в умовах децентралізації набуває все більшої актуальності.

Без проведення реформ у системі державного управління, підвищення рівня результативності його заходів, переходу до максимізації економічної ініціативи та відповідальності з боку органів місцевого самоврядування, здійснення реальних процесів децентралізації неможливо забезпечити перехід на новий рівень розвитку як окремих регіонів країни, так і національної економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В основу проведеного дослідження покладено результати наукової діяльності вітчизняних та зарубіжних учених, які досліджували прикладні

аспекти механізму державного управління в умовах кризи: В. Авер'янова, Г. Атаманчука, І. Булеєва, Ю. Древалю, М. Корецького, В. Круглова, М. Латиніна, О. Лебединської, П. Надолішнього, Н. Нижника, Г. Одінцової, Л. Приходченко, О. Радченка, Р. Рудницької, Ю. Тихомирова, Л. Юзькова та ін. Ряд вітчизняних науковців досліджували проблеми децентралізації та становлення, розвитку й реформування місцевого самоврядування в Україні, серед яких варто виділити таких, як: Т. М. Барановська, П. Д. Біленчук, В. І. Борденюк, А. Й. Бучинська, Т. В. Маматова та ін.

З урахуванням зарубіжної практики децентралізації та необхідності стимулювання економічних процесів на регіональному рівні питання результативного механізму державного управління кризовими процесами в умовах децентралізації потребує більш ґрунтовного наукового дослідження.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування критеріїв та методичних підходів щодо оцінювання результативності управлінських заходів в умовах посилення кризових процесів у національній економіці та обґрунтування

шляхів їх оптимізації в умовах децентралізації управлінської діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ідеї децентралізації державного управління вперше були запропоновані у практиці провідних західних країн, у період загальної зміни поглядів на сутність державного й місцевого управління. На сьогоднішній день запропоновані теоретичні доробки та результати прикладного характеру сформували ефективні моделі місцевого самоврядування, що забезпечують стабільний розвиток регіонів країн Заходу.

Розвиток ідей децентралізації державного управління ґрунтується на негативних наслідках надмірного втручання держави в процеси економічного розвитку регіонів. В основу теорії децентралізації закладено принципи раціональності колективних рішень та Парето-ефективності.

Перший принцип – принцип раціональності колективних рішень – ґрунтується на твердженні, що в сучасних умовах кожен окремий індивід приймає економічне рішення раціонально, відповідно до своїх інтересів та потенційної корисності. Натомість колективне рішення приймається за результатами узгодження сукупності індивідуальних рішень, є компромісним, а отже, максимально раціональним для значної сукупності індивідів.

В основу другого принципу – принципу Парето-ефективності – закладено твердження, що управлінський захід є ефективним, якщо поліпшується стан принаймні одного індивіда, при цьому стан інших не погіршується [1, с. 3].

Кеннет Ерроу, один з представників теорії вибору наголошує: «В умовах капіталістичної демократії існує два основних способи суспільного вибору: голосування, яке зазвичай використовується для прийняття політичних рішень, ринковий механізм, який зазвичай використовується для прийняття економічних рішень» [2].

Децентралізація у класичному вигляді – це система перерозподілу повноважень між державою та регіонами на користь останніх з метою підвищення ефективності використання їх внутрішнього потенціалу, стимулювання розвитку регіональних ініціатив та досягнення чіткого розмежування функцій і повноважень між рівнями управління. Йдеться про наділення територіальних громад більшими ресурсами та про мобілізацію їхніх внутрішніх резервів.

Основними причинами розвитку ідей децентралізації в Україні, став вибір євроінтеграційного вектору розвитку економіки, що вимагає вищого рівня децентралізації державного управління та надання більших можливостей і свобод органам місцевого самоврядування.

В умовах посилення кризових процесів, що є характерним для розвитку переважної більшості регіонів України, перехід до класичного типу децентралізації є практично неможливим. Тому теоретичною основою розвитку концепції нового державного управління в Україні стала певна її модифікація – теорія керованої децентралізації.

В основу керованої децентралізації в Україні

закладена ініційована урядом перебудова владних повноважень (особливо це стосується розподільчих та перерозподільчих функцій держави). Оскільки для переважної більшості західних країн процеси децентралізації накладалися на розвинені ринкові механізми та розвинену ринкову інституціональну структуру, використання практичного досвіду проведення реформ цих країн є практично неможливим.

Забезпечення результативності державного управління в умовах керованої децентралізації може здійснюватися при наявності ефективної методики оцінювання даного процесу.

Формування методики оцінки результативності державного управління в умовах керованої децентралізації відбувається у два взаємопов'язаних етапи (рис. 1):

- визначення поняття результативності державного управління в умовах керованої децентралізації;

- визначення методики оцінки результативності державного управління в умовах керованої децентралізації.

Високий рівень результативності відображає високий рівень задоволення потреб та очікувань зацікавлених осіб, що, своєю чергою, забезпечує досягнення пріоритетних цілей державного управління.

Визначення поняття результативності пов'язано з виділенням низки критеріїв (K_1 , K_2 , K_3), що відображаються у певних ключових показниках (правильності, ефективності, своєчасності), які повинні регулярно оцінюватися.

Перший етап пов'язаний із визначенням поняття результативності. Існують наступні трактування змісту даного поняття:

- результативність – отримані результати у порівнянні з цілями, співставлення із затраченими для їх виконання ресурсами;

- результативність – визначає дієвість, досягнення, ступінь завершення системою визначеної роботи й реалізації встановлених цілей;

- результативність – вміння робити «правильні» або «потрібні» речі для отримання економічного, соціального чи іншого ефекту.

Під результативністю державного управління кризовими процесами в умовах децентралізації на поточному етапі розуміється створення ефективно діючої системи загальнодержавного та регіонального управління, спроможної сформувати систему ефективних ринкових інструментів та розвинену ринкову інституціональну структуру для забезпечення досягнення кінцевих результатів, адекватних поставленим цілям управління.

Оцінка результативності може включати перелік різних коефіцієнтів, показників які у сукупності забезпечують оцінювання ступеню досягнення поставлених цілей.

Оцінка результативності державного управління кризовими процесами в умовах децентралізації може здійснюватися за таким алгоритмом:

- оцінка поточного стану розвитку регіону та

виявлення функціональних характеристик кризового стану;

- проведення реформування структури економіки регіону (за територіальною, відтворювальною, галузевою та іншими складовими);
- реформування інституціональної структури системи управління на регіональному рівні, шляхом її

спрощення та чіткого перерозподілу управлінських функцій;

- визначення номенклатури показників (індикаторів) оцінювання результативності проведених реформ в усіх основних сферах розвитку регіону;
- моніторинг індикаторів, ієрархічне узгодження результатів та їх аналіз.

Рис. 1. Етапи формування методики оцінки результативності державного управління в умовах керованої децентралізації (складено авторами)

Показники (індикатори) оцінювання результативності проведених реформ повинні охоплювати всі сфери соціально-економічного розвитку регіону і оцінювати їх з позиції впливу на кризові процеси. Вони також повинні визначатися з урахуванням усієї сукупності функціональних і структурних ознак кризи, особливостей та рівня розвитку економіки, типу державного управління, специфіки часу, що дає змогу здійснювати регулярний всебічний і коректний моніторинг їх значень.

З позиції оцінювання результативності проведених реформ вагомим є відстеження впливу управлінських заходів на динаміку основних соціально-економічних показників (позитивна динаміка $\uparrow$, спадна динаміка $\downarrow$). Перелік індикаторів не може бути сталим і повинен постійно доповнюватися та уточнюватися.

Умовно перелік показників (індикаторів) оцінювання результативності проведених реформ можна представити наступним чином:

Динаміка макроекономічних індикаторів:

- узагальнена продуктивність (випуск на одиницю продуктивної потужності) ($\uparrow$);
- темп приросту ВРП, % ($\uparrow$);
- рівень тінізації економіки, % ($\downarrow$).

Динаміка інвестиційних індикаторів:

- рівень інвестування (відношення інвестицій

до ВРП), % ($\uparrow$);

- частка приросту прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) щодо ВРП, % ($\uparrow$);
- рівень оновлення основних засобів, % ($\uparrow$).

Динаміка інноваційних індикаторів:

- рівень видатків на науково-технічні роботи, % від ВРП ($\uparrow$);
- рівень фінансування інноваційної діяльності, % від ВРП ($\uparrow$);
- питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств, % ($\uparrow$);
- питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, % ($\uparrow$);
- питома вага реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, % ($\uparrow$).

Динаміка фінансових індикаторів:

- рівень дефіциту бюджету, % до ВРП ($\downarrow$);
- рівень тінізації доходів, % до ВРП ($\downarrow$);
- інфляція (ІСЦ), приріст за рік, % ($\downarrow$).

Динаміка індикаторів зовнішньоекономічної діяльності:

- рівень експортної залежності, % до ВРП ($\downarrow$);
- рівень імпоротної залежності, % до ВРП ($\downarrow$);

- коефіцієнт покриття експортом імпорту ($\uparrow$);
- рівень інноваційної продукції у товарному експорті, % ($\uparrow$);
- частка імпорту товарів у внутрішньому споживанні, % ($\downarrow$).

Динаміка соціальних індикаторів:

- рівень тіньової заробітної плати до офіційної ($\downarrow$);
- рівень тіньової зайнятості до загальної зайнятості ($\downarrow$);
- рівень видатків на освіту до ВРП, % ($\uparrow$);
- рівень видатків на охорону здоров'я до ВРП, % ($\uparrow$);
- відношення середньої заробітної плати до прожиткового мінімуму ($\uparrow$);
- питома вага заробітної плати у структурі доходів населення, % ($\uparrow$).

Динаміка демографічних індикаторів:

- очікувана тривалість життя при народженні,

років ($\uparrow$);

- коефіцієнт депопуляції ($\downarrow$);
- загальний коефіцієнт смертності населення (число померлих на 1000 осіб наявного населення), проміле ($\downarrow$);
- демографічне навантаження непрацездатного населення до працездатного (ефективної чисельності платників страхових внесків), % ($\downarrow$).

Динаміка індикаторів енергетичної безпеки:

- енергоемність економіки ($\downarrow$);
- рівень тіньового споживання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР), % ВРП ($\downarrow$);
- рівень оновлення основних засобів підприємств паливно-енергетичного комплексу, % ($\uparrow$);
- частка домінуючого паливного ресурсу у споживанні ПЕР (природний газ), % ($\downarrow$).

Моніторинг індикаторів оцінювання результативності проведених реформ повинен здійснюватися за таким алгоритмом (рис. 2):

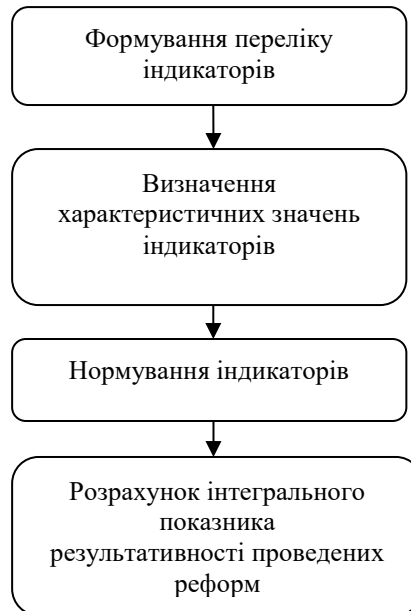

Рис. 2. Алгоритм оцінювання результативності державного управління кризовими процесами в умовах децентралізації (складено авторами)

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ознакою розвитку економіки України протягом останніх років є впровадження процесу децентралізації в діяльність органів публічної влади та місцевого самоврядування, перехід до інститутів, заснованих на ініціативі та відповідальності окремої людини та громади. Зазначена тенденція сприяє зростанню відповідальності влади за результати управлінської діяльності, можливості контролю з боку суспільства за наслідками цієї діяльності.

Запропонована методика оцінки результативності державного управління в умовах керованої децентралізації дозволяє визначити наскільки комплекс управлінських заходів запропонованих органами місцевого самоврядування відповідає вимогам регіонального розвитку є ефективним і результативним з позиції досягнення інтересів громади. Подальші дослідження будуть спрямовані у напрямі адаптації запропонованої методики до особливостей соціально-економічного розвитку Закарпатської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олсон, Мансур. Логика коллективных действий. Общественные блага и теория групп / Мансур Олсон: [пер. с англ. Елены Окорченко]. – М.: ФЭИ, 1995. –174 с.
2. Kenneth, J. Arrow. Social Choice and Individual Values [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://cowles.yale.edu/sites/default/files/files/pub/mon/m12-all.pdf>.

3. Касич, А. О. Управління процесами децентралізації: зарубіжний досвід та стратегічні завдання для України / А. О. Касич, А. С. Петрушко // Економіка та суспільство. – 2017. – Випуск 13. – С. 71-77.

4. Kulesza M. Methods and Techniques of Managing Decentralization Reforms in CEE Countries. The Polish Experience. Public Administration Department Faculty of Law and Administration Warsaw University Polan. URL: <http://www.oecd.org/turkey/35674974.pdf>.

5. Данилишин, Б. М. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України / Б. М. Данилишин, В. В. Пилипів // Регіональна економіка. – 2016. – № 1. – С. 5-11.

6. Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.15 № 856. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF>.

REFERENCES

1. Olson, Mansur (1995). Logika kolektivnyh dejstvij. Obshhestvennye blaga i teoriya grupp [The logic of collective action. Public Goods and Theory of Groups]. Moskva: FJeI [in Russian].

2. Kenneth, J. Arrow. Social Choice and Individual Values. Retrived from: <https://cowles.yale.edu/sites/default/files/files/pub/mon/m12-all.pdf> [in English].

3. Kasich, A. O., Petrushko, A. S. (2017). Upravlinnja procesami decentralizacii: zarubizhnij dosvid ta strategichni zavdannja dlja Ukraïni [Managing decentralization processes: foreign experience and strategic tasks for Ukraine]. Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society, 13, 71-77 [in Ukrainian].

4. Kulesza, M. Methods and Techniques of Managing Decentralization Reforms in CEE Countries. The Polish Experience. Public Administration Department Faculty of Law and Administration Warsaw University Poland. Retrived from: <http://www.oecd.org/turkey/35674974.pdf> [in English].

5. Danylyshyn, B. M., Pylypiv, V. V. (2016). Detsentralizatsiia u krainakh Yevropejs'komu Soiuzi: uroky dlia Ukrainy [The decentralization in EU countries: lessons for Ukraine]. Regional'na ekonomika – Regional economy, 1, 5-11 [in Ukrainian].

6. On Approval of the Procedure and Methodology of Monitoring and Evaluation of the Effectiveness of the Implementation of the State Regional Policy. Retrived from: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/working/wd_2014_en.pdf [in English].

Черничко Татьяна Владимировна, Кучинка Татьяна Васильевна, Глагола Виктория Андреевна. МЕТОДИКА ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ КРИЗИСНЫМИ ПРОЦЕССАМИ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ

Весомыми факторами перехода на новый уровень развития, как отдельных регионов страны, так и национальной экономики в целом является повышение уровня результативности мер государственного управления, внедрение реальных процессов децентрализации. Целью статьи является обоснование критериев и методических подходов к оценке результативности управленческих мероприятий в условиях усиления кризисных процессов в национальной экономике и обоснование путей их оптимизации в условиях децентрализации управленческой деятельности. Используются методы исторического анализа, сравнения и экономического моделирования. Определено, что развитие идей децентрализации государственного управления основывается на негативных последствиях чрезмерного вмешательства государства в процессы экономического развития регионов. В основу теории децентрализации заложены принципы рациональности коллективных решений и Парето-эффективности. Обосновано, что в условиях усиления кризисных процессов, что характерно для развития подавляющего большинства регионов Украины, переход к классическому типу децентрализации практически невозможен. Поэтому теоретической основой развития концепции нового государственного управления в Украине должна стать определенная ее модификация – теория управляемой децентрализации. Научная новизна проведенного исследования заключается в обосновании перечня показателей (индикаторов) оценки результативности проведенных реформ и предложенном авторами алгоритме оценки результативности государственного управления кризисными процессами. Практическое значение полученных результатов обусловлено возможностью использования предложенной методики с целью оптимизации управленческой деятельности на региональном уровне. Сделано вывод, что внедрение процесса децентрализации в деятельность органов публичной власти и местного самоуправления, переход к институтам, основанных на инициативе и ответственности отдельного человека и общества, способствует росту ответственности власти за результаты управленческой деятельности, возможности контроля со стороны общества за результатами этой деятельности. Дальнейшие исследования будут направлены в направлении адаптации предложенной методики к особенностям социально-экономического развития Закарпатской области.

Ключевые слова: децентрализация, управляемая децентрализация, результативность, методика оценки результативности государственного управления в условиях управляемой децентрализации.

Chernychko Tetiana V., Kuchinka Tetiana V., Hlahola Victoria A. METHODOLOGY FOR EVALUATING MECHANISM EFFECTIVENESS OF STATE MANAGEMENT OF CRISIS PROCESSES IN DECENTRALIZATION

A significant factor in the transition to a new level of development of both individual regions of the country, and the national economy as a whole is the increase in the level of effectiveness of public administration measures and the implementation of real decentralization processes. The aim of the article is to substantiate the criteria and methodological approaches to assessing the effectiveness of managerial measures in the face of increasing crisis processes in the national economy and justifying ways to optimize them in the context of decentralized management. The methods of historical analysis, comparison and economic modeling have been applied. It has been determined that the development of ideas of decentralization of public administration is based on the negative consequences of excessive state intervention in the processes of regional economic development. The decentralization theory is based on the principles of rationality of collective decisions and Pareto-efficiency. It has been proved that in conditions of intensification of crisis processes, which is typical for the development of the vast majority of Ukrainian regions, the transition to the classical type of decentralization is almost impossible. Therefore, the theoretical basis for the development of the concept of new public administration in Ukraine should be its certain modification - the theory of controlled decentralization. The scientific novelty of the study is to justify the list of indicators for assessing the effectiveness of the reforms and the authors proposed algorithm for assessing the effectiveness of state management of crisis processes. The practical significance of the results is due to the possibility of using the proposed methodology in order to optimize management activities at the regional level. It has been concluded that the introduction of the decentralization process in the activities of public authorities and local self-government, the transition to institutions based on the initiative and responsibility of the individual and society, contributes to an increase in the responsibility of the authorities for the results of managerial activities, and the possibility of control by the company based on the results of these activities. Further research will be directed towards adapting the proposed methodology to the characteristics of the social and economic development of the region.

Keywords: decentralization, controlled decentralization, effectiveness, methodology for assessing the effectiveness of public administration in a controlled decentralization.

Одержано 06.10.2019 р.

Шкирта Ігор Миколайович,
к.ф.-м.н., ст. викладач кафедри машинобудування, природничих дисциплін
та інформаційних технологій,
Лазар Василь Федорович,
к.т.н., доцент кафедри машинобудування, природничих дисциплін
та інформаційних технологій,
Мукачівський державний університет

ТЕХНОЛОГІЯ BIG DATA: СУТНІСТЬ, МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ БІЗНЕСУ

В останні роки спостерігається величезне зростання обсягу даних, що є ключовим фактором сценарію Великі Дані (Big Data). Big Data вимагають нової високопродуктивної обробки. Стаття присвячена огляду технології Big Data та її особливостей. Досліджується виникнення терміну «Великі Дані», основні підходи науковців до його тлумачення та приклади з реальної практики розвинутих країн по її впровадженню. Обґрунтовано, що концепція Big Data є перспективним напрямком дослідження для різних сфер економіки України, що відкриває нові можливості для ведення бізнесу та управління економікою. Описано особливості класифікації методів і технологій аналітики Великих даних, які класифікуються з урахуванням функціональних зв'язків та формальної моделі цієї інформаційної технології. В статті розглядаються основні поняття, зв'язані з Big Data, основи і принципи роботи з методами і підходами великих даних. Аналізуються тенденції на сучасному ринку послуг і продуктів, а також в яких випадках можуть застосовуватись подібні технології, і чому великі дані, незважаючи на дороговизну, все більше набирають популярності. Big Data – соціально-економічний феномен, що пов'язаний із появою нових технологічних можливостей для аналізу величезної кількості даних. Мета статті: розглянути поняття Big Data та з'ясувати, яким чином застосування Великих даних створює цінність для бізнесу. Методи дослідження: для досягнення поставленої мети використовувались методи системного аналізу щодо формулювання концептуальної моделі Великих даних. Наукова новизна полягає в розв'язанні актуального наукового знання щодо розроблення засобів організації та інтеграції інформаційних ресурсів Big Data. Модель даних «сутність-характеристика» дозволяє опрацювати структуровані і частковоструктуровані дані. Інтеграція даних з джерел з наперед невідомою структурою даних за рахунок визначення пари «сутність-характеристика» дає змогу підвищити ефективність аналізу Великих Даних. Практичне значення отриманих результатів полягає у вдосконаленні алгоритмів інтеграції інформаційних ресурсів за допомогою попереднього визначення структури джерел даних, їх узгодження і узагальнення. Уніфікація алгоритмів опрацювання даних дозволяє збільшити релевантність відповіді користувачеві. Втілення технологій Big Data дає змогу якісно й оперативно отримувати користь із величезного масиву інформації. З їх допомогою державні структури й представники бізнесу оптимізують різні процеси, а кінцеві споживачі отримують якісні послуги. Активне долучення науковців до методології впровадження інформаційно-технічної концепції Big Data є стратегічним напрямком подальшого розвитку Великих даних. Подальше дослідження останніх дозволить їх використовувати у процесах прийняття рішень і процесах управління ризиками, що неминуче введе економіку на якісно новий, вищий щабель.

Ключові слова: «Великі дані», технології, джерела даних, інформація, система.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переживає черговий бум інформаційних технологій, який цього разу пов'язаний із швидким, експоненціальним зростанням обсягів інформації. Так, за оцінкою аналітиків компанії IBS «увесь світовий об'єм даних» у 2020 році прогнозовано складатиме 40-44 36 (1 36 = 2^{70} байт), а в 2025 році цей об'єм збільшиться ще в 10 разів [1]. При цьому частина структурованої інформації зростає не зовсім так стрімко. Основну частину приросту обсягів інформації складають неструктуровані або частково структуровані дані. В зв'язку з цим, через значні обсяги, для обробки і зберігання даних не обійтись без спеціального апаратно-програмного забезпечення. З іншого боку, класичні алгоритми обробки даних виявляються неефективними при їх застосуванні для розв'язання задач з неструктурованими даними.

Для вирішення вищевказаних задач зусиллями

декількох найбільших світових компаній індустрії інформаційних технологій було розпочато розробку абсолютно нових підходів щодо проблеми обробки і зберігання інформації з метою отримання корисних знань, в результаті чого отримано систему нових засобів і методів для аналізу даних великих обсягів та слабої структурованості. Ця система отримала назву «Великі дані» (Big Data).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін Big Data введений доктором з інформатики університету Берклі Кліффордом Лінчем [2] у 2008 році. Фундаментальним дослідженням у сфері Big Data присвячені роботи В. Майер-Шенбергера та К. Кук'єра [3], Ж.-П. Дейкса [4]. Можливості використання Big Data розглянуто також в працях дослідників з України та країн СНД. Дослідженню сучасних баз даних, які використовують технології Big Data, присвячені роботи Н. Шаховської, Ю. Болюбаш та О. Верес [5]. Л. Черняк досліджує концепцію Big Data в цілому [6]. Питанням впровадження Big Data в електронному

уряді присвячені праці Р. Ускенбаєвої [7-8].

Відсутність в науковій літературі досліджень інформаційних технологій аналізу, обробки і зберігання даних методами Big Data.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає у розкритті сутності моделі Big Data, дослідження моделі для оптимізації бізнес-процесів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Big Data в інформаційних технологіях – це набір методів та засобів опрацювання структурованих і неструктурованих різноманітних динамічних даних великих обсягів з метою їх аналізу та використання для підтримки прийняття рішень.

Визначальними характеристиками Big Data є обсяг (volume, в сенсі величини фізичного обсягу),

швидкість (velocity, в сенсі швидкості приросту та необхідності високошвидкісної обробки й одержання результатів), різноманіття (variety, в сенсі можливості одночасної обробки різних типів структурованих і частково структурованих даних). Відомі також ще дві ознаки великих даних – це вартість (veracity, в сенсі економічного ефекту, який технологія забезпечує користувачам) та достовірність (value, в сенсі якості зібраних даних, що можуть значно відрізнятися) [9].

Для ефективної роботи з Big Data необхідні комплексні рішення моніторингу, структурування, фільтрації та пошуку ієрархічних зв'язків. Використання Big Data дозволяє спостерігати за значною множиною змінних та, на основі наданої інформації, виявляти глобальні тренди та висновки щодо стратегії різних ситуацій.

Рис. 1. Класифікація технології Big Data

Характерною особливістю технології Big Data є опрацювання різноманітної інформації з різних джерел інформації: структурованих, частково структурованих, неструктурованих.

Моделлю даних називається сукупність засобів опису структур даних для певного додатку або класу додатків. Це поняття поєднує в собі типи і структури даних, систему операцій та засоби опису обмежень [10]. Особливостями моделі структурованих даних є, з одного боку, накладання на дані заздалегідь відомих обмежень за типом і довжиною атрибутів, а, з іншого, структура даних є відомою і визначена за допомогою схеми даних. Це може приводити до певних труднощів при роботі з даними, наприклад, в плані модифікації моделі під вимоги, що змінилися з плином часу. Прикладом моделі структурованих даних є реляційна система керування базою даних (СКБД).

Неструктуровані дані, на відміну від структурованих даних, позбавлені визначеної структури, що, тим самим, ускладнює побудову їх моделі. До неструктурованої інформації належать текстові файли різноманітних документів, електронні листи, sms-повідомлення, відеокліпи, цифрові зображення, аудіофайли та ін. За допомогою певних методів аналізу ці дані можуть виявитись дуже

інформативними із-за наявності в них так званих «прихованих знань». Останні можуть бути отримані за допомогою інтелектуального аналізу даних – Data Mining. Data Mining – це процес підтримки прийняття рішень, що базується на пошуку в «сирих» даних прихованих закономірностей, раніше невідомих, нетривіальних, практично корисних та доступних інтерпретації знань, необхідних для ухвалення рішень в різних сферах людської діяльності [11].

При побудові моделі частково структурованих даних слід враховувати особливості структурованих і неструктурованих даних. До основних проблем, які мають місце при роботі із частково структурованими даними можна віднести: 1) наявна ступінь їх коректності потребує врахування при побудові моделі засобів для оцінювання їх достовірності; 2) схема даних може не в повній мірі відповідати оброблюваним даним або її відсутність унеможливає їх інтерпретацію; 3) частина атрибутів може бути відсутня або в неповній мірі задовольняти умови коректності щодо них.

За думкою більшості експертів, прискорення стрімкого зростання об'єму даних є об'єктивною реальністю. Мобільні пристрої, соціальні мережі, бізнес-інформація, дані вимірювальних пристроїв – це

тільки частина видів джерел, які здатні генерувати гігантські обсяги інформації. За даними досліджень IDC Digital Universe на поточний рік кількість даних в світі сягне позначки 40 36 (≈ 5200 Гб на кожного жителя планети). На рис.2 наведено графік зростання

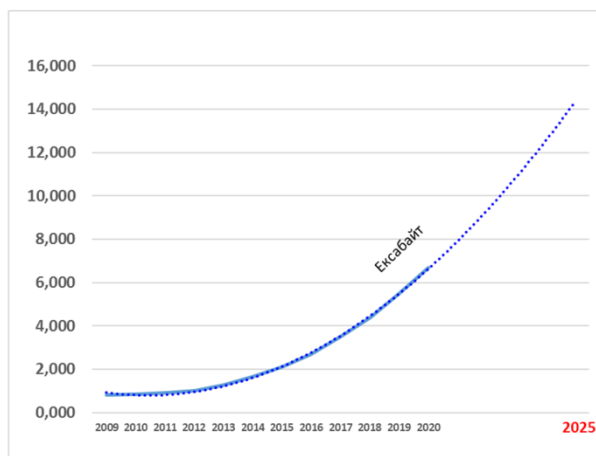

Рис. 2. Зростання збору цифрової інформації в США

Значну частину інформації створює гігантська мережа пристроїв робототехніки, які взаємодіють з іншими мережами даних, наприклад, сенсорів та інтелектуальних пристроїв. Подібні темпи росту кількості даних в світі призведуть до десятикратного збільшення кількості віртуальних і фізичних серверів завдяки розширенню і створенню нових Data-центрів. В зв'язку з цим зростає потреба в ефективному використанні і монетизації цих даних. А оскільки, використання Big Data в бізнесі вимагає чималих інвестицій, то ефективність бізнесу можна підвищити за рахунок скорочення витрат і/або збільшення обсягу продажів.

Інші застосування технології Big Data в різних сферах:

- енергетика (вплив погодних умов на генерацію енергії), аналіз даних від «розумних» датчиків, дослідницькі інфраструктури для ефективного використання енергії в будівлях;
- транспорт (вплив погоди і трафіку на доставку і споживання палива);
- E-Commerce (аналіз поведінки і купівельних моделей, інтеграція каналів взаємодії, моделювання поведінки клієнтів);
- наука (Великого Адронного колайдера, пан'європейська інфраструктура для оцінювання якості при тестуванні наноматеріалів, антизлочинна і антикорупційна обсерваторія);
- call center (аналіз розшифрувань розмов для розуміння поведінки клієнтів);
- телекомунікації (аналіз операцій та збоїв мережі);
- фінанси (рішення з ризиків, аналіз думки клієнтів, боротьба з відмиванням грошей);
- IT (аналіз логів від різних транзакційних систем).

Це далеко не повний перелік галузей застосування технологій Big Data. Сьогодні сфера їх

збору цифрової інформації в США. У 2025 році прогнозоване значення обсягів цифровізації відповідно до лінійного наближення сягатиме позначки 14 Ексабайт, що вдвічі перевищуватиме показник поточного року.

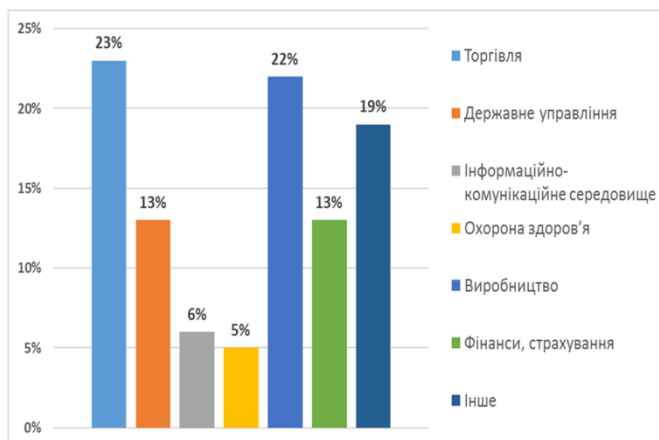

Рис. 3. Економічний потенціал «великих даних» для країн ЄС-28 до 2020 року [12, 13]

застосування надзвичайно широка, а з часом вона тільки зростатиме. Тому необхідно враховувати, що велике значення Big Data зумовлене результатами обробки й аналізу, а не самими даними або їх обсягами.

Використання Big Data має великий потенціал в різних областях економіки. Макроекономічна модель (рис. 3) дозволила вченим спрогнозувати очікуваний економічний ефект за секторами економіки. Результати спільного дослідження агентства demosEUROPA і Варшавського інституту економіки [12, 13] засвідчують, що до поточного року Big Data можуть збільшити ВВП Європи на 1,9%, що є еквівалентом річного зростання в ЄС.

Тенденції стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і залучення всіх форм економічної діяльності в роботу в умовах розвитку інформаційного суспільства торкнулося і України. Сфера інформаційних технологій є однією з небагатьох сфер, яка показує відчутний ріст в економіці. Україна зберігає статус одного з найбільших центрів IT-аутсорсингу в світі і продовжує входити в десятку лідерів з розробки програмного забезпечення.

Технології Big Data можуть бути корисними для розв'язання таких основних задач:

- маркетинг і збільшення продажів;
- прогнозування ринкової ситуації;
- ефективне сегментування клієнтів;
- вдосконалення продуктів і послуг;
- прийняття більш ґрунтовних управлінських і оперативних рішень на основі аналізу Big Data;
- підвищення рівня продуктивності праці;
- ефективна логістика;
- моніторинг стану основних фондів;
- оптимізація портфелю інвестицій.

Серед розробників інструментарію для роботи з Big Data такі відомі компанії – Oracle, Microsoft, SAP, IBM.

Для збору і обробки Великих Даних використовуються різні технології:

- Масова паралельна обробка (MPP);
- MapReduce – обчислювальна парадигма, запропонована компанією Google;
- Обробка складних подій – обробка інформації у режимі онлайн з різних джерел; обробка даних залежить від часу;
- Hadoop – проект компанії Apache Software Foundation, що реалізує парадигму MapReduce;
- RDBMS (Relational Database Management System) – система для керування базами даних, що базується на реляційній моделі;
- Cassandra – альтернатива для Hadoop HDFS, база даних, виконана як NoSQL;
- Hive – файлове сховище, автором якого є компанія Facebook;
- NoSQL – системи керування базами даних на основі цієї парадигми, що зовсім різняться від системи керування реляційними базами даних, оскільки не використовують мову запитів SQL.

Не дивлячись на значні зрушення у сфері машинної обробки даних до цього часу і в майбутньому, не можна обійтись без спеціалістів Data Science, здатних професійно досліджувати дані та формувати задачі, зрозумілі відповідно до алгоритму аналізу. Такі спеціалісти повинні володіти наступними групами компетенцій: IT-грамотністю, математичними та статистичними знаннями, бути обізнаними у предметній області застосування попередніх груп навичок, зокрема, знання математики, математичного аналізу, математичної статистики, теорії ймовірностей; знання англійської мови; володіння основними мовами програмування, в яких наявні компоненти для роботи з великими масивами даних (Java (Hadoop), C++ (BigARTM, Vowpal Wabbit, XGBoost), Python (Matplotlib, Numpy, Scikit, Skipy)); володіння статистичними інструментами – SPSS, MATLAB, SAS Data Miner, Tableau; знання законів розвитку бізнесу; економічні знання.

Data Scientist, як вчений, займається не тільки збором і аналізом даних, але й вивчає їх у різних контекстах та під різними кутами. Важлива і особлива якість фахівців Великих Даних – це бачення логічних зв'язків в складній системі зібраної інформації, і на основі кількісного аналізу розробка ефективних бізнес-рішень. У сучасному конкурентному і надзвичайно динамічному світі, у постійно зростаючому потоці інформації Data Scientist є незамінним для керівництва в плані прийняття правильних бізнес-рішень.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Втілення технологій Big Data дає змогу якісно й оперативно отримувати користь із величезного масиву інформації. З їх допомогою державні структури й представники бізнесу оптимізують різні процеси, а кінцеві споживачі отримують якісні послуги. Адекватне використання отриманих знань дозволить вирішувати широке коло завдань – від задоволення нових потреб людини в результаті появи і розвитку нових технологій до вирішення глобальних проблем збереження навколишнього середовища, розв'язання завдань бізнесу стосовно генерації прибутку.

Як показує досвід країн Європи, США, Канади, найбільш ефективні рішення Big Data відкривають нові перспективи для розвитку компаній у фінансовій, в тому числі, банківській сфері та страхуванні, транспортній, логістичній, паливно-енергетичній, аграрній сферах, в органах державного управління та ін.

Активне долучення науковців до методології впровадження інформаційно-технічної концепції Big Data є стратегічним напрямком подальшого розвитку Великих даних. Подальше дослідження останніх дозволить їх використовувати у процесах прийняття рішень і процесах управління ризиками, що неминуче виведе економіку на якісно новий, вищий щабель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/big-data-bolshie-dannye>.
2. Clifford Lynch. Big data: science in the petabyte era. Nature. – 2008, 455. – P. 1-50.
3. Майер-Шенбергер, В. Большие данные. Революция, которая изменит то, как мы живем, работаем и мыслим / В. Майер-Шенбергер, Кеннет Кукер; пер. с англ. Инны Гайдюк. – М.: Манн, Иванови Фербер, 2014. – 240 с.
4. Dijcks, Jean-Pierre. Big Data for the Enterprise [Електронний ресурс] // Oracle. – October, 2011. – Режим доступу: <http://BigDatawithoracle-521307.pdf>
5. Шаховська, Н. Б. Організація великих даних у розподіленому середовищі / [Н. Б. Шаховська, Ю. Я. Болюбаш, О. М. Верес] // Наукові праці ДонНТУ. Серія: обчислювальна техніка та автоматизація. – 2014. – №2 (27). – С. 147-155.
6. Черняк Л. Большие Данные – новая теория и практика [Електронний ресурс] // Открытые системы. СУБД. – М.: Открытые системы. – 2011. – № 10. – Режим доступу: <http://www.osp.ru/os/2011/10/13010990/>
7. Ускенбаева, Р. К. Задачи создания больших данных – Big Data / Р. К. Ускенбаева, Ж. Б. Кальпеева, А. Касымова // Вычислительные и информационные технологии в науке, технике и образовании: международная конференция. – Усть-Каменогорск: ВКГТУ им. Д. Серикбаева, 2013. – С. 209-213.
8. Uskenbayeva, R. K. Tasks of resources provision of distributed computer system's functionality / R. K. Uskenbayeva, A. A. Kuandykov, A. U. Kalizhanova. – Dubai, World Academy of Science, Engineering and Technology. – 2012. – Iss.70. – P. 580-581.
9. Zikopoulos, P. Harness the power of big data the IBM big data platform / P. Zikopoulos, K. Parasuraman, T.

Deutsch, J. Giles, D. Corrigan // McGraw Hill Professional, New York, NY. – 2012. – Режим доступу: http://books.google.com/books?id=HhSON_0xOCQoC

10. Липинсон, С. Cloud Computing: информация и процессы [Электронный ресурс] / С. Липинсон // Открытые системы. – 2008. – № 11. – Режим доступу: http://www.osp.ru/os/2008/08/1858076073/_p2.html.

11. Барсегян, А. А. Анализ данных и процессов / А. А. Барсегян, М. С. Куприянов, И. И. Холод, М. Д. Тесс, С. И. Елизаров. – 3-е изд. перераб. и доп. – Спб.: БХВ-Петербург, 2009. – 512 с.

12. Sonia Buchholts, Maciej Bukowski, Aleksander Sniegowski. Big & Open Data in Europe: A growth engine or a missed opportunity? // Report commissioned by demosEUROPA – Centre for European Strategy Foundation within the «Innovation and entrepreneurship» programme. – Warsaw, Mdruk, 2014. – 116 p.

13. Зибарева, О. В. Актуалізація концепції «великі дані» (англ. «Big Data») в умовах поширення інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / О. В. Зибарева, І. П. Кравчук // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_1_15.

REFERENCES

1. <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/big-data-bolshie-dannye> [in Russian].
2. Clifford Lynch (2008). Big data: science in the petabyte era. Nature, 455, 1-50 [in English].
3. Majer-Shenberger, V., Kuk`er, K. (2014). Bol'shie danny'e. Revolyuciya, kotoraya izmenit to, kak my` zhivem, rabotaem i my`slim [Large data. Revolution, that will change that, how we live, work and think]. M.: Mann, Ivanovi Ferber [in Russian].
4. Dijcks, Jean-Pierre (2011). Big Data for the Enterprise. Retrieved from: <http://BigDatawithoracle-521307.pdf> [in English].
5. Shakhovska, N. B., Boliubash, Yu. Ia., Veres, O. M. (2014). Orhanizatsiia velykykh danykh u rozpodilenomu seredovyschi [Organization of large data is in the up-diffused environment]. Naukovi pratsi DonNTU. Seriya: obchysliuvanna tekhnika ta avtomatyzatsiia, 2 (27), 147-155 [in Ukrainian].
6. Cherniak L. (2011). Bolshye Dannie – novaia teoriia y praktika [Large Data are a new theory and practice]. Retrieved from: <http://www.osp.ru/os/2011/10/13010990/> [in Ukrainian].
7. Uskenbaeva, R. K., Kalpeeva, Zh. B., Kasimova, A. (2013). Zadachy sozdaniya bolshykh dannykh – Big Data [Tasks of creation of large data – Big Data]. Ust-Kamenohorsk: VKHTU ym. D.Serykbaeva [in Russian].
8. Uskenbaeva, R. K., Kuandykov, A. A., Kalizhanova, A. U. (2012). Tasks of resources provision of distributed computer system's functionality. Dubai, World Academy of Science, Engineering and Technology, 70, 580-581 [in English].
9. Zikopoulos, P., Parasuraman, K., Deutsch, T., Giles, J., Corrigan, D. (2012). Harness the power of big data the IBM big data platform. McGraw Hill Professional, New York, NY. Retrieved from: http://books.google.com/books?id=HhSON_0xOCQoC [in Ukrainian].
10. Lypynson, S. (2008). Cloud Computing: ynformatsiia y protsessi [Cloud Computing: information and processes]. Retrieved from: http://www.osp.ru/os/2008/08/1858076073/_p2.html [in Russian].
11. Barsehian, A. A., Kupryianov, M. S., Kholod, Y. Y., Tess, M. D., Elyzarov, S. Y. (2009). Analiz dannykh y protsessov [Analysis of data and processes]. Spb.: BKhV-Peterburh [in Russian].
12. Sonia Buchholts, Maciej Bukowski, Aleksander Sniegowski (2014). Big & Open Data in Europe: A growth engine or a missed opportunity? Report commissioned by demosEUROPA – Centre for European Strategy Foundation within the «Innovation and entrepreneurship» programme. Warsaw, Mdruk [in English].
13. Zybareva, O. V., Kravchuk, I. P. (2015). Aktualizatsiia kontseptsii «velyki dani» («Big Data») v umovakh poshyrennia informatsiinoho suspilstva [Actualization of conception is «large data» (eng of «Big Data») in the conditions of distribution of informative society]. Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_1_15 [in Ukrainian].

Шкирта Игорь Николаевич, Лазар Василий Федорович. ТЕХНОЛОГИЯ BIG DATA: СУЩНОСТЬ, ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ БИЗНЕСА

Огромный рост объема данных наблюдается в последние годы, что является ключевым фактором сценария Больших Данных (Big Data). Big Data требуют новой высокопроизводительной обработки. Статья посвящена обзору технологии «большие данные» (Big Data) и её особенностей. Исследуется возникновения термина «Большие Данные», основные подходы ученых к его толкованию и примеры из реальной практики развитых стран по ее внедрению. Обосновано, что концепция Big Data является перспективным направлением исследования для различных сфер экономики Украины, что открывает новые возможности для ведения бизнеса и управления экономикой. Описаны особенности классификации методов и технологий аналитики Больших данных, которые классифицируются с учетом функциональных связей и формальной модели этой информационной технологии. В статье рассматриваются основные понятия, связанные с Big Data, основы и принципы работы с методами и подходами больших данных. Анализируются тенденции на современном рынке услуг и продуктов, а также в каких случаях могут применяться подобные технологии, и почему Большие Данные, несмотря на дороговизну, все больше набирают популярность. Big Data – социально-экономический феномен, связанный с появлением новых технологических возможностей для анализа огромного количества данных. Цель статьи: рассмотреть понятие Big Data и выяснить, каким образом применение Больших данных создает ценность для

бизнеса. Методы исследования: для достижения поставленной цели использовались методы системного анализа относительно формулировки концептуальной модели Больших Данных. Научная новизна заключается в решении актуального научного знания разработки средств организации и интеграции информационных ресурсов Big Data. Модель данных «сущность-характеристика» позволяет обрабатывать структурированные и частично-структурированные данные. Интеграция данных из источников с заранее неизвестной структурой данных за счет определения пары «сущность-характеристика» позволяет повысить эффективность анализа Больших Данных. Практическое значение полученных результатов заключается в совершенствовании алгоритмов интеграции информационных ресурсов с помощью предварительного определения структуры источников данных, их согласования и обобщения. Унификация алгоритмов обработки данных позволяет увеличить релевантность ответа пользователю. Воплощение технологий Big Data позволяет качественно и оперативно получать пользу из огромного массива информации. С их помощью государственные структуры и представители бизнеса оптимизируют различные процессы, а конечные потребители получают качественные услуги. Активное приобщение ученых к методологии внедрения информационно-технической концепции Big Data является стратегическим направлением дальнейшего развития Больших Данных. Дальнейшее исследование последних позволит их использовать в процессах принятия решений и процессах управления рисками, неизбежно выведет экономику на качественно новый, более высокий уровень.

Ключевые слова: «Большие данные», технологии, источники данных, информация, система.

Shkyrta Ihor M., Lazar Vasyf F. BIG DATA TECHNOLOGY: ESSENCE, BUSINESS OPPORTUNITIES

In recent years, there has been a huge increase in data volume, which is a key factor in the Big Data scenario. Big Data requires new high-performance processing. The article is devoted to the review of the Big Data technology and its peculiar features. The emergence of the term «Big Data», the main approaches of scientists to its interpretation as well as the examples from the current practice of the developed countries in its implementation have been investigated. It has been substantiated that the Big Data concept is a promising research area for different spheres of Ukrainian economy, which opens up new opportunities for doing business and managing the economy. The peculiar features of the Big Data analytics methods and technologies classification have been described, that are classified according to the functional relationships and formal model of this information technology. The article deals with the basic concepts connected to Big Data, the basics and principles of operation with Big Data methods and approaches. The trends in the current market for services and products have been analysed, as well as in which cases such technologies can be applied, and why big data is gaining popularity, despite of their high price. Big Data is a social and economic phenomenon associated with the emergence of new technological capabilities to analyse the vast amount of data. The aim of the article: to explore the concept of Big Data and to find out how the application of Big Data creates significance for business. Research Methods: to achieve this aim, the systematic analysis methods have been used to formulate a Big Data conceptual model. The scientific novelty of the study is to solve an actual scientific task concerning the development of tools for organizing and integrating the Big Data information resources. The data model of the type «essence-characteristic» enables the processing of structured and partially structured data. The integration of the data, with the previously unknown structure, from the sources, by means of determination the pair of the type «essence-characteristic» enables to increase the Big Data analysis efficiency. The practical significance of the results obtained is to improve the algorithms for integrating information resources through prior determination the structure of data sources, their coordination and generalization. The unification of data processing algorithms increases the relevance of the response to the user. The implementation of Big Data technologies enables qualitatively and promptly take advantage of a vast amount of information. The government agencies and business representatives, with their help, optimize different processes and as a result, the end-consumers receive quality services. The active involvement of scientists in the methodology of Big Data information and technology concept implementation is a strategic mainstream for the further development of Big Data. Further research will allow implementing the latter in decision-making and risk management processes, which will inevitably bring the economy to a qualitatively new, higher level.

Keywords: Big Data, technologies, data sources, information, system.

Одержано 02.10.2019 р.

РОЗДІЛ II

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 656:681.518.5

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-57-61

Альошкіна Людмила Петрівна,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Уманський національний університет садівництва

ІННОВАЦІЙНА ЛОГІСТИЧНА СТРАТЕГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність дослідження підтверджується нагальною потребою вирішення питання розвитку аграрного сектору економіки України, оскільки дана галузь, наразі, знаходиться у складній фінансово-економічній ситуації. Одним із можливих шляхів вирішення даної проблеми є застосування аграрними підприємствами інноваційної стратегії логістичної діяльності. У статті визначено роль та значення інноваційної логістичної стратегії як ефективного інструменту оптимізації бізнес-процесів аграрного підприємства. У ході дослідження окреслено ключові аспекти управління логістичними інноваціями на агропідприємстві. Мета статті полягає у визначенні ролі інноваційної логістичної стратегії як ефективного інструменту оптимізації бізнес-процесів аграрного підприємства. Зважаючи на мету статті, основні завдання дослідження полягають у: визначенні ключових аспектів управління логістичними інноваціями на агропідприємстві; вивченні питання щодо основних етапів формування та умов ефективності інноваційної логістичної стратегії аграрного підприємства. Вивчено питання щодо основних етапів формування та умов ефективності інноваційної логістичної стратегії аграрного підприємства. Вказано, що головною метою інноваційних логістичних процесів є виявлення та використання додаткових матеріальних та економічних резервів за рахунок раціоналізації процесу управління. Зазначено, що інноваційні логістичні процеси є важливою складовою економічної діяльності аграрного підприємства, яка передбачає дослідження доцільності та можливості використання базисних інновацій в процесі тактичного, оперативного та стратегічного управління. Визначено ключові принципи реалізації інноваційного логістичного підходу в агросфері. З'ясовано, що методичні аспекти управління логістичними інноваціями на підприємствах аграрного сектору ґрунтуються на використанні положень стратегічного управління та вказано складові їх формування. Резюмовано, що правильно сформульована інноваційна логістична стратегія дасть змогу зменшити та оптимізувати «проблемні» бізнес-процеси, і на основі її упровадження аграрне підприємство зменшить свої витрати, і як наслідок – збільшить прибутки.

Ключові слова: аграрна сфера, логістика, бізнес, інновації, стратегія, розвиток.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах високої конкуренції, практично в усіх галузях економіки, інноваційні процеси є особливо затребуваними. Задля забезпечення конкурентної переваги як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках, у сучасній економіці, вагому роль відіграють інновації суб'єкта господарювання [1, с. 8]. До таких інновацій, зокрема, відносяться принципи удосконалення і трансформації бізнес-процесів підприємства, в першу чергу це стосується логістичних процесів, а також використання інноваційних інструментів та методів комбінацій і їх поєднання. Інновації дають змогу отримати конкурентні переваги новатора і є стратегічним інструментом розвитку суб'єкта господарювання [2, с. 13].

Разом з тим, аграрний сектор економіки України переживає складний період і вимагає виходу з кризової економічної ситуації. Одним з можливих шляхів вирішення даної проблеми є побудова інноваційної стратегії логістичної діяльності. З одного боку, такий процес описує деякі складнощі застосування інновацій в логістиці аграрної галузі, і передбачає високі витрати на їх реалізацію. З іншого боку, інноваційна логістична стратегія є ідеальним інструментом для оптимізації бізнес-процесів аграрних підприємств і підвищує їх економічну ефективність. Відтак, указані аспекти обумовлюють актуальність проблематики статті і потребують подальшого теоретико-методичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед усього різноманіття праць, присвячених вивченню загальних питань розвитку та діяльності

підприємств, на особливу увагу заслуговують праці зарубіжних учених: Busher J. [8], Tyndall G. [8], Анікіна Б. А. [7], Маліцької С. І. [5], Родкіної Т. А. [4].

У фаховій літературі з економіки та управління переважно аналізується світовий досвід застосування логістичних підходів у господарській діяльності. Загальні питання формування основних механізмів управління господарюючими суб'єктами вивчено у працях: Амельницької О. В. [13], Гончарука А. Г. [12], Єрьоменко-Григоренко О. А. [1], Куценко А. В. [2] та ін. Значний внесок у розвиток логістики, зокрема логістики аграрного сектору, зробили вітчизняні науковці: Вишневецька О. М. [6], Двойнісюк Т. В. [6], Забуранна Л. В. [4], Чернописька Н. В. [6], Шигида С. В. [6]. Принципові положення логістичного управління, що формують науковий і практичний інтерес для вітчизняних аграрних підприємств, висвітлено у роботах: Бутова А. М. [3], Гуменної О. В. [9], Крикавського Є. В. [11], Чернописької Н. В. [11], Чурилова С. В. [10] та ін.

Висновки і рекомендації, висвітлені у працях вказаних науковців, створили міцний теоретичний та методологічний базис у вирішенні ключових проблем стосовно формування та удосконалення ефективності діяльності аграрних підприємств. Однак, питання щодо використання інноваційних форм оптимізації бізнес-процесів, зокрема на основі використання елементів агрологістики, на даний час, залишаються малодослідженими та потребують подальших теоретичних та практичних розвідок. Тому, дане питання, наразі, набуває особливої актуалізації, обумовлює тему та мету дослідження.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні ролі інноваційної логістичної стратегії як ефективного інструменту оптимізації бізнес-процесів аграрного підприємства. Зважаючи на мету статті, основні завдання дослідження полягають у: визначенні ключових аспектів управління логістичними інноваціями на агропідприємстві; вивченні питання щодо основних етапів формування та умов ефективності інноваційної логістичної стратегії аграрного підприємства.

Теоретико-методичним підґрунтям дослідження слугували положення і розробки вітчизняних вчених та зарубіжний досвід з питань вивчення застосування специфіки логістичної діяльності в аграрній сфері, а також особисті оціночні зауваження автора. У ході дослідження було використано аналітичний, монографічний, абстрактно-логічний методи. Так, використання комплексно-методологічного підходу дало змогу виокремити ключові аспекти управління логістичними інноваціями на агропідприємстві; використання засад аналітико-емпіричного підходу зробили можливим висновок щодо окреслення основних умов ефективності інноваційної логістичної стратегії аграрного підприємства; за допомогою абстрактно-логічного методу було визначити етапи формування інноваційної логістичної стратегії агропідприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Логістика є науково-практичним інструментом

спільного господарювання багатьох економічно самостійних ринкових структур, що дозволяє досягати раціональної організації потокових процесів, які протікають в просторово-часовій послідовності, з метою виявлення та реалізації потенційних резервів управління та отримання, в кінцевому рахунку, додаткових доходів і прибутку цими структурами переважно за рахунок суспільно-корисних, головним чином продуктивних факторів і джерел [3, С. 212]. Таке тлумачення логістики призводить до виявлення нагальної потреби безпосереднього використання її класичних інструментів для ринкового механізму та зумовлює ефективність і доцільність її застосування у даний час в нашій країні.

Потреба та доцільність застосування принципів логістичної діяльності підвищується по мірі ускладнення інтеграційних процесів і зростання кількості оптимізаційних завдань в аграрному бізнесі, що спостерігаються при інтегруванні ринкових структур у корпоративні та асоційовані об'єднання, а також при більш тісній їх взаємодії, виходячи із взаємної вигоди [4, С. 120].

Інноваційні логістичні процеси є важливою складовою економічної діяльності аграрного підприємства, яка передбачає дослідження доцільності та можливості використання базисних інновацій в процеси тактичного, оперативного та стратегічного управління [5, С. 292].

Головна мета інноваційних логістичних процесів полягає у виявленні та використанні додаткових матеріальних та економічних резервів за рахунок раціоналізації процесу управління. [6, С. 107].

Мета логістичної діяльності підприємства вважається досягнутою, якщо виконані наступні сім умов: наявність товару/послуги (1) необхідної якості (2) і в необхідній кількості (3), яка (ий) повинен бути доставлений конкретному споживачеві (4) в потрібний час (5), в потрібне місце (6) і з мінімальними витратами (7) [7, С. 48; 8, С. 33]. Перераховані умови називають правилами логістики – «7R».

За допомогою логістичних систем забезпечується можливість зниження витрат на транспортування, складування та скорочення часу на доставку сільськогосподарської продукції від виробника до споживача [9, С. 22].

Методичні аспекти управління логістичними інноваціями на підприємстві ґрунтуються на використанні принципів стратегічного управління [10, С. 145].

Логістичні принципи, у контексті розвитку аграрного підприємства, можна узагальнити через три основні напрями:

- визначення актуальних логістичних потреб кожної ланки інноваційного процесу та їх оптимальне задоволення;
- визначення перспективи логістичних потреб згідно з концепцією потенційного продукту;
- упровадження логістичних інновацій в інноваційний процес, зокрема на етапі дифузії інноваційних агро продуктів.

Отже, реалізація логістичного процесу передбачає дослідження і спільне використання принципів інновативної логістики, а також

застосування сучасного підходу, що стосується впровадження новачій в бізнес-процеси, що регулюють реалізаційну/збутову діяльність та послуги зберігання готової продукції.

На основі дослідження принципів організації та побудови інноваційної логістичної стратегії агропідприємства, можна виділити такі основні етапи її формування: постановка мети, визначення завдань, прогнозування результатів, аналіз витрат на реалізацію, оцінка ризиків, реалізація результатів, оцінка ефективності отриманих результатів. Указані етапи представляють собою логічну послідовність дій, яка представлена у вигляді замкнутого циклу, спрямованих на досягнення поставленого результату – оптимізацію бізнес-процесів і визначення їх ефективності.

На наш думку, при реалізації інноваційного логістичного підходу в агро сфері слід враховувати такі ключові аспекти:

- логістична структура повинна розглядатися як складна система, що має ряд підсистем;
- кожна підсистема має своє функціональне призначення, що відображає її внутрішні інтереси;
- функціонування логістичної системи уявляє собою процес взаємодії усіх підсистем, метою яких є оптимальне поєднання інтересів окремих підсистем і системи загалом.

Разом з тим слід зазначити, що складні організаційні процеси аграрних підприємств вимагають системного підходу, який є основоположним принципом логістики. Системний підхід передбачає урахування взаємозв'язків всіх елементів і частин великої системи, вивчення окремих об'єктів як структурних частин більш складних систем, тобто передбачає розгляд всіх категорій в їх єдності та взаємозв'язку [11, С. 165].

Ключовими принципами інноваційної логістичної стратегії на засадах системного підходу повинні бути:

- орієнтація на споживача – створення системи постійного контролю за рівнем задоволеності споживача. Паралельно мають бути розроблені заходи з адаптації підприємства до змін вимог споживача, його особистісних уподобань. Для досягнення указаної мети механізму формування інноваційного логістичного інструментарію повинен передувати етап прогнозування зміни споживчих переваг, ринкових можливостей і загроз, наукових досягнень науки, розвитку технологій;
- лідерські якості та фаховість керівництва підприємства – необхідні компетенції керівників для успішного управління інноваційними логістичними процесами;
- залучення співробітників до генерування інновацій;
- дотримання принципу логістики «точно в термін»;
- оптимізація механізму внутрішнього і зовнішнього господарювання,
- зниження витрат на управління товарно-матеріальними запасами;
- регулярне удосконалення бізнес-процесів системи за рахунок реалізації систематичних

покращень;

- впровадження такої системи управління, яка побудована на основі урахуванням принципів планування, переміщення і розподілу продукції/послуг. Вказане дасть змогу: зменшити логістичні витрати на зберігання і управління запасами готової продукції; істотно скоротити рівень складських запасів за рахунок впровадження ефективної моделі управління запасами; знизити потреби в складських приміщеннях на основі впровадження моделей оптимізації запасів; знизити величину витрат транспортної складової за рахунок ефективного зворотного зв'язку на замовлення; покращити координацію між дистрибуцією і виробництвом;

- проведення SWOT-аналізу з метою виявлення резервів у роботі логістичного ланцюга і розробки та впровадження найбільш доцільних і ефективних рішень, що забезпечать реалізацію стратегії розвитку підприємства [12, С. 165; 13, С. 12].

Оптимізація бізнес-процесів аграрних підприємств передбачає глибоке дослідження перспектив розвитку споживчих переваг, наукових, технічних, технологічних та ринкових можливостей. З цією метою керівництво підприємства має розробити таку стратегію управління логістичними потоками, яка б забезпечувала належні умови підприємницької діяльності та сприятливе, до генерації та реалізації інновацій, середовище. За таких умов аграрне підприємство буде мати можливість застосовувати і активно розвивати інноваційні механізми, інструменти і методи управління логістичними потоками.

Також слід зазначити, що безпосередніми умовами ефективності інноваційної логістичної стратегії аграрного підприємства є:

- оптимальність виробництва та збуту;
- інтеграція логістичної діяльності до основних сфер господарювання (виробництво, постачання, розподіл);
- оптимізації ресурсів при організації бізнес-процесів;
- впровадження корпоративної стратегії діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі проведеного дослідження можна сказати, що за існуючих економічних умов господарювання в Україні, роль та значення логістичних процесів зростає. Використання логістики є одним з резервів підвищення економічної ефективності аграрних підприємств. Підвищення конкурентоспроможності підприємств значною мірою залежить від ефективності їх логістичної діяльності в організаційних межах суб'єкта господарювання та у процесах міжсуб'єктної взаємодії з партнерами в інтегрованих ланцюгах постачань. Це обумовлює потребу в проведенні постійного моніторингу ефективності логістичних процесів та загалом ефективності системи логістики як складної організаційно-економічної та техніко-технологічної системи.

Правильно сформульована і реалізована

інноваційна логістична стратегія дасть змогу зменшити та оптимізувати «проблемні» бізнес-процеси на підприємстві. Унаслідок упровадження інноваційних форм логістичної діяльності аграрне підприємство зменшить свої витрати за рахунок:

- сконцентрованості складського господарства;
- зменшення кількості (об'ємів) протермінованої продукції;
- мінімізації переміщень, оптимізації та розподілу транспортних потоків, підвищення продуктивності праці
- диверсифікації бізнесу – за рахунок

можливості організації на вивільнених (оптимізованих) територіях надання додаткового сервісу, оренди чи суборенди частини складу під виробництво або офісну діяльність.

Зважаючи на існуючу потребу щодо розробки дієвих положень стосовно побудови та розвитку ефективних форм інноваційної діяльності в економіці нашої країни, подальші наукові дослідження, на нашу думку, слід проводити у напрямку пошуку новітнього інструментарію оптимізації бізнес-процесів в аграрному секторі, оскільки аграрна галузь володіє значним потенціалом і є однією з найбільш прибуткових в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єрмоєнко-Григоренко, О. А. Організаційно-економічний механізм управління господарської діяльністю підприємства: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.06.01; НАН України. Ін-т економіки пром-ті. Донецьк, 2000. 24 с.
2. Куценко, А. В. *Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства*: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.04; Полтав. ун-т спож. кооп. Полтава, 2007. 20 с.
3. Бутов, А. М. Формування ефективної системи управління логістикою на підприємстві. *Інноваційна економіка*. 2014. Вип. 6'2014 [55]. С. 211-216.
4. Забуранна, Л. В. Логістичне управління підприємством: сутність та передумови розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2010. № 7. С. 120-123.
5. Малицкая, С. И. Эффективная система управления логистикой. *Экономика и управление: новые вызовы и перспективы*. 2010. № 1. С. 291-292.
6. Вишневська, О. М., Двойнісюк, Т. В., Шигида, С. В. Особливості логістичних систем сільськогосподарських підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип.7. С. 106-109.
7. Логистика: учеб. пособ. Под ред. Б. А. Аникина, Т. А. Родкиной. М.: Проспект, 2008. 408 с.
8. Busher J., Tyndall G. Logistics excellence. *Manag. Accoun.* 1987. № 8. P. 32-39.
9. Гуменна, О. В. Логістичне забезпечення інноваційних процесів в АПК. *Наукові записки*. Серія: Економічні науки, 2015. Т. 172, С. 20-24.
10. Чурилов, С. В. Логістичне управління підприємством: теоретичний аспект. *Економіка и управление*. 2012. № 6. С. 142-147.
11. Крикавський, Є. В., Чернописька, Н. В. Логістичні системи: навч. посібн. Львів: Вид-во НУ «ЛП», 2009. 264 с.
12. Гончарук, А. Г. Формирование общего механизма управления эффективностью предприятия. *Экономика промышленности*. 2009. № 2 (45). С. 164-175.
13. Амеліницька, О. В. Механізми в системі управління виробничо-господарською діяльністю. *Інновації в державному управлінні і місцевому самоврядуванні*. 2007. Т.8. Вип.88. С. 11-18.

REFERENCES

1. Yeromenko-Grigorenko, O. A. (2000). *Organizacijno-ekonomichnij mehanizm upravlinnya gospodarskoyi diyalnistyu pidpriyemstva* [Organizational and economic mechanism of management of economic activity of the enterprise]. (Ph.D. in Econ. Thesis, Uzhhorod National University, Ukraine). Donetsk [in Ukrainian].
2. Kucenko, A. V. (2007). *Organizacijno-ekonomichnij mehanizm upravlinnya efektyvnistyu diyalnosti pidpriyemstva* [Organizational and economic mechanism of enterprise efficiency management]. (Ph.D. in Econ. Thesis, Poltava. Un-t consum. Co-op., Ukraine). Poltava [in Ukrainian].
3. Butov, A. M. (2014). Formuvannya efektyvnoyi sistemi upravlinnya logistikoyu na pidpriyemstvi [Formation of an effective logistics management system at the enterprise]. *Innovacijna ekonomika*, 6 (55), 211-216 [in Ukrainian].
4. Zaburanna, L. V. (2010). Logistichne upravlinnya pidpriyemstvom: sutnist ta peredumovi rozvitku [Logistic management of the enterprise: the essence and prerequisites for development. Sustainable economic development]. *Stalij rozvitok ekonomiki*, 7, 120-123 [in Ukrainian].
5. Malickaya, S. I. (2010). Effektivnaya sistema upravleniya logistikoj [Effective logistics management system. Economics and Management]. *Ekonomika i upravlenie: novye vyzovy i perspektivy*. 1, 291-292 [in Russian].
6. Vishnevskaya, O. M., Dvoynisyuk, T. V., Shigida, S. V. (2015). Osoblivosti logistichnih sistem silskogospodarskih pidpriyemstv [Features of logistic systems of agricultural enterprises]. *Globalni ta nacionalni problemi ekonomiki*, 7, 106-109 [in Ukrainian].
7. Anikina, B. A., Rodkina, T. A. (Eds.). (2008). *Logistika* [Logistics]. Moscow: Prospekt [in Ukrainian].
8. Busher, J., Tyndall, G. (1987). Logistics excellence. *Manag. Accoun.* 8. 32-39 [in English].
9. Gumenna, O. V. (2015). Logistichne zabezpechennya innovacijnih procesiv v APK. [Logistical support of

innovative processes in agroindustrial complex]. *Naukovi zapiski. Seriya: Ekonomichni nauki*. 172, 20-24 [in Ukrainian].

10. Churilov, S. V. (2012). Logistichne upravlinnya pidpriyemstvom: teoretichnij aspekt [Logistics management of the enterprise: theoretical aspect]. *Ekonomika i upravlenie*, 6, 142-147 [in Russian].

11. Krikavskij, Ye. V., Chornopiska, N. V. (2009). Logistichni sistemi [Logistics systems: training manual]. Lviv: NU «LP» [in Ukrainian].

12. Goncharuk, A. G. (2009). Formirovanie obshego mehanizma upravleniya effektivnostyu predpriyatiya. Formation of the general mechanism of enterprise efficiency management. *Ekonomika promyshlennosti*, 2 (45), 164-175 [in Ukrainian].

13. Amelnicka, O. V. (2007). Mehanizmi v sistemi upravlinnya virobnicho-gospodarskoyu diyalnistyu. [Mechanisms in the system of management of production and economic activity]. *Innovaciyi v derzhavnomu upravlinni i miscevomu samovryaduvanni*, 8(88), 11-18 [in Ukrainian].

Алешкина Людмила Петровна. ИННОВАЦИОННАЯ ЛОГИСТИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ОПТИМИЗАЦИИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Актуальность исследования подтверждается насущной необходимостью решения вопроса развития аграрного сектора экономики Украины, поскольку данная отрасль, пока находится в сложной финансово-экономической ситуации. Одним из возможных путей решения данной проблемы является применение аграрными предприятиями инновационной стратегии логистической деятельности. В статье определены роль и значение инновационной логистической стратегии как эффективного инструмента оптимизации бизнес-процессов аграрного предприятия. В ходе исследования обозначены ключевые аспекты управления логистическими инновациями на агропредприятии. Цель статьи заключается в определении роли инновационной логистической стратегии как эффективного инструмента оптимизации бизнес-процессов аграрного предприятия. Учитывая цель статьи, основные задачи заключаются в: определении ключевых аспектов управления логистическими инновациями на агропредприятии; изучении вопроса об основных этапах формирования и условий эффективности инновационной логистической стратегии аграрного предприятия. Изучены вопросы относительно основных этапов формирования и условий эффективности инновационной логистической стратегии аграрного предприятия. Указано, что главной целью инновационных логистических процессов является выявление и использование дополнительных материальных и экономических резервов за счет рационализации процесса управления. Указано, что инновационные логистические процессы являются важной составляющей экономической деятельности аграрного предприятия, предполагает исследование целесообразности и возможности использования базисных инноваций в процессы тактического, оперативного и стратегического управления. Определены ключевые принципы реализации инновационного логистического подхода в агро сфере. Выяснено, что методические аспекты управления логистическими инновациями на предприятиях аграрного сектора основываются на использовании положений стратегического управления и указано составляющие их формирования. Резюмированы, что правильно сформулированная инновационная логистическая стратегия позволит снизить и оптимизировать «проблемные» бизнес-процессы, и на основе ее внедрения аграрное предприятие уменьшит свои расходы, и как следствие - увеличит прибыль.

Ключевые слова: аграрная сфера, логистика, бизнес, инновации, стратегия, развитие.

Aloshkina Liudmyla P. INNOVATIVE LOGISTICS STRATEGY AS A TOOL FOR OPTIMIZING BUSINESS PROCESSES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The urgency of the study is confirmed by the urgent need to address the issue of development of the agrarian sector of the Ukrainian economy, as this industry is currently in a difficult financial and economic situation. One of the possible ways of solving this problem is the application of innovative strategies of logistic activities by agricultural enterprises. The article defines the role and importance of innovative logistics strategy as an effective tool for optimizing the business processes of agrarian enterprise. The study outlines key aspects of logistics innovation management at an agribusiness. The purpose of the article is to define the role of innovative logistics strategy as an effective tool for optimizing the business processes of agrarian enterprise. Considering the purpose of the article, the main objectives of the research are: to identify the key aspects of managing logistics innovation at the agribusiness; to study of the main stages of formation and conditions of efficiency of innovative logistics strategy of agrarian enterprise. The issues of the main stages of formation and conditions of efficiency of innovative logistics strategy of agrarian enterprise have been studied. It has been stated that the main purpose of innovative logistics processes is to identify and use additional material and economic reserves by streamlining the management process. It has been stated that innovative logistical processes are an important component of economic activity of agrarian enterprise, which involves exploring the feasibility and possibility of using basic innovations in the processes of tactical, operational and strategic management. The key principles for the implementation of an innovative logistics approach in the agro-sphere have been identified. It has been found out that the methodological aspects of logistics innovation management in agricultural enterprises are based on the use of strategic management provisions and the components of their formation have been indicated. It has been summarized that a properly formulated innovative logistics strategy will allow to reduce and optimize "problematic" business processes, and based on its implementation agrarian enterprise will reduce its costs and, as a consequence, increase its profits.

Keywords: agrarian sphere, logistics, business, innovation, strategy, development.

Одержано 04.10.2019 р.

Ігнатишин Марія Василівна,
к. е. н., доцент кафедри фінансів,

Дем'ян Ярослава Юріївна,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

БІЗНЕС-КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБАЛАНСУВАННЯ БІЗНЕС-РЕСУРСІВ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах інтеграції України у світове економічне суспільство питання, пов'язані з обслуговуванням бізнесу, набули великого значення для підприємств. З'явилися проблеми з переорієнтацією підприємств на новий тип економічної системи. Виникла необхідність підвищення конкурентоспроможності та управління бізнес-процесами з використанням передових технологій. Зазначене, з урахуванням швидкої зміни умов функціонування вітчизняних підприємств, потребувало професійної допомоги керівництву в управлінні діяльністю підприємства. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів бізнес-консультування на підприємстві в контексті прийняття управлінських рішень та аналіз формування загального прибутку який виступає як внутрішнє джерело фінансування ресурсного потенціалу підприємства. Елементом наукової новизни виступила обґрунтована авторська позиція з визначення основних чинників успіху та індикаторів результативності консультування. Автори доводять, що в процесі бізнес-консультування важливу роль відіграє метод оптимізації планових рішень, який застосовується при економічному обґрунтуванні планових витрат, прогнозуванні фінансових можливостей підприємства, прогнозуванні структури розміщення власного капіталу тощо. Автори доводять, що одним із основних показників оцінки бізнес-консультування у виробництві є приріст прибутку на підприємстві, так як приріст прибутку синтезує зменшення витрат, зростання обсягів продукції, яка реалізується, і оцінює зміну обсягу прибутку. Для подальших досліджень вважаємо за доцільне вивчити чинники успіху, якими виступають компетенції консультантів, що утворюють підґрунтя формування результатів консультування, фактично забезпечують їх появу та стають передумовою фінансових та нефінансових змін в клієнтській організації.

Ключові слова: чинники успіху бізнес-консультування, індикатори результативності підприємства, консалтингові продукти, економічний ефект.

ВСТУП

Постановка проблеми. З переходом до ринкової моделі господарювання необхідно констатувати, що чим більше розвивається в країні бізнес, тим більше він потребує консультантів. Особливо це стосується нашої країни, в якій підприємницька діяльність на всіх рівнях має величезний дефіцит менеджерських знань та умінь. Отже, в ситуації, що склалася, суб'єкти господарювання потребують сторонньої допомоги, незаангажованої і об'єктивної оцінки стану справ на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне бізнес-консультування розглядається в наступні напрацювання провідних вітчизняних учених: Бестужева С. В., Брінцева О. Г., Верба В. А., Кривчик Г. Г., Сербогін С. М., Шибко В. Я. та інші.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теоретичних аспектів бізнес-консультування на підприємстві в контексті прийняття управлінських рішень та аналіз формування загального прибутку який виступає як внутрішнє джерело фінансування ресурсного потенціалу підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досягнення якості консультування залежить від багатьох чинників, зокрема, рівня мотивації та інноваційної спроможності клієнта, його залучення до

процесу діагностування проблематики та розробки напрямів подолання виявлених проблем, його довіри до консалтингових рекомендацій.

Процес формування стратегічних переваг та забезпечення професійного консультування, на наш погляд базується на чинниках успіху та індикаторах результативності консультування які наведено в таблиці 1.

Роль консультування внаслідок збільшення темпу змін, що відбуваються в бізнес-оточенні підприємств і організації зростає.

Підприємства, які успішно діють, відрізняються від збанкрутілих тим, що вони спроможні розробити ефективну систему пристосування до змін у зовнішньому середовищі під впливом постійної трансформації чинного законодавства яке регулює діяльність суб'єктів підприємництва. Тому через консалтинг, як комплексний засіб професійно допомагає бізнесменам і менеджерам з'ясування причин існуючих труднощів на підприємстві, здійснювати прогнозування стратегічних перспектив та підготовки до прийняття конкретних рішень галузі діагностики стану бізнесу [1].

Практика показує, що в результаті консультування щось збільшується (наприклад, обсяг продукції, прибуток) або зменшується (собівартість). Тому при укладанні договорів в тексті доцільно вказувати напрями, в яких управлінське консультування може дати позитивні результати, тобто обговорити перелік показників.

В процесі бізнес-консультування важливу роль відіграє метод оптимізації планових рішень який застосовується при економічному обґрунтуванні

планових витрат, прогнозуванні фінансових можливостей підприємства, прогнозуванні структури розміщення власного капіталу тощо [2].

Таблиця 1

Чинники успіху та індикатори результативності консультування

Чинники успіху консультанта які впливають на індикатори результативності підприємства	Індикатори результативності підприємства від отримання якісного консультування
Наявність фахових знань і знаннєвих активів, що сприяють розробці та удосконаленню консалтингових продуктів через навчання і розвиток консультантів	З'ясування причин існуючих труднощів, прогнозування та стратегічних перспектив з підготовки та прийняття конкретних рішень.
Організаційно-комунікаційні механізми ефективної взаємодії з підприємства, установами та організаціями	Доходи коригуються на суму виявлених порушень в частині формування собівартості продукції та віднесених затрат на реалізовану продукцію
Сформований репутаційний досвід та наявність стратегічних партнерств і довгострокових відносин	Зростає обсяг реалізованої продукції виконаних робіт і наданих послуг
Визнання професійною спільнотою здобутків у консультуванні	Зростає прибутковість і рентабельність підприємства
Розуміння тенденцій і перспектив управлінського консультування та здатність до його розвитку	Збільшуються кількісні та якісні параметри контрагентів
Навички: – з проведення аналітичних досліджень та взаємовідносин з клієнтами; – здатність визивати довіру та вміння гнучко реагувати на зміни; – з випередженням у часі прогнозувати результати діяльності підприємства; – надавати широкий спектр консультаційних послуг з оцінювання вартості бізнесу, податкового, митного та іншого законодавства; – надавати комплексну та ефективну допомоги з діагностики стану бізнесу, з'ясування причин неефективного управління.	Мобілізуються фахівці на підприємстві, що мають високий рівень стратегічного й інноваційного мислення

На практиці процес консультування починається з етапу діагностики підприємства. Після проведення етапу діагностики консультанти повідомляють замовника про результати, і сторони обговорюють конкретний показник, за яким визначається ефект. У загальному вигляді економічний ефект може визначатися за формулою [3]:

$$E_i = \Pi_i \times K_1 \times K_2, \quad (1)$$

де E_i – економічний ефект від бізнес-консультування за i -м показником;

Π_i – зміни (приріст, зменшення) за i -м показником;

K_{1i} – частка бізнес-консультування у результатах

$$E_n = \left(\frac{A_2 - A_1}{A_1} \times \Pi_1 + \frac{C_1 - C_2}{100} \right) \times A_2 \times K_1 \times K_2 \quad (2)$$

де E_n – економічний ефект завдяки прибутку;

A_1, A_2 – обсяг реалізованої продукції до та після раціоналізації робіт в управлінні;

C_1, C_2 – витрати на 1 грн. реалізованої продукції до та після раціоналізації робіт в управлінні, коп.;

Π_1 – прибуток від реалізації продукції до впровадження робіт з раціоналізації управління;

K_1, K_2 – частка управлінського консультування та участі консультантів.

З метою поглибленого консультування ми сконцентрували свою увагу на вивченні особливостей

робіт за i -м показником;

K_2 – частка консультантів в отриманні ефекту (участь).

Коефіцієнти K_1 й K_2 консультанти і клієнт визначають після впровадження рекомендацій консультантів.

Одним з основних показників оцінки бізнес-консультування у виробництві є приріст прибутку. Це пояснюється тим, що приріст прибутку синтезує зменшення витрат, зростання обсягів продукції, яка реалізується, і оцінює зміну обсягу прибутку [4]. Розрахунок цього показника рекомендується проводити за формулою (2):

формування загальної суми прибутку на підприємстві для цього ми застосовуватися модель економічного аналізу, яка ґрунтується на даних фінансової звітності №2 «Звіт про фінансові результати», Форму №2 «Баланс», Форму №3 «Звіт про рух грошових коштів» діючого підприємства ВКФ «Прометей».

Використовуючи дані звітності побудуємо модель аналізу загальної суми прибутку і для спрощення подання інформації використаємо спрощену таблицю (табл. 2) з розрахованими показниками:

Таблиця 2

Формування загального прибутку ВКФ «Прометей», тис. грн.

№ п/п	Показник	Роки					
		2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Прибуток від реалізації продукції	-6,4	433,9	261,6	759,5	371,7	746,5
2	Прибуток від іншої реалізації	5,6	-10,7	112,0	121,5	49,4	-162,8
3	Прибуток від інших операцій	-53,1	-246,9	-361,7	-561,7	-421,2	-522,0
4	Загальна сума прибутку	-53,9	176,3	11,9	319,3	0,1	61,7

Як видно із таблиці вже протягом 5 років ВКФ «Прометей» спрацьовує прибутково. Найбільш прибутковими роками для підприємства були 2014, 2016 та 2018 роки. В ці роки ВКФ «Прометей» отримало 176,3 тис. грн., 319,3 тис. грн. та 61,7 тис. грн. відповідно. Горизонтальний аналіз абсолютних показників дає змогу зробити висновок, що такі високі рівні прибутку в зазначені роки ВКФ «Прометей» отримувало в основному завдяки прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). А це

означає, що в ці роки господарська діяльність підприємства характеризувалася стабільністю.

Негативним моментом у діяльності ВКФ «Прометей» є постійне зростання збитків від інших операцій: від 53,1 тис. грн. у 2013 році до 522,0 тис. грн. у 2018 році.

Графічне відображення формування загального прибутку за період з 2013 року до 2018 року ВКФ «Прометей» подано на рис. 1:

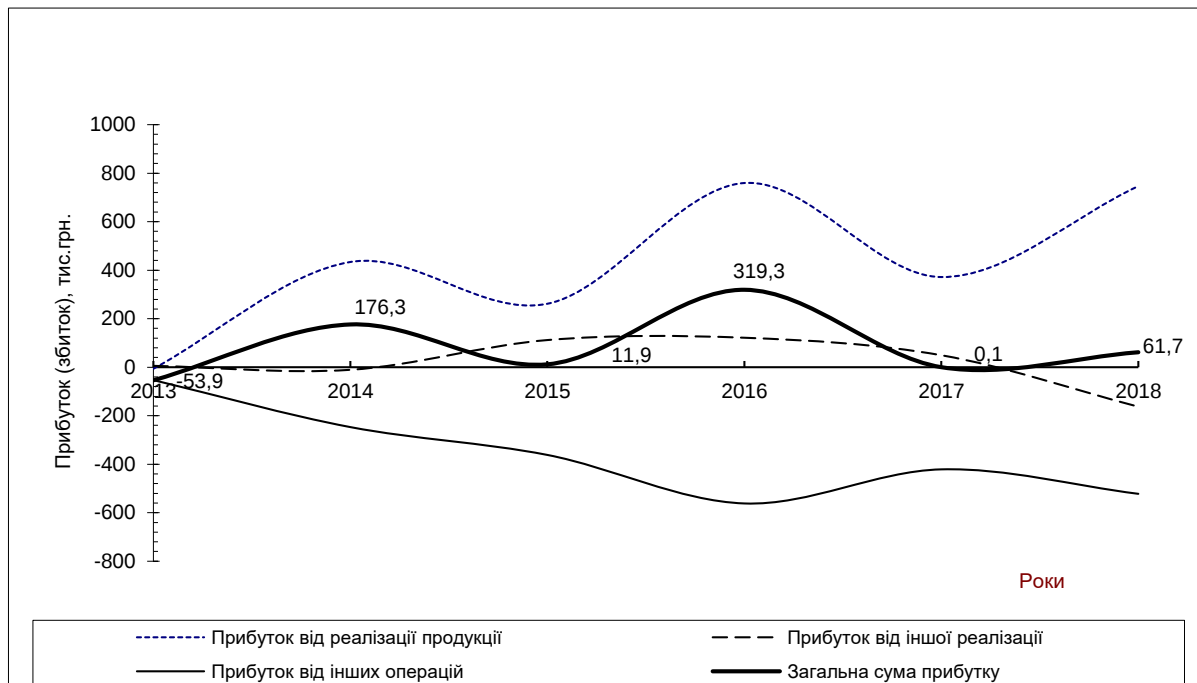

Рис. 1. Формування загального прибутку ВКФ «Прометей»

Даний графік дає можливість зробити висновок про те, що загальний прибуток підприємства в першу чергу залежить від отримання прибутку від реалізації продукції. Але керівництву ВКФ «Прометей» за висновками консультанта треба звернути увагу на нестабільність отримання загального прибутку і застрахувати себе від можливих коливань на ринку.

Горизонтальний аналіз прибутку передбачає вивчення його динаміки (зміни) в часі. Для цього використовують різноманітні показники. Одним з таких показників виступає темп

приросту. Темп приросту характеризує на скільки відсотків змінився прибуток протягом певного періоду, а в даному випадку – року. Він обчислюється за наступною формулою:

$$ТП_t = \frac{ПР_t - ПР_{t-1}}{ПР_{t-1}} \times 100\% \quad (3)$$

де $ТП_t$ – темп приросту за період t (поточний);

$ПР_t$ – прибуток поточного року, тис. грн.;

$ПР_{t-1}$ – прибуток попереднього року, тис. грн.

Крім темпу приросту обчислюють середній рівень зростання. Він характеризує у скільки разів в середньому зріс (зменшився) показник протягом декількох періодів часу. Середній рівень зростання обчислюють за формулою:

де $СТЗ$ – середній темп зростання;

$ПР_n$ – прибуток, отриманий в останньому періоді, тис. грн.;

$ПР_o$ – прибуток, отриманий в базовому періоді, тис. грн.

$$СТЗ = \sqrt[n]{\frac{ПР_n}{ПР_o}} \quad (4)$$

У таб. 3 наведено розрахунки темпів приросту

як загального прибутку, його основних частин і обчислено середній темп зростання.

Таблиця 3

Динаміка зміни загального прибутку та його складових

№ п/п	Показник	Роки					Середній темп зростання
		2013	2014	2015	2017	2018	
1	Прибуток від реалізації продукції	6880	-40	190	-51	101	2,59
2	Прибуток від іншої реалізації	2,91	11,47	8	-59	-430	-1,96
3	Прибуток від інших операцій	-365	-46	-55	25	-24	-1,58
4	Загальна сума прибутку	427	-93	2583	-100	61600	1,02

З даних таблиці можна робити висновок, що загальна сума прибутку в середньому зростала у 1,02 рази щороку, або на 2%. Це досить низький показник для підприємства. Такий низький рівень СТЗ пояснюється тим, прибуток від іншої реалізації та прибуток від інших операцій в середньому щороку знижувався у 1,96 і 1,58 рази відповідно. Лише завдяки тому, що прибутки від реалізації продукції ВКФ «Прометей» зростали, загальний прибуток теж зростав. За підсумками проведеного дослідження можна зробити висновок, що широка варіація показників темпу приросту досліджуваного підприємства свідчать про те, що підприємство тримається на ринку нестабільно. Це досить негативний момент у діяльності ВКФ «Прометей». Тому своєчасне бізнес-консультування це істотний вигравш як у часі, ресурсах, так і в якості рішень, що приймаються і досягаються за рахунок відпрацьованих технологій і з випередженням у часі дають можливість реагувати як на позитивні зміни, так і на негативні явища які можуть виникати в процесі ведення бізнесу.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для підприємства прибуток являється сигналом, що показує де можна домогтися найбільшого приросту вартості, а це в свою чергу створює стимул для інвестування ресурсів підприємства в цій сфері. Свою роль відіграють і збитки. Вони висвічують помилки і прорахунки в напрямі використання засобів, організації виробництва і збуту продукції. Загалом, прибуток підприємства є складною та багатогранною економічною категорією, що одночасно характеризує як одержані результати діяльності підприємства, так і можливості отримувати прибуток який виступає головним джерело розширеного відтворення в майбутньому.

З позиції, для подальших досліджень вважаємо за доцільне вивчити чинники успіху якими виступають компетенції консультантів, що утворюють підґрунтя формування результатів консультування, фактично забезпечують їх появу та стають передумовою фінансових та нефінансових змін в клієнтській організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бестужева, С. В. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб. / С. В. Бестужева. – Х.: ХНЕУ, 2010. – 211 с.
2. Брінцева, О. Г. Методи оцінки економічної та соціальної ефективності консалтингових послуг з управління персоналом / О. Г. Брінцева // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 8. – С. 34-38.
3. Верба, В. А. Детермінанти формування та тенденції розвитку консалтингового ринку в Україні // Стратегія економічного розвитку України. Зб. наук. праць. – 2008. – № 22-23. – С. 97-104.
4. Кривчик, Г. Г. Україна в міжнародних організаціях: [навч. посіб.] / Г. Г. Кривчик, С. М. Сergyin, В. Я. Шибко. – К.: АДЕФ-Україна, 2011. – 219 с.
5. Офіційний веб-сайт Інтернет-журналу про консалтинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.
6. Офіційний веб-сайт статистичного огляду ринків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.plunkettresearch.com>.

REFERENCES

1. Bestugheva, S. V. (2010). International economic activity of Ukraine: train aid. Kh.: KHNEY [in Ukrainian].
2. Brinzeva, O. G. (2009). Methods of estimation of economic and social efficiency of consulting services are in a management the personnel. Ukraine: aspects of labour, 8, 34-38 [in Ukrainian].
3. Verba, V. A. (2008). Factors of forming and progress of consulting market trend in Ukraine. Strategy of economic development of Ukraine. Collection of scientific works, 22-23, 97-104 [in Ukrainian].
4. Kryvchik, G. G., Sergyin, S. M., Shubko, V. Y. (2011). Ukraine in international organizations: train aid. Kiev: ADEF-Ukraine [in Ukrainian].
5. An official web site of internet-magazine is about consulting. Retrived from: <http://search.ligazakon.ua>.
6. Official web site of statistical markets. Retrived from: <http://www.plunkettresearch.com>.

Игнатитшин Мария Васильевна, Демьян Ярослава Юрьевна. БИЗНЕС-КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ СБАЛАНСИРОВАНИЯ БИЗНЕС-РЕСУРСОВ И УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ НА ПРЕДПРИЯТИИ

В условиях интеграции Украины в мировое экономическое общество вопросы, связанные с обслуживанием бизнеса, приобрели большое значение для предприятий. Появились проблемы с переориентацией предприятий на новый тип экономической системы. Возникла необходимость повышения конкурентоспособности и управления бизнес-процессами с использованием передовых технологий. Указанное, с учетом быстрого изменения условий функционирования отечественных предприятий, требовало профессиональной помощи руководству в управлении деятельностью предприятия. Целью статьи является исследование теоретических аспектов бизнес-консультирования на предприятии в контексте принятия управленческих решений и анализ формирования общей прибыли выступающий как внутреннее источник финансирования ресурсного потенциала предприятия. Элементом научной новизны представлена обоснованная авторская позиция по определению основных факторов успеха и индикаторов результативности консультирования. Авторы доказывают, что в процессе бизнес-консультирования важную роль играет метод оптимизации плановых решений применяемый при экономическом обосновании плановых затрат, прогнозировании финансовых возможностей предприятия, прогнозировании структуры размещения собственного капитала и др. Авторы доказывают, что одним из основных показателей оценки бизнес - консультирование в производстве является прирост прибыли на предприятии, так как прирост прибыли синтезирует уменьшения затрат, рост объемов реализуемой продукции, и оценивает изменение объема прибыли. С позиции для дальнейших исследований считаем целесообразным изучить факторы успеха которыми выступают компетенции консультантов, образуют основу формирования результатов консультирования, фактически обеспечивают их появление и становятся причиной финансовых и нефинансовых изменений в клиентской организации.

Ключевые слова: факторы успеха бизнес-консультирования, индикаторы результативности предприятия, консалтинговые продукты, экономический эффект.

Ihnatyshyn Maria V., Demian Yaroslava Yu. BUSINESS-CONSULTING AS A TOOL FOR BALANCING BUSINESS RESOURCES AND MANAGEMENT DECISIONS AT ENTERPRISES

In the context of Ukraine's integration into the global economic society, business-related issues have become of great importance to businesses. There are problems with the reorientation of businesses to a new type of economic system. There was a need to increase competitiveness and manage business processes using advanced technologies. This, given the rapid change in the conditions of operation of national enterprises, required professional assistance to management in managing the activity of the enterprise. The aim of the article is to investigate the theoretical aspects of business consulting in the enterprise in the context of management decisions and to analyze the formation of total profit, which acts as an internal source of financing the resource potential of the enterprise. An element of scientific novelty was a well-founded author's position on determining the main success factors and indicators of counseling effectiveness. The authors prove that in the process of business consulting an important role is played by the method of optimization of planning decisions, which is used in the economic justification of planned costs, forecasting the financial capabilities of the company, forecasting the structure of placement of equity capital, etc. The authors argue that one of the main indicators of business consulting in manufacturing is the increase in profits at the enterprise, as profit growth synthesizes cost reduction, increased sales, and estimates the change in profit. From the standpoint, for further research we consider it advisable to examine the success factors of the consultants' competencies, which form the basis of the results of consultations, actually ensure their emergence and become a prerequisite for financial and non-financial changes in the client organization.

Keywords: factors of success of business consulting, indicators of enterprise efficiency, consulting products, economic effect.

Одержано 15.10.2019 р.

Косар Наталія Степанівна,
к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу і логістики,
Кузьо Наталія Євгенівна,
старший викладач кафедри маркетингу і логістики,
Білик Ірина Іванівна,
к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу і логістики,
Національний університет «Львівська політехніка»

КОМПЛЕКС МАРКЕТИНГУ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що у сучасних умовах розвитку банківської системи України, коли посилилася конкуренція на ринку банківських продуктів, суттєво знизилися величини депозитних ставок, а величини кредитних ставок є достатньо високими, комерційні банки України повинні шукати напрями підвищення своєї конкурентоспроможності, що одночасно дозволить утримати існуючих та залучити нових клієнтів. Вирішити це завдання можна шляхом вдосконалення окремих складових комплексу маркетингу комерційного банку. Метою статті є розроблення пропозицій щодо підвищення конкурентоспроможності комерційних банків України за окремими складовими його комплексу маркетингу. Обґрунтуванню напрямів підвищення конкурентоспроможності комерційних банків повинен передувати аналіз кон'юнктури банківських продуктів та конкурентного середовища на банківському ринку. Необхідно зазначити, що протягом 2012-2019 рр. загальна кількість банків в Україні зменшилась в 2,4 рази, проте кількість банків з 100% іноземним капіталом зросла. На основі використання методів статистичного аналізу визначено існування позитивних зрушень у банківській системі України – відбулося зростання рентабельності активів та капіталу, що відкриває значні можливості для подальшого розвитку комерційних банків. Конкурентоспроможним на ринку є банк, що є найбільш привабливим для клієнтів. На основі зібраної та проаналізованої первинної маркетингової інформації встановлені такі напрями підвищення конкурентоспроможності комерційних банків у сучасних умовах: активне використання ними заходів стимулювання збуту для постійних клієнтів; постійне оновлення інформації на сайті банку; надання інформації про нові пропозиції банку на електронну пошту клієнтів; надання можливості замовлення банківського продукту он-лайн; підвищення рівня репутації банку. На підставі цього у статті розроблені пропозиції щодо використання комерційними банками України накопичувальної системи знижок щодо постійних клієнтів залежно від терміну співпраці з ними, підвищення іміджу банку. З точки зору залучення уваги клієнтів важливим є пропозиція банками інноваційних продуктів, рекомендації щодо яких подано у статті. Наукова новизна роботи полягає у використанні комплексного підходу до визначення напрямів вдосконалення маркетингової товарної, збутової та комунікаційної політики банківської установи з метою підвищення її конкурентоспроможності на ринку. Практична значущість результатів дослідження полягає у тому, що розроблені пропозиції дозволять комерційним банкам розширити свою клієнтську базу.

Ключові слова: комерційний банк, конкурентоспроможність банківської установи, банківські інноваційні продукти, накопичувальна система знижок, підвищення іміджу банку.

ВСТУП

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку банківської системи України, коли посилилася конкуренція на ринку банківських продуктів, суттєво знизилися величини депозитних ставок, а величини кредитних ставок є достатньо високими, комерційні банки України повинні шукати напрями підвищення своєї конкурентоспроможності, що одночасно дозволить утримати існуючих та залучити нових клієнтів. Це свідчить про актуальність теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутність поняття конкурентоспроможності банку та основні методи, які можуть бути використані з цією метою, подано у [1, с. 35-36]. У [2] проаналізовано основні підходи до визначення конкурентоспроможності комерційного банку України, методи, які при цьому можуть бути використані, фактори, які впливають на це, етапи визначення.

Сутність управління конкурентоспроможністю банку та структурно-логічну модель даного процесу відображено у [3, с. 36-38]. На підставі аналізу літературних джерел визначено, що це динамічний показник. У [4] проаналізовано основні чинники конкурентоспроможності банківської установи, що визначаються з точки зору їх належності до макро- та мікросередовища банку, запропоновано її оцінювати через визначення синтетичного показника, що характеризує надійність банку за наступними напрямками: якість активів, ліквідність банку, узгодженість його активів-пасивів, наявність достатнього капіталу і рентабельність. Детально основні фактори конкурентоспроможності банківських установ, їх поділ на внутрішні та зовнішні подано у [5, с. 203-205, 6, с. 84-88]. Проте у науковій літературі у більшості випадків фактори конкурентоспроможності банківських установ поділяють на цінові та нецінові [7, с. 101-103], науковці не аналізують їх за окремими складовими

комплексу маркетингу банківської установи.

Мета статті (постановка завдання). Метою даної статті є розроблення пропозицій щодо підвищення конкурентоспроможності комерційних банків України за окремими складовими його комплексу маркетингу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Обґрунтуванню напрямів підвищення конкурентоспроможності комерційних банків повинен передувати аналіз кон'юнктури банківських продуктів та конкурентного середовища на ньому.

У сучасних умовах конкуренція на ринку банківських продуктів є достатньо сильною, вітчизняні банки змагаються між собою за клієнтів, залучаючи їх через більш привабливі для них ставки у депозитах та кредитах, які проте останнім часом знизилися, розробляють нові програми лояльності, розширюють можливості Інтернет-банкінгу а іноземні банки

акцентують на своїй надійності через структуру капіталу. Вхідні бар'єри на ринок банківських продуктів, порівняно з ринками інших послуг, є високими та передбачають передусім залучення значних коштів, необхідність отримання ліцензій на банківські послуги. Внаслідок значного падіння депозитних ставок, останніми роками посилюється конкуренція для банків із сторони послуг-замінників, що надають кредитні спілки, страхові компанії. Замінниками для депозитних вкладів населення є і вкладення людей у нерухомість та цінні папери. Одночасно постачальниками та споживачами фінансових ресурсів банківських установ є його клієнти, які можуть значною мірою впливати на діяльність банків через вкладання у них тимчасово вільних коштів та отримання кредитів, їх вчасного погашення.

Протягом останніх років в Україні існує тенденція до зменшення банківських установ (рис. 1).

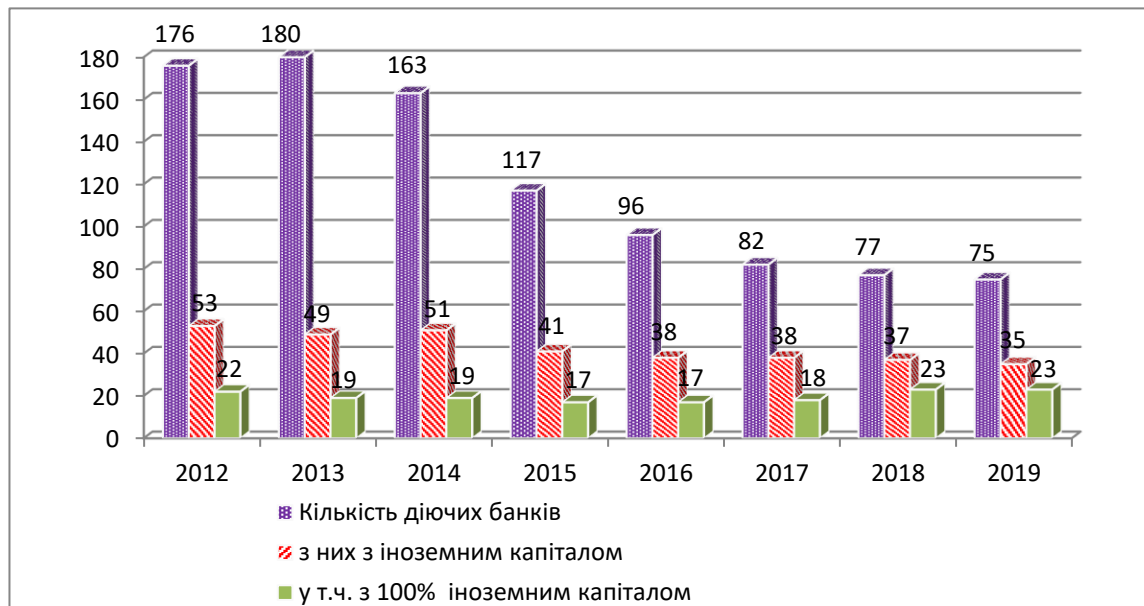

Рис. 1. Динаміка кількості банківських установ в Україні [8]

Необхідно зазначити, що протягом 2012-2019 рр. загальна кількість банків в Україні зменшилась у 2,4 рази, проте кількість банків з 100% іноземним капіталом зростає.

Найкращу позицію на ринку банківських продуктів посідають банки з іноземним капіталом, такі як австрійський «Райффайзен Банк Аваль», французький «Креді Аґріколь Банк» та «УкрСиббанк», польський банк – «Кредобанк», угорський банк «ОТП Банк», німецький «ПроКредит Банк», італійський банк «Правекс», державні банки – «ПриватБанк», «Укргазбанк», «Ощадбанк» та «Укрексімбанк» внаслідок значної підтримки їх власників [9]. Висока конкурентна позиція цих банків обумовлена використанням ними стратегії диференціації на власному іміджі та надійності, залучення новітніх технологій у маркетингову збутову та комунікаційну політику. У цей же час невеликі українські комерційні банки акцентують на використанні стратегії цінового лідерства, формуванні нових програм лояльності. У

табл. 1 подано динаміку основних показників банківського сектору в Україні.

Аналіз табл. 1 показує існування позитивних зрушень у банківській системі України – зростання рентабельності активів та капіталу, що відкриває значні можливості для подальшого розвитку комерційних банків.

На рис. 2 наведено динаміку прибутку (збитку) банківської системи України за 2012-2019 рр.

За 9 місяців 2019 р. банківська система України отримала у 4,4 рази більше прибутку, ніж за аналогічний період 2018 р., що свідчить про її відновлення та зростання.

Проте для формування та розширення своєї клієнтської бази банківські установи повинні розробляти напрями підвищення своєї конкурентоспроможності, базуючись на дослідженні потреб клієнтів. З цією метою протягом жовтня-листопада 2019 р. було проведено опитування клієнтів з використанням сервісу Google Form. Загалом було

опитано 217 жінок і чоловіків різного віку. Закладена помилка в результатах становила 5%. Результати опитування свідчать, що 93,2% опитаних цікавляться діяльністю комерційних банків України. При цьому 86,5% усіх респондентів довіряє банкам з іноземним капіталом. До найбільш популярних банків опитані віднесли АТ КБ «Приватбанк» (89,2%) та АТ «Ощадбанк» (79,7%), оскільки вони є державними та

мають розгалужену мережу відділень та банкоматів. Основними чинниками, які впливають на вибір респондентами банківської установи є репутація банку (91,9%) та відсоткові ставки (75,7%). Хоча важливими для респондентів є і є власний попередній досвід користування послугами даного банку (55,4%) та наявність Інтернет-банкінгу (55,4%), широка мережа відділень та банкоматів (52,7%).

Таблиця 1

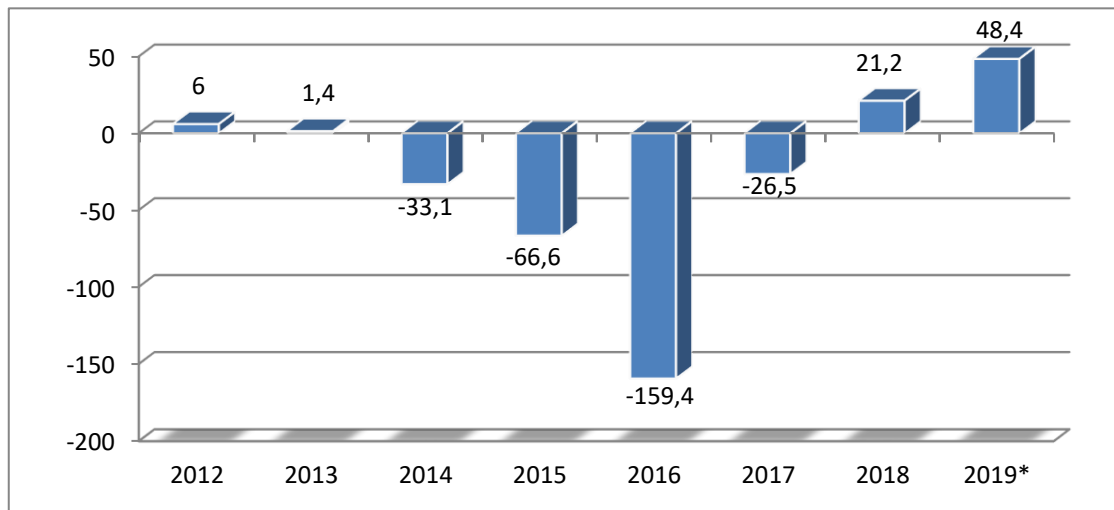
Динаміка основних показників банківського сектору в Україні протягом 2012-2019 рр. [8]

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Активи, млрд. грн.	1127,2	1278,1	1316,8	1254,4	1256,3	1336,3	1360,8	1494,5
Кредити суб'єктам господарювання, млрд. грн.	634	698,8	802,6	830,6	847,1	870,3	919,1	822,0
Кредити фізичним особам, млрд. грн.	161,8	1667,8	179,0	175,7	157,4	170,9	196,6	206,8
Пасиви, млрд. грн.	1127,2	1278,1	1316,9	1254,4	1256,3	1336,4	1360,8	1494,5
Кошти суб'єктів господарювання, млрд. грн.	202,6	234,9	261,4	318,6	369,9	403,9	406,2	498,2
Кошти фізичних осіб, млрд. грн.	364,0	433,7	416,4	402,1	437,2	478,6	508,9	552,6
Рентабельність активів, %	0,45	0,12	-4,07	-5,46	-12,6	-1,94	1,65	4,35
Рентабельність капіталу, %	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-116,7	-15,96	10,73	34,18

Найважливішим чинниками при виборі опитуваними депозиту є величина депозитних ставок (98,6%), термін дії депозиту (75,7%), можливість дострокового розірвання депозиту (60,8%) та отримання бонусів або премій (52,7%). Найважливішими чинниками при виборі респондентами кредиту є величина кредитних ставок (98,6%), термін дії кредитного договору (81,1%), відсутність прихованих виплат (60,8%), відсутність

застави (45,9%) і можливість дострокового погашення кредиту без додаткових комісій (45,9%).

Важливим є і інформаційне забезпечення клієнтів банківської установи. 43,2% опитаних надають перевагу отриманню інформації від банку через електронну пошту, для 39,2% опитаних є важливою наявність інформації про банк та його продукти на сайті.

* за 9 місяців 2019 р.

Рис. 2. Динаміка прибутку(збитку) банківської системи України [8]

На підставі проведеного опитування можна встановити, що найважливішими напрямками підвищення конкурентоспроможності комерційних банків у сучасних умовах є:

- активне використання ними накопичувальних знижок для постійних клієнтів;
- постійне оновлення інформації на сайті

банку;

- отримання інформації про нові пропозиції банку на електронну пошту клієнтів;
- надання можливості замовлення банківського продукту он-лайн;
- підвищення рівня репутації банку.

Виділитися серед конкурентів комерційні банки

України можуть і через впровадження інноваційних продуктів у свою діяльність. Останніми можуть бути [10]:

- використання комбінованих (або гібридних) депозитів, що являють собою вклади, у яких 50% коштів є депозитними, а 50% коштів – вкладеннями у сертифікати визначеного інвестиційного фонду. Даний банківський продукт буде характеризуватися невеликим гарантованим доходом та ризиком стосовно депозитних коштів і високоприбутковою і ризиковою складовою по сертифікатах певних інвестиційних фондів;
- використання комбінованих продуктів – через надання клієнту пакету послуг та одночасного відкриття для нього строкового рахунку, що включає авалування векселів. Пакет послуг комерційного банку може включати також небанківські продукти, передусім такі як страхування життя чи майна, безкоштовну конвертація іноземних валют тощо;
- розроблення продуктів кеш-менеджменту для юридичних осіб через надання послуг щодо оптимізації управління їх грошовими потоками і

існуючими залишками коштів на рахунках. При цьому комерційний банк може надавати такі послуги кеш-менеджменту як інформаційні, трансакційні та надання супутніх операцій. Інформаційні послуги – це інформування клієнтів щодо стану їх рахунків у межах та за межами країни, проведені ними операції. Трансакційні послуги передбачають проведення банками розрахункових операцій, у т.ч. із використанням систем ДБО. До супутніх послуг можуть належати операції щодо зарплатних проектів підприємства, обробки його чеків, зарахування коштів на рахунки, аналіз його фінансових показників, обґрунтування потреби клієнта у капіталі тощо;

- послуги Р2Р кредитування, тобто отримання грошової позики одним суб'єктом від іншого без залучення фінансового посередника. У даному ракурсі комерційний банк може шукати таких клієнтів.

Для формування та утримання своєї клієнтської бази комерційні банки можуть впроваджувати накопичувальну систему знижок щодо постійних клієнтів залежно від терміну співпраці з ними – табл. 2.

Таблиця 2

Рекомендована система знижок для постійних клієнтів комерційного банку у залежності від терміну співпраці з ним для операцій у національній валюті

Терміни співпраці	Депозитні продукти	Кредитні продукти
3-5 років	+ 0,3% річних	-0,5 % річних
5-7 років	+ 0,5% річних	-1,0% річних
7-10 років	+0,8 % річних	- 1,3% річних
Понад 10 років	+ 1,0% річних	-1,5% річних

Покращити рівень інформаційного забезпечення клієнтів банківської установи можна через постійне вдосконалення нею свого сайту, оновлення інформації на ньому. Тут можливе використання двох підходів: оновлення сайту проводиться власними фахівцями з використанням спеціальної системи управління сайтом та через укладання договорів на обслуговування сайту з певною ІТ-компанією.

Використання оновленого сайту дозволить комерційним банкам розширити перелік тих банківських продуктів, що можна замовити он-лайн, передусім оформлення соціальних виплат, рефінансування.

У сучасних умовах для комерційних банків важливим є підвищення його репутації. Реалізація цього завдання можлива шляхом:

- участі банківської установи у регіональних соціальних програмах;
- підтримки банком громадських організацій, різноманітних суспільних рухів, через його участь у вирішенні екологічних проблем;
- участі у професійних конкурсах, рейтингах, сертифікації для підтвердження високої якості банківських продуктів із подальшим опублікуванням результатів.

ВИСНОВКИ ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується переходом від збиткової

роботи до прибуткової, що свідчить про її відновлення. Проте для підвищення конкурентоспроможності комерційним банкам необхідно визначати та розробляти напрями її підвищення.

За результатами опитування клієнтів – фізичних осіб можна зробити висновки, що найбільшою довірою серед населення України користуються банки з іноземним капіталом, проте при користуванні банківськими продуктами перевага опитуваними надається державним банкам. До основних чинників, що впливають на вибір клієнтом банку, є його репутація та відсоткові ставки, дещо менше впливають такі чинники як власний попередній досвід, наявність Інтернет-банкінгу та розгалужена мережа відділень та банкоматів. Важливою для потенційних клієнтів є можливість отримати ними повну інформацію про банк та його продукти, зокрема з використання сайту.

До найважливіших напрямів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних комерційних банків стосовно маркетингової продуктової політики належать впровадження банківських інновацій у сфері надання банківського продукту та підвищення його якості. У межах збутової політики конкурентоспроможність банківської установи може бути забезпечена через можливість замовлення банківського продукту он-лайн, розгалужену мережу відділень та банкоматів. У системі просування продуктів комерційні банки повинні забезпечити періодичне оновлення сайту банківської установи, покращання репутації банку, використання для

постійних клієнтів накопичувальної системи знижок щодо постійних клієнтів залежно від терміну співпраці банку з ними.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з дослідженням впливу змін у цінновій політиці банку на величину його клієнтської бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Золотарьова, О. В. Конкурентоспроможність банку: зміст, фактори впливу та перспективні методи оцінювання / О. В. Золотарьова, С. О. Гура // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – №3. – С. 34-37.
2. Крухмаль, О. В. Конкурентоспроможність банку та банківського продукту: фактори впливу та оцінка / О. В. Крухмаль, О. А. Барановська // Ефективна економіка. – 2014. – №5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_5_47.
3. Костогриз, В. Г. Сучасні підходи до стратегічного управління конкурентоспроможністю банку / В. Г. Костогриз, В. О. Соколенко // Фінансовий простір. – 2017. – №1. – С. 35-42.
4. Радова, Н. В. Передумови забезпечення конкурентоспроможності банків України / Н. В. Радова // Економіка і суспільство. – 2017. – Випуск №8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/110.pdf.
5. Шестопалова, О. В. Конкурентоспроможність вітчизняних комерційних банків шляхи її досягнення / О. В. Шестопалова // Розвиток економіки України під впливом економічних, соціальних, технологічних та екологічних трендів: монографія / за ред. М. С. Пашкевич, Ж. К. Нестеренко. – Дніпропетровськ: НГУ, 2015. – С. 196-208.
6. Мірошніченко, О. Дослідження факторів конкурентоспроможності банку / О. Мірошніченко, О. Криклій // Економічний аналіз. – 2012. – Т. 10(3). – С. 83-89.
7. Завадська, Д. В. Якість як основна складова конкурентоспроможності сучасного банку / Д. В. Завадська // Молодий вчений. – 2014. – № 8(1). – С. 100-105.
8. Основні показники діяльності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat>.
9. Рейтинг надежных банков Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/rating-banks>.
10. Рац, О. М. Тенденції впровадження інноваційних банківських продуктів в умовах глобалізації світових фінансів / О. М. Рац // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2017. – Выпуск 5(25). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/16440/1/%D0%A0%D0%B0%D1%86_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_1.pdf.

REFERENCES

1. Zolotarova, O. V., Hura, S. O. (2016). Konkurentospromozhnist banku: zmist, faktory vplyvu ta perspektyvni metody otsiniuvannia [Competitiveness of the bank: content, factors and perspective evaluation methods]. Investytsii: praktyka ta dosvid – Investment: Practice and experience, 3, 34-37 [in Ukrainian].
2. Krukhmal, O. V., Baranovska, O. A. (2014). Konkurentospromozhnist banku ta bankivskoho produktu: faktory vplyvu ta otsinka [The competitiveness of bank's and products: the influence factors and assessment]. Efektyvna ekonomika – Efficient economy, 5. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_5_47 [in Ukrainian].
3. Kostohryz, V. H., Sokolenko, V. O. (2017). Suchasni pidkhody do stratehichnoho upravlinnia konkurentospromozhnistiu banku [Modern approaches to strategic management of bank competitiveness]. Finansovyi prostir – Financial Space, 1, 35-42 [in Ukrainian].
4. Radova, N. V. (2017). Peredumovy zabezpechennia konkurentospromozhnosti bankiv Ukrainy [Background ensure the competitiveness of Ukrainian banks]. Ekonomika i suspilstvo – Economics and Society, 8. Retrieved from: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/110.pdf [in Ukrainian].
5. Shestopalova, O. V. (2015). Konkurentospromozhnist vitchyznianskykh komertsiiynykh bankiv shliakhy yii dosiahnennia [Competitiveness of domestic commercial banks is the way to achieve it]. Rozvytok ekonomiky Ukrainy pid vplyvom ekonomichnykh, sotsialnykh, tekhnolohichnykh ta ekolohichnykh trendiv – Economic development of Ukraine under the influence of economic, social, technological and environmental trends (pp. 196-208). Dnipropetrovsk: NHU [in Ukrainian].
6. Miroschnychenko, O., Kryklii, O. (2012). Doslidzhennia faktoriv konkurentospromozhnosti banku [Investigation of factors of the bank's competitiveness]. Ekonomichnyi analiz – Economic analysis, 10(3), 83-89 [in Ukrainian].
7. Zavad'ska, D. V. (2014). Yakist yak osnovna skladova konkurentospromozhnosti suchasnoho banku [The role of quality in formation of the modern bank competitiveness]. Molodyi vchenyi – Young scientist, 8(1), 100-105 [in Ukrainian].
8. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv [Main indicators of bank activities] Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat> [in Ukrainian].
9. Reyting nadezhnykh bankov Ukrainy [Rating of reliable banks of Ukraine] Retrieved from: <https://forinsurer.com/rating-banks> [in Russian].
10. Rats, O. M. (2017). Tendentsii vprovadzhennia innovatsiynykh bankivskykh produktiv v umovakh

hlobalizatsii svitovykh finansiv [The trends of implementation of innovative banking products in a globalizing of world finance]. Aktualnyie nauchnyie issledovaniya v sovremennom mire – Current scientific research in modern world, 5(25). Retrieved from: http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/16440/1/%D0%A0%D0%B0%D1%86_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_1.pdf.

Косар Наталия Степановна, Кузьо Наталия Евгеньевна, Билык Ирина Ивановна. КОМПЛЕКС МАРКЕТИНГА В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Актуальность темы исследования обусловлена тем, что в современных условиях развития банковской системы Украины, при усилении конкуренции на рынке банковских продуктов, существенном снижении размера депозитных ставок при достаточно высоких размерах кредитных ставок, коммерческие банки Украины должны искать направления повышения своей конкурентоспособности для удержания существующих и привлечения новых клиентов. Решить эту задачу можно путем совершенствования отдельных составляющих комплекса маркетинга коммерческого банка. Целью статьи является разработка предложений для повышения конкурентоспособности коммерческих банков Украины по отдельным составляющим его комплекса маркетинга. Обоснованию направлений повышения конкурентоспособности коммерческих банков должен предшествовать анализ конъюнктуры банковских продуктов и конкурентной среды на банковском рынке. Необходимо отметить, что в течение 2012-2019 гг. общее количество банков в Украине уменьшилось в 2,4 раза, однако количество банков со 100% иностранным капиталом возросло. На основе использования методов статистического анализа определено существование положительных сдвигов в банковской системе Украины – произошел рост рентабельности активов и капитала, что открывает значительные возможности для дальнейшего развития коммерческих банков. На рынке конкурентоспособным считается тот банк, который является наиболее привлекательным для клиентов. На основе собранной и проанализированной первичной маркетинговой информации установлены следующие направления повышения конкурентоспособности коммерческих банков в современных условиях: активное использование ими мер стимулирования сбыта для постоянных клиентов; постоянное обновление информации на сайте банка; предоставление информации о новых предложениях банка на электронную почту клиентов; предоставление возможности заказа банковского продукта он-лайн; повышение уровня репутации банка. На основании этого в статье разработаны предложения по использованию коммерческими банками Украины накопительной системы скидок для постоянных клиентов в зависимости от срока сотрудничества с ними, а также повышение имиджа банка. С точки зрения привлечения внимания клиентов важно предложение банками инновационных продуктов, рекомендации по которым представлены в статье. Научная новизна работы заключается в использовании комплексного подхода к определению направлений совершенствования маркетинговой товарной, сбытовой и коммуникационной политики банковского учреждения с целью повышения ее конкурентоспособности на рынке. Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что разработанные предложения позволят коммерческим банкам расширить свою клиентскую базу.

Ключевые слова: коммерческий банк, конкурентоспособность банковского учреждения, банковские инновационные продукты, накопительная система скидок, повышение имиджа банка.

Kosar Nataliia S., Kuzo Nataliia Ye., Bilyk Iryna I. MARKETING COMPLEX IN INCREASING COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN COMMERCIAL BANKS IN MODERN CONDITIONS

The relevance of the topic of the research is caused by the fact that in the current conditions of development of Ukrainian banking system, when the competition in the banking products market decreased significantly, the magnitude of deposit rates and credit rates are high enough, commercial banks of Ukraine should look for ways to improve their competitiveness, that will allow to retain existing customers and attract the new ones. This problem can be solved by improving some components of the marketing complex of commercial bank. The aim of the article is developing of proposals for increasing the competitiveness of Ukrainian commercial banks by individual components of its marketing complex. The substantiation of the directions of increasing the competitiveness of commercial banks have to be preceded by an analysis of the situation of banking products and the competitive environment in the banking market. It should be noted that during 2012 - 2019 the total amount of Ukrainian banks decreased in 2.4 times, but the amount of banks with 100% foreign capital increased. Based on the methods of statistical analysis, the existence of positive changes in the banking system of Ukraine was determined - there was an increase in the profitability of assets and capital, which opens up opportunities for commercial bank development. Competitive bank is the most attractive for the customers. The directions of increasing the competitiveness of commercial banks in modern conditions have been established, based on collected and analyzed primary marketing information they are: active use of sales promotion measures for regular customers; updating of information on the bank's website; providing information about new bank offers to clients' e-mail; providing the possibility of ordering a banking product online; increasing of the bank's reputation. Based on this article, the proposals on the use of discounts for regular customers by commercial banks of Ukraine depending on the term of cooperation with them, enhancing the image of the bank, have been developed. In terms of attracting customer attention, it is important to offer innovative products to banks, the recommendations of which are given in the article. The scientific novelty of the work is to use a comprehensive approach to determine the ways of marketing commodity improvement, communication policy of a banking institution in order to increase its competitiveness in the market. The practical significance of the results is that the developed proposals will allow commercial banks to expand their client data.

Keywords: commercial bank, competitiveness of banking institution, banking innovational products, cumulative discount system, increasing image of the bank.

Одержано 28.09.2019 р.

УДК 640.4:[005.336.3+005.591.6]

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-73-80

Рибакова Світлана Сергіївна,
старший викладач кафедри готельно-ресторанної та курортної справи,
Миронов Денис Анатолійович,
к.т.н., доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи,
Полтавський університет економіки і торгівлі

ЯКІСТЬ ТА ІННОВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю проведення глибокого аналізу якості послуг, які надаються підприємствами готельного господарства, що відіграє дедалі важливішу роль в управлінні прибутком підприємств цієї сфери економічної діяльності. Мета статті полягає у дослідженні інновацій в управлінні розвитком підприємств готельного господарства, що впливають на якість надання послуг споживачам. З метою аналізу та оцінки якості послуг, що надаються підприємствами готельного господарства в Полтавському регіоні, було застосовано метод спостереження, в ході якого зібрано інформацію про роботу персоналу підприємства за методикою «таємничого гостя», тобто шляхом безпосереднього отримання послуги. Наукова новизна проведеного дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності одночасного поєднання використання стратегії обмеженого зростання, зростання і скорочення для різних підрозділів підприємств готельного господарства. Як свідчить практика, найкращих результатів досягають ті підприємства сфери послуг, які в процесі виробництва продукту активно впроваджують інновації. Однак, в ході дослідження виявлено, що керівництво більшості готельних господарств не приділяє уваги цьому напрямку розвитку підприємства і, як результат, втрачає позиції на ринку. Керівництво готелів висловлює занепокоєння з приводу погіршення позицій підприємства в своєму сегменті готельного обслуговування і намагається знайти ефективне вирішення проблеми, що виникла. Бажання витримувати конкуренцію та залишатися на ринку готельних послуг є головним мотивом запровадження інновацій в діяльності готелю. Практичне значення отриманих результатів полягає у дослідженні зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, що дозволило виділити сильні та слабкі сторони діяльності підприємства готельного господарства. Подальші дослідження будуть спрямовані на формування пропозиції щодо активізації розвитку готельного бізнесу і підвищення якості обслуговування шляхом використання інновацій в умовах глобалізації і прискореного розвитку готельного бізнесу.

Ключові слова: підприємство готельного господарства, якість послуг, інновація, SWOT-аналіз, організаційна структура.

ВСТУП

Постановка проблеми. Нажаль, багато вітчизняних готелів дозволяють собі про якість сервісу замислюватися в міру власного розуміння. Відсутність гарячої води, поламани меблі й викручені лампочки – мало не норма. Втім, посилення конкуренції не дозволяє тримати високі ціни при ненав'язливому рівні комфорту. Саме тому, в практиці надання готельних послуг все більшу увагу приділяється оцінці їх якості. При цьому застосовується досить різноманітний інструментарій кабінетних і, так званих, «польових» досліджень. Зокрема, серед методів збору інформації розповсюдженими є: інтерв'ю, опитування, спостереження, панель, експертна оцінка, а також комбінації цих методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний внесок у розробку питань побудови ефективної системи управління готельними підприємствами сприяли дослідження українських і зарубіжних вчених: С. Башмачникова, Г. Бондаренко, Ю. Волкова, Л. Єрохіна, Н. Кабушкіна, Ю. Корягіна, І. Ляпіної, Л. Лук'янова, І. Мініча, Г. Муніна, О. Мусакіна, Л. Нечаюк, Х. Роглева, С. Руденко, А. Саак, Н. Телеш, В. Федорченко, О. Чудновського, М. Якименка та інших. Віддаючи належне напрацюванням економістів та спеціалістів з питань функціонування і розвитку готельних підприємств, слід зауважити, що для вітчизняного менеджменту готельне господарство залишається малодослідженим об'єктом.

Головною передумовою інноваційної стратегії є моральне старіння випускаємої продукції, і технології. У зв'язку із цим кожні три роки на підприємствах

варто проводити атестацію виробів, що випускають, технологій, устаткування й робітників місць, аналізувати ринок і канали розподілу товарів. Іншими словами, повинна проводитися рентгенограма бізнесу.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні інновацій в управлінні розвитком підприємств готельного господарства, що впливають на якість надання послуг споживачам.

З метою аналізу та оцінки якості послуг, що надаються підприємствами готельного господарства в Полтавському регіоні, було застосовано метод спостереження, в ході якого зібрано інформацію про роботу персоналу підприємства за методикою «таємничого гостя», тобто шляхом безпосереднього отримання послуги.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для оцінки було застосовано перелік параметрів, що використовується для проведення аудиту готелів-членів Клубу готелів «The Hotels Club». Запропонована система параметрів оцінюється за п'ятибальною шкалою. Результати спостереження показали в табл. 1, що за методикою Клубу готелів «The Hotels Club», якість послуг підприємств готельного господарства в Полтавському регіоні оцінюється на рівні 3,62 бали. Це складає 72,4% від максимально можливого балу, а отже підприємства мають значні резерви щодо покращення якості обслуговування. Як свідчать дані таблиці 1, найвищого балу підприємства не отримали за жодним параметром оцінки.

Таблиця 1

Результати проведення спостереження якості послуг підприємств готельного господарства в Полтавському регіоні

Показник	Середній бал	у % до максимального балу
1. Зовнішній вигляд будівлі готелю	3,67	73,3
2. Приймання замовлень та бронювання	2,83	56,7
3. Проживання гостя	3,58	71,7
3.1. Обслуговування	3,65	72,9
3.2. Зовнішній вигляд персоналу	2,33	46,7
3.3. Інформація на ресепшині	4,25	85,0
4. Місця загального користування	2,78	55,6
5. Послуги, що надаються в готелі	3,42	68,3
6. Номери	4,04	80,7
6.1. Зовнішній вигляд номера	4,60	92,0
6.2. Постільна білизна	4,40	88,0
6.3. Інші елементи комфорту	4,33	86,7
6.4. Обладнання в номері	4,22	84,4
6.5. Інформація для клієнта в номері	3,00	60,0
7. Ванна кімната	4,14	82,9
8. Вимоги до «тіньового» персоналу (покоївки, інженерно-технічні робітники, інші)	3,17	63,3
9. Сніданок	3,50	70,0
Середній бал за всіма параметрами якості	3,62	72,4

Найгірше виглядає ситуація з прийняттям замовлень та бронювання номерів (оцінка 2,83 бали), дотриманням зовнішнього вигляду персоналу (2,33 бали), станом місць загального користування (холів, коридорів, сходів тощо) (2,78 бали), а також інформаційним забезпеченням клієнтів у номері (3,0 бали). Ці складові обслуговування є надзвичайно важливими на початковому етапі перебування гостя в готелі, створюють враження про заклад, його імідж і значною мірою впливають на рівень привабливості послуг. Очевидно, виявлені недоліки не стимулюють попиту на послуги досліджуваного підприємства, обмежують можливості нарощення обсягу доходів та підвищення прибутковості діяльності.

За результатами проведеного спостереження побудовано профіль якості готельної послуги підприємств готельного господарства в Полтавському регіоні (рис. 1).

Графічне зображення результатів спостереження дозволяє зробити ще один важливий висновок:

найбільш серйозні недоліки в роботі підприємства стосуються організації управління його основною діяльністю і, зокрема, процесом надання послуг. Йдеться про те, що рівень обслуговування гостей на етапі приймання замовлень та бронювання номерів або асортимент послуг, що надаються в готелі, можна до певної міри покращити за рахунок ефективної організації обслуговування, не вдаючись до обтяжливих витрат. Разом з тим, удосконалення переважної частини елементів готельної послуги з метою створення комфортних умов проживання та відпочинку потребує перегляду концепції обслуговування, що потребує не лише значних ресурсних витрат, а й неординарних підходів до вирішення цього завдання.

Одним із принципів менеджменту якості (TQM) є безперервне вдосконалення, що ставить перед кожним господарюючим суб'єктом мету постійно покращувати процес та результати своєї діяльності для більш повного задоволення потреб споживачів і

гостей, збільшення можливостей працівників, забезпечення високих, довгострокових доходів і скорочення витрат. Інноваційний підхід при цьому полягає у використанні не тільки прогресивних інформаційних технологій, а й цілого комплексу нововведень за всіма напрямками управління (фінанси, персонал, маркетинг, технологія обслуговування

тощо). Більшість із них можуть бути реалізовані за допомогою системи Kaizen – системи постійних, поступових поліпшень. Цей метод уперше описаний у 1986 р. у книзі Маасаки Імаї як один з найважливіших елементів успіху підприємства, фундамент його продуктивності і якості.

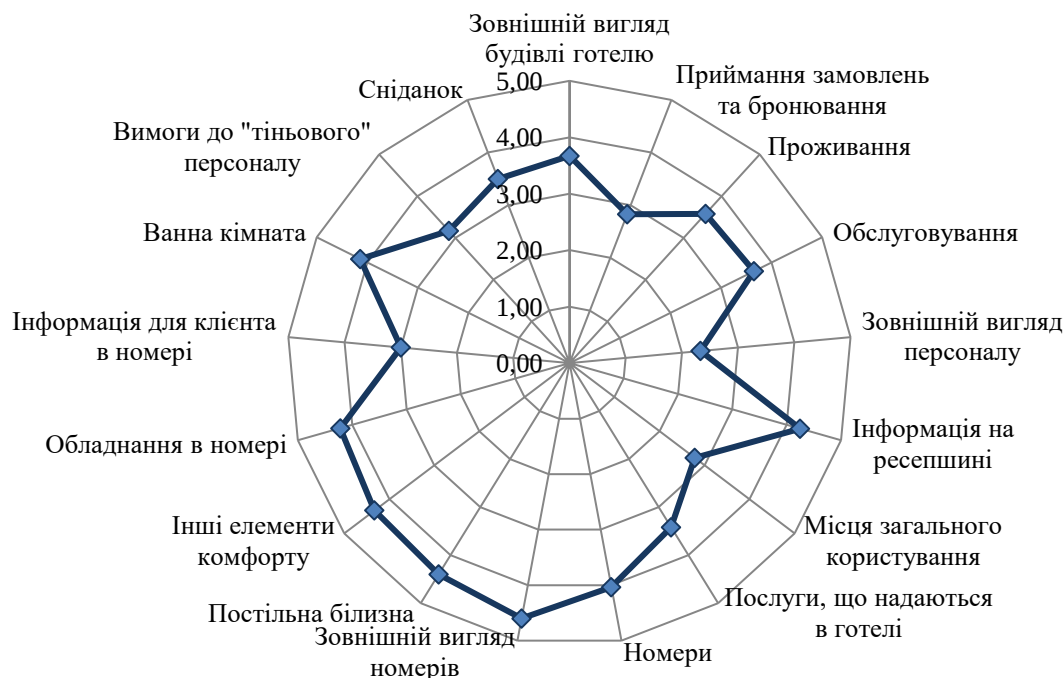

Рис. 1. Профіль якості послуг підприємств готельного господарства за методикою Клубу готелів «The Hotels Club»

Незаперечною перевагою системи Kaizen є те, що постійний потік пропозицій з поліпшення не вимагає значних витрат різного роду, що необхідні при інноваціях. Крім того, у цьому процесі може брати участь кожен працівник підприємства шляхом внесення пропозицій з поліпшення обслуговування гостей на основі власного досвіду, ідей, інформації. Головне, щоб ідеї та пропозиції призводили в кінцевому підсумку до підвищення прибутку готельного підприємства. Оскільки є два основних способи підвищення прибутку, то і Kaizen-пропозиції можна класифікувати за двома цільовими напрямками: ідеї, що сприяють підвищенню обороту, та ідеї, що сприяють зниженню витрат.

Основу плану розвитку підприємства готельного господарства завжди становлять результати ретельного обстеження зовнішнього і внутрішнього середовища його діяльності. Аналіз деяких аспектів діяльності готельних господарств показав, що керівництво готелю має загальне уявлення про зовнішні умови ведення готельного бізнесу, проте не усвідомлює в достатній мірі значущості та сили впливу окремих факторів на діяльність підприємства. Саме тому, на нашу думку, готельне підприємство не оцінює адекватно свої слабкі місця, з запізненням реагує на загрози зовнішнього середовища, не використовує потенційних можливостей активізації діяльності на основі наявного потенціалу. Це призводить до того, що готельне підприємство не враховує належним чином факторів

господарювання, які, разом тим, мають значний вплив на його подальший розвиток.

Організаційна структура готелю є відображенням повноважень і обов'язків, які покладені на кожного її працівника. Права та обов'язки керівництва визначаються виходячи із потреб задоволення бажань гостей через власні можливості і ресурси. Оперативні рішення спираються на чітко зафіксовану управлінську ієрархію. Відповідальність за прийняття загальних управлінських рішень покладається на вищу ланку управління. Підрозділи підприємств готельного господарства є функціональними ланками, кожна із яких використовує свою специфічну технологію, але всі разом вони мають одну загальну мету – задоволення потреб гостей міста. Перш ніж розглянути організаційну структуру готельного господарства, слід звернути увагу на особливості управління підприємствами готельного господарства.

Сьогодні готельне господарство, як складова сфери послуг та індустрії гостинності, є однією з найбільших динамічних сфер економічної діяльності у світі. Управління в цій сфері здійснюється на загальних принципах, але при цьому враховується і специфіка діяльності готельних підприємств, характерні риси, галузеві проблеми та інше [4].

Передусім, слід враховувати особливості сфери послуг:

- тут споживач як правило присутній у

виробничому процесі, тобто має місце більш тісний контакт або взаємодія із споживачем

- у сфері послуг потрібен більш високий ступінь ідентифікації продукту у відповідності до вимог споживача

- роботи у сфері послуг, як правило більш працемісткі.

Ці три особливості роблять управління у сфері послуг більш складним з точки зору забезпечення ефективності.

Крім зазначених вище, існують особливості, що стосуються саме індустрії гостинності [5]:

- готельне підприємство – це «оселя поза оселею», тому воно працює 24 години на добу і 365 днів на рік;

- розміщення готельного підприємства визначається перш за все місцезнаходженням потенційного споживача;

- послуги гостинності мають комплексний характер і включають: розміщення, харчування, транспортне та екскурсійне обслуговування;

- оцінити якість послуг можна лише в процесі їх споживання;

- створення «запасів» послуг у період падіння попиту для їх використання при «піках» попиту не можливе, бо момент їх виробництва і реалізації співпадає у часі і просторі.

- сезонність попиту на послуги гостинності;

- великі підприємства у індустрії гостинності не типові;

- визначити якість послуг досить важко.

Менеджеру необхідно особливу увагу звертати на той факт, що у виробництві послуг, їх якості велику роль відіграє обслуговуючий персонал – люди. Отже, слід згадати особливості праці у індустрії гостинності [3]:

- результатом праці робітників готелю є не продукт а послуга. Використовуючи у своїй виробничо-експлуатаційній діяльності продукти матеріального виробництва працівники створюють та реалізують готельні послуги.

- наявність функцій виробництва, реалізації та організації споживання готової продукції та покупних товарів відображає особливості праці робітників комплексу закладу харчування.

- праця персоналу готельних підприємств характеризується безперервним графіком роботи, нерівномірністю навантаження впродовж року, місяця, тижня і навіть доби.

- чисельність персоналу залежить не від обсягу послуг, що надаються, а від місткості готелів.

- крім того, працівники готелів у своїй більшості виконують роботу пов'язану з постійною нервовою, розумовою напругою, та значним фізичним навантаженням. При наданні послуги відіграють велику роль особисті якості працівника.

- технологічний процес обслуговування мешканців потребує великих затрат ручної праці.

- ефективність праці робітника важко вимірювана, оскільки низька продуктивність може бути обумовлена відсутністю попиту з боку споживачів, а не поганою працею.

Керівники, зацікавлені у підвищенні продуктивності праці робітників і досягненні високих результатів діяльності, повинні шукати шляхи покращення умов праці, впроваджувати наукові основи праці, ефективні методи стимулювання підлеглих, тощо.

Збільшення кількості і якості послуг, пропонованих готелями, спрямоване на підвищення комфортності та безпеки перебування туристів. У готелях функціонують окремі підрозділи, які мають свою специфічну технологію робіт, але з метою покращення організації процесу обслуговування вони взаємодіють між собою, координують свою діяльність, адже основна мета – задоволення потреб клієнтів.

Джерелами впливу в процесі управління є керуюча система, її окремі ланки ступені управління, окрема людина та її діяльність.

Процес управління – це сукупність та послідовність цілеспрямованих дій керівника і всього апарату управління, щодо погодження спільної діяльності людей. Цей процес характеризує динаміку управлінської діяльності.

Процес управління характеризується методологічними, інформаційним, організаційним, економічним, соціальним та інформаційним змістом.

На попередніх етапах нашого дослідження було з'ясовано, що в підприємствах готельного господарства найчастіше лінійно-функціональна організаційна структура управління готелем. Проте, оцінка якості послуг засвідчила існування низки проблем в процесі обслуговування гостей готелю, переважна більшість яких обумовлені низькою ефективністю організації управління основною діяльністю закладу. З огляду на це, та враховуючи розміри готелю, а також відношення керівників і співробітників до окремих управлінських функцій, вважаємо за доцільне змінити структуру управління підприємством на лінійно-штабну. Крім того, з метою покращення роботи підприємств готельного господарства доцільно створити два нові підрозділи – відділ планування, та відділ маркетингу, основною функцією якого буде консультування керівництва з розробки стратегії та створення програм і планів господарської діяльності лінійних підрозділів.

Ефективність організаційної структури визначається ступенем реального внеску в досягнення мети при умові мінімізації пов'язаних з цим витрат та небажаних наслідків. Необхідними умовами ефективного функціонування організаційної структури вважається:

- наявність оптимальної чисельності співробітників, відповідальність їх задачам, що вирішує організація;

- чіткість розподілу між ними конкретних функцій і належна їх координація, визначеність цілей, гнучкість, внутрішня і зовнішня рівновага.

Впровадження системи управління на основі ранжирування стратегічних завдань і створення відділу планування дозволить здійснити сприятливий вплив на господарську діяльність даного підприємства:

- буде реалізована система стратегічного управління, яка сприяє ефективній діяльності організації в довгостроковій перспективі;

– вище керівництво буде звільнене від повсякденної рутинної роботи, пов'язаної з оперативним управлінням виробництвом;

– до стратегічної діяльності та мислення буде залучене широке коло співробітників, що зумовить розвиток конкурентних переваг, підвищення конкурентоспроможності готельного господарства, розширення номенклатури послуг.

Відділ планування також забезпечуватиме можливість підприємств готельного господарства :

– встановлювати стратегічні цілі та завдання діяльності підприємства;

– визначати стратегічні напрями розвитку підприємства;

– досліджувати зовнішнє середовище та розробляти прогноз його розвитку;

– надавати методичні рекомендації та технічну допомогу лінійним керівникам;

– залучати до тимчасової роботи зовнішніх експертів для розробок прогнозів, моделей розвитку і стратегічних рішень.

На сьогоднішній день на багатьох підприємствах та організаціях виникає питання: «Як правильно продавати?». Більшість менеджерів не акцентують увагу на цій проблемі та нав'язливо пропонують послуги. Як наслідок такого невмілого використання можливостей продавця, потенційний клієнт відмовляється від купівлі та прямує до безпосереднього конкурента підприємства. А тому саме маркетинговий відділ необхідний в організаційній структурі управління готельним господарством, який би створював стратегію ефективних продаж, яка б допомогла в майбутньому для ефективної діяльності готельного підприємства.

Запропонований аналіз ефективних продаж включає знання психології покупця, якість обслуговування торгового персоналу, технічну сторону представлення товару, процес укладення угоди та інше.

Стратегія включає в себе такі етапи:

1. Знання запропонованих послуг
2. Пошук споживача готельних послуг
3. Підхід до гостя
4. Попередня бесіда та встановлення контакту з покупцем.
5. Аргументація та позиціонування послуг.
6. Завершення продажу
7. Наступний контакт

З метою подолання такого опору, доцільно скористатися методом, що припускає послідовне здійснення 12 кроків [6].

Крок 1. Забезпечення підтримки змін всіма групами працівників. Широкому анонсуванню стратегічних змін повинно передувати одержання підтримки з боку провідних співробітників підприємства; проведення роботи по виявленню неформальних лідерів і залучення їх у процес формування сприятливого для реалізації стратегії організаційного клімату. Методи забезпечення підтримки відповідно до даного підходу ранжують у такий спосіб:

- запрошення до участі (дають

співробітникам можливість ототожнювати себе із змінами, висловлювати своє бачення майбутнього підприємства);

– формальні і неформальні стимули – можливість одержати нові посади, зробити новий крок у кар'єрі, створити відчуття підвищення статусу тощо;

– ізоляція – застосовується по відношенню до людей, які є важливими для підприємства, але при цьому навряд чи будуть підтримувати зміни на початкових етапах їхньої реалізації;

– «вентилювання» – практика показує, що звільнення невеликого числа провідних працівників, не зважаючи на їхні знання і досвід, неспроможних з різних причин сприйняти зміни, є неминучим.

Крок 2. Формування стилю поведінки, орієнтованого на лідерство. У забезпеченні організування системи стратегічного управління на підприємстві особливе значення має стиль поведінки його керівників, а також те, як вони використовують механізми винагороди і покарання, якою термінологією оперують, як поведуться прилюдно. Спостереження співробітників за лідером особливо інтенсивне на початкових стадіях реалізації змін.

Крок 3. Навмисне використання символів і термінології системи стратегічного управління. Такими символами можуть бути «постійне поліпшення якості обслуговування», «елітарність послуг» та ін.

Крок 4. Визначення точки стабільності. Всі працівники підприємства повинні знати, що в процесі впровадження змін ніхто не має наміру відмовлятися від усіх цінностей минулого і зневажати досягнуте до цього. Відповідно в процесі пояснення необхідності змін лідерам варто визначити чітку і зрозумілу усім позицію щодо того, що змінюватися не буде.

Крок 5. Створення почуття незадоволення поточним станом. Як відзначає Д. Лоуренс, «...люди не хочуть змін доти, доки вони не будуть переконані в неприйнятності поточного варіанту розвитку подій». На думку Д. Нейдлера, розуміння цієї неприйнятності повинне забезпечуватися як на інтелектуальному, так і на емоційному рівні.

У досягненні інтелектуального впливу важливе значення має надання інформації, що дозволяє бачити проблеми поточного стану. Д. Недлер підкреслює, що більшість людей має тенденцію оцінювати свою результативність досить високо, поки не зіштовхнеться з порівняльними цифрами ззовні.

Крок 6. Залучення співробітників у розробку та реалізацію системи стратегічного управління. Існують, як мінімум, три причини того, що участь якомога більшої кількості співробітників у розробці та реалізації стратегічних змін забезпечує успіх. По-перше, у процесі участі люди формують почуття «власності», що дозволяє сприймати зміни як щось безпосередньо пов'язане з їх працею. Відповідно успіх змін вони будуть сприймати і як своє особисте досягнення. По-друге, участь формує краще розуміння ситуації і проблем, а це є корисним для удосконалення організації роботи підприємства взагалі та особистої роботи працівників зокрема. По-третє, чим більше співробітників бере участь у впровадженні змін, тим більша ймовірність появи нових конструктивних ідей у відношенні того, яким чином можливо удосконалити

систему управління підприємством.

Крок 7. Формування системи винагороди в підтримку змін. В даний час цей момент керівництвом готельного господарства, на жаль, ігнорується. Але авторитет змін, і отже, довіра до них значно знизяться, якщо системи оцінки і винагороди не будуть відповідати вимогам нової концепції управління.

Крок 8. Надання часу і можливостей для дистанціонування від стереотипів минулого. Вмотивованість рідко забезпечується миттєво. Співробітники повинні мати час для аналізу і адаптації до нових реалій. Це важливо ще й тому, що, як відзначає І. Ансофф, опір змінам обернено пропорційний періоду часу, протягом якого вони відбуваються.

Крок 9. Формування чіткого уявлення відносно майбутнього стану підприємства та доведення його до відома всіх працівників. Практично неможливо управляти змінами, коли працівники не мають уявлення про те, на що конкретно вони спрямовані (у випадку ж, якщо це уявлення не сформоване у вищого керівництва, зміни стають просто небезпечними).

Крок 10. Використання інтегрального (системного) підходу. Будучи послідовниками так званого системного підходу, що припускає забезпечення відповідності між різними організаційними сферами, можна відзначити, що кожна з них повинна розглядатися як можливість для поглиблення і прискорення змін.

Крок 11. Розробка спеціальних програм реалізації стратегічних змін. Зусилля керівництва підприємства не повинні концентруватися на керуванні поточним станом його діяльності та плануванні того, де воно опиниться в майбутньому. Важливим є ще один момент: як забезпечити цей перехід?

1) *Стратегічний план* – перед тим, як тривога і

невизначеність паралізують персонал, необхідно мати план, що визначатиме зміст і послідовність дій, розподіл функцій і відповідальності між менеджерами.

2) *Менеджер реалізації стратегії.* Вкрай важливою є персоніфікація керівництва. Якщо один співробітник не буде наділений повноваженнями і відповідальністю за реалізацію стратегії, вона просто не буде успішною.

3) *Стратегічний бюджет.* Ефективна стратегія звичайно припускає великих витрат, включаючи час, навчання, використання зовнішніх консультантів, відволікання провідних спеціалістів від виконання своїх безпосередніх обов'язків та ін. Непродуманість питань, що стосуються ідентифікації та розподілу необхідних для реалізації стратегії ресурсів, може в підсумку обумовити виникнення значно більших витрат.

4) *Структури для реалізації стратегії.* Жоден менеджер не може ефективно функціонувати за відсутності допомоги і підтримки команди. Дуже ефективними можуть стати неформальні механізми, включаючи команди з проектування, експериментальні підрозділи.

Крок 12. Формування системи зворотного зв'язку. Навряд чи можна прогнозувати успіх впроваджених змін, якщо менеджери не розробили систему інструментів, що дозволяють на постійній основі перевіряти «температуру організації» і визначати, які елементи в ній працюють, а які ні. Ефективним при цьому є використання таких методів аналізу, як фокусні групи, опитувальні листи, а також формальні та неформальні інтерв'ю.

Дослідивши зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства можна виділити сильні та слабкі сторони діяльності готельного господарства, для того щоб запропонувати стратегію розвитку.

Переваги	Недоліки
1. Постійне розширення асортименту додаткових послуг. 2. Орієнтація на широке коло споживачів. 3. Стійкі конкурентні позиції. 4. Вигідне місцезнаходження. 5. Сучасний дизайн житлової групи приміщень. 6. Висока якість пропонованих послуг. 7. Весь обслуговуючий персонал має фірмовий одяг. 8. Обслуговуючий персонал відрізняється високою кваліфікацією, ввічливістю, тактовністю. 9. Автоматизована робота служби прийому і бухгалтерії. 10. Позитивний імідж підприємства.	1. Неактивна рекламна діяльність. 2. Падіння коефіцієнту завантаженості готелю. 3. Високий рівень витрат. 4. Мала площа номерів. 5. Недостатня інформаційна забезпеченість мешканців. 6. Низький рівень механізації праці покоївок. 7. Відсутність необхідної сучасної оргтехніки, офісної техніки, комп'ютерів. 8. Застаріла технологія управлінських робіт.

Після аналізу внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства розглядаються можливі стратегічні альтернативи. На наш погляд, найбільш привабливою на сучасному етапі є стратегія поєднання альтернатив, тобто застосування альтернатив обмеженого зростання, зростання і скорочення для різних підрозділів підприємств готельного господарства.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Завданням керівників як лідерів трудового

колективу є якомога найповніший опис майбутнього стану і доведення його змісту до всіх співробітників. Важливим моментом на цьому етапі є формування ефективної системи комунікацій.

Необхідно зауважити, що впровадження нової системи та структури управління в готельному господарстві означатиме, що в підприємстві відбуватимуться зміни стратегічного значення. При цьому будь-які, навіть ретельно підготовлені зміни, будуть зустрічати опір груп або окремих співробітників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коласс, Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы / Пер. с франц. Под ред. проф. Я. В. Соколова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
2. Лепейко, Т. И. Методический подход к измерению результативности деятельности компании при оценке ее эффективности / Т. И. Лепейко, А. В. Котлик // Економіка розвитку. – 2008. – № 2. – С. 13-16.
3. Лігоненко, Л. О. Антикризисне управління підприємством: Підручник. – Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К.: КНТЕУ, 2005. – 823 с.
4. Мазаракі, А. А. Економіка торговельного підприємства / А. А. Мазаракі, Л. О. Лігоненко, Н. М. Ушакова. – К.: КНТЕУ, 2001. – 800 с.
5. Макконнелл, К. Р., Брю, С. Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер. с англ. 11-го изд. Т.2. – М.: Республика, 1992. – 400 с.
6. Мескон, М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури: Пер. с англ. – М.: Дело, 1992. – 702 с.

REFERENCES

1. Kolass, B. (1997) Upravlenie finansovoj dejatel'nost'ju predpriyatija. Problemy, koncepcii i metody [Financial management of the enterprise. Problems, concepts and methods]. Moskva: Finansy, JuNYTY [in Russian].
2. Lepejko, T. Y., Kotlyk, A. V. (2008). Metodicheskij podhod k izmereniju rezul'tativnosti dejatel'nosti kompanii pri ocenke ee jeffektivnosti. Ekonomika rozvytku – Economics of Development, 2, 13-16 [in Russian].
3. Ligonenko, L. O. (2005). Antykryzove upravlinnja pidpryjemstvom [Enterprise crisis management]. Kyi'v: KNTEU [in Ukrainian].
4. Mazarak, A. A., Ligonenko, L. O., Ushakova, N. M. (2001). Ekonomika torgovel'nogo pidpryjemstva [Economy of trading enterprise]. Kyi'v: KNTEU [in Ukrainian].
5. Makkonnell, K. R., Brju, S. L. (1992). Jekonomiks: Principy, problemy i politika [Economics: Principles, problems, and policies fourteenth edition]. Moskva: Respublyka [in Russian].
6. Meskon, M. H., Al'bert, M., Hedoury, F. (1992). Osnovy menedzhmenta [Management basics]. Moskva: Delo [in Russian].

Рыбакова Светлана Сергеевна, Миронов Денис Анатольевич. КАЧЕСТВО И ИННОВАЦИИ В УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЙ ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА

Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью проведения глубокого анализа качества услуг, предоставляемых предприятиями гостиничного хозяйства, которая играет все более важную роль в управлении прибылью предприятий этой сферы экономической деятельности. Цель статьи заключается в исследовании инноваций в управлении развитием предприятий гостиничного хозяйства, влияющие на качество предоставления услуг потребителям. С целью анализа и оценки качества услуг, предоставляемых предприятиями гостиничного хозяйства в Полтавском регионе, был применен метод наблюдения, в ходе которого собрана информация о работе персонала предприятия по методике «таинственного гостя», то есть путем непосредственного получения услуги. Научная новизна проведенного исследования заключается в обосновании целесообразности одновременного сочетания использования стратегии ограниченного роста, роста и сокращения для различных подразделений предприятий гостиничного хозяйства. Как показывает практика, наилучших результатов достигают те предприятия сферы услуг, в процессе производства продукта активно внедряют инновации. Однако, в ходе исследования выявлено, что большинство руководителей гостиничных хозяйств не уделяет внимания этому направлению развития предприятия и, как результат, теряют позиции на рынке. Руководство отелей выражает обеспокоенность по поводу ухудшения позиции предприятия в своем сегменте гостиничного обслуживания и пытается найти эффективное решение возникшей проблемы. Желание выдерживать конкуренцию и оставаться на рынке гостиничных услуг является главным мотивом внедрения инноваций в деятельности гостиницы. Практическое значение полученных результатов заключается в исследовании внешней и внутренней среды предприятия, что позволило выделить сильные и слабые стороны деятельности предприятия гостиничного хозяйства. Дальнейшие исследования будут направлены на формирование предложения по активизации развития гостиничного бизнеса и повышение качества обслуживания путем использования инноваций в условиях глобализации и ускоренного развития гостиничного бизнеса.

Ключевые слова: предприятие гостиничного хозяйства, качество услуг, инновация, SWOT-анализ, организационная структура.

Rybakova Svitlana S., Myronov Denys A. QUALITY AND INNOVATION IN DEVELOPMENT MANAGEMENT OF HOTEL FACILITIES

The relevance of the research topic due to the need for an in-depth analysis of the quality of services provided by hotel enterprises plays an increasingly important role in managing the profits of enterprises in this sphere of economic activity. The aim of the article is to study innovations in the management of the development of hospitality enterprises,

affecting the quality of service to consumers. In order to analyze and evaluate the quality of services provided by hospitality enterprises in the Poltava region, the monitoring method was used, during which information was collected on the work of the enterprise personnel using the "mysterious guest" method, that is, by directly receiving the service. The scientific novelty of the study is to justify the feasibility of simultaneously combining the use of a strategy of limited growth, growth and reduction for various departments of hospitality enterprises. As practice shows, those enterprises in the service sector achieve the best results, actively introduce innovations in the process of product production. However, the study revealed that most hotel managers do not pay attention to this direction of enterprise development and, as a result, lose their position in the market. Hotel management is concerned about the deterioration of the position of the company in its segment of hotel services and is trying to find an effective solution to the problem. The desire to withstand competition and stay in the hotel services market is the main motive for introducing innovations in the hotel. The practical significance of the obtained results lies in the study of the external and internal environment of the enterprise, which made it possible to highlight the strengths and weaknesses of the hotel business. Further research will be aimed at formulating proposals on enhancing the development of the hotel business and improving the quality of service through the use of innovations in the context of globalization and the accelerated development of the hotel business.

Keywords: hotel business, quality of services, innovation, SWOT analysis, organizational structure.

Одержано 06.10.2019 р.

УДК 330.658.5

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-80-85

Товт Тетяна Йосипівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та управління економічними процесами,
Дрозд Надія Василівна,
магістр,
Мукачівський державний університет

НАПРЯМКИ ЗАСТОСУВАННЯ КРАУД-ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

З розвитком технологій актуальною є проблема пошуку сучасних прогресивних інструментів для ефективної діяльності підприємства та управління усіма його процесами. З цією метою розглянуто напрямки застосування крауд-технологій у діяльності підприємства. У процесі дослідження, були використані такі загальні та специфічні наукові методи дослідження: системний підхід, методи логічного узагальнення та порівняння, наукова абстракція, методи синтезу та аналогій. Методологічну базу дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, аналітичні матеріали з проблеми дослідження. У статті надається теоретичне обґрунтування сутності крауд-технологій як економічної категорії. Доведено, що крауд-технології пов'язані з організацією та використанням результатів діяльності спільнот, а також інших неструктурованих груп у мережі Інтернет, на основі соціальної взаємодії учасників даних співтовариств. У результаті проведеного дослідження визначено основні напрямки застосування крауд-технологій у діяльності підприємств, зокрема краудсорсинг, краудфандинг, краудмаркетинг, краудворкінг, краудрекрутинг та ін. Краудсорсинг це сучасний ефективний управлінський інструмент, який дозволяє використовувати знання працівників, клієнтів та партнерів для вирішення актуальних бізнес-проблем. Краудфандинг як колективне фінансування означає співпрацю людей, які добровільно об'єднують свої гроші чи інші ресурси разом. Краудмаркетинг передбачає управління мережевими співтовариствами в Інтернеті. Краудворкінг це виконання платних, короткотермінових завдань, що передаються через інтернет-платформи або смартфон. Краудрекрутинг це технології пошуку персоналу в соціальних мережах. На підставі узагальнень літературних джерел та чинної практики, обґрунтовано переваги та недоліки їх використання як для великих промислових підприємств, так і для підприємств середнього та малого бізнесу, а також для самих учасників краудсорсингового проекту. Наведене дослідження розширює знання про сутність, значення та переваги від застосування крауд-технологій на промислових підприємствах для підвищення конкурентоздатності та оптимізації їх функціонування. Ця стаття може бути корисною для менеджерів різних рівнів, які займаються впровадженням крауд-технологій у діяльності підприємств, як сучасних інструментів управління в контексті «відкритих інновацій».

Ключові слова: крауд-технології, краудсорсинг, краудфандинг, краудмаркетинг, краудворкінг, краудрекрутинг, управління співтовариствами, підприємство.

ВСТУП

Постановка проблеми. Для сучасних умов господарювання характерним є стрімке проникнення цифрових технологій у всі сфери суспільного життя, їх постійний розвиток, трансформація й удосконалення. Перетворювальна сила інформаційних технологій змінює традиційні моделі ведення бізнесу, виробничі процеси, а також зумовлює появу нових продуктів і послуг, платформ та інновацій. З розвитком інформаційних технологій, насамперед, Інтернету змінюється зовнішнє середовище, в якому функціонують промислові підприємства, а в розпорядженні менеджменту з'являються нові інструменти управління. В цих умовах актуальності набуває вивчення особливостей застосування специфічних управлінських інструментів в діяльності підприємства, так званих крауд-технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики розвитку та використання сучасних управлінських інструментів у діяльності підприємств, в умовах інформаційного суспільства та цифрової економіки, присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема А.В. Василенко, С.В. Волосович, Н.С. Меджибовської, О.П. Панкрухіна, К.А. Полторака, В.В. Степури, Дж. Хау, А. Церасо, Дж. Шуровьески та ін. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що більшість науковців розглядає можливості інформаційних технологій як джерело забезпечення інформаційними ресурсами та засіб комунікації з аудиторією, реалізуючи традиційну систему управління підприємством. Проте в даних працях не висвітлені можливості трансформації старої моделі управління підприємством у принципово нову, ефективну систему управління, на основі новітніх інформаційних технологій. Зокрема, такі можливості для діяльності підприємства відкривають крауд-технології, які спрямовані на взаємодію з широким загалом користувачів для вирішення його основних завдань.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей та визначення напрямків застосування крауд-технологій як інноваційних управлінських інструментів в діяльності промислових підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах розвиток інтернет-технологій набуває нових і непередбачуваних форм. Одним із феноменів сучасності для вирішення нестандартних і ризикованих завдань в діяльності підприємств стало застосування крауд-технологій. Походження термінів крауд-технологій, зокрема краудсорсинг, краудфандинг, краудмаркетинг, краудворкінг, краудрекрутинг, перекладається з англійського слова «crowd», що означає «натовп». Зазначені технології залучення креативних, інтелектуальних, фінансових, трудових ресурсів є масовими, що дозволяє охопити значну кількість людей без територіальних, економічних, соціальних, корпоративних та інших обмежень. Це дає підстави стверджувати, що крауд-технології активно

розвиваються в якості моделей для вирішення будь-яких проблем і завдань, що виникають як перед бізнесом, так і перед державою та суспільством в цілому.

При застосуванні крауд-технологій розв'язання певного завдання передається на розгляд довільній і численній групі людей, за рахунок чого вартість і час досягнення результату суттєво зменшуються. Найчастіше ці технології не використовуються для реалізації виключно комерційних проєктів, орієнтованих лише на отримання прибутку. Але вони дозволяють значно знизити витрати на реалізацію проєкту, краще опрацювати ідею його реалізації спільно зі значною кількістю людей, а також залучити до реалізації проєкту цільову аудиторію.

В літературі не має єдиного підходу до визначення поняття «крауд-технології».

Зокрема, Джеймс Шуровьески визначає крауд-технології як «...технології, що базуються на використанні соціальної взаємодії та колективному інтелекті» [1].

У своїй праці Антоніо Церасо дає таке визначення крауд-технології: «...процес, в якому добровільні ініціативи окремих людей акумулюються для реалізації загальної справи» [2]. Крауд-технології надають змогу знизити витрати на реалізацію проєкту, удосконалити ідею проєкту зусиллями значної кількості учасників, залучити до реалізації проєкту цільову аудиторію.

Джеф Хау та Марк Робінсон вважають, що крауд-технології це «...використання колективного інтелекту та різноманітних форм участі групи людей у вирішенні творчих задач». До крауд-технологій відносяться: краудсорсинг, краудфандинг, краудінвестинг та ін. [3].

Дещо іншою є думка О.П. Панкрухіна, який розглядає крауд-технології як «...маркетингову діяльність, в якій споживач бере участь у процесах створення, оцінки й просування споживчих цінностей». Так званий «маркетинг співучасті» [4].

На підставі вище наведених визначень слід зазначити, що дослідники здебільшого визначають крауд-технології як технології, які пов'язані з організацією та використанням результатів діяльності спільнот, а також інших неструктурованих груп у мережі Інтернет, на основі соціальної взаємодії учасників даних співтовариств.

Підприємства можуть використовувати крауд-технології у різних сферах своєї діяльності, отримуючи переваги застосування ресурсів від значної кількості учасників для вирішення своїх специфічних завдань (табл. 1).

Застосування крауд-технологій було започатковане в концепції краудсорсингу, який передбачає передачу певних виробничих функцій невизначеному колу осіб (на підставі публічної оферти й без укладання трудового договору). При цьому використовуються колективний інтелект і синергія взаємодії значної кількості людей. Поняття краудсорсингу з'явилося від англійського «crowdsourcing», тобто «crowd» – «натовп, спільнота» і «sourcing» – «підбір ресурсів». Цей термін був введений Джефом Хау і Марком Робінсоном у 2006

році та характеризує спосіб використання потенціалу широкого загалу [3].

Як зазначалося вище, найбільшого розповсюдження серед крауд-технологій набув краудсорсинг. На практиці цей метод передбачає отримання необхідних послуг, ідей або контенту

шляхом прохання про сприяння і звернення до великих груп людей, найчастіше до онлайн-спільнот. Також краудсорсинг можна інтерпретувати як залучення можливостей людей для спільного вирішення певних проблем чи втілення інноваційних проєктів.

Таблиця 1

Напрямки застосування крауд-технологій у діяльності підприємств

Вид діяльності підприємства	Методи краудсорсингу	Результат застосування
Виробнича	<i>Краудворкінг</i> – залучення трудових ресурсів ззовні для прискорення процесів виробництва. Цей метод передбачає виконання платних, короткотермінових завдань, що передаються через інтернет-платформи.	Скорочення часу і витрат на процес виробництва
Маркетингова	<i>Краудсорсинг</i> – використання ресурсів спільнот для вирішення маркетингових завдань, наприклад, розробка дизайну упаковки, логотипу, концепції рекламної компанії та ін.	Поява значної кількості ідей для вирішення маркетингових завдань підприємства: інформації, матеріалів для стратегії просування та ін.
	<i>Краудмаркетинг</i> – це управління значною кількістю споживачів, об'єднаних у спільноту, з метою реалізації комерційних інтересів підприємства.	Збільшення кількості споживачів, яким відомий бренд, розширення цільової аудиторії підприємства
Інноваційна	<i>Краудсорсинг</i> (відкриті інновації) – використання потенціалу широкого загалу для отримання ідей нових продуктів, нових технологій, нових методів та ін.	Поява багатьох ідей інновацій: продуктових, технологічних, технічних та ін.
Фінансова (інвестиційна)	<i>Краудфандинг</i> – залучення фінансових ресурсів у значній кількості користувачів мережі Інтернет для реалізації нових продуктів, ідей, проєктів і програм.	Отримання фінансових ресурсів для реалізації нових проєктів
Кадрова	<i>Краудрекрутинг</i> – відбір кваліфікованих працівників для проєкту з метою їх працевлаштування підприємством на постійній основі.	Залучення трудових ресурсів, потенціал яких підприємство зможе оцінити при реалізації проєкту

Узагальнено за джерелами [4-7, 9, 11]

Для вітчизняного ринку краудсорсинг – відносно новий інструмент управління розвитком підприємств. Активізація його використання суб'єктами господарювання надасть їм незаперечні переваги: простота впровадження (за допомогою сайту або соціальних мереж); можливість створення глобального продукту; доступ до результатів праці необмеженої аудиторії; забезпечення впізнання підприємства, торговельної марки, продукту; використання талановитих кадрів; залучення професійних експертів; використання нестандартних джерел інноваційних ідей; передача завдань співробітникам широкому колу осіб; використання ідей та інформації необмеженого кола осіб; недорогий інструмент розвитку або оптимізації функціонування.

Поряд із розвитком краудсорсингу активно розвивається ще один напрям крауд-технологій – краудмаркетинг.

За визначенням К. А. Полторака, краудмаркетинг це «...маркетингова діяльність у мережевих інтернет-спільнотах, заснована на використанні крауд-технологій, яка дозволяє здійснювати управління поведінкою споживача з метою досягнення цілей збуту» [5]. На відміну від традиційного маркетингу, де

об'єктом управління був окремий споживач чи маса споживачів, що відокремлені один від одного, в краудмаркетингу об'єктом управління є співтовариства, учасники яких активно взаємодіють між собою та утворюють новий інформаційний простір, що має вплив на їхню поведінку. Відповідно до цього, краудмаркетинг передбачає управління споживачем як співтовариством, тобто сукупністю споживачів, що взаємодіють між собою.

За останні десятиліття роль сучасного споживача значно трансформувалася. Відбувся перехід від звичайного користувача, який виконував лише функцію споживання, до моделі в якій споживач став безпосередньо впливати як на процес виробництва, виявляючи свої бажання й очікувані вимоги до продукції, так і на продаж й популярність бренду, купуючи або рекомендуючи через Інтернет різноманітні товари.

Основними факторами, що призвели до зміни ролі споживача є: доступ до інформації (через розширення можливостей знаходити інформацію, самонавчатися, самоорганізовуватися і ділитися досвідом), глобалізація (через стирання кордонів для переміщення товарів і капіталів), можливість вільної

комунікації й об'єднання у співтовариства (споживачі з різних регіонів і країн можуть вільно ділитися досвідом використання того чи іншого продукту або технології, їх відгуки значно впливають на вибір інших споживачів, трансформуються маркетингові комунікації) та ін.

Краудсорсинг надав поштовх розвитку інших понять, пов'язаних із застосуванням крауд-технологій, відповідно до специфіки діяльності підприємства. Зокрема, значного поширення набула концепція краудфандингу, який дослівно означає «фінансування натовпом».

Краудфандинг (від англ. «crowdfunding», де «crowd» – «спільнота», «funding» – «фінансування») – це колективна співпраця людей, які добровільно об'єднують свої гроші або інші ресурси разом, як правило за допомогою засобів мережі Інтернет, для підтримання зусиль інших людей або організацій. Фінансування за схемою краудфандингу може виконувати різні функції: допомога постраждалим від стихійних лих, підтримка з боку фанатів чи вболівальників, підтримка політичних кампаній, фінансування стартап-проектів і малого бізнесу, створення програмного забезпечення та ін. [6].

Серед вітчизняних науковців, зокрема С. В. Волосович та А. В. Василенко вважають, що краудфандинг це «інструмент фінансування проектів шляхом відкритого заклик на основі матеріальної чи моральної зацікавленості потенційних спонсорів» [7]; Н. С. Меджибовська розглядає краудфандинг як «...добровільну колективну співпрацю людей, спрямовану на фінансування зусиль інших людей або організацій (краудфандингових проектів), які представлені в Інтернеті на спеціалізованих сайтах (краудфандингових платформах), що є посередниками та організаторами їх взаємодії» [8].

Порівняно з традиційними джерелами фінансування, використання технології краудфандингу має ряд переваг, адже разом із фінансуванням підприємства отримують можливість не лише залучити кошти, необхідні для реалізації проектів, але й ефективно проекламувати їх, отримати зворотний зв'язок про затребуваність продуктів чи кінцевої мети проектів. Слід зазначити, що краудфандинг є перспективним для залучення коштів підприємствами малого та середнього бізнесу в Україні. Водночас, в умовах активізації процесів децентралізації у вітчизняній фінансовій системі, краудфандинг може стати перспективним для органів місцевого самоврядування з метою фінансування проектів, в яких найбільше зацікавлена громадськість.

Також одним із сучасних методів залучення підприємством персоналу із зовнішніх джерел є краудворкінг.

Краудворкінг (від англ. «crowd» – «спільнота», «working» – «робота») дуже швидко розвивається у сфері використання робочої сили на цифрових платформах. Процес краудворкінгу відбувається шляхом передачі завдань значній кількості онлайн працівників через посередника – онлайн-платформу для різних роботодавців. При цьому для виконання певних завдань підприємства можуть залучати до роботи людей з усіх куточків світу, які можуть навіть

не виходити для цього із дому [9]. Це можуть бути: створення логотипу, просування сайту, переклади, розшифровка аудіозаписів, програмне забезпечення, складання текстів чи категоризація даних, або більш складні завдання, такі як програмування та ін.

В Україні краудворкінг розвивається швидкими темпами. За різними джерелами протягом 2013-2017 рр. наша країна посіла перше місце в Європі та четверте місце у світі за зайнятістю на цифрових платформах, а також перше місце у світі в «ІТ-фрилансі». Згідно досліджень, близько 3% вітчизняної робочої сили задіяні в онлайн-роботі, 18% офісних працівників в Україні вже мають практичний досвід роботи на цифрових платформах й хотіли б повністю перейти на неї, а 50% з них розглядає її як додаткове джерело доходу [10]. Стрімке зростання краудворкінгу може призвести до розширення тіньової економіки, незаконної праці та нової цифрової нестандартної зайнятості.

Забезпечення підприємства необхідними йому інтелектуальними трудовими ресурсами може здійснюватися на базі краудрекрутингу (від англ. «crowd-recruiting» – колективний підбір персоналу). Це технології пошуку персоналу в соціальних мережах.

Краудрекрутинг – це спосіб відбору найбільш перспективних носіїв професійних компетенцій, необхідних конкретному підприємству, на основі показників їх роботи в краудсорсинговому проекті, шляхом спостереження та оцінювання діяльності учасників у ситуації, що імітує робочий процес [11].

Використовуючи краудрекрутинг, підприємство поступово втілює в життя краудсорсинговий проект, в процесі реалізації якого учасники, серед яких можуть бути як кандидати на вакантні посади, так і наявний персонал підприємства, отримують можливість проявити всі свої професійні, організаційні та особистісні здібності у вирішенні різноманітних бізнес-завдань. Під час цього організатор спостерігає за діями учасників і робить висновки, паралельно відбираючи кандидатів.

Розглянувши вищенаведені напрями використання крауд-технологій, можна зробити висновок, що їх впровадження сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємств та швидкому досягненню поставлених цілей. За останні роки використання крауд-технологій на вітчизняних підприємствах поширюється швидкими темпами, що дає змогу ефективно використовувати всі ресурси та досягати при цьому значних результатів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що використання крауд-технологій є джерелом розвитку великої кількості підприємств і не менш значної чисельності талановитих людей, які поєднуються мережею Інтернет і вступають в добровільну, часто навіть неусвідомлену співпрацю, що в кінцевому результаті дає можливість переважній більшості населення користуватися новим, оригінальним продуктом, при цьому завдяки усуненню бюрократичних бар'єрів управління, активізації їх

творчого, організаторського, професійного, інтелектуального та трудового потенціалу, та взяття на себе відповідальності за подальший розвиток економіки суб'єкта господарювання і держави в цілому. Вітчизняні підприємства можуть використовувати крауд-технології у різних напрямках

своїї діяльності, отримуючи переваги застосування ресурсів від значної кількості учасників для вирішення своїх специфічних завдань. Перспективи подальших досліджень у даному напрямку пов'язані з оцінюванням ефективності застосування крауд-технологій в діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шуровьески, Джеймс. Мудрость толпы. Почему вместе мы умнее, чем поодиночке, и как коллективный разум формирует бизнес, экономику, общество и государство. Москва: Вильямс, 2007. 304 с.
2. Ceraso, Antonio. Crowd technologies: Rhetoric and power in peer production discourse. ProQuest: веб-сайт. URL: <http://search.proquest.com/docview/304988911> (дата звернення: 19.10.2019).
3. Хау, Дж. Краудсорсинг. Коллективный разум как инструмент развития бизнеса. Москва: Альпина Паблишер, 2012. 208 с.
4. Панкрухин, А. П. Краудсорсинг – соблазнительный маркетинговый агрессор: принципы, содержание, технологии. Практический маркетинг. 2011 №1 С. 43-47.
5. Полторак, К. А. Управління маркетинговими комунікаціями в епоху крауд-технологій. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2015. №3. С. 66-75.
6. Степура, В. В. Сутність та переваги краудфандингу як зовнішнього джерела фінансування проєктів. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Т.30(69), №3. С.165-170. URL: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_3/28.pdf.
7. Волосович, С. В., Василенко, А. В. Краудфандінг як інноваційний метод фінансування проєктів. Modern Economics. 2017. №5. С.13-19. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/5-2017/UKR/volosovych.pdf> (дата звернення: 19.10.2019).
8. Меджибовська, Н. С. Краудфандинг для малого бізнесу: міф чи реальність? Економіка України. 2016. №10. С.20-34.
9. Краудворкінг: скільки можна заробити, сидячи вдома? BBC: веб-сайт. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2013/09/130909_crowdworking_money_uk (дата звернення: 19.10.2019).
10. Майбутнє ринку праці. Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році. PwC Україна: веб-сайт. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf>. (дата звернення: 19.10.2019).
11. Краудрекрутинг – новая технология массового поиска талантов. Companion UA: веб-сайт. URL: <https://companion.ua/208489/> (дата звернення: 19.10.2019).

REFERENCES

1. Shurov'eski, Dzh. (2007). Mudrost' tolpy. Pochemu vmeste my umnee, chem poodinochke, i kak kollektivnyy razum formiruet biznes, ekonomiku, obshchestvo i gosudarstvo. [The wisdom of the crowd. Why together we are smarter than alone, and how the collective mind shapes business, the economy, society and the state]. Moskva: Vil'yams. [in Russian].
2. Ceraso, A. Crowd technologies: Rhetoric and power in peer production discourse. ProQuest. Retrived from: <http://search.proquest.com/docview/304988911>.
3. Khau, Dzh. (2012). Kraudsorsing. Kollektivnyy razum kak instrument razvitiya biznesa. [Crowdsourcing. Collective mind as a tool for business development]. Moskva: Al'pina Pablisher [in Russian].
4. Pankrukhin, A. P. (2011). Kraudsorsing – soblaznitel'nyy marketingovyy agresor: printsipy, sodержanie, tekhnologii [Crowdsourcing is a seductive marketing agent: principles, content, technologies]. Prakticheskiy marketing, 1, 43-47 [in Russian].
5. Poltorak, K. A. (2015). Upravlinnja marketyngovymy komunikacijamy v epohu kraud-tehnologij [Management of marketing communications in the era of crowd technology]. Marketyng i menedzhment innovacij, 3, 66-75 [in Russian].
6. Stepura, V. V. (2019). Sutnist' ta perevagy kraudfandyngu jak zovnishn'ogo dzherela finansuvannja proektiv [The essence and advantages of crowdfunding as an external source of project financing]. Vcheni zapysky Tavrijs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V.I. Vernads'kogo. Serija: Ekonomika i upravlinnja, 30(69), 3, 165-170. Retrived from: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_3/28.pdf [in Ukrainian].
7. Volosovych, S. V., Vasylenko, A. V. (2017). Kraudfanding jak innovacijnyj metod finansuvannja proektiv [Crowdfunding as an innovative method of project financing]. Modern Economics, 5, 13-19. Retrived from: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/5-2017/UKR/volosovych.pdf> [in Ukrainian].
8. Medzhybovs'ka, N. S. (2016). Kraudfandyng dlja malogo biznesu: mif chy real'nist'? [Kraudfanting for small business: a myth or a reality?]. Ekonomika Ukraїny, 10, 20-34 [in Ukrainian].
9. Kraudvorking: skil'ky mozha zarobyty, sydjachy vdoma? [Crowdwork: how much can you make while sitting at home?]. BBC. Retrived from: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2013/09/130909_crowdworking_money_uk [in Ukrainian].
10. Majbutnje rynku praci. Protyborstvo tendencij, jaki budut' formuvaty roboche seredovyshhe v 2030 roci [The

future of the labor market. Confronting the trends that will shape the work environment in 2030]. PwC. Retrived from: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf> [in Ukrainian].

11. Kraudrekruting – novaya tekhnologiya massovogo poiska talantov [Crowdrecruiting – a new technology for mass talent search]. Companion UA. Retrived from: <https://companion.ua/208489/> [in Ukrainian].

Товт Татьяна Иосифовна, Дрозд Надежда Васильевна. НАПРАВЛЕНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ КРАУД-ТЕХНОЛОГИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

С развитием технологий актуальна проблема поиска современных прогрессивных инструментов для эффективной деятельности предприятия и управления всеми его процессами. С этой целью рассмотрены направления применения крауд-технологий в деятельности предприятия. В ходе исследования, были использованы такие общие и специфические научные методы исследования: системный подход, методы логического обобщения и сравнения, научная абстракция, методы синтеза и аналогий. Методологическую базу исследования составили научные труды отечественных и зарубежных ученых, аналитические материалы по проблеме исследования. В статье предоставляется теоретическое обоснование сущности крауд-технологии как экономической категории. Доказано, что крауд-технологии связаны с организацией и использованием результатов деятельности сообществ, а также других неструктурированных групп в сети Интернет, на основе социального взаимодействия участников данных сообществ. В результате проведенного исследования определены основные направления применения крауд-технологий в деятельности предприятий, в частности краудсорсинг, краудфандинг, краудмаркетинг, краудворкинг, краудрекрутинг и др. Краудсорсинг это современный эффективный управленческий инструмент, который позволяет использовать знания работников, клиентов и партнеров для решения актуальных бизнес-проблем. Краудфандинг как коллективное финансирование означает сотрудничество людей, которые добровольно объединяют свои деньги или другие ресурсы вместе. Краудмаркетинг предполагает управление сетевыми сообществами в Интернете. Краудворкинг это выполнение платных, краткосрочных задач, которые передаются через интернет-платформы или смартфон. Краудрекрутинг это технологии поиска персонала в социальных сетях. На основании обобщений литературных источников и действующей практики, обоснованно преимущества и недостатки их использования как для крупных промышленных предприятий, так и для предприятий среднего и малого бизнеса, а также для самих участников краудсорсингового проекта. Приведенное исследование расширяет знания о сущности, значения и предпочтения от применения крауд-технологий на промышленных предприятиях для повышения конкурентоспособности и оптимизации их функционирования. Эта статья может быть полезной для менеджеров различных уровней, которые занимаются внедрением крауд-технологий в деятельности предприятий, как современных инструментов управления в контексте «открытых инноваций».

Ключевые слова: крауд-технологии, краудсорсинг, краудфандинг, краудмаркетинг, краудворкинг, краудрекрутинг, управления сообществами, предприятие.

Tovt Tetiana J., Drozd Nadija V. DIRECTIONS OF APPLICATION OF CROWD-TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES

With the development of technologies, the urgent problem of finding modern progressive tools for the efficient operation of the enterprise and the management of all its processes. For this purpose, the directions of application of crowd-technologies in the activities of enterprise have been considered. In the process of research, such general and specific scientific methods of investigation were used: a systematic approach, methods of logical generalization and comparison, scientific abstraction, methods of synthesis and analogies. The methodological base of the research was made by scientific works of national and foreign scientists, analytical materials on the research problem. This article provides a theoretical justification of the essence of crowd-technology as an economic category. It has been proved that crowd-technology is associated with the organization and use of the results of communities, as well as other unstructured groups on the Internet, based on the social interaction of the participants in these communities. As a result of the research, the main directions of application of crowd-technologies in the activity of enterprises have been determined, in particular crowdsourcing, crowdfunding, crowd-marketing, crowd-working, crowd-recruiting and others. The crowdsourcing is a modern, effective management tool, which enables the use of knowledge employees, customers and partners to solve current business problems. The crowdfunding as collective funding means the collaboration of people, who voluntarily combine their money or other resources together. The crowdmarketing involves managing online communities on the Internet. The crowdworking is the implementation of paid, short-term tasks conveyed via Internet platforms or smartphone apps. The crowd-recruiting is the technology of personnel search in social networks. On the base of summarizing of literary sources and a valid practice the advantages and disadvantages of their use both for large industrial enterprises and for medium and small businesses, as well as for the participants in the crowdsourcing project themselves have been substantiated. This study expands the knowledge about the essence, value and preferences of crowd-technologies in industrial enterprises in order to increase competitiveness and optimize their functioning. This article may be useful for managers of various levels, who are involved in crowd-technologies implementation in the activity of enterprises, as a modern management tools in the context of “open innovation”.

Keywords: crowd-technology, crowd-sourcing, crowd-funding, crowd-marketing, crowd-working, crowd recruiting, communities management, enterprise.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Метою статті є розгляд теоретичних аспектів управління персоналом у формуванні ефективності та результативності системи господарювання. Стаття присвячена розгляду підходів щодо розробки ефективної системи управління людськими ресурсами з метою досягнення економічних та соціальних цілей підприємства. Проаналізовано сутність процесу управління та взаємозв'язок з елементами системи управління персоналом. Визначено характер особливостей сучасного етапу розвитку систем управління. Доведено значимість та обґрунтована необхідність формування і постійного розвитку ефективного механізму управління трудовими ресурсами підприємств для подальшого підвищення продуктивності та результативності їх діяльності. Наведені загальні принципи функціонування системи при формуванні механізму управління. У статті запропоновано модель механізму взаємодії основних складових (економічна, організаційна, соціальна) управління персоналом. Розглянуто механізм взаємодії основних складових управління персоналом. Визначено, що в сучасних умовах в основі концепції управління персоналом лежить зростаюча роль особистості працівника, врахування його мотиваційні установки, необхідність їх формування відповідно до цілей і завдань організації. Доведено, що зазначені складові механізму управління, при всій їх багатогранності і багатоаспектності впливу на результати виробництва будуть ефективні тільки тоді, коли перетворюють свої основи в реальні механізми перетворення персоналу в людський капітал. Проаналізовано фактори, які впливають на працівників організації, їх поведінку; укрупнено до них віднесено: ринок праці; культура організації; ієрархічна структура організації. Елементами наукової новизни одержаних результатів є розробка підходів щодо вдосконалення системи управління на основі формування ефективного механізму управління персоналом. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання при визначенні стратегії розвитку вітчизняних підприємств. Отримані результати дослідження спрямовані на удосконалення використання персоналу та дають можливість в повному обсязі використовувати потенціал підприємства. Практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що вони озброюють управлінський персонал новими інструментами управління.

Ключові слова: система управління, підприємство, персонал, механізм управління, продуктивність праці, результативність діяльності.

ВСТУП

Постановка проблеми. Розвиток сучасних господарських систем цілком і повністю підпорядкований ефективності управління трудовими ресурсами, тобто результатам діяльності суб'єктів ринку, а механізм управління людськими ресурсами відіграє у цьому системоутворювальну роль. Систематизація результатів досліджень дозволяє визначити важливість комплексного підходу до всього процесу управління з урахуванням сучасних змін у характері підприємницької діяльності. Синтез існуючого практичного досвіду, теоретичні напрацювання вчених в області управління підприємств є цікавою і складною проблемою, висуває ряд дискусійних питань. Рациональне і грамотне їх рішення, ймовірно, допоможе оптимізувати підприємницьку діяльність в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення продуктивності та результативності підприємства, що виникають внаслідок розвитку ринкових відносин та сучасних динамічних соціально-економічних умов, обумовили наукові дослідження вітчизняних і закордонних науковців в галузі управління трудовими ресурсами. Аналіз сучасних досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що обраній проблемі приділяють значну

увагу вітчизняні і закордонні науковці: Г. В. Осовська і О. В. Крушельницька, А. Я. Кібанов, Н. А. Пиличев, Т. В. Донченко, Є. П. Качан, Д. Г. Шушпанов та інші. Це обумовлено необхідністю розробки перспективних підходів і методів управління трудовими ресурсами, які безпосередньо пов'язані з результатами діяльності підприємства, що особливо актуально в умовах мінливої економічної ситуації.

Мета дослідження (постановка завдання). Метою статті є розгляд теоретичних аспектів управління персоналом у формуванні ефективності та результативності системи господарювання. Стаття присвячена розгляду підходів щодо розробки ефективної системи управління людськими ресурсами з метою досягнення економічних та соціальних цілей підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Управління трудовими ресурсами на підприємствах – це мікроекономічний процес, який зазнає вплив макроекономічного середовища та специфіки виробництва. Діяльність підприємства націлена на реалізацію наступного:

– поточне ситуаційне управління людськими ресурсами, яке прагне до найкращої форми їх колективної організації та максимальному задоволенню їх потреб;

– координація на основі постійного моніторингу поточного ситуаційного управління з іншими функціями та процесами управління.

Такий процес спрямований на досягнення економічних та соціальних цілей підприємства.

До чинників, які впливають на працівників організації, їх поведінку, укрупнено можна віднести: ринок праці; культура організації; ієрархічна структура організації.

Оскільки працівник є членом організації, він повинен дотримуватися певних норм поведінки, соціальних цінностей, які будемо розуміти під поняттям «культура організації». Працівники на відміну від машин і механізмів наділені творчим інтелектом, причому розвиток їх творчих здібностей не має окреслених меж. Як зазначає Л. І. Курило, з розвитком економіки в останні роки основний акцент робиться на інтелект людини, як головної продуктивної сили в сучасному світі. У порівнянні з обмеженими матеріальними ресурсами можливості людського інтелекту не обмежені [1, с. 126].

Тільки застосування комплексних економічних методів може дати сьогодні той необхідний економічний ефект і вивести підприємство на новий рівень розвитку [2, с. 71]. Ефективність виробництва, як узагальнене і повне відображення кінцевих результатів використання засобів, предметів праці і робочої сили на підприємстві за певний проміжок часу [3, с. 352].

Сучасний етап розвитку систем управління характеризується двома особливостями:

– підхід до проблеми удосконалення систем управління повинен вирішуватися на комплексній, системній основі;

– структурне і організаційне уособлення питань удосконалення управління, яке набуває все більш спеціалізованого характеру.

Ці особливості дозволяють вирішити питання, які пов'язані з проблемами економічного зростання, фінансової стійкості, організацією управління.

Процес формування механізму управління, використовуючи дослідження Дж. В. Робінсон, М. В. Єштокіна, передбачає дотримання наступних загальних принципів функціонування системи: кінцевої мети; обумовленості; єдності; взаємодії; модульної побудови; функціональності; розвитку; децентралізації; невизначеність [4, с. 31].

Як зазначає А. Я. Кібанов, концепція управління персоналом – це система теоретико-методологічних поглядів на розуміння і визначення сутності, змісту, цілей, завдань, критеріїв, принципів і методів управління персоналом, а також організаційно-практичних підходів до формування механізму її реалізації в конкретних умовах функціонування організацій [6, с.7-8]. Оскільки управління – це дія за допомогою інформаційних команд, то в системі має бути механізм, який забезпечує перетворення команд в реальні дії [5, с. 5-6]. Функціонування галузей і виробництв ґрунтується на певних механізмах, які структурують відносини господарського й ринкового обміну [7, с. 352]. Механізм управління є серйозним інструментом підвищення ефективності, результативності і якісної діяльності будь-якої

організації, стабілізації трудових ресурсів. В механізмі управління поєднуються і взаємодіють такі основні складові: економічна, організаційна, соціальна (рис. 1). [8, с. 132]

Економічна складова знаходить своє відображення в управлінському обліку, який забезпечує управлінський апарат підприємств інформацією, на основі якої виконуються процеси планування, управління та контролю.

Організаційну складову пропонується розглядати з точки зору компетентності з кадрових питань між керівниками та спеціалістами, підрозділами підприємства, а також оцінки організаційного потенціалу. Ефективність даної складової показує, наскільки побудована організаційна структура підприємства оптимальна і дозволяє досягти встановлених цілей (ефективно отримувати інформацію і приймати рішення, розподіляти відповідальність і координувати дії, впроваджувати можливості кількісної функціональної гнучкості).

Соціальну складову, в основі якої лежить оцінка соціальної напруженості в колективі, пропонується розглядати з точки зору реалізації партнерства між керівництвом і працівниками на основі сучасного інструментарію, який може бути використаний для усунення конфліктних та суперечливих ситуацій. Під соціальною ефективністю розуміється певна ступінь соціального розвитку колективу, спрямована на підвищення рівня життя працівників. Соціальна ефективність характеризує ступінь очікування потреб та інтересів найманих працівників [8, с.132].

Економічна ефективність характеризує досягнення цілей шляхом використання персоналу на підставі принципу економічного витривання наявних ресурсів.

В зв'язку з цим результат управління є багатокомпонентним і виражається через соціально-економічну ефективність управління, ефективність організації управління персоналом або організаційну ефективність.

В процесі функціонування зазначені складові активно взаємодіють одна з іншою. Спостерігаємо взаємне проникнення складових між собою та їх перетинання. На функціонування зазначених складових постійно впливають фактори і умови як зовнішнього оточення, так і внутрішнього середовища, що потребує постійного контролю і корегування станів, процесів задля досягнення встановлених цілей. Зазначені складові механізму управління, при всій їх багатогранності і багатоаспектності впливу на результати виробництва будуть ефективні тільки тоді, коли перетворюють свої основи в реальні механізми перетворення персоналу в людський капітал.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розвиток сучасних господарських систем цілком і повністю підпорядкований ефективності управління трудовими ресурсами, тобто результатам діяльності суб'єктів ринку, а механізм управління людськими ресурсами відіграє у цьому системоутворювальну роль.

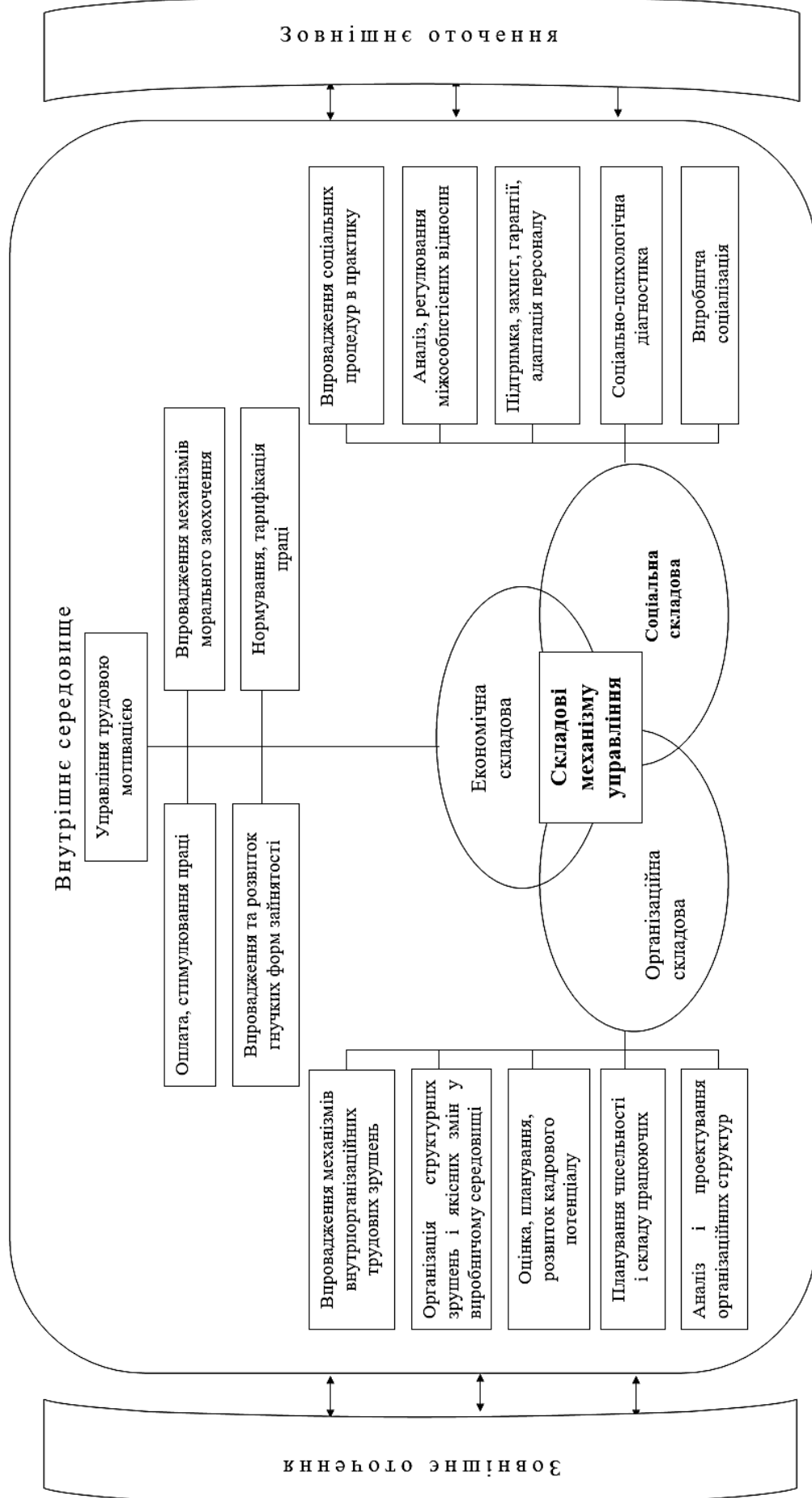

Рис. 1. Механізм взаємодії основних складових механізму управління персоналом

В статті запропоновано модель механізму взаємодії основних складових (економічна, організаційна, соціальна) управління персоналом, в якій спостерігаємо синтез, взаємне проникнення складових між собою та їх перетинання, в умовах постійного впливу як зовнішнього оточення, так і внутрішнього середовища, що потребує постійного контролю і корегування станів, процесів задля досягнення встановлених цілей.

Ефективне використання запропонованих теоретичних підходів щодо формування механізму управління персоналом підприємств виправдані лише в тому випадку, якщо його діяльність буде

забезпечувати необхідні економічні результати. Теоретичні розробки та узагальнений досвід управління трудовими ресурсами в умовах освоєння сучасних методів господарювання відкриває можливість для вибору найбільш ефективних та перспективних підходів, які відповідають сучасним реаліям.

Результати дослідження дозволяють підвищити ефективність управління персоналом, регулюють процес розробки, перетворення, передачі та реалізації управлінських рішень та оптимізувати реалізацію трудового потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куріло, Л. І. Людський капітал як чинник формування інтелектуального капіталу та економічного розвитку / Л. І. Куріло // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 126-131.
2. Антоненко, Т. А. Зниження затрат – одна з пріоритетних стратегій діяльності підприємств / Т. А. Антоненко // Тиждень науки. – 2014. – Т.3. – С. 70-71.
3. Бойчик, І. М. Економіка підприємства. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
4. Ештокин, М. В. Формирование и развитие организационно-экономического механизма управления трудовыми ресурсами в регионе / М. В. Ештокин // Вестник Удмурского университета. Экономика и право. – 2011. – Вып.3 – С. 31-34.
5. Осовська, Г. В. Управління трудовими ресурсами: навч. посібник / Г. В. Осовська, О. В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2003. – 224 с.
6. Кибанов, А. Я. Управление персоналом: теория и практика. Система управления персоналом: учебно-практическое пособие / А. Я. Кибанов. – М.: Проспект, 2012. – 64 с.
7. Гончарук, Т.В. Механізм інноваційного забезпечення у формуванні ефективності виробничих систем: теоретичний аспект / Т. В. Гончарук // Економіка АПК. – 2013. – № 6. – С. 118-122.
8. Шитікова, Л. В. Теоретичні підходи до формування механізму управління персоналом підприємства / Л. В. Шитікова // Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – № 1. – 2015. – С. 130-133.

REFERENCES

1. Kurilo, L. I. (2010). Ljuds'kyj kapital jak chynnyk formuvannja intelektual'nogo kapitalu ta ekonomichnogo rozvytku [Human capital as a factor in the formation of intellectual capital and economic development]. Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex, 9, 126-131 [in Ukrainian].
2. Antonenko, T. A. (2014). Znyzhennja zatrat – odna z priorytetnyh strategij dijal'nosti pidpryjemstv [Cost reduction is one of the priority strategies of enterprise activity]. Tyzhden' nauky – Science Week, 3, 70-71 [in Ukrainian].
3. Bojchuk, I. M. (2004). Ekonomika pidpryjemstva [Business Economics]. Kyi'v: Atika [in Ukrainian].
4. Eshtokyn, M. V. (2011). Formyrovanye y razvytye organizacyonno-ekonomycheskogo mehanyzma upravlenija trudovymy resursamy v regyone [Formation and development of the organization-economic mechanism of manpower management in the region]. Vestnyk Udmurskogo unyversyteta. Ekonomika y pravo, 3, 31-34 [in Russian].
5. Osovs'ka, G. V., Krushel'nyc'ka, O. V. (2003). Upravlinnja trudovymy resursamy [Manpower management]. Kyi'v: Kondor [in Ukrainian].
6. Kybanov, A. Ja. (2012). Upravlenye personalom: teoryja y praktyka [Personnel management: theory and practice]. Moskva: Prospekt [in Russian].
7. Goncharuk, T. V. (2013). Mehanizm innovacijnogo zabezpečennja u formuvanni efektyvnosti vyrobnychyh system: teoretychnyj aspekt [Manpower management]. Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex, 6, 118-122 [in Ukrainian].
8. Shytikova, L. V. (2015). Teoretychni pidhody do formuvannja mehanizmu upravlinnja personalom pidpryjemstva [Theoretical Approaches to the Mechanism Formation of Enterprise Personnel Management]. Derzhava i regiony. Serija: Ekonomika ta pidpryjemnyctvo – State and regions. Series: Economics and Business, 1, 130-133 [in Ukrainian].

Шитикова Лариса Витальевна. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ

Целью статьи является рассмотрение теоретических аспектов управления персоналом в формировании эффективности и результативности системы хозяйствования. Статья посвящена рассмотрению подходов по разработке эффективной системы управления человеческими ресурсами с целью достижения экономических и социальных целей предприятия. Проанализированы сущность процесса управления и взаимосвязь с элементами системы управления персоналом. Определен характер особенностей современного этапа развития систем

управления Доказана значимость и обоснована необходимость формирования и постоянного развития эффективного механизма управления трудовыми ресурсами предприятий для дальнейшего повышения производительности и результативности их деятельности. Приведены общие принципы функционирования системы при формировании механизма управления. В статье предложена модель механизма взаимодействия основных составляющих (экономическая, организационная, социальная) управления персоналом. Рассмотрен механизм взаимодействия основных составляющих управления персоналом. Определено, что в современных условиях в основе концепции управления персоналом лежит возрастающая роль личности работника, учет его мотивационных установок, необходимость их формирования в соответствии с целями и задачами организации. Доказано, что указанные составляющие механизма управления, при всей их многогранности и многоаспектности, влияния на результаты производства будут эффективны только тогда, когда их основы будут превращены в реальные механизмы преобразования персонала в человеческий капитал. Проанализированы факторы, влияющие на поведение работников организации,; укрупненно к ним отнесены: рынок труда; культура организации; иерархическая структура организации. Элементами научной новизны полученных результатов является разработка подходов по совершенствованию системы управления на основе формирования эффективного механизма управления персоналом. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности их использования при определении стратегии развития отечественных предприятий. Полученные результаты исследования направлены на совершенствование использования персонала и дают возможность в полном объеме использовать потенциал предприятия. Практическая ценность исследования заключается в том, что они вооружают управленческий персонал новыми инструментами управления.

Ключевые слова: система управления, предприятие, персонал, механизм управления, производительность труда, результативность деятельности.

Shytikova Larysa V. THEORETICAL ASPECTS OF EFFECTIVE HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN MODERN ECONOMIC CONDITIONS

The aim of the article is to consider the theoretical aspects of personnel management in shaping the efficiency and effectiveness of the management system. The article is devoted to the consideration of approaches to the development of an effective human resources management system in order to achieve the economic and social goals of the enterprise. The essence of the management process and the relationship with the elements of the personnel management system have been analyzed. The nature of the features of the modern stage in the development of management systems has been determined. The importance and the necessity of the formation and continuous development of an effective mechanism for managing labor resources of enterprises to further increase productivity and productivity of their activities have been proved. The general principles of the functioning of the system during the formation of the control mechanism have been given. A model of interaction mechanism of the main components (economic, organizational, social) of personnel management has been proposed in the article. The mechanism of interaction of the main components of personnel management has been considered. It has been determined that in modern conditions, the concept of personnel management is based on the growing role of the employee's personality, consideration of his/her motivational attitudes, the need for their formation in accordance with the goals and objectives of the organization. It has been proved that these components of the control mechanism, with all their multifacetedness and multidimensionality, influence the results of production will only be effective when their foundations are turned into real mechanisms for converting personnel into human capital. The factors affecting the behavior of employees of the organization have been analyzed; the following are classified into them: labor market; organization culture; hierarchical structure of the organization. Elements of the scientific novelty of the results obtained are the development of approaches to improve the management system based on the formation of an effective personnel management mechanism. The practical significance of the results lies in the possibility of their use in determining the development strategy of national enterprises. The results of the study are aimed at improving the use of personnel and make it possible to fully utilize the potential of the enterprise. The practical value of the study lies in the fact that they equip management personnel with new management tools.

Keywords: management system, enterprise, personnel, management mechanism, labor productivity, performance.

Одержано 05.10.2019 р.

РОЗДІЛ III

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 314/316(477.87)(045)

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-91-99

*Гаранко Євеліна Василівна,
аспірант кафедри менеджменту та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет*

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЛИХ МІСТ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ

Важливість дослідження демовідтворювальних процесів на локально-факторному рівні в умовах децентралізації обумовлена дією цілої сукупності чинників ендо- та екзогенного характеру, основними з яких є поглиблення демографічної кризи й посилення депопуляційних процесів в Україні та переважній більшості регіонів, висока смертність населення в працездатному віці, посилення тенденції старіння населення, масштабна трудова міграція економічно активного населення країни. Мета статті полягає в аналізі основних тенденцій розвитку соціально-демографічного потенціалу малих міських поселень Закарпатської області. У статті здійснено системний аналіз чинників, які прямо чи опосередковано впливають на динаміку демовідтворювальних процесів населення малих міст та селищ міського типу регіону. До них відносяться: етнічна структура населення, посилення процесів урбанізації, інтенсивна трудова міграція, глибока диференціація рівня розвитку виробничої та соціальної інфраструктури між міськими і сільськими поселеннями, диференціація щільності населення в просторовому зрізі. З урахуванням їх дії здійснено аналіз чисельності міського населення, досліджено динаміку його природного приросту. За динамікою протікання демографічних процесів здійснено типологію малих міст із виділенням трьох груп. Проведено аналіз статеві-вікової структури міського населення та з'ясовано основні чинники, які детермінують процеси старіння міського населення. Важливе місце відведено дослідженню демографічних змін, що відбуваються в розрізі окремих вікових груп населення. Виявлено зміни основних пропорцій між чисельністю населення й часткою ювенальної та геронтологічної груп. На основі аналізу основних тенденцій розвитку демографічного потенціалу малих міст здійснено їх ранжування. Прикладне значення дослідження полягає в тому, що на основі проведеного ранжування стає можливою розробка та реалізація стратегії розвитку кожного міського поселення області.

Ключові слова: малі міста, демографічний розвиток, депопуляція, регулювання, ранжування, стратегія.

ВСТУП

Постановка проблеми. Аналіз законодавчих актів, які регулюють процеси життєдіяльності міських поселень в Україні, вказує, що основною критеріальною ознакою їх віднесення до певного типу є чисельність населення. Звідси стає очевидним те, що людський чинник виступає головним містом формуючим детермінантом процесів життєдіяльності міст, включаючи й малі міста. Саме ця обставина активізувала дослідження, які закладають наукову основу для обґрунтування й удосконалення системи заходів демографічної політики, піднімають на новий рівень науку про народонаселення, надаючи їй прикладну спрямованість.

Аналіз останніх публікацій. Завдяки науковим напрацюванням М. Долішнього, С. Злупка, С. Бандура,

В. Куценко, Е. Лібанової, В. Мікловди, М. Мельник, С. Пирожкова, С. Писаренко, М. Пітюлича, У. Садової, Л. Семів, Л. Шевчук відбулося суттєве збагачення знань про демографічну науку, поглиблено й розвинуто понятійно-категоріальний апарат науки про народонаселення, відбулося зміщення вектору наукових досліджень від аналізу кількісних до якісних характеристик населення. Значного імпульсу отримали дослідження соціально-демографічного розвитку на регіональному рівні господарювання. Прикладом цього є новаторська колективна монографія вчених Львівського Інституту регіональних досліджень «Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку. Соціально-демографічний потенціал», у якій із позиції системного підходу висвітлено сучасні теоретичні та методологічні проблеми розвитку соціально – демографічного

потенціалу Карпатського регіону [2, с. 7]. Зазначаючи позитивні здобутки у сфері знань про науку народонаселення, слід відмітити про наявність значного обсягу невирішених проблем, розв'язання яких ускладнюється відсутністю якісного теоретико-методологічного та методичного забезпечення дослідження розвитку населення на локально-просторовому рівні, де безпосередньо відбуваються процеси демовідтворення населення.

Мета статті (постановка задачі) полягає в аналізі основних тенденцій розвитку соціально-демографічного потенціалу малих міських поселень Закарпатської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Важливість дослідження демовідтворювальних процесів на локально-факторному рівні в нинішніх умовах обумовлена дією цілої сукупності чинників загального характеру, а саме:

- поглиблення демографічної кризи в країні та її регіонах;
- наростання депопуляційних процесів;
- поступова втрата традицій середньодітності;
- інтенсифікація трудової міграції, ядро якої становить найбільш продуктивна частина економічно активного населення;
- вимушена міграція населення із зони бойових дій Луганської та Донецької областей;
- висока смертність населення в працездатному віці;
- посилення тенденцій старіння населення;
- висока частка населення продуктивного віку, що належить до категорії бідних.

Дія вище зазначених чинників підсилюється специфічними для кожного регіону чинниками, які прямо чи опосередковано впливають на динаміку демовідтворювальних процесів. У Закарпатській області до них відноситься:

- етнічна структура населення з характерними для кожного етносу сімейними цінностями;
- висока частка населення, включеного в орбіту трудової міграції;
- посилення процесів урбанізації;
- висока частка сільського населення з властивою для нього налаштованістю на сімейні цінності та дітородних настанов;
- глибока диференціація рівня розвитку соціальної інфраструктури між містами та сільськими поселеннями (наявність дитячих будинків сімейного типу, дошкільних закладів, профілакторіїв, дитячих оздоровчих закладів);
- диференціація щільності населення в розрізі природно-екологічних зон регіону.

У сукупності, дія відмічених чинників здійснює суттєвий вплив на процеси народонаселення в Закарпатській області, в тому числі і малих містах регіону, які є об'єктом демографічного аналізу даного дослідження.

Чисельність населення малих міст, як і області загалом, традиційно формується за рахунок природного приросту (скорочення), що характеризується співвідношенням народжених над померлими або навпаки. Похідним від цього індикатора є показник життєвості населення, який показує скільки народжень припадає в середньому на кожні 1000 померлих, що характеризує динаміку відтворювальних процесів населення.

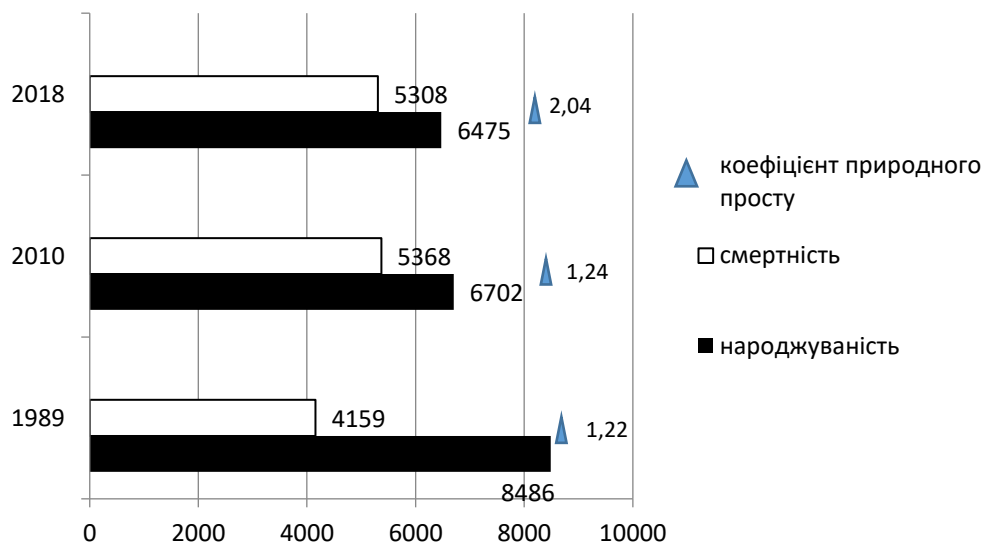

Рис. 1. Динаміка народжуваності, смертності та природного приросту, скорочення (-) населення малих міських поселень Закарпатської області в 1989-2018 рр., тис. осіб [1, 4, 6]

Дані, наведені на рис. 1, засвідчують наявність суперечливих процесів у демографічному розвитку міського населення області. На тлі в цілому сприятливих тенденцій відтворення міського населення, прослідковується тенденція до скорочення

народжуваності та ріст смертності. Так, наприклад, природний приріст міського населення в 1989 році склав 204,0%, то в 2010 році – 124,9%, а в 2018 році – 122,0%.

Уповільнення природного приросту міського

населення пояснюється демографічним спадом, який уперше з часу утворення області був зафіксований у період із 1999 до 2006 року. Скорочення природного руху відбулося за рахунок скорочення природного приросту населення малих міст області.

Аналіз відмінностей у режимах відтворення міського населення разом із тенденціями розподілу природного приросту населення свідчить про непридатність уніфікованих рецептів у формуванні стратегії і тактики реалізації демографічної політики та необхідність забезпечення адресного підходу, що враховує ендо- та екзогенні чинники розвитку населення кожного міського поселення, його сімейні цінності, дітородні настанови, показники шлюбності, схильність до мобільності, ментальність, історичні традиції, етнічну компонентну структури населення,

його професійно-кваліфікований, інформаційно-культурний рівень тощо. Зроблений висновок стає ще очевиднішим, якщо проаналізувати динаміку чисельності населення в розрізі кожного міського поселення області, статеву-вікову структуру, розподіл населення за окремими віковими групами співвідношення між економічно активним населенням та особами старшими працездатного віку. Саме ці проблеми є предметом дослідження в наступній частині роботи.

Характеризуючи малі міста як територіальну демовідтворювальну систему, вкрай важливе значення має аналіз динаміки чисельності населення, яке вчені-демографи «розглядають не тільки як фактор успішного функціонування будь-якої держави, але і його результат» [3, с. 16].

Таблиця 1

Чисельність наявного населення в малих містах та селищах міського типу Закарпатської області у 1979-2018 рр., осіб [1, с. 18; 4, с. 15; 6]

Райони малих міст	1979 р.	1989 р.	2018 р.	2018 р. в % до		Чисельність населення малих міст у % до всього населення (осіб)
				1979 р.	1989 р.	
По малих містах області	273931	313445	265194	96,8	84,6	21,1
Берегівський*	31118	33072	23926	76,9	72,4	31,9
Великобerezнянський	5894	7113	7523	127,6	105,8	35,3
Виноградівський	32722	36811	38593	116,5	103,5	31,7
Воловецький	8350	10987	6295	75,4	57,7	38,6
Іршавський	21744	25442	9201	42,3	36,2	9,2
Міжгірський	15011	16857	9596	63,9	56,9	20,0
Мукачівський	6726	11921	11219	166,8	94,1	11,1
Перечинський	10008	10785	10884	108,8	100,9	29,2
Рахівський	36684	38908	35498	96,8	91,2	26,0
Свалявський	18916	21960	17181	90,8	78,3	31,5
Тячівський	40692	47363	45417	110,6	95,0	25,7
Ужгородський*	11141	13079	13070	117,3	99,9	18,6
Хустський*	34925	39237	36791	105,4	93,8	38,4

*включаючи м. Берегове *включаючи м. Чоп *включаючи м. Хуст

Станом на 1.01.2019 року в малих містах та селищах міського типу Закарпатської області проживало 21,1% населення, з них у містах обласного підпорядкування – 4,9, районного підпорядкування – 6,6, селищах міського типу – 9,6% від загальної чисельності наявного населення регіону. Наведене вказує на те, що Закарпаття є найменш урбанізована область України, оскільки 62,9 % населення – це сільські жителі.

Аналіз соціально демографічної ситуації майже за сорокарічний період, відображений у табл. 1, вказує на наявність значних деформацій у розвитку народонаселення малих міських поселень області, найважливішими з яких є уповільнення динаміки, зростання чисельності населення, а в окремих містах та селищах – наростання процесів депопуляції населення та обезлюднення територій, розбалансованість статеву-вікової структури, зниження народжуваності та природного приросту населення, посилення тенденції до невеликої за середнім чисельним складом сім'ї.

За динамікою чисельності наявного населення малі міста та селища області можна звести до трьох

груп. Першу групу формують 15 малих міст та селищ міського типу зі стабільним приростом населення (сmt. Великий Березний, Батєво, Великий Бичків, Кобилицька Поляна, Ясіня, Королево, Буштино, Дубове, Солотвино, Тересва, Уст-Чорна, Чинадієво, Середнє, Вишково та Міжгір'я). Серед міст обласного підпорядкування до першої групи зі стабільним приростом населення відносяться міста Чоп та Хуст. У складі міст районного підпорядкування збільшення чисельності населення має місце в Іршаві, Рахові, Виноградіві.

Другу групу формують міста та селища, де чітко простежується тенденція до скорочення приросту населення, тобто депопуляція. Сюди належать міста Берегове, Перечин, Свалява, а також селища Воловець, Жденієво, Кольчино. І, на кінець, третю, найменш чисельну групу складає м. Тячів, зі стабільною чисельністю населення. Однак, якщо проаналізувати демографічний розвиток міського населення за період 1989р.-2018р., то ситуація суттєво ускладнилася. Так, наприклад, із 15 малих міських поселень області віднесених до першої групи із сприятливою

демографічною ситуацією, за 1989-2018 рр. приріст населення зафіксовано лише в 5. У той же час друга група, до якої відносяться малі міста, що характеризуються тенденцією до зменшення чисельності населення, за цей період часу збільшилася із 6 міських поселень до 15. І, на кінець, третю групу із стабільною чисельністю міського населення складають всього три міські поселення.

Аналіз динаміки чисельності наявного населення за адміністративно-територіальним поділом, наведений на рис. 2, вказує, що найбільш високими темпами за аналізований період зростала чисельність

населення малих міст районного підпорядкування – 127%. Чисельність населення малих міст обласного підпорядкування за цей період суттєво не змінилася, однак, починаючи з 1989 року, намітилася тенденція до зменшення чисельності населення, яке проживає в містах обласного підпорядкування. Особливо відчутним є зменшення чисельності населення в м. Берегово, де за період із 1979 р. по 2018 р. зменшилося на 16 %, а за 1989-2018 роки – на 22,1%, в основі чого лежать дві головні причини – уповільнення темпів природного приросту населення та міграція угорського населення на історичну батьківщину.

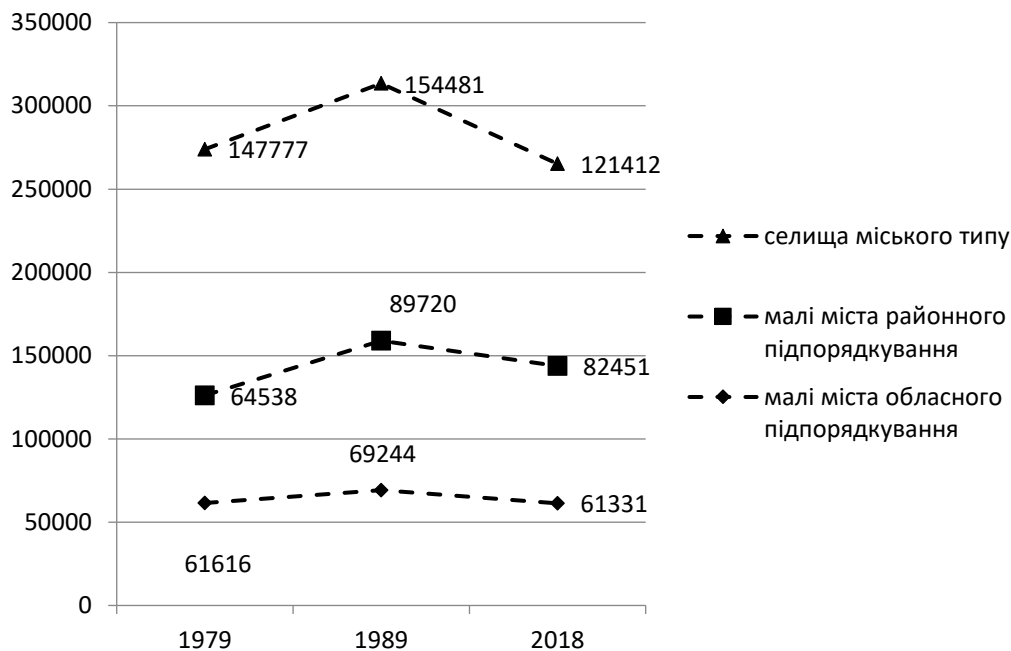

Рис. 2. Динаміка чисельності наявного населення за адміністративно-територіальним поділом малих міст та селищ Закарпатської області в 1979-2018 роках, осіб [1, с. 18; 4, с. 15; 6]

Із даних, наведених на рисунку 2, видно, що найбільш складною є ситуація в сфері народонаселення в селищах міського типу. Якщо за період із 1979 по 1989 рік мав місце ріст населення, то починаючи з 1989 року по наш час, посилюється тенденція до скорочення природного приросту населення.

Комплексна оцінка стану демографічного розвитку вимагає аналізу статеві-вікової структури населення малих міст. Важливість її дослідження зумовлено тим, що:

- структура населення за статтю і віком суттєво впливає на природний та міграційний рух населення;
- зміна основних пропорцій вікових груп населення супроводжується зростанням демографічного навантаження на економічно активне населення;
- збільшення чисельності осіб похилого віку в умовах відсутності ефективних компенсаційних механізмів призводить до масштабної бідності;
- зростання навантаження на місцеві бюджети пов'язані з соціальним забезпеченням осіб, старшими працездатного віку (табл. 2).

Наведені в табл. 2 дані, що стосуються розподілу населення малих міст Закарпатської області майже за сорокарічний період, вказують на поглиблення асиметрії, тобто дисбалансу у співвідношенні чоловічого й жіночого населення. Так, наприклад, у 2018 році кількість чоловіків зменшилася на 5,3% порівняно з 1979 роком та 21,6% – з 1989 роком. Наслідком зміни статеві структури є зменшення кількості чоловіків у розрахунку на 1000 жінок. У загальній кількості постійного населення малих міст регіону станом на 01.01.2019 року чисельність жінок склала 52,4%, чоловіків 47,6%. Перевага чисельності жінок над чоловіками спостерігається у всіх містах, що мають статус малих. В основі порушення оптимальних пропорцій між кількістю жінок та чоловіків лежить ряд чинників, основними із яких є: вища смертність чоловіків порівняно з жінками, відмінності в середній тривалості життя та інтенсивна трудова міграція, ядро якої складає чоловіче населення. Зроблений висновок підтверджується моніторингом трудових мігрантів області, який показав, що 27%% працездатних чоловіків у віці 15-70 років є трудовими мігрантами, серед жінок цей показник склав 10% [5, с. 81].

Таблиця 2

Динаміка статеві структури населення малих міст Закарпатської області в 1979-2018 рр., осіб [1, с. 18; 4, с. 15; 6]

Райони	міське населення, обидві статі						Коефіцієнт статевої структури населення
	Чоловіки			Жінки			
	1979	1989	2018	1979	1989	2018	
По малих містах області	131645	151999	125009	142286	161446	137863	0,91
Берегівський*	14622	15443	12405	16496	17629	14275	0,87
Великобerezнянський	2937	3565	3479	2957	3548	3768	0,92
Виноградівський	15720	17854	18169	17002	18957	19942	0,91
Воловецький	3925	5471	2853	4425	5426	3304	0,86
Іршавський	10599	12422	4430	11145	13020	4825	0,92
Міжгірський	7356	8333	4527	7655	8524	4886	0,93
Мукачівський	3275	5779	5333	3451	6142	5959	0,89
Перечинський	4995	5417	3186	5013	5368	3504	0,91
Рахівський	17490	18480	17610	19194	20428	19000	0,93
Свалявський	9268	10540	7941	9648	11420	8933	0,89
Тячівський	19683	23468	21697	21009	23895	23379	0,93
Ужгородський*	5319	6417	6150	5822	6662	6806	0,90
Хустський*	16456	18810	17129	18469	20427	19282	0,89

*включаючи Берегово.

*включаючи Чоп.

*включаючи Хуст.

Ефективність демографічних процесів кожної таксономічної одиниці, включаючи малі міста, детермінована не тільки статеві, але й віковою структурою населення. Важливість моніторингу вікової структури населення полягає в тому, що на його основі стає можливим відстежувати динаміку та

розподіл населення за окремими віковими групами, в різних часових лагах і на цій основі вживати превентивні заходи, пов'язані з визначенням пріоритетів у демографічному розвитку на середню й довгострокову перспективу, окреслити коло завдань та сформувати механізми їх реалізації (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка вікової структури населення малих міст у розрізі районів Закарпатської області у 1989-2018 рр. [1, 4, 6]

Райони	Розподіл населення за окремими віковими групами											
	молодше працездатного віку (0 - 14 років)				в працездатному віці (15 - 64 роки)				старше працездатного віку (65 і старшому)			
	1989		2018		1989		2018		1989		2018	
	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку
Берегівський*	7421	23,0	5329	20,0	22031	68,0	18506	69,4	2725	8,5	3217	12,0
Великобerezнянський	1907	27,6	1751	24,1	4602	66,5	4782	66,0	411	5,9	714	9,9
Виноградівський	9859	27,3	8367	22,0	23985	66,4	25849	67,8	2294	6,3	3895	10,2
Воловецький	2977	28,3	1346	21,5	6872	65,3	4219	67,4	679	6,4	692	11,1
Іршавський	7418	29,7	1840	19,9	16023	64,1	6277	67,8	1561	6,2	1138	12,3
Міжгірський	4769	28,6	2157	22,9	11032	66,3	6191	65,8	851	5,1	1065	11,3
Мукачівський	3272	27,5	2272	20,1	7848	65,9	7699	68,2	776	6,5	1321	11,7
Перечинський	2636	23,9	1255	18,8	7542	68,5	4525	67,3	838	7,6	910	13,6
Рахівський	11136	29,1	8213	22,4	24214	63,4	24766	67,6	2865	7,5	3631	9,9
Свалявський	5788	27,6	3692	21,9	14021	67,0	11262	66,7	1127	5,4	1920	11,4
Тячівський	12710	27,5	8968	19,9	30437	65,8	31250	69,3	3091	6,7	4849	10,8
Ужгородський*	3234	25,3	2747	21,2	8737	68,3	9122	70,4	806	6,3	1087	8,4
Хустський*	9857	25,6	7740	21,3	26029	67,5	24631	67,7	2674	6,9	4040	11,1

*включаючи Берегово.

*включаючи Чоп.

*включаючи Хуст.

Наведені дані в табл. 3, що відображають динаміку вікової структури населення малих міст Закарпатської області, подано з урахуванням упровадження пенсійної реформи в Україні та зумовленими змінами в методології статистичної звітності.

Згідно з методологією, яка використовується

сьогодні органами державної служби статистики, вікові категорії населення представлені трьома групами: 1) особи, віком 0-14 років; 2) особи, віком 15-64 років; 3) особи, віком 65 років і старші. Запроваджені зміни змінили чисельність різних вікових груп населення (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл населення малих міст Закарпатської області за окремими віковими групами в 1989-2018 рр. [1, с. 18; 4, с. 15; 6]

З загальної чисельності населення	1989 р.		2018 р.		2018 р. у % до 1989 р.
	кількість осіб	в % до підсумку	кількість осіб	в % до підсумку	
Молодші працездатного віку (особи у віці 0-14 років)	82984	26,5	55677	21,0	67,1
В працездатному віці (особи у віці 15-64 роки)	209765	66,9	181048	68,3	86,3
Старші працездатного віку (особи у віці 65 і старшому)	20698	6,6	28469	10,7	137,5

Аналіз населення малих міст області за окремими віковими категоріями (табл. 4) показує на зменшення чисельності населення у всіх вікових групах. Однак найвагомішими вони є в першій і третій віковій групі. За аналізований період чисельність населення, молодшого працездатного віку (0-14 років), зменшилася у всіх малих містах області (-32,9%), що в основному пояснюється уповільненням природного приросту населення, яке в перспективі створить негативний мультиплікаційний ефект у другій віковій групі та збільшення осіб, старші працездатного віку. Частка осіб, молодших працездатного віку, в загальній чисельності населення скоротилася з 26,5% у 1989 році до 21% у 2018 році. Особливо відчутними є скорочення дитячого населення в малих містах Воловецького, Перечинського та Тячівського районів. Наслідком цього процесу в перспективі стане зменшення чисельності населення в працездатному віці та збільшення осіб похилого віку. Зміна основних пропорцій між чисельністю населення й часткою ювенальної та геронтологічної групи в цих районах спричинить збільшення демографічного навантаження на населення працездатного віку і в цілому призведе до його старіння, а відповідно зростання витрат пов'язаних з пенсійним забезпеченням по старості.

Цілком очевидно, що подальше старіння населення призведе до підвищення демографічного навантаження на працююче населення, що не є раціональним з економічної точки зору, оскільки це об'єктивно зумовить зростання соціальних виплат на їх утримання – пенсійне забезпечення, дотації, субвенції, надання різної допомоги, прискореного розвитку геріатрії, медичне забезпечення, посилить дефіцит робочої сили.

Отже, проведений аналіз демографічного розвитку населення малих міст Закарпатської області на основі кількісних показників дозволяє визначити демографічний потенціал малих міст за ключовими параметрами – чисельністю наявного населення, динамікою природного приросту та статеві-віковою

структурою населення.

Прикладне значення визначення демографічного потенціалу полягає в тому, що на його основі стає можливим здійснити ранжування малих міських поселень, що може слугувати науковим підґрунтям для розробки і реалізації стратегії демографічного розвитку населення кожного малого міста (табл. 5).

Ранг кожного міського населення пропонується здійснювати за формулою:

$$P_0 = \sum P_i$$

де P_0 – сумарний ранг малих міст району за показниками демографічного розвитку;

P_i – ранг малих міст за i -им показником.

Чим P_0 є нижчим, тим ранг малих міст району є кращим.

Проведене ранжування дозволяє виділити в структурі малих міських поселень регіону 4 групи. Першу групу з високим природним приростом населення, що значно перевищує середні обласні показники, складають малі міста в трьох районах (Ужгородський, Великоберезнянський та Виноградівський). До другої групи відносяться малі міста 6 районів області (Рахівський, Свалявський, Тячівський, Хустський, Перечинський та Міжгірський) зі сприятливою демографічною ситуацією та позитивною динамікою природного приросту населення. Третя група, що включає малі міста трьох районів (Берегівський, Іршавський, Мукачівський), характеризується уповільненням динаміки природного руху населення та проявами деформації його вікової структури. І на кінець, до четвертої групи відноситься смт. Воловець, де має місце депопуляція населення тобто скорочення чисельності населення на ґрунті зростання осіб, старших працездатного віку.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведений аналіз демографічного розвитку населення малих міських поселень Закарпатської

області на основі ключових показників, які зробити ряд важливих висновків. характеризують процеси народонаселення, дозволяє

Таблиця 5

Ранжування малих міст в розрізі районів Закарпатської області за основними показниками демографічного розвитку за 1989-2018 рр.

Райони	Коефіцієнт зміни чисельності населення (2018 р. до 1989 р.)		Коефіцієнт природного приросту (скорочення) населення у 2018р.		Вікова структура населення						Сума складових рангів	Загальний ранг
					молодь (0-14 р.)		населення в працездатному віці (15 - 64 роки)		старше працездатного віку (65 і старше)			
	%	ранг	на 1000 осіб наявного населення	ранг	%	ранг	%	ранг	%	ранг		
Берегівський*	72,4	10	2,3	11	20,0	10	69,4	2	12,0	9	42	9
Великобerezнянський	105,8	1	10,9	2	24,1	1	66,0	10	9,9	2	16	2
Виноградівський	103,5	2	4,1	5	22,0	4	67,8	5	10,2	3	19	3
Воловецький	57,7	11	- 1,3	13	21,5	6	67,4	8	11,1	6	44	10
Іршавський	36,2	13	4,0	6	19,9	11	67,8	5	12,0	10	45	11
Міжгірський	56,9	12	3,4	7	22,9	2	65,8	11	11,0	5	37	7
Мукачівський	94,1	6	2,2	12	20,1	9	68,2	4	11,3	7	38	8
Перечинський	100,9	3	4,4	4	18,8	12	67,3	9	11,7	8	36	6
Рахівський	91,2	8	5,9	3	22,4	3	67,6	7	13,6	11	32	4
Свалявський	78,3	9	2,7	8	21,9	5	66,7	9	9,9	2	33	5
Тячівський	95,0	5	2,5	10	19,9	11	69,3	3	10,8	4	33	5
Ужгородський *	99,9	4	16,2	1	21,2	8	70,4	1	8,4	1	15	1
Хустський*	93,8	7	2,8	8	21,3	7	67,7	6	11,1	5	33	5

*включаючи Берегове.

*включаючи Чоп.

*включаючи Хуст.

Населення малих міст регіону є основним джерелом відтворення населення внаслідок чого область має певні переваги деморозвитку порівняно з переважною більшістю областей України, для яких характерною є депопуляція населення. Разом із тим, аналіз руху та природного приросту населення малих міст регіону вказує на уповільнення динаміки зростання чисельності населення внаслідок зміни демографічних пропорцій і максимальне зближення коефіцієнтів народжуваності та смертності, а відтак, прямування до нульового приросту населення, що з усією гостротою поставить проблему значного поліпшення якісних характеристик міського населення і перспективи раціонального використання його соціально-трудового потенціалу. Значні загрози детерміновані деформацією статеві-вікової структури,

наслідком чого є процес старіння населення та скорочення частки осіб, молодших працездатного віку, що в недалекій перспективі негативно вплине на ситуацію на ринку праці та необхідність збільшення ресурсів на утримання осіб непрацездатного віку.

Зазначене вимагає внесення серйозних коректив у розробку стратегії демографічного розвитку населення кожного малого міста, яке в умовах децентралізації повинна базуватися на визнанні як демографічних цілей, так і економічних, соціальних та екологічних цілей вищого порядку. По суті, мова йде про вибір моделі розвитку об'єднаних територіальних громад, яке забезпечує вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем у тісній ув'язці з демовідтворювальними процесами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закарпаття в демографічному вимірі у 2018 році: статистичний збірник. – Ужгород, 2019. – 87 с.
2. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку: монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 2. Соціально-демографічний потенціал / відп. ред. У. Я. Садова. – 2013. – 456 с.
3. Концептуальні підходи до просторового розвитку гірських районів Львівщини [Текст]: наук. вид. / М. М. Габрель, А. В. Гоблик, В. В. Демченко; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Л.: [б. в.], 2009. – 104 с.
4. Населення Закарпатської області. За даними Всесоюзного перепису населення 1989 року : статистичний збірник. – Ужгород, 1990. – 179 с.
5. Регулювання трудовіміграційних процесів в транскордонному регіоні: монографія / за заг. ред. д.е.н.,

проф. Пітюлича М. І.; [М. І. Пітюлич, В. В. Гоблик, Т. Д. Щербан та ін.]. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2015. – 150 с.

6. Чисельність населення області по містах, селищах та сільських населених пунктах. За даними всесоюзного перепису населення 1989 року. – Ужгород, 1990. – 48 с.

REFERENCES

1. Zakarpattia v demohrafichnomu vymiri u 2018 rotsi [Transcarpathia in the demographic dimension in 2018]. 2019. Uzhgorod [in Ukrainian].
2. Kravtsiv, V. S.(Ed.). (2013). Karpats'kyi rehion: aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku [Carpathian region: current problems and prospects]. Volume 2. Lviv [in Ukrainian].
3. Habrel', M. M., Hoblyk, A. V., Demchenko, V. V. (2009). Kontseptual'ni pidkhody do prostorovoho rozvytku hirs'kykh rayoniv L'vivshchyny [Conceptual approaches to the spatial development of mountainous Lviv regions]. Lviv [in Ukrainian].
4. Naselennya Zakarpats'koyi oblasti. Za danymy Vsesoyuznoho perepysu naselennya 1989 roku [Population of Transcarpathian region. According to the All-Union Census of 1989].(1990). Uzhgorod [in Ukrainian].
5. Pityulych, M. I. (Ed.). (2015). Rehulyuvannya trudemigratsiynykh protsesiv u transkordonnomu rehioni [Regulation of labor migration processes in the cross-border region]. Mukachevo: Publishing house of MSU [in Ukrainian].
6. Chysel'nist' naselennya oblasti po mistakh, selyshchakh ta sil's'kykh naselenykh punktakh. Za danymy vsesoyuznoho perepysu naselennya 1989 roku. [Numerosity of population in cities, towns and rural settlements. According to the All-Union Census of 1989]. (1990). Uzhgorod [in Ukrainian].

Гарпко Эвелина Васильевна. СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МАЛЫХ ГОРОДОВ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ: ОЦЕНКА ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ

Важность исследования демографически воспроизводимых процессов на локально факторном уровне в условиях децентрализации обусловлена действием целой совокупности факторов эндо- и экзогенного характера, основными из которых являются углубление демографического кризиса и усиления депопуляционных процессов в Украине и большинстве регионов, высокая смертность населения в трудоспособном возрасте, усиление тенденции старения населения, масштабная трудовая миграция экономически активного населения страны. Цель статьи заключается в анализе основных тенденций развития социально-демографического потенциала малых городских поселений Закарпатской области. В статье осуществлен системный анализ факторов, которые прямо или косвенно влияют на динамику демографически воспроизводимых процессов населения малых городов и поселков городского типа региона. К ним относятся: этническая структура населения, усиления процессов урбанизации, интенсивная трудовая миграция, глубокая дифференциация уровня развития производственной и социальной инфраструктуры между городскими и сельскими поселениями, дифференциация плотности населения в пространственном срезе. С учетом их действия осуществлен анализ численности городского населения, исследована динамика естественного прироста населения. По динамике протекания демографических процессов осуществлено типологию малых городов с выделением трех групп. Проведен анализ половозрастной структуры городского населения и выяснены основные факторы, которые детерминируют процессы старения городского населения. Важное место отведено исследованию демографических изменений, которые происходят в разрезе отдельных возрастных групп населения. Выявлены изменения основных пропорций между численностью населения и долей ювенальной и геронтологической групп. На основе анализа основных тенденций развития демографического потенциала малых городов осуществлено их ранжирование. Прикладное значение проведенного исследования заключается в том, что на основе проведенного ранжирования становится возможной разработка и реализация стратегии развития каждого городского поселения области.

Ключевые слова: малые города, демографическое развитие, депопуляция, регулирования, ранжирование, стратегия.

Harapko Evelina V. SOCIAL AND DEMOGRAPHIC POTENTIAL OF SMALL TOWNS OF THE TRANSCARPATHIAN REGION: EVALUATION OF DEVELOPMENT TRENDS

The importance of studying demographically reproducible processes at a local- factor level in decentralization is due to the action of a whole set of factors of endo- and exogenous nature, the main of which are the deepening demographic crisis and the intensification of depopulation processes in Ukraine and most regions, the high mortality rate of the working-age population, the increasing tendency of an aging population , large-scale labor migration of the economically active population of the country. The aim of the article is to analyze the main trends in the development of the social and demographic potential of small urban settlements of the Transcarpathian region. The article provides a systematic analysis of factors that directly or indirectly affect the dynamics of demographically reproducible processes of the population of small towns and urban-type settlements of the region. These include the ethnic structure of the population, the intensification of urbanization processes, intensive labor migration, deep differentiation of the level of development of production and social infrastructure between urban and rural settlements, differentiation of population density in a spatial section. Based on their actions, an analysis of the urban population has been carried out, the dynamics of natural population growth has been studied. According to the dynamics of the course of demographic processes, a typology of small towns was carried out with the allocation of three groups. The analysis of the gender and age structure

of the urban population has been carried out and the main factors that determine the aging processes of the urban population have been clarified. An important place is given to the study of demographic changes that occur in the context of individual age groups of the population. Changes in the basic proportions between the population and the share of juvenile and gerontological groups were revealed. Based on the analysis of the main trends in the development of the demographic potential, small towns have been ranked. Applied value of the research is that on the basis of the conducted ranking, it becomes possible to develop and implement a strategy of development of each urban settlement of the region.

Keywords: small towns, demographic development, depopulation, regulation, ranking, strategy.

Одержано 14.10.2019 р.

УДК: 330.322:330.3(477.87)(045)

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-99-103

Гобрей Марія Василівна,

аспірант,

Мукачівський державний університет

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті досліджується стан інвестиційної діяльності Закарпаття та України загалом. Дослідження ринку капітальних інвестицій є актуальним, адже вони є каталізатором соціально-економічного розвитку країни та регіонів. Метою статті є вивчення інвестиційної діяльності в Україні та Закарпатській області зокрема, дослідження структури капітальних інвестицій та їхнього впливу на розвиток економіки як в Закарпатській області, так і в Україні взагалі. Збільшення обсягів та покращення ефективності залучених інвестицій стають найважливішими чинниками економічного розвитку. Для комплексного дослідження ринку капітальних інвестицій в Україні слід враховувати джерела інвестиційних надходжень та динаміку зміни надходжень капітальних інвестицій від основних джерел фінансування за останні роки. Серед всіх залучених інвестицій в економіку країни та регіонів, зокрема Закарпатської області, слід виокремити інвестиції, які задіяні в економіку області для підвищення ефективності в діяльності підприємницьких структур. У статті визначено, наскільки значущими є залучені капітальні інвестиції за рахунок коштів підприємств та організацій у загальній структурі всіх капітальних інвестицій. Найбільш вагомими є інвестиції, сформовані за рахунок власних коштів підприємств та організацій. Враховуючи, що з кожним роком, впродовж 2014-2018 років частка власних коштів підприємств від всіх залучених капітальних інвестицій в економіці Закарпатської області сягала майже 50%, можна усвідомити той факт, наскільки значущою є дана галузь у майбутньому для розвитку області. Крім капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств, можна виокремити прямі іноземні інвестиції в економіку Закарпатської області. Іноземні інвестиції є важливим джерелом для розвитку підприємницьких структур та регіональної економіки загалом. В Закарпатській області завдяки іноземним інвестиціям відбувається зростання всіх соціально-економічних показників. Найбільш привабливою галуззю для залучення інвестицій в Закарпатській області є промисловість – 81,5% від загальної кількості. Це є суттєвим показником та показує той факт, що промисловість є ключовим видом економічної діяльності в Закарпатській області. Дані результати висвітлюють значущість інвестицій для розвитку економіки регіону та показують можливості їхнього зростання в майбутньому.

Ключові слова: капітальні інвестиції, інвестиційна діяльність, іноземні інвестиції, соціально-економічний розвиток, підприємство.

ВСТУП

Постановка проблеми. Стан економіки України на сучасному етапі можна оцінити, як нестабільний, адже на неї впливає багато чинників, які спричиняють кризові процеси та заважають ефективному соціально-економічному розвитку. Серед таких чинників можна виділити постійні політичні суперечності, військовий конфлікт на території України тощо. У даній ситуації, запорукою розвитку економіки може стати ефективна інвестиційна

діяльність. Завдяки раціональній інвестиційній діяльності та чіткому розподілу капітальних інвестицій, економічний потенціал країни матиме тенденцію до зростання. За рахунок цього постає питання залучення інвестицій в економіку країни для її розвитку та розвитку її регіонів. Беручи до уваги Закарпатську область, враховуючи її специфіку та територіальне розташування, важливим є пізнання ролі інвестицій в даному регіоні їхній вплив на соціально-економічний розвиток області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи дослідження багатьох науковців за даною тематикою, можна констатувати факт, що питання активізації інноваційної діяльності є актуальним як на державному, так і регіональному рівнях. Можна виокремити ряд науковців, які займалися дослідженням інвестицій, серед яких: Бахматюк О. Р., Бланк І. А., Лещук Г. В., Фроліна К. Л., Пілевич Д. С. Але, незважаючи на дослідження багатьох науковців, питання, яке стосується капітальних інвестицій в країні та Закарпатській області зокрема залишається актуальним та потребує поглибленого вивчення.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення інвестиційної діяльності в Україні та Закарпатській області зокрема, дослідження структури капітальних інвестицій та їх впливу на розвиток економіки як в Закарпатській області, так і в Україні взагалі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реформи в сучасній економіці, які мають на меті соціально-економічний розвиток країни та її регіонів неможливі без раціональної інвестиційної діяльності. Це зумовлено тим, що інвестиції покликані сприяти всебічному розвитку країни та є визначальним чинником у функціональній спроможності суспільства до ефективної діяльності у ринкових умовах та реалізації власних ідей за допомогою інвестицій, залучених у економіку країни та її регіонів [1]. Інвестиційна діяльність в Україні відіграє важливе

місце у забезпеченні економічного розвитку країни та регіонів. Збільшення обсягів та покращення ефективності залучених інвестицій стають найважливішими чинниками економічного розвитку [9]. Для виконання цих вимог, необхідно враховувати територіальні особливості інвестиційної діяльності регіонів, розподіл інвестиційних надходжень в економіку України від різних джерел інвестування по регіонах. Саме тому для розроблення та реалізації механізмів впровадження інвестиційної діяльності на державному та регіональному рівні відводиться важливе місце серед інших напрямків економічних досліджень, а важливим напрямком у дослідженні інвестиційної діяльності є вивчення ринку капітальних інвестицій [7].

Для комплексного дослідження ринку капітальних інвестицій в Україні слід враховувати джерела інвестиційних надходжень та динаміку зміни надходжень капітальних інвестицій від основних джерел фінансування за останні роки. З таблиці 1 випливає, що з кожним роком загальна сума капітальних інвестицій збільшується, від 204061,7 млн. грн. у 2014, до 526341,8 млн. грн. у 2018 році. Але враховуючи девальвацію гривні до долара США, збільшення валютних інвестицій з кожним роком, починаючи від 2014 не є суттєвим показником. Найбільші показники по освоєнню капітальних інвестицій відбуваються за рахунок коштів підприємств та організацій, від 145883,7 млн. грн. у 2014 році, до 375309,1 млн. грн. у 2018 році [5].

Таблиця 1

Капітальні інвестиції України за джерелами фінансування у 2014-2018 роках [5]

	2014	2015	2016	2017	2018
Усього	204061,7	251154,3	326163,7	412812,7	526341,8
Кошти державного бюджету	1511,2	6114,5	7468,9	14324,6	21036,7
Кошти місцевих бюджетів	5276,8	12423,2	23225,1	38175,9	45743,1
Власні кошти підприємств та організацій	145883,7	169257,9	226398,9	288644,2	375309,1
Кредитів банків та інших позик	17992,3	18299,5	23249,5	21826,9	35299,8
Кошти іноземних інвесторів	5536,6	7834,8	9416,7	5667,1	1540,2
Коштів населення на будівництво житла	21365,6	30283,2	29117,9	32288,1	33838,9
Інші джерела фінансування	6495,5	6941,2	7286,7	11885,9	13574,0

Серед всіх залучених інвестицій в економіку країни та регіонів, зокрема Закарпатської області, слід виокремити інвестиції, які задіяні в економіку області для підвищення ефективності в діяльності підприємницьких структур. Найбільш вагомими є інвестиції, сформовані за рахунок власних коштів підприємств та організацій.

За результатами аналізу таблиці 2, бачимо позитивну тенденцію інвестиційної діяльності

підприємств, що є базою для подальшого економічного зростання. Враховуючи, що з кожним роком, впродовж 2014-2018 років частка власних коштів підприємств від всіх залучених інвестицій в економіці Закарпатської області сягала майже 50%, можна усвідомити той факт, наскільки значущою є дана галузь у майбутньому для розвитку області.

Таблиця 2

Капітальні інвестиції підприємств за 2014-2018 роки в Закарпатську область (тис. грн.) [4]

Роки	2014	2015	2016	2017	2018
Власні кошти підприємств та організацій	1089189	1566155	2590036	2670761	3469686
Усього	2638670	3778415	4662988	5623663	7500586
Частка від загальної кількості (%)	41,2%	41,45%	55,5%	47,5%	46,26%

Враховуючи вищезазначене, необхідним є подання ряду рекомендацій, які є дієвими для покращення майбутніх тенденцій інвестиційної діяльності в регіоні в сучасних умовах. До них слід віднести [3]:

- створення стратегічних альянсів між вітчизняними та зарубіжними підприємствами із врахуванням зарубіжного досвіду;

- запровадження у виробничий сектор енерго- та ресурсозберігаючих технологій та природоохоронних заходів, модернізації та технічного переозброєння підприємств із метою виробництва конкурентоспроможної продукції;

- проведення економічних форумів ініціатив із закордонними інвесторами, бізнес-партнерами та представниками вітчизняних підприємств задля підвищення інвестиційної діяльності.

Практично кожне підприємство, не проводячи інвестиційної діяльності, яка є важливою для покращення свого функціонування, з часом виявить, що в перспективі його грошові надходження будуть значно скорочуватись. Інвестиції за рахунок банківських та комерційних кредитів є невигідними для підприємств, оскільки вони здебільшого короткострокові й надзвичайно дорогі [6]. Тому крім власних коштів підприємств, можна виокремити прямі іноземні інвестиції в економіку Закарпатської області.

Іноземні інвестиції є важливим джерелом для розвитку підприємницьких структур та регіональної економіки загалом. У Закарпатській області, завдяки іноземним інвестиціям, відбувається зростання всіх соціально-економічних показників. Відбувається покращення інфраструктури області, зростає конкуренція на ринку праці, відбувається зростання економічних показників.

Щоб заохотити іноземних інвесторів і надалі інвестувати в наш регіон, потрібно покращувати інвестиційний клімат та робити регіон більш привабливим для інвестицій. Найбільш привабливою галуззю для залучення інвестицій в Закарпатській області є промисловість – 81,5% від загальної кількості (рис. 1) [4]. Це є хорошим показником для області, та її районів зокрема. Велика кількість підприємств з іноземними інвестиціями підвищує конкуренцію на ринку праці, покращує економічні показники районів, збільшує регіональний валовий продукт.

У 2018 року промисловими підприємствами з іноземними інвестиціями реалізовано промислової продукції, що складає 13,9 млрд. грн., що становить майже 67,0% загального обсягу реалізованої продукції області (20,8 млрд. грн.) [4]. Це є суттєвим показником та показує той факт, що промисловість є ключовим видом економічної діяльності в Закарпатській області.

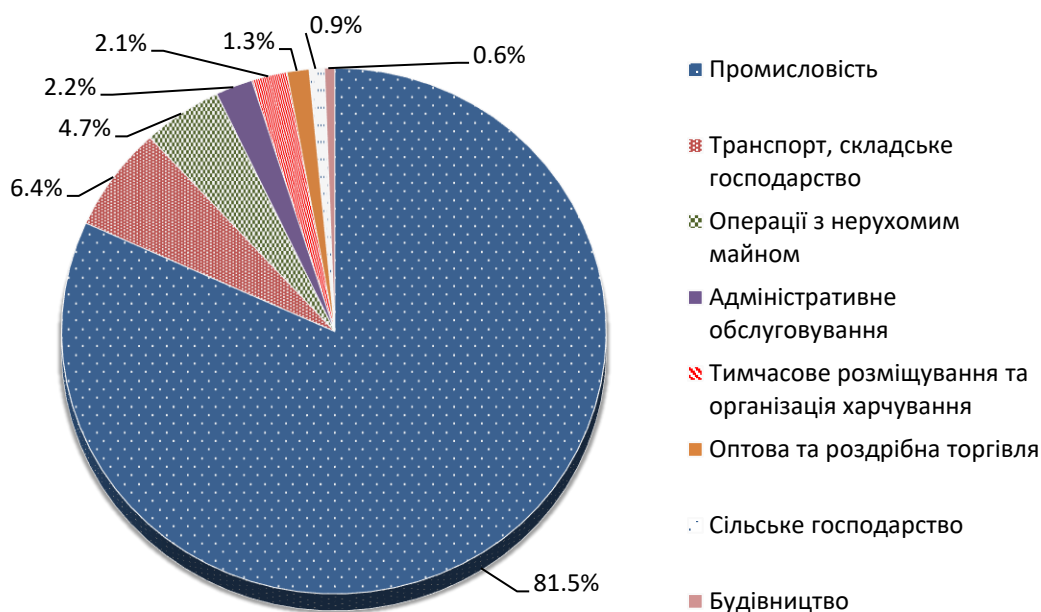

Рис. 1. Структура залучених іноземних інвестицій у Закарпатті за видами економічної діяльності станом на 2018 р.

Враховуючи, що Закарпатська область є територією з великою кількістю природних ресурсів та сільськогосподарських земель, доцільно було б на рівні з промисловим сектором, інвестувати і в сільське господарство.

З огляду на провідну роль інвестицій в економіку області за рахунок власних коштів підприємств, слід зосередитись на подальшому збільшенню обсягів інвестицій саме з даного джерела інвестування. На ряду з цим, не слід забувати про інші

джерела інвестування, зокрема іноземні інвестиції, адже саме за їх рахунок розвивається сектор промисловості, який є визначальним у плані надання робочих місць та покращення економічної ситуації в Закарпатській області. Гнучкий підхід до інвестиційної діяльності дозволить у досить короткий термін задати високого темпу розвитку для Закарпатської області та окремих її районів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Враховуючи результати проведеного дослідження, бачимо позитивну тенденцію у збільшенні капітальних інвестицій по всім джерелам фінансування, але враховуючи девальвацію національної валюти, цих коштів є недостатньо для стійкого соціально-економічного розвитку. Слід виокремити капітальні інвестиції за рахунок коштів підприємств, як найбільш значущу частину в загальному обсязі капітальних інвестицій. Ефективний

розвиток інвестиційної діяльності в Закарпатській області призведе до покращення економічної ситуації в регіоні. Зауважимо, що капітальних інвестицій в Закарпатській області за рахунок коштів підприємств та організацій отримано майже половину від загальної кількості по кожному з досліджуваних років. Враховуючи що Закарпаття є прикордонною територією, у подальших наукових дослідженнях доцільним було б зацентрувати більшу увагу на залученні іноземних інвестицій та їх роль у соціально-економічному розвитку регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахматюк, О. Р. Структурно-інституційні аспекти інвестиційної інфраструктури регіону / О. Р. Бахматюк // Економіка та держава. – 2013. – №12. – С. 80-82.
2. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И. А. Бланк. – К.: МП «ИТЕМ» ЛТД «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед», 1995. – С. 65-71.
3. Гобрей, М. В. Тенденції та характер інвестиційної діяльності в регіоні в сучасних умовах (на прикладі Закарпатської області) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2018_1_13.
4. Головне управління статистики в Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Лещук, Г. В. Концептуальні детермінанти інвестиційної інфраструктури регіону / Г. В. Лещук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. – Вип. 24. – Т. 2. – С. 20-24.
7. Пілевич, Д. С. Теоретичні аспекти формування інвестиційної політики в Україні / Д. С. Пілевич // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2012. – № 4 (62). – С. 49-56.
8. Фроліна, К. Л. Проблеми розвитку та активізації діяльності інвестиційної інфраструктури: регіональний аспект / К. Л. Фроліна, В. Ф. Семенов // Економіка та управління. – 2013. – № 4. – С. 107-111.
9. Химич, О. В. Інвестиції в регіони України: проблеми і тенденції / О. В. Химич // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 767. – С. 233-242.

REFERENCES

1. Bakhmatiuk, O. R. (2013). Structural-institutional aspects of the investment infrastructure of the region, *Ekonomika ta derzhava Economy and state*, 12, 80-82 [in Ukrainian].
2. Blank, Y. A. (1995). *Investytsyonnyj menedzhment* [Investment management]. Kyiv: MP «YTEM» LTD «Yunajted London Trejd Lymyted» [in Ukrainian].
3. Hobrey, M. V. (2018). *Tendentsiyi ta kharakter investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni v suchasnykh umovakh (na prykladi Zakarpat-s'koyi oblasti)*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2018_1_13 [in Ukrainian].
4. Holovne upravlinnya statystyky v Zakarpat-s'kiy oblasti. Retrieved from: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Leschuk, H. V. (2017). Conceptual determinants of the investment infrastructure of the region. *Naukovy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* — Scientific Bulletin of the International Humanitarian University, 24, 20-24 [in Ukrainian].
7. Pilevych, D. S. (2012). Theoretical Aspects of Formation of Investment Policy in Ukraine, *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu* – Bulletin of the Chernihiv State Technological University, 4 (62), 49-56 [in Ukrainian].
8. Froolina, K. L. and Semenov, V. F. (2013). Problems of Development and Activation of Investment Infrastructure Activity: Regional Aspect, *Ekonomika ta upravlinnia* – Economy and management, 4, 107-111 [in Ukrainian].
9. Khymych, O. V. (2013) *Investytsii v rehiony Ukrainy: problemy i tendentsii*. [Investments in the regions of Ukraine: problems and trends]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, 767, 233-242 [in Ukrainian].

Гобрей Мария Васильевна. ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ)

В статье исследуется состояние инвестиционной деятельности Закарпаття и Украины в целом. Исследование рынка капитальных инвестиций является актуальным, ведь они катализатором социально-

економічного розвитку країни і регіонів. Метою статті є вивчення інвестиційної діяльності в Україні і Закарпатській області в частині, дослідженні структури капітальних інвестицій і їх впливу на розвиток економіки як в Закарпатській області, так і в Україні загалом. Збільшення обсягів і підвищення ефективності привлечених інвестицій стають важливими факторами економічного розвитку. Для комплексного дослідження ринку капітальних інвестицій в Україні слід враховувати джерела інвестиційних надходжень і динаміку змін надходжень капітальних інвестицій від основних джерел фінансування за останні роки. Серед всіх привлечених інвестицій в економіку країни і регіонів, в частині Закарпатської області, слід виділити інвестиції, які задіяні в економіку області для підвищення ефективності в діяльності підприємницьких структур. В статті визначено, наскільки значимими є привлечені капітальні інвестиції за рахунок засобів підприємств і організацій в загальній структурі всіх капітальних інвестицій. Найбільш значимими є інвестиції, сформовані за рахунок власних засобів підприємств і організацій. Враховуючи, що щороку, в період 2014-2018 років частка власних засобів підприємств від всіх привлечених капітальних інвестицій в економіку Закарпатської області досягала майже 50%, можна усвідомити той факт, наскільки значима дана галузь в майбутньому для розвитку області. Крім капітальних інвестицій за рахунок власних засобів підприємств, можна виділити прямі іноземні інвестиції в економіку Закарпатської області. Іноземні інвестиції є важливим джерелом для розвитку підприємницьких структур і регіональної економіки в цілому. В Закарпатській області завдяки іноземним інвестиціям відбувається зростання всіх соціально-економічних показників. Найбільш привабливою галуззю для залучення інвестицій в Закарпатській області є промисловість – 81,5% від загальної кількості. Це є суттєвим показником і свідчить про те, що промисловість є ключовим видом економічної діяльності в Закарпатській області. Дані результати освітлюють значимість інвестицій для розвитку економіки регіону і демонструють можливості їх зростання в майбутньому.

Ключові слова: капітальні інвестиції, інвестиційна діяльність, іноземні інвестиції, соціально-економічне розвитку, підприємство.

Gobrei Mariia V. INVESTMENT ACTIVITIES IN CONDITIONS OF ECONOMIC DEVELOPMENT (EXAMPLE OF THE TRANS-CARPATHIAN REGION)

The article examines the state of investment activity of Transcarpathia and Ukraine as a whole. Capital market research is relevant because it is a catalyst for the socio-economic development of the country and the regions. The purpose of the article is to study investment activity in Ukraine and Transcarpathian region in particular, to study the structure of capital investments and their impact on the development of the economy both in the Transcarpathian region and in Ukraine in general. Increasing the volume and improving the efficiency of attracted investment are the most important factors for economic development. For a comprehensive study of the capital investment market in Ukraine, account should be taken of the sources of investment income and the dynamics of changes in capital investment inflows from major sources of financing in recent years. Among all attracted investments in the economy of the country and regions, in particular the Transcarpathian region, the investments involved in the economy of the region should be singled out in order to increase efficiency in the activity of business structures. The article identifies the importance of attracting capital investments at the expense of enterprises and organizations in the overall structure of all capital investments. The most significant are the investments made at the expense of the own funds of enterprises and organizations. Taking into account that every year, during 2014-2018, the share of enterprises' own funds from all attracted capital investments in the economy of the Transcarpathian region reached almost 50%, it is possible to realize the fact how important this industry is in the future for the development of the region. In addition to capital investment at the expense of enterprises' own funds, it is possible to distinguish foreign direct investment into the economy of the Transcarpathian region. Foreign investment is an important source for the development of business structures and the regional economy as a whole. In the Transcarpathian region, foreign investments are increasing all socio-economic indicators. The most attractive sector for attracting investments in the Transcarpathian region is the industry – 81,5% of the total. This is a significant indicator and shows the fact that industry is a key economic activity in the Transcarpathian region. These results highlight the importance of investment for the development of the region's economy and show their potential for future growth.

Keywords: capital investment, investment activity, foreign investment, socio-economic development, enterprise.

Одержано 10.10.2019 р.

ФІСКАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Актуальність теми дослідження обумовлена посиленням територіальної нерівномірності соціально-економічного розвитку регіону, що зумовлено недосконалістю системи його фінансового забезпечення. Метою статті є розробка системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем. У роботі визначено структурні елементи системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем, якими є суб'єкти (органи державної та регіональної влади), об'єкти (фінансові ресурси) та інструменти (податки, видатки та міжбюджетні трансферти). Обґрунтовано необхідність забезпечення збалансованого інституціонального забезпечення розвитку регіональних економічних систем з точки зору урегулювання відносин між фінансовими та регулюючими інструментами, державними та місцевими органами влади, органами місцевого самоврядування та територіальними громадами тощо. Визначено недоліки існуючої системи формування і розподілу доходної бази регіональних бюджетів. Обґрунтовано напрями та завдання удосконалення системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем.

Ключові слова: регіон, регіональна економічна система, фінанське забезпечення, податки, видатки, міжбюджетні трансферти, регіональна асиметрії, територіальна громада.

ВСТУП

Постановка проблеми. Посилення дезінтеграційних процесів практично в усіх сферах життєдіяльності економіки країни та її регіонів породжує значні регіональні асиметрії у рівнях розвитку, що призводить до погіршення якості життя населення територій, зниження конкурентоспроможності регіональних економічних систем, виникненню загроз забезпечення їх економічної безпеки. Вагомим інструментом вирішення даних проблем є міжбюджетні трансферти, розподіл яких стимулюватиме зростання ефективності функціонування регіональних економічних систем. З іншої сторони, це потребує відповідного фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем знайшла своє відображення у роботах І. Жмурко, Х. Кулинич, В. Литвина, Д. Носікова, В. Онищенко, Т. Паєнко, О. Прокопенко, В.Стоєва, Л. Федоришиної та інших. Проте, і надалі залишаються актуальними та дискусійними питання фінансового забезпечення регіонального розвитку, що потребує подальших поглиблених досліджень.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є розробка системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Система фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем покликана забезпечити акумулювання фінансових ресурсів для реалізації існуючих можливостей об'єднаних територіальних громад щодо покращення якості життя населення, підвищення конкурентоспроможності

території тощо. Залежно від специфіки функціонування регіональних економічних систем, фінансової спроможності територіальних громад, спеціалізації економіки територій моделюється диференційований підхід до вибору системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем. Для прикладу, одні регіональні системи, які містять фінансово спроможні територіальні громади використовуються власні фінансові ресурси, інші ж навпаки – виживають за рахунок міжбюджетних трансфертів. Тому, фінансова децентралізація, яка нині відбувається в країні є досить актуальною та своєчасною, яка сприятиме активізації розвитку як регіональних економічних систем в цілому, так і територіальних громад зокрема.

Як влучно зазначено у [1], фінанське забезпечення представляє собою сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання. У праці О. А. Прокопенко [2], фінанське забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів визначається як економічні відносини, спрямовані на мобілізацію фінансових ресурсів через механізм стягнення податків та ефективний їх розподіл і використання у регіонах з метою максимізації ефективності їхнього розвитку. Фінанське забезпечення включає у себе перерозподіл мобілізованих фінансових ресурсів на різні напрями соціально-економічного розвитку: пряме бюджетне фінансування державних програм; фінансове вирівнювання регіонів; застосування особливих режимів оподаткування.

Основними структурними елементами фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем є суб'єкти, об'єкти та інструменти (рис. 1).

Основними суб'єктами фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем є держава, органи регіонального та місцевого управління, які в межах своїх повноважень формують, визначають та реалізують фіскальну політику країни. Інструментами фіскального забезпечення регіонального розвитку виступають податки, видатки та міжбюджетні трансфери.

Слід зауважити, що ефективна система фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних системи вимагає збалансованого інституціонального забезпечення з точки зору урегулювання відносин між фіскальними та регулюючими інструментами, державними та місцевими органами влади, органами місцевого самоврядування та територіальними громадами тощо. Тому, в даному напрямі важливим буде державна підтримка різних інститутів та інституцій: інституту

регіону (органів регіональної влади), інститутів ринку (економічних відносин), інститутів громадянського суспільства, інститутів власності, інститутів територіальних громад, а також правил та норм поведінки інститутів з позиції фіскального забезпечення та регулювання. Нині можна відмітити тенденцію до невизначеності функціонування інститутів та інституцій фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем на різних рівнях: держава – регіон – громада. Це, в свою чергу, породжує невизначеність процесів фінансової децентралізації у перспективі, ризиків її успішного втілення у реальну практику, подальшого загострення протиріч між центром та регіонами, зниження ефективності фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем.

Рис. 1. Структурні елементи фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем

Сьогодні фіскальне забезпечення розвитку регіональних економічних систем в Україні трансформується шляхом переходу у якісно та кількісно новий стан, що зумовлений процесами фінансової децентралізації. Відповідно, така трансформація зумовлює появу певних труднощів у реалізації заходів щодо фіскального забезпечення регіонального розвитку. Такі труднощі, насамперед, пов'язані з необхідністю гармонізації вітчизняного податкового законодавства із законодавством ЄС, виконання вимог МВФ, відновлення підприємницької та інвестиційної активності, недопущення погіршення рівня життя населення тощо [3].

Кожна країна обирає власну модель фіскального забезпечення з точки зору акумулювання фінансових ресурсів. Україна ж обрала модель міжбюджетного вирівнювання, яке дозволяє мінімізувати територіальні диспропорції у рівнях соціально-економічного розвитку. Таким чином, регіони-аутсайтери забезпечують свій розвиток за рахунок регіонів-лідерів

у такому розвитку. Тому держава за допомогою різного інструментарію повинна регулювати конкурентні відносини між регіонами держави за залучення фінансових ресурсів [4]. Як зазначено у праці [5, с. 237], різкі зміни в державному устрої, посилення деформації міжрегіональних пропорцій, загально український спад виробництва, рівня життя, криза в усіх сферах економічної діяльності призвели більшість регіонів до нестачі власних фінансових ресурсів.

Система фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем передбачає залучення бюджетних та податкових джерел, кожен із яких має власний регулюючий фіскальний інструментарій. Надходження до бюджету безпосередньо залежить від спеціалізації економіки регіону, виробничого потенціалу території. Існуюча система сконсолідованих доходів більшості регіонів України характеризується значною їх залежністю від трансфертів центрального уряду і браком власних

джерел доходів.

Серед основних недоліків щодо існуючої системи формування і розподілу доходної бази регіональних бюджетів можна виділити [6]:

- тенденцію переважаючої частки трансфертів з державного бюджету у доходах регіональних бюджетів;

- практично щорічні зміни видів податків, які зараховуються до бюджетів та нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до бюджетів регіонів;

- невчасність отримання сум трансфертів, належних регіону, їх недоотримання або отримання не у грошовому виразі;

- відсутність чіткого взаємозв'язку між обсягом податків, які збираються, і регіональними доходами, що позбавляє регіональні органи управління стимулів до збільшення державних доходів тощо.

Підвищення фінансової спроможності регіону, можливе за рахунок оптимізації податкового навантаження на регіональних суб'єктів господарської діяльності, де державні та регіональні органи влади повинні їх стимулювати до формування власної фінансової спроможності, а не навпаки – до споживання власних фінансових ресурсів.

Регіональні економічні системи та територіальні громади зокрема потребують значних фінансових ресурсів, які спрямовуватимуться у різні сектори економіки та соціальної сфери, екологізації виробництва тощо. Формування місцевого бюджету, в основному, відбувається за рахунок регулюючих податків, розміри відрахувань яких щорічно встановлюються законодавством. Отже, у регіонів немає можливості розробляти самостійну політику розвитку на тривалий період часу з достатньою часткою вірогідності [7].

Ефективна система фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем повинна бути спрямована на встановлення оптимальних ставок оподаткування, які б сприяли розвитку ефективного підприємницького середовища, формували інноваційний потенціал регіональних суб'єктів господарювання, та забезпечувала б при цьому відповідний прибутковий ефект. Як зазначає Д. Носіков, на сьогодні, в умовах розгортання конституційної реформи, спрямованої на децентралізацію влади в країні, фіскальна політика має еволюціонувати в напрямі фіскальної децентралізації, отримання місцевими органами влади певної фінансової автономії [3].

Тому, важливим напрямом удосконалення фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем має стати оптимізація податкового навантаження на регіональних суб'єктів

господарювання шляхом залучення коштів «тіньової економіки», підвищення рівня податкової культури населення. Водночас, удосконалення системи фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем передбачає диференціацію ставок оподаткування залежно від темпів росту валового регіонального продукту, показників податковіддачі, результативності діяльності суб'єктів господарської діяльності відповідних територій, ефективності діяльності об'єднаних територіальних громад. Так, у науковій праці В. Онищенко та В. Стоєва підтверджено гіпотезу стосовно залежності валового регіонального продукту від розміру податкового навантаження, математична інтерпретація якої показала, що при зменшенні рівня податкових ставок зростає рівень валового регіонального продукту [8].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, система фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем потребує удосконалення як в напрямі трансформації інституціональної складової (інститути та інституції), так і стосовно розмірів та ставок оподаткування (зменшення податкового навантаження). Основними завданнями фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем повинні бути:

- забезпечення умов для економічного зростання територій;

- задоволення потреб регіональних економічних систем у фінансових ресурсах, достатніх для виконання відповідними органами влади і управління покладених на них функцій і завдань;

- зменшення регіональних асиметрій у рівнях розвитку;

- забезпечення та становлення фінансових і економічних гарантій місцевого самоврядування [7];

- забезпечення збільшення надходжень до місцевих бюджетів;

- збільшення рівня фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад;

- удосконалення структури економіки регіону;

- розробка механізмів зацікавленості областей, які належать до дотаційних, спрямованих на збільшення податкових надходжень від загальнодержавних податків і зборів [9].

Реалізація даних завдань сприятиме зростанню фінансової спроможності територіальних громад, що позитивно впливатиме на ефективність функціонування регіональних економічних систем в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паєнко, Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків / Т. В. Паєнко // Ефективна економіка. – № 8. – 2011. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=659>.
2. Прокопенко, О. А. Фіскальне забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів / О. А. Прокопенко // Економіка та держава. – № 9/2009. – С. 27-30.
3. Носіков, Д. М. Фіскальна політика держави: теоретико-правовий аспект / Д. М. Носіков // Державне

будівництво та місцеве самоврядування. – Випуск 31'2016. – С. 178-192.

4. Ковальська, Л. Л. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика / Герасимчук З. В., Ковальська Л. Л. – Луцьк: ЛНТУ, 2008. – 280 с.

5. Кулинич, Х. В. Тенденції та проблеми реалізації податкової політики регіону в умовах інтеграційних процесів / Х. В. Кулинич // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2014. – № 7. – С. 237-247.

6. Герасимчук, З. В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації: [Монографія] / Герасимчук З. В., Галушак В. Л. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 248 с.

7. Литвин, В. В. Теоретичні підходи до дослідження ефективності реалізації регіональної податкової політики в Україні / В. В. Литвин // Інвестиції: практика та досвід. – № 10/2016. – С. 79-81.

8. Онищенко, В. Напрями реформування фіскальної політики на регіональному рівні в Україні / В. Онищенко, В. Стоєв // Ефективна економіка. – № 9. – 2011. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=678>.

9. Федоришина, Л. І., Жмурко, І. В. Соціальна і фіскальна політика держави: вплив на регіональному рівні / Л. Федоришина, І. Жмурко // Гроші, фінанси і кредит. - Випуск 12. - 2016. - С.468-473.

REFERENCES

1. Paientko, T. V. (2011). Instrumenty fiskalnogo rehulivannia finansovykh potokiv [Tools for fiscal regulation of financial flows]. *Efektivna ekonomika*, 8. Retrived from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=659> [in Ukrainian].

2. Prokopenko, O. A. (2009). Fiskalne zabezpehennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv [Fiscal support for social and economic development of regions]. *Ekonomika ta derzhava*, 9, 27-30 [in Ukrainian].

3. Nosikov, D. M. (2016). Fiskalna polityka derzhavy: teoretyko-pravovy aspekt [Fiscal policy of the state: theoretical and legal aspect]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*, 31, 178-192 [in Ukrainian].

4. Kovalska, L. L. (2008). Konkurentnospromozhnist rehionu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Regional competitiveness: theory, methodology, and practice] *Monohrafiia*, Lutsk: LNTU [in Ukrainian].

5. Kulynych, Kh.V. (2014). Tendentsii ta problem realizatsii podatkovoi polityky rehionu v umovakh intehratsiinykh protsesiv [Trends and problems in implementing the region's tax policy in the context of integration processes]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu im. V. V. Dokuchaieva. Ser.: Ekonomichni nauky*, 7, 237-247 [in Ukrainian].

6. Herasymchuk, Z. V. (2006). Polityka rozvytku problemnykh rehioniv: metodolohichni zasady formuvannia ta realizatsii [Development policy of problem regions: methodological bases of formation and implementation]. Lutsk: Nadstyria [in Ukrainian].

7. Lytvyn, V. V. (2016). Teoretychni pidhody do doslidzhannia efektyvnosti realizatsii rehionalnoi podatkovoi polityky v Ukraini [Theoretical approaches to the study of the effectiveness of regional tax policy implementation in Ukraine]. *Investytzii: praktyka ta dosvid*, 10, 79-81 [in Ukrainian].

8. Onyshchenko, V. (2011). Napriamy reformuvannia fiskalnoi polityky na rehionalnomu rivni v Ukraini [Directions for reforming fiscal policy at the regional level in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 9. Retrived from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=678> [in Ukrainian].

9. Fedoryshyna, L. I., Zhmurko I. V. (2016). Sotsialna I fiskalna polityka derzhavy: vplyv na rehionalnomu rivni [Social and fiscal policy of the state: influence at the regional level]. *Hroshi, finansy i kredyt*, 12, 468-473 [in Ukrainian].

Ковальская Любовь Леонидовна. ФИСКАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Актуальность темы исследования обусловлена усилением территориальной неравномерности социально-экономического развития региона, что обусловлено несовершенством системы его фискального обеспечения. Целью статьи является разработка системы фискального обеспечения развития региональных экономических систем. В работе определены структурные элементы системы фискального обеспечения развития региональных экономических систем, которыми являются субъекты (органы государственной и региональной власти), объекты (финансовые ресурсы) и инструменты (налоги, расходы и межбюджетные трансферты). Обоснована необходимость обеспечения сбалансированного институционального обеспечения развития региональных экономических систем с точки зрения урегулирования отношений между фискальными и регулируемыми инструментами, государственными и местными органами власти, органами местного самоуправления и территориальными общинами и тому подобное. Определены недостатки существующей системы формирования и распределения доходной базы региональных бюджетов. Обоснованы направления и задачи совершенствования системы фискального обеспечения развития региональных экономических систем.

Ключевые слова: регион, региональная экономическая система, фискальное обеспечение, налоги, расходы, межбюджетные трансферты, региональные асимметрии, территориальная община.

Kovalska Liubov L. FISCAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

The relevance of the research topic is due to the increasing territorial inequality of the social and economic

development of the region, which is due to the imperfection of its financial support system. The aim of the article is to develop a system of fiscal support for the development of regional economic systems. The paper defines the structural elements of the system of fiscal support for the development of regional economic systems, which are subjects (state and regional authorities), objects (financial resources) and instruments (taxes, expenses and inter-budget transfers). The necessity of ensuring a balanced institutional support for the development of regional economic systems in terms of regulating relations between fiscal and regulatory instruments, state and local authorities, local self-government bodies and territorial communities, and so on has been justified. Disadvantages of the existing system of forming and distributing the revenue base of regional budgets have been identified. The directions and tasks of improving the system of fiscal support for the development of regional economic systems have been justified.

Keywords: region, regional economic system, fiscal support, taxes, expenditures, inter-budget transfers, regional asymmetries, territorial community.

Одержано 18.10.2019 р.

УДК 332:339.13(045)

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-108-112

Паулик Алла Ярославівна,
аспірант,

Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕФІНІЦІЇ «КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ»

Для сучасних умов господарювання характерним є загострення конкурентної боротьби на різних рівнях, відповідно, кожен регіон вступає в конкурентні відносини та визначає в кінцевому результаті конкурентоспроможність економіки країни. Сучасний регіон вважається самостійним учасником економічних відносин. Він розглядається як складна соціально-економічна система, що володіє особливим набором характеристик. Основною умовою ведення конкурентної боротьби є наявність та ефективне використання певного набору цінностей та властивостей, які притаманні конкретно взятій території. Сукупність таких цінностей формує конкурентні переваги економіки регіону. Метою статті є аналіз теоретичного підґрунтя, сформовано всесвітньовідомими вченими, щодо трактування категорії «конкурентні переваги економіки регіону». Розглянуто внесок вітчизняних вчених в дослідження даної категорії. В процесі аналізу було виявлено, що більшість досліджень спрямовані на вивчення конкурентоспроможності регіону та його конкурентних переваг. Менше уваги приділяється конкурентоспроможності економіки регіону та конкурентним перевагам економіки регіону. Відкритим залишається питання визначення поняття «конкурентні переваги економіки регіону», що і зумовило актуальність даного дослідження. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження використано загальнонаукові методи (наукового аналізу, системний метод пізнання, абстракції). В ході дослідження проаналізовано підходи до тлумачення поняття «регіон», сформовано власне трактування категорії «економіка регіону», оскільки воно є базовим для подальших досліджень. Виявлено, що найбільш поширеним є ресурсний або факторний підхід до розуміння сутності конкурентних переваг економіки регіону. Результатом проведеного дослідження є сформоване та обґрунтоване власне бачення щодо трактування категорії «конкурентні переваги економіки регіону», виявлено відмінності з категорією «конкурентні переваги регіону», а також наслідковий зв'язок між ними. Конкурентоспроможність регіону є ширшим поняттям та включає в себе крім економічної ще й соціальну, екологічну та політичну складові. Справедливим є твердження, що конкурентоспроможність економіки регіону виступає важливою складовою конкурентоспроможності регіону та визначає розвиток інших її складових. Конкурентні переваги економіки регіону виступають основою конкурентоспроможності економіки регіону. Тільки у випадку їх ефективного використання можна забезпечити бажаний рівень конкурентоспроможності економіки регіону та, як наслідок, конкурентоспроможність регіону та країни загалом.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентна перевага, регіон, економіка, економіка регіону, цінність, конкурентні відносини, конкурентні переваги економіки регіону.

ВСТУП

Постановка проблеми Сучасний регіон необхідно розглядати з двох точок зору: як самостійну

соціально-економічну систему та як частину соціально-економічної системи країни. Важливою характеристикою розвитку будь-якого регіону є рівень його конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність економіки регіону формується та забезпечується шляхом раціонального використання її конкурентних переваг, які в кінцевому результаті здатні забезпечити зміцнення конкурентних позицій держави на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій
Теоретичне підґрунтя дослідження проблеми забезпечення конкурентоспроможності економіки регіону на основі ефективного використання конкурентних переваг сформували А. Сміт, Д. Рікардо, М. Потер, Р. Фатхутдінов. Вагомим також є вклад вітчизняних вчених в дослідження конкурентних переваг регіону, а саме З. Герасимчук, Л. Ковальської, Н. Мікули. Проте, до сьогодні невизначеним залишається питання визначення сутності категорії «конкурентні переваги економіки регіону», що і зумовило актуальність даного дослідження.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей трактувань категорії «конкурентні переваги економіки регіону», обґрунтування власного бачення дефініції даної категорії.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблема забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності економіки регіону є особливо актуальною в сучасних умовах, оскільки регіонам відводиться вагомий роль в економічній системі країни. Поняття «конкурентоспроможність» та «конкурентні переваги» взаємопов'язані між собою. Враховуючи результати проведеного раніше дослідження пропонуємо розглядати конкурентоспроможність економіки регіону як здатність регіону формувати та ефективно використовувати конкурентні переваги на основі співпраці різними економічними суб'єктами, органами влади та місцевого самоврядування, з метою забезпечення економічного зростання [4]. Як наслідок зростання рівня життя населення, високий рівень зайнятості, стійке зростання доходів. Саме конкурентні переваги, на думку багатьох дослідників, є основою конкурентоспроможності. Відповідно, конкурентоспроможність регіону виступає результатом, а конкурентні переваги регіону – чинником.

Одним з перших, хто чітко виділив поняття «конкурентні переваги» був А. Сміт. В своїй теорії абсолютних переваг, зазначив, що «територія яка володіє абсолютними перевагами по витратах праці на виробництва певної продукції порівняно з іншими регіонами, необхідно спеціалізуватися на виробництві даної продукції та розвивати торгівлю ним з сусідніми регіонами. Ту продукцію, у виробництві якої регіон не володіє абсолютними перевагами, потрібно імпортувати з інших регіонів» [7]. Не менш важливим є вклад Д. Рікардо, який в своїй теорії порівняльних переваг зазначає «Торгівля між регіонами буде вигідна, навіть якщо один з них не володіє абсолютними перевагами у виробництві конкретної продукції. Виробництво і внутрішнє споживання продукції може бути збільшено, якщо регіони будуть спеціалізуватися на виробництві та продажі тих

товарів, по яким вони володіють порівняними перевагами, визначаючи різницю у співвідношенні витрат» [10]. А. Сміт та Д. Рікардо сформували основу ресурсного (факторного) підходу до формування конкурентних переваг економіки регіону. Прихильники даного підходу, а серед них були і Е. Хекшер, П. Самуельсон [6], вбачали джерелом конкурентних переваг фактори виробництва, а саме: праця, земля, природні ресурси, капітал.

Відповідно, необхідно зазначити, що також не можна ототожнювати поняття «конкурентоспроможність економіки регіону» та «конкурентні переваги економіки регіону». Одним з перших ці поняття розмежував М. Портер. Він визначав конкурентні переваги як характеристики об'єкта, які дають йому змогу брати участь у конкурентній боротьбі.

В теорії конкурентних переваг М. Портер зазначає, що місце території (країни, регіону) на зовнішньому ринку визначається умовами сформованими в так званій «ромб конкурентоспроможності». До них належать:

- факторні умови: трудові ресурси, природно-ресурсний потенціал території, науковий та інформаційний потенціал, капітал, інфраструктура;
- умови внутрішнього попиту: якість попиту, відповідність тенденціям розвитку попиту на світовому ринку, розвиток обсягу попиту;
- суміжні та обслуговуючі галузі: сфери надходження сировини та напівфабрикатів, сфери використання сировини, устаткування, технологій;
- стратегія та структура фірм, внутрішньогалузева конкуренція: мета, стратегії, способи організації, менеджмент фірм, внутрішньогалузева конкуренція.

Відповідно до теорії конкурентних переваг, будь-яка країна або регіон із приблизно однаковим рівнем економічного розвитку має певний, як правило, властивий тільки їм, набір конкурентних переваг: більш високий рівень продуктивності праці, кваліфікація виробничого, технічного комерційного персоналу, якість і технічний рівень продукції, що виготовляється, управлінська майстерність, стратегічне мислення на різних рівнях управління. М. Портер наголошує на тому, що конкурентні переваги регіону є узагальненим показником, який виникає з переваг підприємств та організацій, що виробляють конкурентоспроможні товари та послуги [5].

Р. Фатхутдінов є автором теорії конкурентної переваги на основі цінності. Він вважає, що конкурентна перевага – це ексклюзивна цінність, яку має система, що дає їй перевагу перед конкурентами [11].

Л. Л. Ковальська зазначає, що у конкурентній боротьбі переможе той регіон, який найбільш раціонально використовує та розвиває конкурентні переваги у порівнянні з іншими. Під конкурентними перевагами розуміється сукупність цінностей (ресурсів та благ), наявність та реалізація яких надає регіону переваги порівняно з іншими [3].

Конкурентна перевага – це відносна категорія, що проявляється в конкурентному середовищі, характеризується здатністю до адаптації до умов, що

змінюються, певним рівнем стійкості та ефективності, що визначає можливості успішного функціонування виробничо-господарської системи в конкурентному оточенні [8].

У зв'язку з відсутністю єдиного підходу до трактування конкурентних переваг регіону українські вчені Т. Васильців та Р. Білик запропонували наступне бачення даної категорії «конкурентні переваги регіону доцільно трактувати як систему конститутивних характеристик соціально-економічного розвитку регіону, які не лише забезпечують високий рівень його конкурентоспроможності, але й позитивно впливають на спроможність національної економіки до розширеного відтворення та забезпечення економічного суверенітету держави» [2].

Досліджуючи питання конкурентних переваг економіки регіону, також було звернуто увагу на те, що більшість дослідників вивчає конкурентоспроможність та конкурентні переваги регіону. Необхідно розділяти поняття «конкурентоспроможність регіону» та «конкурентоспроможність економіки регіону». Конкурентоспроможність регіону, вважаємо, ширшим поняттям, оскільки включає в себе не тільки економічну складову, а й соціальну, екологічну, політичну. Можна стверджувати, що конкурентоспроможність економіки регіону виступає важливою складовою конкурентоспроможності регіону та визначає розвиток інших її складових.

Для більш глибокого розуміння даної проблематики слід звернути увагу на розуміння поняття «економіка регіону», а саме на дві основні складові даного поняття: економіка та регіон. Економіка є найважливішою сферою суспільного життя, в якій здійснюється виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності, на основі використання різноманітних ресурсів. Поняття регіон розглядається з різних аспектів. Так, закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» визначає регіон як територію Автономної Республіки Крим, області, міста Київ та Севастополь та опирається на чіткі територіальні межі [1]. Найбільш повно характеризує регіон наступне його трактування «це територіально цілісна частина країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює тип та структуру економіки, яка характеризується своєрідним співвідношенням різних галузей господарства, глибокими та різноманітними зв'язками між ними, за кінченим циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями (спеціалізацією), яка виділена за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та являє собою підсистему соціально-економічного комплексу країни [12]» Економіку регіону найчастіше розглядають, як ланку господарського комплексу країни, яка розміщена на певній частині її території. Економіка регіону базується на реалізації виробничої (мікроекономічної)

функції з врахуванням найхарактерніших факторів виробництва конкретної території: кількість та якість робочої сили, природні ресурси, існуючі економічні зв'язки підприємств тощо. Економіка регіону відображає здатність різних економічних суб'єктів ефективно здійснювати господарську діяльність на внутрішньо регіональному рівні. З огляду на викладений матеріал можна сформулювати узагальнене трактування категорії «економіка регіону». Отже, економіка регіону – це сукупність відносин з приводу виробництва, обміну, розподілу та споживання благ, що створюються на територіально цілісній частині країни на основі використання характерних для неї ресурсів.

Деякі автори у своїх дослідженнях розглядають конкурентні переваги економіки регіону крізь призму конкурентних переваг підприємства (фірми). Крім того, вважають що детермінантою конкурентних переваг економіки регіону виступають саме суб'єкти господарської діяльності, як основні учасники конкурентних відносин, з властивим їм набором властивостей та переваг. Необхідно зазначити, що економіка регіону не може базуватись виключно на діяльності суб'єктів господарювання. Необхідно враховувати і адміністративний аспект, тобто, взаємодія з органами влади, місцевого самоврядування, територіальними громадами, особливо в питаннях фінансово-бюджетних відносин. З огляду на викладений матеріал, пропонуємо розглядати конкурентні переваги економіки регіону як сукупність цінностей, властивостей та ресурсів, якими володіє певна територія (суб'єкти господарювання (учасники економічних відносин) певної території), ефективно використання яких, на основі тісної взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування, забезпечить формування високого рівня конкурентоспроможності. Конкурентні переваги економіки регіону виступають основою конкурентоспроможності економіки регіону. Тільки у випадку їх ефективного використання можна забезпечити бажаний рівень конкурентоспроможності економіки регіону та, як наслідок, конкурентоспроможність регіону (країни) в цілому.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В результаті проведеного дослідження було виявлено відсутність єдиного підходу до трактування категорії «конкурентні переваги економіки регіону». Встановлено, що ототожнення понять «конкурентні переваги регіону» і «конкурентні переваги економіки регіону» є не коректним, оскільки, конкурентоспроможність економіки регіону є визначальною складовою конкурентоспроможності регіону. Перспективним напрямом подальших досліджень є більш глибоке вивчення проблематики формування та ефективного використання конкурентних переваг економіки регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» № 2850-IV від 08.09.2005р. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2850-15>.

2. Васильців, Т. Теоретико-прикладні засади конкурентних переваг регіонів та їх впливу на економічну безпеку України / Т. Васильців, Р. Білик // Міжнародний науковий журнал «Економічний дискурс». – № 4. – 2016. – С. 100-110.

3. Ковальська, Л. Л. Організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Л. Л. Ковальська. – Львів, 2008. – 35 с.

4. Паулик, А. Я. Конкурентоспроможність економіки регіону: сутність та підходи до трактування / А. Я. Паулик, О. В. Феєр // Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука». – №2. – 2019. – С. 198-203.

5. Портер, М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ.; под ред. В. Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 2004. – 896 с.

6. Самуэльсон, Пол. Экономика: пер. с англ. / Пол Самуэльсон, В. Д. Нордхаус. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2003. – 688 с.

7. Смит, А. Исследования про природу и причины богатства народов / А. Смит // Антология экономической мысли: в 2-х т. – М.: Эконом, 1993.

8. Стеців, Л. П. Конкурентні переваги: підходи до трактування та їх відмінності / Стеців Л. П. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.12 – С. 263-270.

9. Тимофієва, С. Б. Конкурентні переваги регіону та вплив на них параметрів регіональної інфраструктури / С. Б. Тимофієва // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 9. – С. 512-515.

10. Рикардо, Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Антология экономической мысли / Д. Рикардо. – М.: Эконом, 1993.

11. Фатхутдинов, Р. А. Управление конкурентоспособностью организации: Учебное пособие / Р. А. Фатхутдинов. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 544 с.

12. Токарчук, О. В. Соціально економічна сутність поняття «регіон» [Електронний ресурс] / О. В. Токарчук. – Режим доступу: www.rusnauka.com.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro stymuliuvannya rozvytku rehioniv» [About stimulating the development of regions] (2005). Retrived from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2850-15> [in Ukrainian].

2. Vasylytsiv, T., Bilyk, R. (2016). Teoretyko-prykladni zasady konkurentnykh perevah rehioniv ta yikh vplyvu na ekonomichnu bezpeku Ukrainy [Theoretical and applied principles of competitive advantages of regions and their impact on economic security of Ukraine]. Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Ekonomichniy dyskurs» – International scientific journal «The economic discourse», 4, 100-110 [in Ukrainian].

3. Kovalska, L. L. (2008). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm pidvyshchennia konkurentospromozhnosti rehionu [Organizational and economic mechanism of increasing the competitiveness of the region] (Unpublished doctoral dissertation). Lviv [in Ukrainian].

4. Paulyk, A. Ya., Feier, O. V. (2019). Konkurentospromozhnist ekonomiky rehionu: sutnist ta pidkhody do traktuvannya [Competitiveness of the economy of the region: the essence and approaches to the interpretation]. Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Osvita i nauka» – International scientific journal «Education and Science», 2, 198-203 [in Ukrainian].

5. Porter, M. (2004). Mezhdunarodnaya konkurencziya [International competition]. Moskva: Mezhdunarodny`e otnosheniya [in Russian].

6. Samue`l'son, P., Nordkhaus, V. D. (2003). E`konomika [Economy]. Moskva: Izd. dom «Vil'yams» [in Russian].

7. Smit, A. (2003). Issledovaniya pro prirodu i prichiny` bagatstva narodov [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]. Moskva: E`konom, 1993 [in Russian].

8. Stetsiv, L. P. (2009). Konkurentni perevahy: pidkhody do traktuvannya ta yikh vidminnosti [Competitive advantages: approaches to interpretation and its differences]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU, 19.12, 263-270 [in Ukrainian].

9. Tymofiieva, S. B. (2016). Konkurentni perevahy rehionu ta vplyv na nykh parametry rehionalnoi infrastruktury [The competitive advantages of the region and their impact on regional infrastructure parameters]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and National Problems of Economy, 9, 512-515 [in Ukrainian].

10. Rikardo, D. (1993). Nachala politicheskoy e`konomii i nalogovogo oblozheniya [The competitive advantages of the region and their impact on regional infrastructure parameters]. Moskva: E`konom [in Russian].

11. Fatkhutdynov, R. A. (2004). Upravlenye konkurentosposobnostiu orhanyzatsyy [Organization competitiveness management]. Moskva: Eksmo [in Russian].

12. Tokarchuk, O. V. Sotsialno ekonomichna sutnist poniattia «rehion» [Socially economical understanding of the understanding of «region»]. Retrived from: www.rusnauka.com [in Ukrainian].

ПРЕИМУЩЕСТВА ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА»

Для современных условий хозяйствования характерно обострение конкурентной борьбы, каждый регион вступает в конкурентные отношения и определяет в конечном итоге конкурентоспособность экономики страны. Современный регион считается самостоятельным участником экономических отношений. Он рассматривается как сложная социально-экономическая система, обладающая особым набором характеристик. Основным условием ведения конкурентной борьбы является наличие и эффективное использование определенного набора ценностей и свойств, присущих конкретно взятой территории. Совокупность таких ценностей формирует конкурентные преимущества экономики региона. Целью статьи является анализ теоретической основы, которая была сформирована всемирно учеными, относительно трактовки категории «конкурентные преимущества экономики региона». Исследован вклад отечественных ученых в исследование данной категории. В процессе исследования было выявлено, что большинство исследований направлены на изучение конкурентоспособности региона и его конкурентных преимуществ. Меньше внимания уделяется конкурентоспособности экономики региона и конкурентных преимуществ экономики региона. Неопределенным остается вопрос определения понятия «конкурентные преимущества экономики региона», что и обусловило актуальность данного исследования. Для достижения поставленной цели в процессе исследования использованы общенаучные методы (научного анализа, системный метод познания, абстракции). В ходе исследования проанализированы подходы к толкованию понятия «регион», подано собственную трактовку категории «экономика региона», поскольку оно является базовым для дальнейших исследований. Выявлено, что наиболее распространенным является ресурсный или факторный подход к пониманию сущности конкурентных преимуществ экономики региона. Результатом данного исследования является сформировано и обоснованное собственное видение трактовки категории «конкурентные преимущества экономики региона», выявлены различия между категорией конкурентные преимущества региона и следственная связь между ними. Конкурентоспособность региона является более широким понятием и включает в себя помимо экономической составляющей еще и социальную, экологическую и политическую. Справедливо утверждение, что конкурентоспособность экономики региона выступает важной составляющей конкурентоспособности региона, и определяет развитие других ее составляющих. Конкурентные преимущества экономики региона выступают основой конкурентоспособности экономики региона. Только в случае их эффективного использования можно обеспечить желаемый уровень конкурентоспособности экономики региона и, как следствие, конкурентоспособность региона и страны в целом.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентное преимущество, регион, экономика, экономика региона, ценность, конкурентные отношения, конкурентные преимущества экономики региона.

Paulyk Alla Ya. DEFINITION FEATURES «COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE ECONOMY OF THE REGION»

Today's economic conditions are characterized by aggravation of competition, each region enters into a competitive relationship and ultimately determines the competitiveness of the country's economy. The modern region is considered to be an independent participant in economic relations. It is considered as a complex social and economic system with a special set of characteristics. The main condition for competition is the presence and effective use of a certain set of values and properties that are specific to the territory. The totality of such values shapes the competitive advantages of the region's economy. The aim of the article is to analyze the theoretical basis, which was formed by world-famous scientists, regarding the interpretation of the category «competitive advantages of the regional economy». The contribution of national scientists to the research of this category is investigated. In the course of the research it was found that most of the studies are aimed at examining the competitiveness of the region and its competitive advantages. Less attention is paid to the competitiveness of the region's economy and the competitive advantages of the region's economy. The question of defining the concept of «competitive advantages of the region's economy» remains unclear, which made the current study relevant. In order to achieve this goal, general scientific methods (scientific analysis, systematic method of cognition, abstraction) were used in the research process. In the course of the research the approaches to the interpretation of the term "region" have been analyzed, and the own interpretation of the category «economy of the region» has been given, since it is the basis for further research. It is revealed that the most common is the resource or factor approach to understanding the essence of competitive advantages of the regional economy. The result of this study is the formed and substantiated own vision regarding the interpretation of the category «competitive advantages of the regional economy», the differences between the category of the competitive advantages of the region and the consequent relationship between them have been revealed. The competitiveness of the region is a broader concept and includes, in addition to its economic component, social, environmental and political components. It is fair to say that the competitiveness of the region's economy is an important component of the region's competitiveness and determines the development of its other components. The competitive advantages of the region's economy are the basis for the competitiveness of the region's economy. Only if used effectively can the desired level of competitiveness of the regional economy and, as a consequence, the competitiveness of the region and the country as a whole be ensured.

Keywords: competitiveness, competitive advantage, region, economy, regional economy, value, competitive relations, competitive advantages of regional economy.

Проскура Володимир Федорович,
д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Максютова Олена Володимирівна,
аспірант,
Мукачівський державний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОЛІТИКИ

Стаття присвячена надзвичайно актуальній темі сучасності – розробці концептуальних засад ресурсозберігаючої політики для конкретної території (регіону). Визначення саме концептуальних засад повинно лягти в основу розробки сучасної ресурсозберігаючої регіональної політики. Особливості та основними труднощі у розробці такої політики полягають в тому, що вона повинна бути комплексною, а не спрямованою на окремо взяті ресурси. Визначено, що в основу ресурсозберігаючої політики регіонів України повинні бути закладені як базові принципи (системності, комплексності, цілепокладання, адресності, тощо), так і специфічні принципи (саморесурсозабезпечення, ресурсовідтворення і ресурсно-екологічної рівноваги; забезпечення конкурентоспроможності, принцип державної відповідальності; узгодженості із іншими видами політики країни; пріоритету національного інтересу) довгострокового стратегічного планування. Наголошено на тому, що якраз специфічні принципи повинні враховувати регіональні особливості конкретних територій. Необхідність розв'язання проблеми ресурсозбереження ускладнюється тим, що розв'язання екологічних, економічних, науково-технічних, соціальних та інших проблем повинно відбуватися в комплексі, а тим більше вирішуватися на основі кардинальної зміни ставлення до ресурсів як до найціннішого продукту, який має конкретний вплив на добробут регіону. Акцентовано увагу на тому, що забезпечення комплексного вирішення проблем ресурсозбереження певної території не може відбутися без кардинальної зміни до наявних на даній території ресурсів та відображення цього у програмних і планових документах регіональних органів управління. У статті також зроблено спробу дати загальне визначення регіональній політиці у сфері ресурсозбереження та запропоновано алгоритм її формування. Як результат узагальнення в статті визначено базові принципи політики у сфері ресурсозбереження які можуть застосовуватися на державному, регіональному та муніципальному рівнях. Проте, аналізуючи спроби організації системного підходу до організації процесу ресурсозбереження незважаючи на можливість успішної реалізації такого підходу, поки значимі результати не були досягнуті так як у більшості програм ресурсозбереження програмно-цільовий метод застосовується формально. В статті також зроблено певні висновки щодо можливості успішного запровадження політики ресурсозбереження, а саме: повинна бути створена взаємопов'язана багаторівнева система програм: на рівні місцевого самоврядування – регіону – держави; на регіональному рівні створити єдиний уповноважений орган, функції якого будуть полягати у формуванні та реалізації ефективної політики ресурсозбереження; розробити заходи мотивації та стимулювання ресурсозбереження, методики оцінки економічного ефекту від ресурсозберігаючих заходів та ін.

Ключові слова: політика ресурсозбереження, ресурсно-екологічна рівновага, саморесурсозабезпечення, ресурсовідтворення.

ВСТУП

Постановка проблеми. Ресурсозбереження не може не бути державною стратегією, виступаючи в якості основного принципу збереження економічної безпеки. Питання ресурсозбереження в останні роки увійшли в ранг найпріоритетніших напрямів державної політики і стають однією з найбільш значущих суспільних проблем. Зниження питомого споживання ресурсів на одиницю виробленої продукції і послуг стало критерієм здатності суспільства до стійкого розвитку, довготривалого забезпечення гідного життя людини при збереженні навколишнього середовища.

Проте, на рівні регіонів проблема ресурсозбереження, як правило, обмежується пошуком шляхів зниження витрат тепло- та електроенергії на рівні домашніх господарств, або ж зменшення обсягів споживання деяких видів сировини на окремих підприємствах. Проблеми ж розробки регіональної

політики в сфері ресурсозбереження, яка б забезпечила комплексне вирішення проблем на рівні регіону належної уваги поки що не приділяється. У зв'язку з цим актуальність розробки концептуальних засад, які б могли лягти в основу сучасної ресурсозберігаючої політики окремих територіальних громад, є надзвичайно високою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичним підходам до розуміння ресурсозбереження у галузях національної економіки та механізмам реалізації ресурсозбереження на підприємствах, багатоаспектним засадам створення та управління територіальною системою ресурсного забезпечення, розробці економічного механізму ресурсозбереження, а на їх основі досягнення належного рівня розвитку окремих територіальних громад присвятили свої роботи зарубіжні та вітчизняні учені: Г. Арлабаєва, І. Ансофф, Р. Близький, В. Григор'єв, І. Герчикова, Н. Глазунова, С. Дорогунцев,

М. Іванов, О. Кроллі, Л. Лозовський, С. Мочерний, А. Оксанич, Я. Олійник, Б. Райзберг, Е. Стародубцева, Р. Солоу, В. Шпильова, Г. Тейлор та інші.

Проблема стійкого розвитку окремих територій у зв'язку із змінами в економіці України потребує нових шляхів вирішення. Відповідно, розробка та формування концептуальних засад ресурсозберігаючої регіональної політики у цьому контексті також потребує змін у цілях, методах та принципах, якими варто керуватися.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є розроблення концептуальних засад формування сучасної політики ресурсозбереження регіону яка у свою чергу буде сприяти підвищенню рівня розвитку територіальних громад та їх стійкому розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На регіональному рівні політика ресурсозбереження може бути визначена як система заходів щодо забезпечення раціонального використання ресурсів, задоволення приросту потреби в них регіону головним чином за рахунок економії різних видів ресурсів.

За останні роки на основі дослідження інноваційного сценарію стратегії стійкого розвитку економіки регіонів були уточнені концептуальні засади формування ресурсозберігаючої регіональної політики з позицій структурування екологічних, соціальних, територіальних та економічних аспектів (рис. 1).

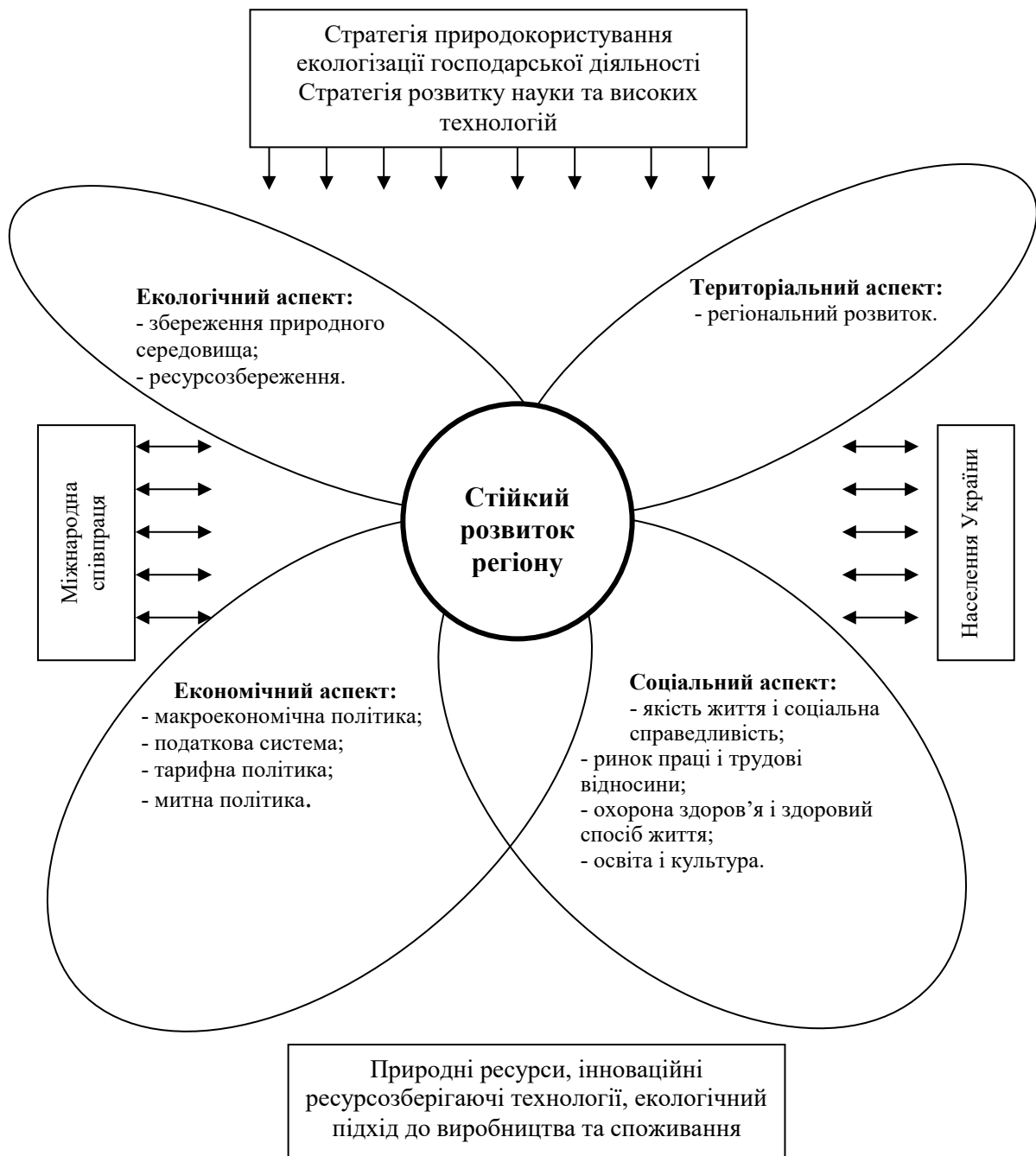

Рис 1. Концептуальні засади формування ресурсозберігаючої регіональної політики

На нашу думку, ресурсозберігаюча політика в регіонах України повинна базуватися як на базових принципах довгострокового стратегічного планування (системності, комплексності, цілепокладання, адресності тощо), так і на специфічних принципах, що визначають саме цей напрям державної політики. Серед них:

- принцип саморесурсозабезпечення, що дозволяє планувати забезпеченість ресурсами, виходячи з доступності та ефективності їх отримання і витрачання, орієнтованих на довгострокову перспективу;

- принцип ресурсовідтворення і ресурсно-екологічної рівноваги, що дозволяє, з одного боку, реалізувати принцип саморесурсозабезпечення, з іншого боку, сприяє забезпеченню збереження навколишнього середовища шляхом переробки вторинних ресурсів;

- принцип забезпечення конкурентоспроможності регіону. Конкурентоспроможність країни, регіону, господарюючих суб'єктів повинна бути забезпечена через узгодження інтересів держави з інтересами ринкових суб'єктів усіх форм власності. Даний принцип ґрунтується на важелях державного регулювання конкурентоспроможності країни та підприємств, включаючи податкову, митну, грошову політику, державне програмування тощо;

- принцип державної відповідальності за негативні соціально-економічні та екологічні наслідки реалізованої ресурсозберігаючої політики;

- принцип узгодженості із іншими видами політики країни, зокрема із екологічною доктриною країни;

- принцип пріоритету національного інтересу, що забезпечує дотримання загальнонаціональних цілей розвитку України.

Політика ресурсозбереження повинна знайти своє відображення в програмних і планових документах різних рівнів управління. Складність комплексного вирішення проблем ресурсозбереження тим не менше очевидна. Вирішення питань ресурсозбереження автоматично тягне за собою вирішення екологічних, економічних, науково-технічних, соціальних та інших проблем, які сьогодні стоять перед суспільством і не можуть бути вирішені без кардинальної зміни ставлення до ресурсів як до найціннішого продукту, який визначає добробут будь-якої країни і стан її економіки.

Процес ресурсозбереження завжди враховувався у виробництві товарів і послуг, але через достатність ресурсів довгий час не був ключовим у визначенні вартості продукції. Розгляд теоретичних питань ресурсозбереження лежить у площині віднесення ресурсів і основних способів їхньої економії до факторів виробництва, ефективне використання яких формується під впливом існуючої економічної моделі державного управління.

Адміністративно-планова система управління економікою в доринковий період базувалася на превалюванні екстенсивного типу економічного зростання, що створювало умови для

ресурсоспоживацького способу господарювання. До основних причин високої ресурсомісткості виробництв і питомого споживання ресурсів слід віднести: нерозробленість активної ресурсозберігаючої політики на всіх рівнях управління, відсутність стимулів до переходу економіки на ресурсозберігаючий шлях розвитку тощо.

Джерела коштів, що спрямовуються на розвиток, можна отримати, крім усього іншого, за рахунок ресурсозбереження та переробки вторинних ресурсів безпосередньо в центрах їхнього споживання і утворення відходів виробництва та споживання. Цілі ресурсозбереження (такі як поліпшення екологічної ситуації, підвищення економічності систем ресурсопостачання) можуть бути реалізовані саме на регіональному рівні.

Регіональна політика в сфері ресурсозбереження є системою цілей, завдань та організаційно-економічних механізмів їхньої реалізації, спрямованих на підвищення ефективності використання ресурсів на основі принципів науковості, системності, правових форм реалізації, інноваційного характеру та соціально-екологічної орієнтованості з урахуванням регіональних особливостей розвитку економіки.

Для успіху реалізації політики ресурсозбереження повинна бути забезпечена її комплексність, що реалізується на основі програмно-цільового підходу до планування та інтегрує методи економічного стимулювання (шляхом створення сприятливого середовища для господарюючих суб'єктів, стимулювання виробництва та споживання товарів і послуг, що забезпечують можливість отримувати додаткові бонуси від економії ресурсів тощо) і адміністрування (на основі прозорості та дієвої системи штрафів і покарань). Крім того, повинна бути істотно поліпшена система комунікації між населенням та іншими групами споживачів ресурсів, бізнесовими структурами, а також органами управління на всіх рівнях. Особлива увага повинна бути приділена посиленню роз'яснювальної, пропагандистської, рекламної, просвітницької та освітньої діяльності, спрямованої на формування поведінкових стандартів, орієнтованих на ресурсозбереження. Пропонований алгоритм вироблення регіональної політики ресурсозбереження наведений на рис. 2.

В узагальненому вигляді базовими принципами політики в сфері ресурсозбереження, які можуть бути застосовні на державному, регіональному та муніципальному рівнях, є:

- законодавча підтримка ресурсозбереження;
- формування сучасної системи стандартів і нормативів ресурсоспоживання та поетапність їх введення;

- розвиток системи стимулів ресурсозбереження, у тому числі встановлення санкцій за перевищення норм ресурсоспоживання;

- аудит ресурсовикористання; розвиток системи державної статистики у сфері ресурсоспоживання;

- державна підтримка науково-дослідних ресурсоефективних проектів та ресурсозберігаючих технологій;

– розподіл повноважень між регіональними органами державної влади та місцевим самоврядуванням у галузі ресурсозбереження.

До нинішнього часу відсутні комплексні програми ресурсозбереження, ці питання обмежуються в діючих регіональних програмах переліками окремих заходів, що здійснюються, в основному, за рахунок

бюджетних коштів.

Аналізуючи спроби організації системного підходу до організації процесу ресурсозбереження, можна зазначити, що, незважаючи на наявні об'єктивні передумови для успішної реалізації такого підходу, поки значимі результати не були досягнуті.

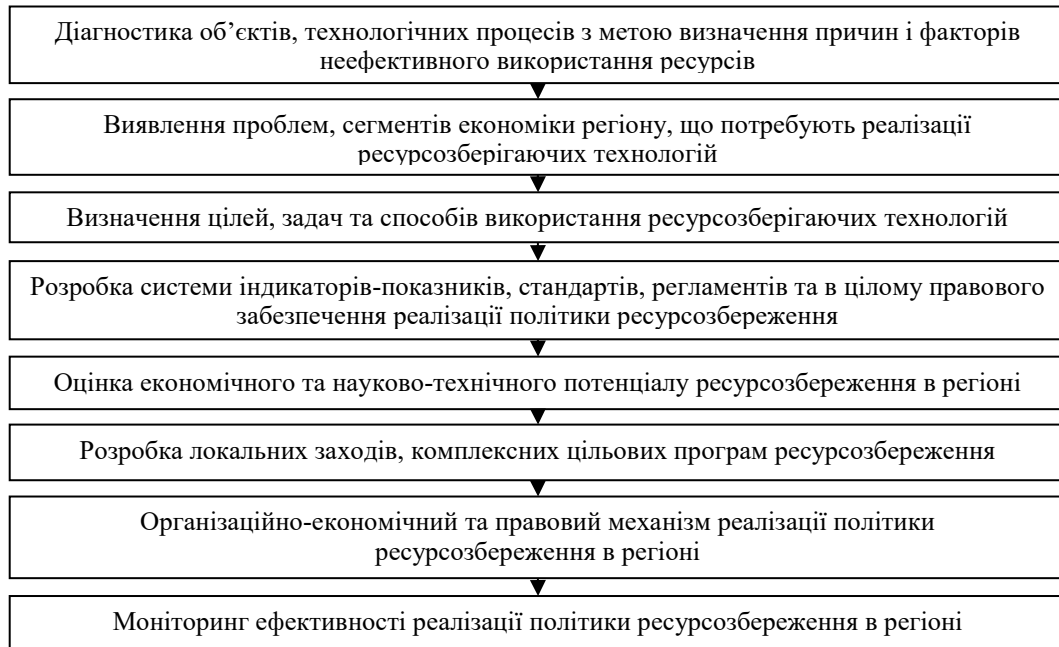

Рис. 2. Алгоритм формування регіональної політики ресурсозбереження

Хоча наявність системного підходу є однією з вимог методичних рекомендацій з розробки програм з ресурсозбереження, в більшості з них програмно-цільовий метод викладається формально, відповідно формально він використовується в самих програмах.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Неможливо вирішувати проблеми ресурсозбереження та ресурсоефективності тільки на державному рівні. Ресурсозбереження передбачає формування та реалізацію системи технічних, економічних, організаційних заходів, прив'язаних до конкретних умов і взаємопов'язаних між собою. Необхідно створити взаємопов'язану багаторівневу систему програм: на рівні місцевого самоврядування-регіону-держави. У результаті буде застосовуватися єдина політика, ставитися єдині цілі та завдання.

Повинна бути створена ефективна система

управління. В структурі органів державного управління, зокрема й на регіональному рівні повинен бути єдиний уповноважений орган, функції якого полягають у формуванні та реалізації ефективної політики ресурсозбереження.

Необхідно запровадити дієву систему мотивації і стимулювання ресурсозбереження. Заходи ресурсозбереження повинні розглядатися як, заходи, що дозволяють отримувати додаткові вигоди, економію і прибуток, а не як витратні заходи.

Проте, до нинішнього часу не створено інфраструктура ринку ресурсозбереження, не сформовано єдиної методики оцінки результату ресурсозберігаючих заходів та визначення економічного ефекту тощо. В результаті чого не створено передумов для розвитку бізнесу і, як наслідок, відсутні приватні інвестиції як основна рушійна сила підвищення ресурсоефективності. Результатом впливу перерахованих вище факторів стало падіння ролі і значення ресурсозбереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилишин, Б. М. Економіка природокористування: підручник / Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А. Голян. – К.: Кондор, 2010. – 465 с.
2. Рибалко, Л. П. Сучасні підходи до трактування сутності поняття ресурсозбереження / Л. П. Рибалко // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 3 – С. 174-179.
3. Сотник, І. М. Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження: монографія / І. М. Сотник. – Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, 2008. – 330 с.

REFERENCES

1. Данилишин, Б. М., Хвесик, М. А., Голян, В. А. (2010). Економіка природокористування []. Київ: Кондор [in Ukrainian].
2. Рибалко, Л. П. (2012). Сучасні підходи до трактування сутності поняття ресурсозбереження []. Бізнес-Інформ – , 3, 174-179 [in Ukrainian].
3. Сотник, І. М. (2008). Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження []. Суми: «Мрія» [in Ukrainian].

Проскура Владимир Федорович, Максютова Алена Владимировна. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ РЕСУРСОБЕРЕГАЮЩЕЙ ПОЛИТИКИ

Статья посвящена чрезвычайно актуальной теме современности – разработке концептуальных основ ресурсосберегающей политики для конкретной территории (региона). Определение именно концептуальных основ должно лечь в основу разработки современной ресурсосберегающей региональной политики. Особенности и основные трудности в разработке такой политики заключаются в том, что она должна быть комплексной, а не направленной на отдельно взятые ресурсы. Определено, что в основу ресурсосберегающей политики регионов Украины должны быть заложены как базовые принципы (системности, комплексности, целеполагание, адресности и т.д.), так и специфические принципы (саморесурсообеспечения, ресурсовозобновления и ресурсно-экологического равновесия, обеспечение конкурентоспособности, принцип государственной ответственности; согласованности с другими видами политики страны; приоритета национальных интересов) долгосрочного стратегического планирования. Отмечено, что именно специфические принципы должны учитывать региональные особенности конкретных территорий. Необходимость решения проблемы ресурсосбережения осложняется тем, что решение экологических, экономических, научно-технических, социальных и других проблем должно происходить в комплексе, а тем более решаться на основе кардинального изменения отношения к ресурсам как к самому ценному продукту, который имеет конкретное влияние на благосостояние региона. Акцентировано внимание на том, что обеспечение комплексного решения проблем ресурсосбережения определенной территории не может произойти без кардинального изменения в имеющихся на данной территории ресурсов и отражение этого в программных и плановых документах региональных органов управления. В статье также сделана попытка дать общее определение региональной политике в сфере ресурсосбережения и предложен алгоритм ее формирования. В результате обобщения в статье определены базовые принципы политики в сфере ресурсосбережения которые могут применяться на региональном и муниципальном уровнях. Однако, анализируя попытки организации системного подхода к организации процесса ресурсосбережения несмотря на возможность успешной реализации такого подхода, пока значимые результаты не были достигнуты так как в большинстве программ ресурсосбережения программно-целевой метод применяется формально. В статье также сделаны определенные выводы о возможности успешного внедрения политики ресурсосбережения, а именно: должна быть создана взаимосвязанная многоуровневая система программ: на уровне местного самоуправления-региона-государства; на региональном уровне создать единый уполномоченный орган, функции которого будут заключаться в формировании и реализации эффективной политики ресурсосбережения; разработать меры мотивации и стимулирования ресурсосбережения, методики оценки экономического эффекта от ресурсосберегающих мероприятий и др.

Ключевые слова: политика ресурсосбережения, ресурсно-экологическое равновесие, саморесурсообеспечение, ресурсовозобновление.

Proskura Volodymyr F., Maksutova Olena V. CONCEPTUAL FOUNDATIONS FORMING A MODERN REGIONAL RESOURCE-SAVING POLICY

The article deals with the extremely pressing present-day matter for discussion – the development of conceptual framework of the resource-saving policy for a specific territory (region). Determination of the conceptual framework should form the basis for the development of modern resource-saving regional policy. The peculiarities and main difficulties in the development of such a policy are that, it (the policy) should be multifaceted, but not directed on separate resources. It has been determined that the basis for resource-saving policy of Ukraine's regions the following principles should be incorporated as basic ones (systematicity, complexity, goal-setting, targeting, etc.), as well as specific principles (self-sustainability, resource reproduction and resource-ecological balance; ensuring competitiveness, the principle of state responsibility; consistency with other policies of the country; national interest priority) long-term strategic planning. It has been emphasized, that specific principles should take into account regional peculiarities of the given territories. The need to resolve the issue concerning the resource saving is complicated by the fact, that the solution of environmental, economic, scientific and technical, social and other problems should be solved in a complex way. Moreover, should be based on fundamental change of attitude toward the resources, – the most valuable product having a specific influence on the well-being of the region. Special emphasis has been placed on the fact that the enforcement of the multifaceted solution to the resource saving problems of a certain territory cannot happen without radical change to the resources available on the given territory, and the reflexion of them in the programming and planning documents of the regional administration bodies. An attempt to give a general definition to regional resource saving policy has been made, as well as the algorithm for its formation has been suggested in the article. In response to generalization, the basic principles of resource-saving policy, which can be applied at the state, regional and municipal levels have been defined in the article. However,

analysing the attempts to organise a systematic approach to the organization of the resource-saving process, despite the possibility of successful implementation of such approach, until present the significant results were not achieved, as in most resource-saving programs the program and goal-oriented method is applied only pro forma. Several conclusions have been drawn in the article about the possibility of successful implementation of resource-saving policy, namely: an interconnected multi-level system of programs should be created: at the level of local self-government-region-state; to create, at the regional level, a single authorized body, the main functions of which will be formulation and implementation of an effective resource conservation policy; to develop measures of motivation and promotion of resource saving, the assessment methods of economic effect from resource-saving measures, etc.

Keywords: resource-saving policy, resource-ecological balance, self-sustainability, resource reproduction.

Одержано 10.09.2019 р.

РОЗДІЛ IV

ФІНАНСИ, ГРОШІ ТА КРЕДИТ

УДК 336.761

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-119-124

Михальчинець Галина Томівна,
старший викладач кафедри фінансів,
Мукачівський державний університет

СУТНІСТЬ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Питання ефективності фінансового ринку залишається малодослідженим, але актуальними в сучасних економічних умовах розвитку фінансового, а особливо фондового, ринку. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів сутності ефективності фінансового ринку, зокрема, гіпотези ефективного ринку, з позиції визначення поняття ефективності фінансового ринку, основних його критеріїв та параметрів впливу. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові принципи і методи проведення наукових досліджень, положення економічної науки, викладені в працях провідних зарубіжних і вітчизняних вчених. У роботі були застосовані наступні методи: аналізу та узагальнення вітчизняного досвіду існуючих положень і підходів, теоретико-методологічних основ щодо визначення сутності ефективного ринку, вплив макроекономічних, політичних, інформаційних важелів на його стан. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад ефективності фінансового ринку. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретико-методичні положення та висновки можуть становити теоретичну і прикладну основу для удосконалення методології розробки геоekonomічних важелів функціонування та регулювання фінансових ринків країн на шляху переформовування. В основі визначення ефективності фінансового ринку залишається положення гіпотези ефективного ринку. Хоча положення даної гіпотези не підтверджуються в періоди криз, вона залишається актуальною в сучасних теоріях ефективності фінансового ринку. Згідно з гіпотезою ефективності фінансових ринків, ціни фінансових інструментів у будь-який момент часу відображають усю наявну ринкову інформацію, в тому числі і прогнозовану, проте прогнозування ціни на фінансові інструменти на наступні періоди є хибними та виключають отримання надприбутків інвесторами. Проте, ряд опонентів визначають вагомість інших чинників впливу на ринкову вартість цінних паперів, як взагалі може не відповідати їх дійсній вартості. Перспективою подальших досліджень є розвиток інформаційних джерел та способів інформованості інвесторів, що додають можливостей для прийняття рішень активної чи пасивної гри на фінансових ринках.

Ключові слова: гіпотеза ефективного ринку, форми ефективності ринку, інсайтери, фондові індекси, фондова інформація, економічний розвиток, фінансова криза, раціональна поведінка, ірраціональна поведінка, фондові інвестори.

ВСТУП

Постановка проблеми. Економічний розвиток суспільного виробництва в умовах ринку зумовлює, використовує, трансформує та удосконалює фінансовий ринок як економічну надбудову фінансової системи.

В умовах глобалізації та геотранзитивності фінансових ринків проблематика ефективності набуває особливого значення. Вплив глобальних чинників, геополітичні дії центральних банків, фінансові

інтервенції великих гравців, нестійкість ринкових механізмів та інститутів ускладнюють кількісну та якісну оцінку ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найбільш вагомих праць вітчизняних та зарубіжних вчених необхідно виділити напрацювання Л. Башельє, Н. Дегтярьової, М. Кендалла, С. Майерса, М. Міллера, О. Мозгового, Ф. Модільяні, В. Суторміної, В. С. Домбровського, О. Л. Пластун, В. Л. Пластун, Ю. Фама, А. Баторшиної, І. І. Благун, У. Шарпа та ін. Проте, слід зауважити, що на сучасному

етапі розвитку фінансової науки відсутній єдиний цілісний підхід до визначальних факторів та самої сутності ефективності фінансового ринку, а існуючі теорії не можуть бути використані для адекватної оцінки фінансових ринків різного ступеня розвитку.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теоретичних аспектів сутності ефективності фінансового ринку, зокрема, гіпотези ефективного ринку, з позиції визначення поняття ефективності фінансового ринку, основних його критеріїв та параметрів впливу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зміст дефініції «ефективність фінансового ринку» має дискусійний характер, в наукових колах існують значні розбіжності щодо його тлумачення. Вчені щоразу повертаються до дослідження ефективності фінансового ринку під час чергової фінансової кризи.

Світова фінансова криза 2008-2010 років знову привернула увагу вчених до проблеми ефективності фінансових ринків та її ролі в економічних процесах. Саме фінансовим ринкам належить визначна роль у формуванні та поширенні економічних криз; проте можливості використання механізму фінансового ринку забезпечують економічне зростання.

У сучасних умовах господарювання завжди відбуваються процеси акумуляції вільних грошових коштів, їх розподіл і перерозподіл інструментами, засобами, діями і механізмами фінансового ринку. Саме, на фінансовому ринку визначаються попит і пропозиція на особливий товар – вільні фінансові ресурси, які змінюють власника способами їх купівлі/продажу через рух різноманітних фінансових інструментів, що уособлюють їх відповідно до вимог самого ринку і учасників ринку.

Визначальними умовами ефективного функціонування фінансового ринку є становлення та розвиток ринкових умов господарювання, коли більшість фінансових ресурсів і послуг мобілізується суб'єктами підприємницької діяльності на засадах їх вільної купівлі-продажу.

Кожен із учасників ринку прагне збільшення можливостей успішного виконання своїх завдань і цілей, тобто кожен очікує низьку волатильність, що є однією із характеристик ефективного ринку.

Гіпотеза про ринкову ефективність є одним із наріжних положень фінансової теорії, має велике значення саме для поточного стану ринку, проте сама ринкова ефективність є малодосліджуваною в наукових колах та у практичних аналізах.

Засновником «гіпотези ефективного ринку» вважається професор Чиказького університету Ю. Фама, який досліджував залежність ціни на фондові активи від наявної ринкової інформації.

Важливим у дослідженнях Ю. Фама є робота у співавторстві з Кеннетом Френчем, наслідком якої стало покращення результативності емпіричної моделі оцінки капітальних активів (САР) через введення у формулу двох додаткових параметрів: величини ринкової капіталізації та відношення ціни до балансової вартості.

Однією із тез Ю. Фама з у співавторстві з Лоуренсом Фішером, Майклом Дженсенем і Річардом Роллом є твердження, що котирування акцій негайно реагує на появу нової інформації на ринку.

Отже, гіпотеза ефективності ринку ґрунтується на твердженні, що уся нова інформація, яка має відношення до вартості фінансового активу – цінного паперу, металу, валюти тощо – завжди враховується в його ціні, навіть якщо сама важлива подія лише очікується.

Остаточню, гіпотеза ефективності ринку була сформульована Ю. Фама у 1970 р. у його статті «Ефективність ринків капіталу: огляд теорії та емпіричної роботи». На думку автора «...основною роллю ринку капіталу є розподіл власності фондового капіталу економіки. У цілому, ідеалом є ринок, на якому ціни забезпечують точні сигнали для розподілу ресурсів: тобто, ринок, на якому фірми можуть приймати виробничо-інвестиційні рішення, а інвестори можуть вибрати серед цінних паперів, які представляють право власності на діяльність фірм – з припущення, що вартість цінних паперів у будь-який час «повною мірою відображає» всю доступну інформацію» [3].

За твердженням Ю. Фама: «...ринок, на якому ціни завжди «повною мірою відображають» доступну інформацію, називається ефективним» [2].

Дослідження Ю. Фама ефективності фінансових ринків базується на здатності ринку реагувати на певну інформацію. Для цього всю інформацію Ю. Фама розподілив на три типи:

- історична;
- суспільно доступна, що міститься у фінансовій звітності емітентів цінних паперів, організаторів торгівлі цінними паперами, у засобах масової інформації;
- інсайдерська, або службова інформація, якою володіють лише окремі особи.

З'явилися стадії (або форми) ефективності ринку в залежності від ступеня інформованості всіх його учасників [2]. У гіпотезі, Ю. Фама виділяє три форми ефективного ринку (перші дві були запропоновані ще Г. Робертсом):

- а) слабку – ціни акцій відображають свою минулу інформацію;
- б) напівсильну – ціни акцій відображають не тільки свої минулі ціни, але і всіляку загальнодоступну інформацію;
- в) сильну – ціни акцій відображають інсайдерську, тобто внутрішню корпоративну інформацію (табл. 1).

Усі три форми ефективності фондового ринку пов'язані між собою: середня включає слабку, а сильна – середню. Якщо слабка форма інформації недостовірна, то середня форма інформованості буде помилковою.

Гіпотеза ефективного ринку слугує основою для роботи фінансових аналітиків у стабільних економічних умовах, вона дає збій лише під час криз. Гіпотезі ефективного ринку Ю. Фама притаманні ряд переваг та недоліків (табл. 2).

Отже, за класичною теорією, ефективний ринок (efficient market) – це фінансовий ринок, на якому

фактична ринкова ціна цілком відображає і дорівнює вартості фінансового активу (цінного папера), акумулює всю минулу, наявну і можливу інформацію про нього. Поняття ефективності у цьому разі

передбачає інформаційну (інформативну) ефективність, а ефективний ринок – це такий ринок, у цінах якого дістає відображення вся відома про фінансовий актив інформація [1].

Таблиця 1

Зміст та характеристики форм ефективного ринку*

Форма	Характеристика ціни та інформації
Слабка форма ринкової ефективності	Широкий обсяг інформації включає дані про найвищі і найнижчі ціни, суми коротких позицій, обсяги угод та ін. Інформація про минулий рух ринку використовується технічними аналітиками для визначення «сигналів» негайної купівлі й продажу цінного папера. Але така інформація не придатна для розроблення торговельної стратегії. Це робить технічний аналіз, націлений на прогнозування цін і прибутковості по минулим тенденціям, порожньою витратою часу, в усякому разі для середнього учасника ринку
Середня (напівсильна) форма ринкової ефективності	Вивчається вся публічна інформація, яка міститься в загальнодоступних доповідях, повідомленнях, що публікуються в газетах, часописах, довідниках, урядових публікаціях і оголошеннях. Вивчається інформація не тільки про фондовий ринок, а й про найрізноманітніші макропоказники: обсяг ВВП (у поточних і незмінних цінах), капіталовкладення, стан внутрішньої і зовнішньої заборгованості, іноземні інвестиції, експорт і импорт, стан платіжного балансу, державного бюджету, дефіцитність бюджету і багато інших показників, що дає можливість певною мірою передбачити розвиток ділового циклу, на підставі чого можна спрогнозувати також розвиток фондового ринку і визначити стратегію. Весь обсяг публічної інформації використовується дослідниками, що здійснюють так званий фундаментальний аналіз фінансової звітності корпорацій емітентів цінних паперів. Тобто, опублікована інформація впливає на ціни і призводить до їх негайної корекції, так що стандартні прийоми фундаментального аналізу, засновані на використанні публічно доступної інформації, теж втрачають свою результативність.
Сильна форма ринкової ефективності	Сильна форма ефективності ринку можлива тільки в тому разі, якщо інвестори володіють як публічною, так і приватною інформацією. Поряд із публічною інформацією, закрита (конфіденційна) інформація проникає на ринок і має певну цінність, але вона не завжди відбивається в поточних ринкових цінах. Доступ до приватної інформації породжує протиріччя моральності у поведінці інсайдерів. Водночас в американській економічній літературі висловлюється думка про те, що за сильною форми ефективності ціни відбивають не просто доступну інформацію, а всю інформацію, що може бути одержана в процесі клопіткого фундаментального аналізу діяльності корпорації й економіки в цілому. Отже, кон'юнктура ефективного ринку залежить від усієї релевантної інформації, включаючи професійні прогнози і оцінки фахівців. На такому ринку відсутні ірраціональні ціни, корекція яких може призвести до утворення аномальних доходів. Його неможливо переграти, і єдиною розумною стратегією поведінки на ньому є пасивне конструювання портфеля, що повторює пропорції цього ринку.

Розроблено автором на підставі [2, 6]

Визначення інвестором справжньої вартості цінного папера, залежить від повноти його поінформованості щодо всіх умов і чинників, які впливатимуть на майбутні доходи від фінансового активу. Така проінформованість буде впливати на

особисті уявлення й мету стосовно ризику й дохідності, а також на власну оцінку справжньої вартості цінних паперів а відтоді і на рішення щодо доцільності здійснення фінансових вкладень.

Таблиця 2

Переваги та недоліки гіпотези ефективного ринку Ю.Фама*

Переваги	Недоліки
Математизація трейдингу	Не працює у період фінансових криз
Використання технічного аналізу	
Поява поняття роботи з індексними фондами	Лише частина нової інформації може бути оцінена швидко і в повній мірі врахована в ціні [7]
Використання статистичних методів у біржовій аналітиці	Інтервенції центральних банків, зміни структури золотовалютних резервів, операції великих гравців значно впливають на ціни на ринку [7]

*Розроблено автором на основі [7]

Історичні аспекти та етапи появи теорії ефективного ринку відображені у табл. 3.

Слід зазначити, що у фінансовій літературі зміст гіпотези ефективності часто спотворюється. Зокрема, на думку окремих авторів, гіпотеза ефективного ринку передбачає прогнозування цін і доходів. Насправді ж мова йде про значення інформації на ринку капіталів для визначення цін фінансових інструментів.

Гіпотеза ефективності полягає не в тому, що ринок працює узгоджено, переказування коштів за

угодами відбувається чітко і швидко. Ефективність, за гіпотезою, розуміється в більш загальному і складному плані – вона включає інформаційну ефективність. У цьому зв'язку постало питання про обсяг інформації. Якщо ринкові ціни сповна відбивають інформацію, яка є в інформаційному наборі, то це і є ефективний ринок. Якщо ринок одержує не всю, а певну частину інформації, то ринок не зовсім ефективний.

Таблиця 3

Історичні аспекти та етапи появи теорії ефективного ринку*

Період	Автор, науковець	Основний зміст вчення, припущення, гіпотези
Початок 20 ст.	Луї Башельє	Запропонував концепцію «випадкових блукань» або «ходіння наосліп». У своїй праці він довів, що «випадкові блукання» є броунівським рухом щодо прибутків, одержуваних інвесторами від акцій, облігацій, ф'ючерсів і опціонів.
1953 р.	Моріс Кендалл	У статистиці Моріса Кендалла відмічено, що рух цін на фондовому ринку не виявив ніяких тенденцій. Ціни розвивалися сумбурно, їх коливання вгору чи вниз відбувалися цілком незалежно від минулих періодів. За даними М. Кендалла, передбачити майбутній рух цін на акції неможливо.
1965 р.	Гіпотеза ефективного ринку (Ю. Фама)	Заснована на лінійній парадигмі, відповідно до якої, кожна економічна дія (подія) викликає лінійну пропорційну реакцію, тобто утворюються певні причинно-наслідкові зв'язки, тобто ефективним може бути ринок, який одержав усю «доступну інформацію»
1987 р.	Гіпотеза фрактального ринку (Fractal Market Hypothesis – FMH) (Б. Мандельброт)	Згідно з якою певна дія (або подія) викликає нелінійну реакцію, тобто виникає експоненційна, несподівана, надзвичайно сильна і ніким не очікувана реакція.

*Розроблено автором на основі [2, 4, 6]

Сучасні погляди вчених залишають за собою широкий спектр поглядів на дійсну ефективність ринку, які мають відображення у сильних, напівсильних та слабких версіях гіпотези про ефективний ринок. Однодумці Ю. Фама підтримують пасивних індексних інвесторів, що є гравцями сильної форми EFM Прихильники та практики слабкої форми EFM мають на меті через активну торгівлю отримати мега прибутки засобами, в той час як напівсильні однодумці обирають стриману поведінку, що містить характеристики як активних гравців та к і пасивних фондових інвесторів.

Противники теорії EFM стверджують що активні трейдери отримують прибутки, комісійні які напряму залежать від їх активної професійної роботи. І саме така залежність зростання комісійних в залежності від активної діяльності є доказом того що гіпотеза EFM невірна, оскільки остання стверджує про низькі операційні витрати

Хоча сучасні трейдери є прихильниками обох сторін EFM, проте існують докази існування ефективного ринку. Таким доказом стало прийняття Закону Сарбейнса-Окслі 2002 року [4].

Даний закон ввів додаткові обмеження та більш жорсткі правила та вимоги щодо публічної фінансової звітності. Як результат – знизилась волатильність ринку акцій, тобто фінансові звіти стали більш достовірними, а, інформація яку вони несуть – більш надійною, що підвищує довіру до цінних паперів даної компанії. Така зміна у волатильності ринку підтверджує, що Закон Сарбейнса-Окслі через вимоги

до інформації зробило ринок більш ефективним, що підтверджує EFM. Підвищення якості і надійності інформації є джерелом зниження операційних витрат [4].

Існують ситуації, коли ринкова ціна активів не завжди відображає їх дійсну вартість. Така ситуація притаманна, згідно гіпотези ефективного ринку, неефективному ринку.

Прихильники EFM, вважають що для подолання неефективного ринку інвесторам слід формувати добре диверсифікований портфель не вдаючись до спроб виявити оцінені чи переоцінені фінансові активи. Головна мета інвестора – пасивне управління. Найкращими інвестиціями рекомендовано вважають індексні фонди та біржові фонди.

З іншої сторони, противники теорії EFM вважають, що надмірна ідеалізація ефективного ринку та пасивних інвестицій не підтверджуються саме к певних аномальних ситуаціях. Досвідчені інвестори вдаючись до активного управління можуть сформувати портфель і з недооцінених інструментів, що дозволить отримати значно більші прибутки, тобто «обійти» ринок.

Отже, на неефективному ринку одні інвестори можуть отримати надприбутки, в той час як інші – втрати більше, ніж очікувалося. При будь-якому ринку, інвестор формуючи портфель повинен зважувати на профіль «ризик-дохідність» [6].

Питання визначення періоду протягом якого ринок переходить із стадії ефективного в неефективний і навпаки, залишається відкритим.

Ринок не може бути повністю ефективним чи неефективним. Доказом цього є спекуляція Дж. Сороса у 1992 р. з британським фунтом, внаслідок якої Дж. Сорос заробив 1,1 млрд. дол. США [7].

Поява нових цифрових фінансових інструментів таких як крипто валюти, також роблять сумнівною теорію EFM. Якби ринок був повністю ефективним, фінансові ризики та загрози існували лише певний визначений період часу, за настанням якого ринкові ціни відповідали дійсній вартості цінних паперів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, теорія EFM не ідеальна. Наступники та прихильники гіпотези ефективного ринку, або ж її опоненти, враховуючи плинність та розвиток в часі, змушені будуть трансформувати її, ввівши додаткові умови та параметри оцінки та, або ж дослідити новітню теорію щодо ефективності фінансового ринку.

Перспективою подальших досліджень є вивчення та обґрунтування факторів впливу та поведінкових фінансів на розвиток фінансового ринку, досягнення його ефективності.

Подальшого вивчення потребує питання побудова х-факторної моделі впливу різних економічних та соціально-інформативних джерел на ефективність фінансового ринку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Питльована, Б. Теоретичні основи та суть гіпотези ефективного фінансового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=3364>.
2. Суторміна, В. М. Фінанси зарубіжних корпорацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/29143/>
3. Fama, E. F. Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work / E. F. Fama // The Journal of Finance. – 1969. – Vol. 25, № 2. – P. 383-417. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://efinance.org.cn/cn/fm/Efficient%20Capital%20Markets%20A%20Review%20of%20Theory%20and%20Empirical%20Work.pdf>.
4. Благун, І. Аналіз гіпотези ефективності фінансових ринків з позиції поведінки інвесторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chtei-knteu.cv.ua/herald_en/content/download/archive/2017/v1-2/NV-2017-v1-2_41.pdf.
5. Дегтярьова, Н. Значення гіпотези ефективного ринку / Н. Дегтярьова // Ринок цінних паперів України. – 2002. – № 5-6.
6. Баторшина, А. Дослідження ефективності фондового ринку України, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iepjournals.com/journals/4/2006_1_Batorshina_ukr.pdf.
7. Домбровський, В. С. Гіпотеза ефективного ринку як сучасна концепція фондового ринку [Електронний ресурс] / В. С. Домбровський, О. Л. Пластун, В. Л. Пластун. – Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/58496/1/Dombrovskij.pdf>.

REFERENCES

1. Pytlovana, B. Teoretychni osnovy ta sut hipotezy efektyvnoho finansovoho rynku [Theoretical basis and essence of the effective financial market hypothesis]. Retrived from: <http://libfor.com/index.php?newsid=3364> [in Ukrainian].
2. Sutormina, V. M. (2004). Finansy zarubiznykh korporatsii [Finance of foreign corporations]. Retrived from: <https://buklib.net/books/29143/> [in Ukrainian].
3. Fama, E. F. (1969). Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work. The Journal of Finance, 25, 2, 383-417. <http://efinance.org.cn/cn/fm/Efficient%20Capital%20Markets%20A%20Review%20of%20Theory%20and%20Empirical%20Work.pdf> [in English].
4. Blahun, I. Analiz hipotezy efektyvnosti finansovykh rynkiv z pozytsii povedinky investoriv [Analysis of efficiency hypotheses of financial market based on the investors behavior]. Retrived from: http://chtei-knteu.cv.ua/herald_en/content/download/archive/2017/v1-2/NV-2017-v1-2_41.pdf [in Ukrainian].
5. Dehtiarova, N. (2002). Znachennia hipotezy efektyvnoho rynku [The value of the efficient market hypothesis]. Rynok tsinnnykh paperiv Ukrainy – Securities Market of Ukraine, 5-6 [in Ukrainian].
6. Batorshyna, A. Doslidzhennia efektyvnosti fondovoho rynku Ukrainy, 2006 [Investigation of stock market efficiency of Ukraine, 2006]. Retrived from: http://iepjournals.com/journals/4/2006_1_Batorshina_ukr.pdf [in Ukrainian].
7. Dombrovskiy, V. S., Plastun, O. L., Plastun, V. L. Hipoteza efektyvnoho rynku yak suchasna kontseptsii fondovoho rynku [Efficient market hypothesis as a modern concept of stock market]. Retrived from: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/58496/1/Dombrovskij.pdf> [in Ukrainian].

Михальчинець Галина Томовна. СУЩНОСТЬ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ТРАКТИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСОВОГО РЫНКА

Вопрос эффективности финансового рынка остается малоисследованным, но актуальными в современных экономических условиях развития финансового, особенно фондового, рынка. Целью статьи является исследование теоретических аспектов эффективности финансового рынка, в частности, гипотезы

эффективного рынка, с позиции определения понятия эффективности финансового рынка, основных его критериев и параметров воздействия. Методологическую основу исследования составляют общенаучные принципы и методы проведения научных исследований, положения экономической науки, изложенные в трудах ведущих зарубежных и отечественных ученых. В работе были применены следующие методы: анализа и обобщения отечественного опыта существующих положений и подходов, теоретико-методологических основ по определению сущности эффективного рынка, влияние макроэкономических, политических, информационных рычагов на его состояние. Научная новизна исследования заключается в обосновании теоретико-методических основ эффективности финансово рынка. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что основные теоретико-методические положения и выводы могут представлять теоретическую и прикладную ценность для совершенствования методологии разработки геоэкономических рычагов функционирования и регулирования финансовых рынков развивающихся стран. В основе определения эффективности финансового рынка остается положение гипотезы эффективного рынка. Хотя положения данной гипотезы не подтверждаются в периоды кризисов, она остается актуальной в современных теориях эффективности рынка. Согласно гипотезе эффективности финансовых рынков, цены финансовых инструментов в любой момент времени отражают всю имеющуюся рыночную информацию, в том числе и прогнозируемую, однако прогнозирования цены на финансовые инструменты на следующие периоды являются ошибочными и исключают получения сверхприбылей инвесторами. Однако, ряд оппонентов определяют значимость других факторов влияния на рыночную стоимость ценных бумаг, как вообще может не соответствовать их действительной стоимости. Перспективой дальнейших исследований является развитие информационных источников и способов информированности инвесторов, добавляють возможностей для принятия решений активной или пассивной игры на финансовых рынках.

Ключевые слова: гипотеза эффективного рынка, формы эффективности рынка, инсайдеры, фондовые индексы, фондовая информация, экономическое развитие, финансовый кризис, рациональное поведение, иррациональное поведение, фондовые инвесторы

Mykhalchynets Halyna T. ESSENCE AND THEORETICAL APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF EFFICIENCY OF THE FINANCIAL MARKET

The issue of financial market efficiency remains little studied, but relevant in modern economic conditions for the development of the financial, especially stock, market. The aim of the article is to study the theoretical aspects of the essence of financial market efficiency, in particular, the hypothesis of an effective market, from the perspective of defining the concept of financial market efficiency, its main criteria and impact parameters. The methodological basis of the study consists of general scientific principles and methods of conducting scientific research, the provisions of economic science, set forth in the works of leading foreign and national scientists. The following methods have been applied in the work: analysis and generalization of national experience of existing provisions and approaches, theoretical and methodological foundations for determining the essence of an effective market, the influence of macroeconomic, political, information levers on its condition. The scientific novelty of the study is to substantiate the theoretical and methodological foundations of the effectiveness of the financial market. The practical significance of the results lies in the fact that the main theoretical and methodological provisions and conclusions can provide a theoretical and applied basis for improving the methodology of developing geo-economic levers for the functioning and regulation of the financial markets of developing countries reformation. The basis for determining the effectiveness of the financial market remains the hypothesis of an effective market. Although the provisions of this hypothesis are not confirmed during periods of crisis, it remains relevant in modern theories of market efficiency. According to the hypothesis of the effectiveness of financial markets, the prices of financial instruments at any given time reflect all available market information, including forecasted information, however, forecasting the price of financial instruments for the following periods is erroneous and excludes investors from earning super-profits. However, a number of opponents determine the significance of other factors influencing the market value of securities, as their real value may not correspond at all. The prospect of further research is the development of information sources and methods of investor awareness, add opportunities for decision-making active or passive games in the financial markets.

Keywords: effective market hypothesis, forms of market efficiency, insiders, stock indices, stock information, economic development, financial crisis, rational behavior, irrational behavior, stock investors.

Одержано 19.10.2019 р.

Нестерова Світлана Василівна,
к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Мукачівський державний університет
Обіцький Анатолій Анатолійович,
аспірант,
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ РИНКОВОЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Зростання капіталізації компаній є найважливішою передумовою для залучення інвестицій, так як ринкова капіталізація у сучасних умовах стає одним з основних показників рівня кредитоспроможності, що відкриває доступ до інвестиційних ресурсів. Метою статті є дослідження особливостей формування ринкової капіталізації вітчизняних промислових підприємств в умовах національної економіки. Досліджено, що капіталізація – це система економічних відносин щодо накопичення капіталу на основі спрямування частини прибутку на збільшення обсягів капіталу, що використовується. Це, у свою чергу, обумовлює зростання вартості національної економіки. Визначальним фактором зростання накопичення є збільшення новоствореної вартості, яке знаходиться у прямій залежності від обсягів і граничної продуктивності факторів виробництва, а капіталізація прибутку в цій системі виступає домінуючою основою накопичення. У міру розвитку ринкової економіки капіталізація як система економічних відносин ускладнюється, з'являються нові суб'єкти цього процесу, ускладнюється об'єкт. У ринковій економіці процес капіталізації розглядається як двоїстичне явище: з одного боку – це процес накопичення реального капіталу, з іншого – це зростання ринкової вартості на фондовому ринку. Здійснення аналізу впливу структури національної економіки на процеси капіталізації вітчизняних промислових підприємств ускладнюється тим, що відсутня офіційна статистична інформація щодо ринкової вартості суб'єктів господарювання, неможливо отримати емпіричні дані щодо капіталізації основних секторів національного господарства у відповідності з прийнятим розділенням національної економіки за секторами в системі національних рахунків, відсутні прикладні напрацювання, що дозволяють обґрунтувати особливості процесу капіталізації в економіці, де домінує експортно-сировинний комплекс та існують структурні диспропорції. Показано, що сучасні тенденції ринкової капіталізації національних промислових підприємств корелюють з динамікою активізації цього процесу у світовій економічній системі, однак за темпами та обсягами капіталізації промислові підприємства України є аутсайдерами. Нарощення капіталу стримується низьким рівнем розвитку фондового ринку, високою ризикованістю нагромадження капіталу та його використання у реальному секторі економіки. Низький рівень капіталізації вітчизняних підприємств знижує їх інвестиційну привабливість, кредитний рейтинг, імідж на ринку, обмежує конкурентний потенціал, призводить до зниження фінансових результатів діяльності. Це потребує комплексних підходів щодо впровадження в практику вітчизняних підприємств ринкових механізмів підвищення капіталізації.

Ключові слова: капіталізація, національна економіка, фондовий ринок, промислові підприємства.

ВСТУП

Капіталізація є похідною величиною від зростання економічних суб'єктів, тобто результатом агрегації управлінських рішень щодо нарощування вартості суб'єктів господарювання різних рівнів національної економіки. Основною передумовою позитивної динаміки капіталізації є структурні зміни національної економіки, які мають бути спрямованими на забезпечення здатності національного господарства розвиватися за рахунок зовнішнього, внутрішнього інвестиційного та споживчого попиту, що передбачає перехід до ефективної інвестиційної моделі економічної трансформації господарства. Перехід до інвестиційної моделі на основі державної підтримки, за умови успішної реалізації інших напрямів макроекономічного структурного регулювання, означає досягнення таких рівнів капіталовіддачі, при яких стане можливим рівноважний розвиток процесу капіталізації за основними секторами економіки.

Постановка проблеми. Однією із основних сучасних тенденцій розвитку світової економіки є

посилення концентрації капіталу крупними корпораціями, що обумовлено значними резервами ефективності цієї форми організації бізнесу, які проявляються на основі наявності потенціалу зростання величини акціонерного капіталу на фондовому ринку. При цьому зростання капіталізації компаній стає найважливішою передумовою для залучення інвестицій, так як ринкова капіталізація стає одним з основних показників рівня кредитоспроможності, що відкриває доступ до інвестиційних ресурсів. Реалізація змісту ринкової капіталізації розкривається через вирівнювання граничної продуктивності капіталу, здійснення безперервного процесу суспільного відтворення, переходу суб'єктів господарювання до реалізації інноваційно-орієнтованої економічної стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика дослідження процесів капіталізації на рівні національної економіки представлена у наукових працях А. А. Гриценка, В. М. Гейця, М. А. Козоріз. Розкриття сутності процесів капіталізації на макрорівні здійснюється науковцями Інституту економіки

промисловості НАН України та Донецького університету економіки і права. Системного розкриття проблемні аспекти капіталізації вітчизняних підприємств набули у наукових працях Н. Е. Брюховецької, І. П. Булеева. Разом з тим необхідно зазначити, що питання розвитку капіталізації в умовах національної економіки, що забезпечує цілісне уявлення про суть цього процесу як системи економічних відносин на макро-, мезо та макрорівні, системно не розкриті.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей формування ринкової капіталізації вітчизняних промислових підприємств з урахуванням фундаментальних факторів розвитку цього процесу в умовах національної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічна наука виходить з того, що капіталізація – це система економічних відносин щодо накопичення капіталу на основі спрямування частини прибутку на збільшення обсягів капіталу, що використовується і, в свою чергу, обумовлює зростання вартості національної економіки. Визначальним фактором зростання накопичення є збільшення новоствореної вартості (національного доходу), яке знаходиться у прямій залежності від обсягів і граничної продуктивності факторів виробництва, а капіталізація прибутку в цій системі виступає домінуючою основою накопичення. По мірі розвитку ринкової економіки капіталізація як система економічних відносин ускладнюється, з'являються нові суб'єкти цього процесу, ускладнюється об'єкт.

З переходом до постіндустріальної корпоративної форми організації виробництва, крупний капітал може бути створений без значних капіталовкладень для кожного окремого власника і практично моментально. Як приклад, це компанії сфери інформаційних технологій, значна ринкова оцінка яких відображає форму еволюції накопичення капіталу у вигляді капіталізації ринкової вартості.

У ринковій економіці процес капіталізації розглядається як двоїстичне явище: з одного боку – це процес накопичення реального капіталу, з іншого – це зростання ринкової вартості на фондовому ринку. Розкриття сутності розвитку процесу капіталізації дозволяє показати, яким чином долається двоїстість цього економічного явища як «основної структурної закономірності економічних явищ ринкового характеру» [1].

Усвідомлюючи значення ринкової капіталізації у забезпеченні ефективного розвитку, іноземні компанії, використовуючи повністю систему управління вартістю, створюють можливості для підвищення прибутковості своєї діяльності. Країнами-лідерами за капіталізацією промислових підприємств є США, Китай, Бразилія, Нідерланди, сфери діяльності яких енергетика, технології, комунікації, фінанси та споживчий сектор. Середній відсоток зростання рівня капіталізації найкрупніших компаній світу становить 125,5%, що свідчить про наявність активної стратегічної позиції щодо збільшення даного

показника. Значним зростанням рівня ринкової капіталізації характеризуються і європейські компанії [2]. Найкрупніші підприємства розміщені у Швейцарії (Nestle – ринкова капіталізація 187255 млн дол.; Novartis – ринкова капіталізація 142709,6 млн дол.; Roche – ринкова капіталізація 140875,6 млн дол.), Великобританії (Royal Dutch Shell – ринкова капіталізація 176968 млн дол.; HSBC – ринкова капіталізація 176573,5 млн дол.; Vodafone Group – ринкова капіталізація 121362,4 млн дол.), Росії (Газпром – ринкова капіталізація 137995,6 млн дол.; Роснефть – ринкова капіталізація 84 133,3 млн дол.), Франції (Total – ринкова капіталізація 136580,4 млн дол.; EDF – ринкова капіталізація 101072,4 млн дол.) та Іспанії (Telefonika – ринкова капіталізація 108322,9 млн дол.). Функціонування найбільших компаній зосереджено у таких економічних секторах: харчова промисловість, енергетика, фінансовий сектор, фармацевтика і біотехнології, комунікації, електроенергетика.

Здійснення аналізу впливу структури національної економіки на процеси капіталізації вітчизняних промислових підприємств ускладнюється тим, що:

- по-перше, відсутня офіційна статистична інформація щодо ринкової вартості суб'єктів господарювання;

- по-друге, неможливо отримати емпіричні дані щодо капіталізації основних секторів національного господарства у відповідності з прийнятим розділенням національної економіки за секторами в системі національних рахунків (СНР);

- по-третє, відсутні емпіричні напрацювання, що дозволяють обґрунтувати особливості процесу капіталізації в економіці, де домінує експортно-сировинний комплекс та існують структурні диспропорції.

З метою виявлення тенденцій ринкової капіталізації вітчизняних промислових підприємств використаємо підхід, згідно якого виділяються сектори, які суттєво розрізняються за рівнем конкурентоспроможності та умовам відтворення. В межах даного дослідження виділено сектори: експортно-сировинний, внутрішньо-орієнтований, інфраструктурний. На основі узагальнення даних 115 промислових підприємств (які є найбільшими за обсягом ринкової капіталізації щодо фондових торгів на Українській біржі станом на 30 грудня 2011 р.) отримано наступні результати: 115 промислових компаній на частку експортно-орієнтованого сектору (28 підприємств або 24% від вибірки) припадає 65% ринкової вартості. Найбільшою у даній вибірці була вартість металургійних підприємств – 56589,3 млн грн. або 32,5% ринкової вартості (кількість підприємств – 19 або 16,5% вибірки). Частка досліджуваних гірничо-збагачувальних комбінатів у загальній кількості підприємств становила 4,4%, а частка ринкової капіталізації – 14,6%. Отримані дані щодо високої ринкової вартості експортно-сировинного комплексу посилюють структурні деформації національної економіки, які пов'язані з його функціонуванням і зменшують вплив процесів капіталізації на розвиток інших секторів. Це має прояв у наступних тенденціях.

Сприятливими факторами щодо зростання ринкової капіталізації підприємств даного сектору є високі світові ціни на енергоресурси, паливну сировину, метал. Негативний вплив має той факт, що надлишок капіталу у цьому секторі використовується не для оновлення основного капіталу на інноваційній основі, а для розширення обсягу експорту сировини. Збільшення відриву експортно-орієнтованого сектору від внутрішньо орієнтованого за величиною сумарної ринкової капіталізації посилюється відсутністю інвестиційного попиту з боку підприємств-експортерів на профільну продукцію вітчизняного машинобудування. Крім того, не дивлячись на значний відрив підприємств експортно-сировинного комплексу від інших за рівнем капіталізації, все ж таки цей сектор не став двигуном розвитку національного господарства, так як не стимулював інноваційну та інвестиційну активність в інших секторах економіки.

Позитивні зрушення підприємств внутрішньо-орієнтованого сектору уповільнюють високі ризики, які пов'язані із створення однорідного технологічного середовища у вигляді галузевих інститутів, інженерних центрів, венчурних фірм підтримки дрібносерійного експериментального бізнесу. Сюди варто віднести забезпечення якості продукції суміжників, придбання патентів, створення власної дилерської мережі та сервісної служби.

Інфраструктурний сектор представлений капіталізацією електроенергетичного комплексу та телекомунікаційних компаній. За розрахунками 23% досліджуваних компаній даного сектору формують 13,8% ринкової вартості. Стійкий розвиток підприємств сектору безпосередньо пов'язаний з подоланням структурних диспропорцій національної економіки та передбачає реалізацію наступних передумов: перехід до фінансової прозорості на основі використання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та проведення незалежного від менеджменту аудиту з метою визначення реальних інвестиційних потреб; збереження в галузі незначної кількості вертикально-інтегрованих компаній з високим рівнем інвестиційної привабливості та здатністю оновлювати основні фонди, що дозволяє підтримувати технологічні зв'язки, виключати посередників, вирішувати проблеми неплатежів, зберігати потенціал єдиної енергосистеми; здійснювати тарифне регулювання на основі об'єктивного аналізу витрат та інвестиційних потреб.

Таким чином, екстремальний вплив структурних деформацій національної економіки на розвиток процесів капіталізації проявляється, по-перше, у глибокому розриві між потенційною ринковою вартістю вітчизняних підприємств та їх нинішньою оцінкою, що є характерним для всіх секторів, по-друге, у нерівноважному стані секторів за рівнем розвитку процесів капіталізації [3].

Самостійними, але тісно взаємопов'язаними факторами розвитку процесу капіталізації виступають: оптимізація структури національного господарства; трансформація відносин власності, результатом якої є збільшення частки власності у господарстві країни всіх категорій її економічних суб'єктів; перехід до моделі де основним джерелом зростання є розширення

сукупного попиту, за рахунок, перш за все, інвестицій. Інтегрований ефект впливу цих факторів проявляється в розвитку процесу капіталізації, по-перше, за рахунок підвищення попиту на функції процесу капіталізації з боку усіх суб'єктів, по-друге, у зв'язку з переходом від експортно-орієнтованого до інноваційного типу економічного розвитку [3, 4].

Основними механізмами процесу капіталізації виступають фінансові інститути, і, перш за все, фондовий ринок. Капіталізація підприємств нерозривно пов'язана з рівнем розвитку фондового ринку, інфраструктура якого представлена в Україні у 2019 році 6 фондовими біржами, найбільшими з яких за кількістю емітентів є Перша фондова торговельна система – ПФТС та Українська біржа, але за вартістю угод (98,8% ринку) істотними гравцями є ПФТС та «Перспектива». Суттєвим недоліком організованого фондового ринку України є наявність великої кількості бірж, реєстраторів, зберігачів, що суперечить міжнародним стандартам і європейській практиці, де існує система фондової торгівлі на єдиній платформі, яка об'єднує всіх учасників ринку. Варто зазначити, що фондовий ринок України лише де-юре визначає пріоритети розвитку сфер національної економіки, а де-факто виступає середовищем фінансування лише обмеженого кола компаній. Це, у свою чергу, призводить до того, що при надмірній концентрації торгів на фондовій біржі обмеженим залишається коло інвестиційно привабливих акцій.

Таким чином, реальні в тій чи іншій мірі ринкові вартості своїх акцій мають поки не більше 60 емітентів – тобто 0,5% усіх публічних акціонерних товариств України.

У цілому кількість акціонерних товариств, що здійснюють операції на організованому ринку та включені в лістинг фондових бірж, не перевищує 10%. Наведені статистичні дані свідчать про слабкий розвиток біржової торгівлі, а також велику кількість акціонерних товариств, що не відповідають статусу публічних.

У світовій практиці публічне акціонерне товариство повинно відповідати досить високим вимогам як із точки зору кількісних показників – своїх розмірів, обсягу випуску продукції, прибутковості, кількості акціонерів, так і з точки зору якісних характеристик – рівня корпоративного управління, прозорості структури власності, повноти та достовірності розкриття інформації про свою діяльність. Такі товариства повинні нести додаткові витрати на відповідність публічності, мати додатковий штат співробітників (відділи корпоративного управління, відділи IR-investor relations тощо). Визначені проблемні питання, що обумовлюють необхідність реалізації наступних першочергових заходів: запровадження міжнародних стандартів розкриття інформації (міжнародних стандартів бухгалтерського обліку Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASC) та міжнародних стандартів розкриття інформації Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO); створення незалежних інформаційних і рейтингових агенцій, що здійснюють розкриття інформації про фондовий ринок; налагодження тісного

співробітництва в рамках IOSCO та інших міжнародних організацій для створення позитивного іміджу українського фондового ринку [5, 6].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасні тенденції ринкової капіталізації національних промислових підприємств корелюють з динамікою активізації цього процесу у світовій економічній системі, однак за темпами та обсягами капіталізації промислові підприємства України є аутсайдерами. Нарощення капіталу стримується низьким рівнем розвитку фондового ринку, високою ризикованістю нагромадження капіталу та його використання у реальному секторі економіки. Низький рівень капіталізації вітчизняних підприємств знижує їх інвестиційну привабливість, кредитний рейтинг, імідж на ринку, обмежує конкурентний потенціал, призводить до зниження фінансових результатів діяльності.

Економічна природа капіталізації проявляється у взаємозв'язку зі структурою національної економіки та державною структурною політикою. Сутність структурної реорганізації національного господарства в контексті його капіталізації відображають наступні тенденції: вплив держави здійснюється не тільки на основі непрямих методів (податкова, бюджетна, монетарна, кредитна, соціальна політика), але також на основі прямих методів державного регулювання, в

тому числі: політики управління державною власністю, підтримка пропорцій суспільного відтворення, ефективної промислової та інвестиційної політики; держава здійснює не тільки виявлення пріоритетних для національної економіки напрямків розвитку, але також формує цільові орієнтири, які потребують ефективної концентрації та розподілу ресурсів у високотехнологічні сектори економіки, а також галузі обробної промисловості високого переділу; основними інструментами державного регулювання стають не тільки заходи фінансової підтримки, але і застосування прямих державних інвестицій, протекціонізму; соціально-економічна політика держави має бути спрямована на забезпечення зростання сукупного попиту, що передбачає корегування інфляційного процесу не тільки з позицій попиту, але і витрат. Таким чином, структурні зміни, як передумова досягнення макроекономічного зростання є необхідною умовою фінансової стабілізації, фундаментальним елементом якої виступає зростання ринкової оцінки капіталу суб'єктів господарювання, та, відповідно, національного багатства. Перетворення структури національної економіки, що відповідає меті розвитку капіталізації, має бути спрямованим на забезпечення здатності національного господарства розвиватися зовнішнього, внутрішнього інвестиційно-го та споживчого попиту, що передбачає перехід до ефективної інвестиційної моделі економічної трансформації промислових підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьев, В. Структура экономических явлений / В. Афанасьев // Экономист. – 2006. – № 6. – С. 47.
2. Капитализация 500 крупнейших мировых компаний за год выросла в полтора раза. – Режим доступа: <http://www.ufc>.
3. Капитализация предприятий: теория и практика: моногр. / Под. ред. д.э.н., проф. И. П. Булеева, д.э.н., проф. Н. Е. Брюховецкой; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти; ДонУЭП. – Донецк, 2011. – 328 с.
4. Капіталізація економіки України / За ред. Гейця В. М., Гриценка А. А. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 220 с.
5. Методологічні основи оцінки рівня капіталізації суб'єктів господарювання: моно-графія / під ред. М. А. Козоріз. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2008. – 290 с.
6. Козырь Н. С. Теоретические основы управления капитализацией на основе реструктуризации / Н. С. Козир, А. А. Полиди // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2008. – № 3. – Том 6. – Часть 2. – С. 128-131.
7. Гриценко А. А. Капитализация и социализация экономики в ретроспективе и перспективе / А. А. Гриценко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – Вип. 15. – 2009. – С. 191-195.
8. Желюк Т. Л. Макроекономічна оцінка передумов для виходу України з кризи і забезпечення успішного довгострокового розвитку / Т. Л. Желюк // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). – Том 2. – С. 98-106.

REFERENCES

1. Afanas'ev, V. (2006). Struktura jekonomicheskikh javlenij [Structure of economic phenomena]. Jekonomist – Economist, 6, 47 [in Russian].
2. Kapitalizacija 500 krupnejshih mirovyh kompanij za god vyrosla v poltora raza [The capitalization of the world's 500 largest companies has increased by a half a year]. Retrived from <http://www.ufc> [in Russian].
3. Kapitalizacija predpriyatij: teorija i praktika: monogr. (2011). [Capitalization of enterprises: Theory and practice]. NAN Ukrainy, In-t jekonomiki prom-sti – National Academy of Sciences. Institute of Industrial Economics. DonUJeP [in Russian].
4. Gejci, V. (Ed.). (2007). Kapitalizacija ekonomiky Ukrai'ny [Capitalization of Ukraine's economy]. K. In-t

ekon. ta prognozuv [in Russian].

5. Kozoriz, M. A. (Ed.). (2008). Metodologichni osnovy ocinky rivnja kapitalizacii' sub'ektiv gospodarjuvannja: monografija [Methodological basis of estimation of level of capitalization of economic entities]. L'viv: Instytut regional'nyh doslidzhen' NAN Ukrai'ny [in Ukrainian].

6. Kozyr', N. S., Polidi, A. A. (2008). Teoreticheskie osnovy upravlenija kapitalizaciej na osnove restrukturizacii [Theoretical fundamentals of capitalization management through restructuring] Jekonomicheskij vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta – Economic Bulletin of Rostov State University, 3 (6), 2, 128-131 [in Russian].

7. Grycenko, A. A. (2009). Kapytalyzacyja y socyalyzacyja ekonomyky v retrospektyve y perspektyve [Capitalization and socialization of the economy in retrospect and perspective] Metodologija, teorija ta praktyka sociologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva. – Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society, 15, 191-195 [in Russian].

8. Zheljuk, T. L. (2010). Makroekonomichna ocinka peredumov dlja vyhodu Ukrai'ny z kryzy i zabezpechennja uspishnogo dovgostrokovogo rozvytku [Macroeconomic assessment of the prerequisites for Ukraine's recovery from the crisis and ensuring successful long-term development]. Bjuleten' Mizhnarodnogo Nobelivs'kogo ekonomichnogo forumu – Newsletter of the International Nobel Economic Forum, 1 (3), 98-106 [in Ukrainian].

Нестерова Светлана Васильевна, Обицкий Анатолий Анатольевич. ОСОБЕННОСТИ РЫНОЧНОЙ КАПИТАЛИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Рост капитализации компаний является важнейшей предпосылкой для привлечения инвестиций, так как рыночная капитализация в современных условиях становится одним из основных показателей уровня кредитоспособности, открывает доступ к инвестиционным ресурсам. Целью статьи является исследование особенностей формирования рыночной капитализации отечественных промышленных предприятий в условиях национальной экономики. Рассмотрено, что капитализация – это система экономических связей по накоплению капитала на основе направления части прибыли на увеличение объемов используемого капитала. Это, в свою очередь, обуславливает рост стоимости национальной экономики. Определяющим фактором роста накопления является увеличение вновь созданной стоимости, которое находится в прямой зависимости от объемов и предельной производительности факторов производства, а капитализация прибыли в этой системе выступает доминирующей основой накопления. По мере развития рыночной экономики капитализация как система экономических отношений усложняется, появляются новые субъекты этого процесса, усложняется объект. В рыночной экономике процесс капитализации рассматривается как двоякое явление: с одной стороны – это процесс накопления реального капитала, с другой – это рост рыночной стоимости на фондовом рынке. Осуществление анализа влияния структуры национальной экономики на процессы капитализации отечественных промышленных предприятий осложняется тем, что отсутствует официальная статистическая информация по рыночной стоимости субъектов хозяйствования, невозможно получить эмпирические данные по капитализации основных секторов национального хозяйства в соответствии с принятым разделением национальной экономики по секторам в системе национальных счетов, отсутствуют прикладные наработки, позволяющие обосновать особенности процесса капитализации в экономике, где доминирует экспортно-сырьевой комплекс и существуют структурные диспропорции. Показано, что современные тенденции рыночной капитализации национальных промышленных предприятий коррелируют с динамикой активизации этого процесса в мировой экономической системе, однако по темпам и объемам капитализации промышленные предприятия Украины являются аутсайдерами. Наращивание капитала сдерживается низким уровнем развития фондового рынка, высокой рискованностью накопления капитала и его использования в реальном секторе экономики. Низкий уровень капитализации отечественных предприятий снижает их инвестиционную привлекательность, кредитный рейтинг, имидж на рынке, ограничивает конкурентный потенциал, приводит к снижению финансовых результатов деятельности. Это требует комплексных подходов по внедрению в практику отечественных предприятий рыночных механизмов повышения капитализации.

Ключевые слова: капитализация, национальная экономика, фондовый рынок, промышленные предприятия.

Nesterova Svitlana V., Obitskyi Anatolij A. FEATURES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES MARKET CAPITALIZATION IN THE NATIONAL ECONOMY

The growth of capitalization of companies is an essential prerequisite for attracting investments, as market capitalization in modern conditions becomes one of the main indicators of the level of creditworthiness, opens access to investment resources. The aim of the article is to study the peculiarities of the formation of market capitalization of national industrial enterprises in the conditions of the national economy. It has been considered, that capitalization – is system of economic relations on accumulation of capital based on direction of a part of profit on increase of volumes of used capital. This, in turn, leads to an increase in the cost of the national economy. The main factor in the growth of savings is the increase in the newly created value, which is directly dependant on the volume and marginal productivity of factors of production, and the capitalization of profits in this system is the dominant basis of accumulation. As the market economy develops, capitalization as a system of economic relations becomes more complicated, new subjects of this process appear, the object becomes more complicated. In the market economy, the capitalization process is considered as a two-fold phenomenon: On the one hand – it is a process of accumulation of real capital, on the other hand – it is a rise in the market value in the stock market. The analysis of the impact of the structure of the national economy on the

capitalization processes of national industrial enterprises is complicated by the fact that there is no official statistical information on the market value of economic entities, it is impossible to obtain empirical data on the capitalization of the main sectors of the national economy in accordance with the adopted division of the national economy by sectors in the system of national accounts, there are no applied developments, to justify the peculiarities of the capitalization process in an economy dominated by the export-raw materials complex and there are structural imbalances. It has been shown that the current trends of market capitalization of national industrial enterprises correlate with the dynamics of the intensification of this process in the world economic system, but in terms of the rate and volume of capitalization, industrial enterprises of Ukraine are outsiders. Capital accumulation is constrained by the low level of stock market development, the high risk of capital accumulation and its use in the real economy. The low level of capitalization of national enterprises reduces their investment attractiveness, credit rating, image in the market, limits competitive potential, leads to a decrease in financial results of activity. This requires comprehensive approaches to introduce market mechanisms for increasing capitalization at national enterprises.

Keywords: Capitalization, national economy, stock market, industrial enterprises.

Одержано 11.10.2019 р.

УДК 378.016:1(477)(045)

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-130-134

Олійник Вікторія Вікторівна,

кандидат культурології, доцент кафедри суспільних дисциплін
та фізичної культури,

Малець Олександр Олександрович,

д.і.н., доцент кафедри суспільних дисциплін та фізичної культури,

Кухарчук Ольга Степанівна,

к.і.н., доцент кафедри суспільних дисциплін та фізичної культури,
доцент, Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДИК ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена розгляду проблем та перспектив впровадження сучасних методик викладання філософії у закладах вищої освіти України. Мета статті – науковий аналіз наявних методик викладання філософії (світовий досвід), визначення результативних методик викладання філософії в сучасних умовах реалізації вищої освіти в Україні. Для досягнення цілей поставлені завдання: визначити перспективи впровадження новітніх методик викладання філософії як чинника сприяння творення особистості, формування критичного мислення та наукового світогляду української молоді, з'ясувати педагогічні аспекти запровадження сучасних методів викладання філософії та філософських дисциплін, показати значимість та непересічну роль філософії у системі вищої освіти України. Нова філософія освіти, яка є реальним, не заявленим індивідуальним підходом до кожної особистості, у партнерстві викладачів та студентів, у принципово різних методах та іншій етиці навчання - це інновація як сукупність принципово нових винаходів чи відкриттів, які відкриває шлях для подальших удосконалень, відкриттів та досягнень. Це узгоджується з парадигмою особистісної орієнтації освіти та всебічного розвитку людини, проголошеної в Національній доктрині розвитку освіти в Україні. Філософія - це формаційна основа світогляду. Якщо природничі науки керують виробництвом людської діяльності, то філософія контролює розвиток цілей цих видів діяльності, допомагає зрозуміти та обґрунтувати їх, вреїти-реїти, покликаних допомогти визначити себе та своє місце у колосальному обсязі інформації та знань, набутих у вищій навчальній заклад. Найрезультативнішим методом викладання філософії в українських вишах є модель сократівської бесіди, дискусії, що дозволяє студенту розвивати й оцінювати своє мислення в порівнянні з мисленням інших. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному вивченні новітніх методик викладання філософії та пошук механізмів їх упровадження згідно з соціальними реаліями інформаційної епохи.

Ключові слова: методика викладання філософії, практична філософія креативне мислення, критичне мислення, метод Сократа.

ВСТУП

Постановка проблеми. Інновації, породжені змінами в освітній системі України, знаменували

утвердження нової парадигми, основним завданням якої є міжнародна стандартизація вищої освіти. Слід зауважити, що нині в контексті інтеграції української освіти у загальноєвропейський освітній простір,

окреслений перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань до уміння оперувати ними, від одноразової освіти до безперервної. «Навчання демократії громадянського суспільства на засадах нової філософії часто розглядають як забезпечення можливостей для самоосвіти студентів, під час якої вони можуть організувати набуття особистого досвіду, здобути знання й розвинути специфічні уміння щодо застосування демократичних процедур у майбутній професійній діяльності [12, с. 280]. У викладацькій діяльності варто наголосити, що методологія викладу відіграє одну з ключових ролей. Звичні методи так званого «кількісного навчання» без врахування індивідуальних особливостей студентів тепер стають гальмом на шляху розвитку. У психологічному аспекті механічна подача знань відкидається. Звідси виникає проблема впровадження оптимальних форм навчання для якісного засвоєння матеріалу [5, с. 139].

Згідно з такими стандартами школи, вищі навчальні заклади повинні створювати умови для саморозвитку особистості, навчати дітей та молодь самостійно віднаходити відповіді на освітні та наукові проблеми, виховувати їх на дотриманні принципів патріотизму та демократії. «Нова філософія освіти, що полягає в реальному, а не декларованому індивідуальному підході до кожної особистості, у партнерстві викладачів і студентів, у принципово інших методах та іншій етиці навчання, – це і є інновація як сукупність принципово нових «винаходів» чи «відкриттів», що торує шлях до наступних вдосконалень, відкриттів і звершень. Саме вона відповідає тій парадигмі особистісної орієнтації освіти і всебічного розвитку людини, що проголошена в Національній доктрині розвитку освіти в Україні» [9, с. 6]. Отже і методики навчання дисциплін повинні базуватися на педагогічних практиках наполягання на критичній здатності, допитливості й автономії студента.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Відзначимо, що теоретиками сучасних практик викладання філософії, заснованих на розвитку критичного мислення, є зарубіжні автори, серед яких: У. Джемс, Д. Дьюї, Д. Клустер, Д. Колб, К. Меридіт, Р. Пауль, Р. Пол, Ж. Піаже, Д. Стіл, Ч. Темпл, Д. Халперн, П. Фрейре та ін. На основі їх праць та з усебічним застосуванням світової спадщини класичної філософії і сформувалися методики М. Ліпмана та А. Шарп, О. Бреніф'є, Дж. Парка, Л. Ретюньських та ін. В українській літературі проблемі розвитку критичного мислення у педагогіці присвячували свої роботи Н. Адаменко, С. Мірошник, В. Попков, С. Терно, О. Тягло, Є. Смотрицький та ін. Слід наголосити, що поняття «критичне мислення» складне та багатогранне, про що і свідчить широке коло досліджень. Кожен із засновників тієї чи іншої методики викладання філософії виокремлював один чи кілька його елементів та брав за основу своїх концепцій. Відповідно метою написання цієї статті є відстеження формування та розвитку сучасних західних методик викладання філософії та дослідження перспектив їх впровадження у закладах вищої освіти України.

Однією з відомих і поширених у світі методик є

«Філософія для дітей». Історія її створення розпочалася з 1970-х років у США [11]. Учений М. Ліпман, обмірковуючи популярний на той час інструменталізм у педагогіці Дж. Дьюї, видав книгу «Міркування в освіті». Головною її думкою стала криза тодішньої освітньої моделі США. М. Ліпман показує різні погляди на функціонування шкіл: одні зазначають, що школи працюють, щоб зробити кращим майбутнє громадян, інші, що школи мають сформувати у молоді відчуття власної гідності у розвитку свого таланту або побутує думка, що школа є непотрібною установою, бо породжує конфлікти всередині освіти.

М. Ліпман виділяє критерій освітньої політики – раціональність. Це означає, що кожен аспект навчання має містити в собі раціональне обґрунтування. Як наслідок, більш розумні школи породжують більш розумних майбутніх батьків, більш розумних громадян та більш розумну систему цінностей [11].

Опираючись на думку Дж. Дьюї, який говорив, що «Проблема методу у формуванні навичок рефлексивного мислення – це проблема встановлення умов, що породжують і спрямовують допитливість; виявлення зв'язків, усвідомлених у досвіді об'єктах, що пізніше викличе потік припущень, поставить проблеми і цілі, що сприяють встановленню послідовності в колі ідей» [2].

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – науковий аналіз наявних методик викладання філософії (світовий досвід), визначення результативних методик викладання філософії в сучасних умовах реалізації вищої освіти в Україні. Для досягнення цілей **поставлені завдання**: визначити перспективи впровадження новітніх методик викладання філософії як чинника сприяння творення особистості, формування критичного мислення та наукового світогляду української молоді, з'ясувати педагогічні аспекти запровадження сучасних методів викладання філософії та філософських дисциплін, показати значимість та непересічну роль філософії у системі вищої освіти України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах розвитку української вищої школи, викладач може дати тільки процесуальні знання (наприклад, як опрацювати якусь теорію). «Відповідно до головних ідей сучасних філософських підходів до освіти, трансформаційні процеси у вищій школі спрямовані на забезпечення активної ролі студента як суб'єкта, керівника власного процесу навчання» [7, с. 4]. Український дослідник Є. Смотрицький на сторінці порталу osvita.ua опублікував статтю на тему «Концепція курсу «Філософія для дітей», у якій наполягає на тому, що викладання гуманітарних дисциплін повинно вестись не лише на наукових засадах, оскільки родовою рисою науки є об'єктивність, тобто нівелювання усього людського із сфери пізнання: смаків, емоцій, пристрастей, схильностей. Такий підхід вимагає і зміни форм гуманітарної освіти. Виховання патріотизму, моральності, відчуття краси і добра вимагає від учня співпереживання, емпатії, співпричетності до того, що

«вивчається» [8]. «Сучасна педагогічна освіта...покликана забезпечувати формування викладача, здатного розвивати особистість студента в процесі спільної з ним діяльності, а не лише передавати йому комплекс окреслених програмою знань й умінь, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток і готового створювати оптимальні педагогічні умови для самостійного конструювання студентами власних знань» [3, с. 11]. Тому загальні тенденції реалізації філософії освіти у сучасній вищій школі можна звести до таких положень: освіта як безперервне навчання; перехід від школи відтворення наукових знань до школи інформації і знань він перетворюється на організатора і координатора навчального процесу; зміна ролі самого студента – тепер він стає діловим партнером, який активно залучений у процес навчання і засвоєння знань [7, с. 5].

Усе вищесказане дає підстави дійти висновку про «необхідність вживання заходів для перетворення звичайної практики в практику критичну. Можна виділити чотири етапи або кроки в критичному осмисленні практики: критика практики своїх колег; самокритика; корекція практики інших; самокорекція. Звичайна освітня практика в тій мірі стає критичною, у якій присутні будь-який або всі ці фактори. Рефлексія включає активну настанову на зміни, а не просто пропозицію таких змін. До того ж осмислення практики впроваджує дослідження в практику, а вдале дослідження несе в собі відповідні корективи» [10].

Відзначимо, що сьогодні актуальною є пансофічна інтеграція знань, тобто наближення гуманітарних наук до природничих, поєднання інтелектуальних і духовних здатностей людини (парадокс сучасності: «Освічених людей стає все більше, а інтелігентних все менше»). Тому, якщо окреслити мету викладання філософії, то, оскільки філософія є одночасно і світоглядом, і етичною системою, то головною метою її викладання є формування світогляду [4, с. 7].

Філософія – це формотворча основа світогляду, що дає людині загальну орієнтацію у світі, допомагає їй знайти своє місце у ньому. Для цього вона допомагає кожній людині створити у своїй свідомості загальну картину світу і показати місце людини у космосі та місце кожної окремої науки в системі людського знання загалом; по-друге, повинна розглянути загальну структуру суспільства і особистості, тобто...дати їх принципову схему...; і по-третє, філософія повинна проаналізувати загальні закономірності відношення людини до світу [5, с. 141].

Підкреслимо, що за законом Хілгарда, міцність запам'ятовування матеріалу залежить від способу відтворення матеріалу: те, що людина обговорює з іншими, вона запам'ятовує на 70%, а те, що переживає сама чи реалізує в процесі активної діяльності, – на 90%); активно використовувати заохочення студента шляхом створення сильних труднощів; не порівнювати студентів між собою; сприяти їхньому самовизначенню, викладач власним ставленням до предмета і пропонованої проблематики має захоплювати студентів; звертати увагу на емоційність

викладу матеріалу і, врешті, один з найголовніших моментів – це використання інтерактивних методик під час проведення занять. Під інтерактивним навчанням розуміють такий процес, що ґрунтується на демократичних засадах, коли викладач і студенти є на одному рівні, а також на використанні методик, що дають змогу максимально спілкуватись [13, с. 35]. Тому найоптимальнішими шляхами впровадження вищеназваних методик у викладанні філософії є їх реалізація у формі семінарів, які покликані не тільки підвищити ефективність викладання філософії, а й докорінно змінити методологічні стереотипи викладачів. Найзагальнішими видами інтерактивних методик є такі: синектика (спільна пошукова метафорична діяльність з використанням домислів, хибних ідей, гіпотез, інтуїтивних рішень, персональних аналогій); дискусії (у формах конференцій, круглих столів, дебатів, судових засідань тощо); ситуаційні вправи; кейс-метод (розповідь з життя людини, у якій міститься проблема); проекти (інформаційні, дослідницькі, практичні, ігрові [4].

Зазначимо, що саме тому курс філософії необхідно розглядати як пропедевтику до будь-якої галузі знання. Кінцевою метою викладання філософії можна вважати всебічне формування особистості, адже головна мета вищої школи скерована на формування суспільства, перед нею стоїть соціальне замовлення. Тому студенти мають не лише засвоїти матеріал, а й виробити власні переконання в істинності певних висновків, які повинні стати елементами їхнього духовного світу [4].

Опираючись на дослідження в галузі психології та педагогіки вищої школи, можна сформулювати такі висновки: для підвищення ефективності викладання філософії слід враховувати цілий ряд факторів, як от особливості розвитку студентів (хороша пам'ять, кмітливості, винахідливості, пошуки свого Я, невірніваженість, зміна пріоритетів, втрата цікавості до навчання, самовпевненість).

Варто підкреслити, що сучасні вимоги до організації навчального процесу такі як: розуміння навчання як когнітивного процесу, скерованого на розвиток мислення, критичної творчості, навчання як співвідношення нової інформації з набутим досвідом, створення психологічно-комфортного середовища, організація навчання як набуття власного досвіду (ефективність навчального процесу зростає, якщо студент сам відкриває інформацію і набуває власного досвіду в процесі оволодіння інформацією, диверсифікованість (врахування своєрідності кожного студента). Навчання стає цікавим, коли студент реалізує в ньому свої потреби (самоствердження, потребу в повазі, в належності до групи, потребу в успіху, безпеці, потребу в розвитку (тобто людина для себе знаходить і бере щось корисне). Викладач повинен підсилювати мотивацію студентів (мотивація повинна бути дієвою), зокрема, не зовнішню, а внутрішню, тобто чинники, які пов'язані із самим процесом навчання. Щоб підняти мотивацію, викладачу необхідно викликати позитивну значущість предмета для себе, себто розглядати предмет з проблемами; також орієнтуватися на сам процес навчання і на пізнання [5].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зауважимо, що найрезультативнішим методом викладання філософії в українських вишах є модель сократівської бесіди, дискусії, що дозволяє студенту розвивати й оцінювати своє мислення в порівнянні з мисленням інших. Так як учасники відповідають на сократичні запитання з їх власних точок зору, то таке обговорення неминує постає багатовимірним. спільнота дослідників мислиться як неформальна група людей, зайнятих пошуком істини у формі «сократичного діалогу». Викладач тут більше не виступає в ролі експерта, судді, енциклопедиста, і в

нього немає готового рішення, завдання викладача позначити проблемне поле, стимулювати й організовувати пошук у незвідане. Варто вказати на прямий аналог ролі викладача з постаттю Сократа. Сократ не навчав їх, а «бесідував». Подібною є роль викладача, як модератора у даній методиці: він логічно скеровує дискусію, проте у філософському сенсі є лише одним із її рівноправних учасників діалогу.

Саме тому методи викладання філософії та філософських дисциплін повинні модифікуватися, розвиватися у вищих навчальних закладах України. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному вивченні новітніх методик викладання філософії та пошук механізмів їх упровадження згідно з соціальними реаліями інформаційної епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко, Н. Світові практики методики викладання філософії: історія та сучасний стан / Н. Адаменко // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. – 2013. – Вип. 28. – С. 5-11.
2. Дьюї, Д. Психологія і педагогіка мислення / Д. Дьюї. – М.: Досконалість, 1997. – 208 с.
3. Кошманова, Т. С. Проблеми сучасної філософії освіти в Україні в контексті ідей конструктивізму // Педагогічна освіта в Україні і Польщі: реалії та перспективи: Збірник наукових праць / За ред. Д. Грецюка і Р. Кухи. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, «Тріада плюс», 2008. – 348 с.
4. Кошманова, Т. С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960-1998 рр.). – Львів: Вид-во «Світ», 1999. – 486 с.
5. Онищук, О. До проблеми ефективності викладання філософії / О. Онищук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 636: Філософські науки. – С. 139-141.
6. Практична філософія Оскара Бреніфе [Електронний ресурс] // Журнал сучасної філософії «Сократ». – Режим доступу: <http://sokrat-online.ru/page/prakticheskaja-filosofija-oskara-brenife/>.
7. Равчина, Т. В. Теоретичні засади організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента у навчальному процесі // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2008. – Вип. 24. – С. 2-13.
8. Смотрицький, Є. Концепція курсу «Філософія для дітей» [Електронний ресурс] / Євген Смотрицький. – Режим доступу: <http://osvita.ua/shool/theory/1965/>.
9. Фрейре Пауло. Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / Пауло Фрейде. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 124 с.
10. Jinju Conference Declaration for Philosophy Education by the 15th CIPIC Conference (2011) [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://pepenap.wordpress.com/declaration>.
11. Lipman, Matthew. Thinking in education / Matthew Lipman. – UK: Cambridge University Press, 2003. – 304 p.
12. Mazurek R., Majorek C. Poland: transformation of society and schooling// Mazurek K., Winzer M. Schooling around the world. – Boston – New York, 2006.
13. Sharp, A. M. The Community of Inquiry: Education for Democracy / A. M. Sharp // Thinking. – 1991. – Vol. 9. – P. 31-37.

REFERENCES

1. Adamenko, N. (2013). Svitovi praktyky metodyky vykladannya filosofiyi: istoriya ta suchasnyy stan [World practices of methodology of teaching philosophy: history and current state]. Bulletin of the Institute for Child Development. Avg.: Philosophy, Pedagogy, Psychology [in Ukrainian].
2. D'yui, D. (1997). Psykholohiya i pedahohika myslennya [Psychology and pedagogy of thinking]. M.: Perfection [in Ukrainian].
3. Koshmanova, T. S. (2008). Problemy suchasnoyi filosofiyi osvity v Ukraini v konteksti idey konstruktivizmu [Problems of modern philosophy of education in Ukraine in the context of ideas of constructivism]. Pedagogical education in Ukraine and Poland: realities and perspectives: Collection of scientific works. Lviv: World Edition [in Ukrainian].
4. Koshmanova, T. S. (1999). Rozvytok pedahohichnoyi osvity u SSHA (1960-1998) [Development of Teacher Education in the United States (1960-1998)]. Lviv: World Edition [in Ukrainian].
5. Onyshchuk, O. (2009). Do problemy efektyvnosti vykladannya filosofiyi [On the Problem of the Effectiveness of Philosophy Teaching]. Bulletin of the National University of Lviv Polytechnic. Philosophical sciences [in Ukrainian].
6. Brenyfe, O. Praktychna filosofiya [The Practical Philosophy]. Journal of Contemporary Philosophy «Socrates». Retrieved from: <http://sokrat-online.ru/page/prakticheskaja-filosofija-oskara-brenife/> [in Ukrainian].
7. Ravchyna, T. V. Teoretychni zasady orhanizatsiyi sub'yekt-sub'yektnoyi vzayemodiyi vykladacha i studenta u navchal'nomu protsesi [Theoretical bases of organization of subject-subject interaction of teacher and student in the educational process]. Visnyk of Lviv National University. The series is pedagogical, 24, 2-13 [in Ukrainian].

8. Smotryts'kyi, YE. Kontseptsiya kursu «Filosofiya dlya ditey» [Concept of the Philosophy for Children course]. Retrieved from: <http://osvita.ua/shool/theory/1965/> [in Ukrainian].
9. Freyre, P. (2004). Pedahohika svobody: etyka, demokratiya i hromadyans'ka muzhnist' [Pedagogy of Freedom: Ethics, Democracy and Civic Courage], Kyiv.: Vyd. dim «KM Akademiya» [in English].
10. Jinju Conference Declaration for Philosophy Education by the 15th CIPIC Conference (2011) Retrieved from: <http://pepenap.wordpress.com/declaration> [in English].
11. Lipman Mattew. (2003). Thinking in education. UK: Cambridge University Press [in English].
12. Mazurek R., Majorek C. (2006). Poland: transformation of society and schooling. Boston – New York [in English].
13. Sharp A. M. (1991). The Community of Inquiry: Education for Democracy. Thinking, 9, 31-37 [in English].

Олейник Виктория Викторовна, Малец Александр Александрович, Кухарчук Ольга Степановна.
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДИК ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Статья посвящена рассмотрению проблем и перспектив внедрения современных методик преподавания философии в учреждениях высшего образования Украины. Цель статьи – научный анализ имеющихся методик преподавания философии (мировой опыт), определение результативных методик преподавания философии в современных условиях реализации высшего образования в Украине. Для достижения целей поставлены задачи: определить перспективы внедрения новейших методик преподавания философии как фактора содействию создания личности, формирования критического мышления и научного мировоззрения украинской молодежи, выяснить педагогические аспекты внедрения современных методов преподавания философии и философских дисциплин, показать значимость и незаурядную роль философии в системе высшего образования Украины. Новая философия образования, является реальным, не заявленным индивидуальным подходом к каждой личности, в партнерстве преподавателей и студентов, в принципиально различных методах и другой этике обучение – это инновация как совокупность принципиально новых изобретений или открытий, которые открывает путь для дальнейших усовершенствований, открытий и достижений. Это согласуется с парадигмой личностной ориентации образования и всестороннего развития человека, провозглашенной в Национальной доктрине развития образования в Украине. Философия – это формационная основа мировоззрения. Если естественные науки руководят производством человеческой деятельности, то философия контролирует развитие целей этих видов деятельности, помогает понять и обосновать их, в конце концов, призванных помочь определить себя и свое место в колоссальном объеме информации и знаний, приобретенных в высшее учебное заведение. Самым методом преподавания философии в украинских вузах является модель сократовской беседы, дискуссии, позволяет студенту развивать и оценивать свое мышление по сравнению с мышлением других. Перспективы дальнейших исследований видим в детальном изучении новейших методик преподавания философии и поиск механизмов их внедрения в соответствии с социальными реалиями информационной эпохи.

Ключевые слова: методика преподавания философии, практическая философия, креативное мышление, критическое мышление, метод Сократа.

Oliinyk Victoriia V., Malets Oleksandr O., Kukharchuk Olha S. PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF IMPLEMENTATION OF MODERN METHODS OF TEACHING PHILOSOPHY IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

The article is devoted to consideration of problems and prospects of introduction of modern methods of teaching philosophy in the salaries of higher education of Ukraine. An increase in the relevance of skills and ability to think critically, to argue their point of view, to see the problem in its entirety, to analyze relationships, has led to a return of philosophy to the public domain and, as a consequence, a renewed interest in its study. According to such school standards, higher education institutions should create the conditions for self-development of the individual, educate children and young people to independently find answers to educational and scientific problems, to educate them in accordance with the principles of patriotism and democracy. The new philosophy of education, which is a real, not declared individual approach to each individual, in the partnership of teachers and students, in fundamentally different methods and other ethics of learning - this is innovation as a set of fundamentally new inventions or discoveries that paves the way for further improvements, discoveries and accomplishments. It is in line with the paradigm of personal orientation of education and all-round human development proclaimed in the National Doctrine of Educational Development in Ukraine. Philosophy is the formative basis of worldview. If the natural sciences manage the production of human activities, then philosophy controls the development of the goals of these activities, helps to understand and justify them, ultimately, designed to help identify themselves and their place in the colossal amount of information and knowledge acquired in higher education institution, assist. Philosophy gives a person an overall orientation in the world, helps him find his place in it. For this purpose, it helps each person to create in his mind a common picture of the world and to show the place of man in space and the place of each individual science in the system of human knowledge in general, must consider the general structure of society and personality, that is, give them a schematic diagram, philosophy must analyze the general laws person to the world.

Key words: methodology of teaching philosophy, practical philosophy, creative thinking, critical thinking, Socrates method.

Одержано 04.10.2019 р.

**Вимоги до матеріалів,
що подаються до опублікування у
науковому віснику Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»**

1. Загальні вимоги

1.1. До друку приймаються статті, написані українською, російською або англійською мовами, які раніше не публікувалися та не були передані для публікації в інші видання (у тому числі електронні).

1.2. Стаття має містити структурні елементи статті відповідно до вимог Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/01 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України»:

Вступ (постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті).

Результати дослідження.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел.

1.3. З метою підвищення індексів цитування наших авторів, редакція журналу рекомендує подавати статті, написані англійською або російською мовами. Статті англійською мовою, які перекладені з української або російської мови, мають супроводжуватися текстом на мові оригіналу.

2. Вимоги до оформлення статті

2.1. Рукопис статті українською, англійською або російською мовою, формат сторінки А4. Обсяг статті, у тому числі зі списком використаних джерел, таблицями, схемами, анотаціями тощо не повинен бути менше 6 сторінок та не перевищувати 12 сторінок (ф. А4) – 0,3-0,6 друк. арк. (13-26 тис. знаків).

2.2. Порядок розміщення складових елементів у статті (з абзацу, через порожній рядок):

- індекс УДК (на початку ліворуч) шрифт Times New Roman, 12 кеглем (виділити жирним прямим);
- дані про автора (праворуч) – прізвище, ім'я та по батькові (у називному відмінку) шрифт Times New Roman, 12 кеглем (виділити жирним прямим);
- науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи (без скорочень), іноземні автори вказують також назву країни шрифт Times New Roman, 12 кеглем (курсив);
- назва статті (по центру) Arial 14 кеглем (виділити жирним прямим);
- розширена анотація українською, російською та англійською мовами у формі реферату, який має охоплювати не менше 250 слів і висвітлювати такі структурні питання: прізвище та ініціали автора, назву статті, актуальність теми, мету, методи дослідження, результати, наукову новизну, практичну значущість. Шрифт Times New Roman, 10 кеглем (курсив), виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см;
- ключові слова (від п'яти до десяти) шрифт Times New Roman, 10 кеглем (курсив), виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см;
- текст статті шрифт Times New Roman, 12 кеглем через 1,5 інтервал; верхній, нижній і лівий береги – 3 см, правий – 2 см, виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см. Слова друкуються без переносів. Всі нетекстові об'єкти створюються вбудованими засобами Microsoft Word (об'єкти повинні бути згрупованими). Рекомендований розмір шрифту для об'єктів, що вміщують текст та таблиць – шрифт Times New Roman, 10 кеглем.
- список використаних джерел (не менше 8 найменувань), оформлений відповідно до стандартів (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006) шрифт Times New Roman, 12 кеглем, виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см.
- References, оформлений відповідно до стандартів (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006) шрифт Times New Roman, 12 кеглем, виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см.

2.3. Якщо стаття має одноосібного автора, який не має наукового ступеню, окремо від файлу статті на електронну пошту журналу має бути надіслано в графічному форматі відскановану рецензію наукового керівника, засвідчені підписом та печаткою. На статтю, автор якої має науковий ступінь кандидата наук, рецензію здійснює доктор наук. Відсканований варіант рецензії подається разом зі статтею.

2.4. Редакція залишає за собою право проводити редакційну правку рукопису. Стаття проходить процедуру таємного рецензування у термін не більше, ніж 30 днів.

2.5. Публікація статей здійснюється на платній основі. Автори сплачують за переддрукарську підготовку рукопису та тиражування статті, пересилку журналу та додаткові послуги. Після підтвердження, що стаття прийнята до друку, повідомляються вартість та реквізити для оплати.

2.6. Застосування автоматичного перекладу речень на англійську мову не допускається.

Стаття надсилається до редакції електронною поштою за адресою: nvemsu@gmail.com.

Розміщення Наукового вісника Мукачівського державного університету. Серія «Економіка» в міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах:

Російський індекс научного цитування (РИНЦ) (Росія)

Research Bible (Японія) - <http://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2313-8114>

Scientific Journal Impact Factor (SJIF) (Мапокко) - <http://www.sjifactor.inno-space.net/passport.php?id=18047>

CiteFactor (США) - <http://www.citefactor.org/journal/index/12921#.VZt98FJGSpV>

Академія Google (США)

InfoBase Index (Індія) IBI Factor 2017: 2.7

Index Copernicus (Польща) (ICV 2015: 39.03)

Genamics JournalSeek

ACNP Catalogue (Італія)

DRJI (Індія)

Academic Keys (США)

CNPIEC (CNPIE Link Service) (Китай)

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»**

Збірник наукових праць

Випуск 2(12) 2019

Заснований у 2014 р. Виходить двічі на рік
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 20842-10642Р від 14.07.2014 р.

Оригінал-макет видання виготовлено
у редакційно-видавничому відділі Мукачівського державного університету

Технічний редактор: Лендел О. Д.

Адреса редакційно-видавничого відділу:
Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26,
м. Мукачево, Закарпатська обл., 89600,
тел./факс: (03131) 3-13-43, 2-11-09. E-mail: nauka@msu.edu.ua

Підписано до друку 30.10.2019 р. Формат 60*84/8.
Умовн. друк. арк. 16,3. Зам. 73 Тираж 300 примірників.

Адреса видавництва:
Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26,
м. Мукачево, Закарпатська обл., 89600,
тел./факс: (03131) 3-13-43, 2-11-09. E-mail: nauka@msu.edu.ua
<https://msu.edu.ua/>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів та
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF MUKACHEVO STATE UNIVERSITY
SERIES «ECONOMY»**

Collection of scientific papers

Issue 2 (12) 2019

Founded in 2014. Published twice a year
Certificate of registration of print media:
series KB № 20842-10642P of 14.07.2014.

The original layout of the publication is made
in the publishing department of Mukachevo State University

Technical Editor: Lendiel O. D.

Address of editorial and publishing department:
Mukachevo State University, Uzhgorodska St., 26,
Mukachevo, Transcarpathian region., 89600,
tel. / fax: (03131) 3-13-43, 2-11-09. E-mail: nauka@msu.edu.ua

Signed for print 30.10.2019. Format 60* 84/8.
Conventional printed pages 16,3. Od. № 73. Circulation 300 copies.

Publishing Address:
Mukachevo State University, Uzhgorodska St., 26,
Mukachevo, Transcarpathian region., 89600,
tel. / fax: (03131) 3-13-43, 2-11-09. E-mail: nauka@msu.edu.ua
<https://msu.edu.ua/>

The certificate of registration in the State Register of Ukraine subjects
of Publishing Series ДК №4916 of 16.06.2015.